

KATONAI NEMZETBIZTONSÁGI SZOLGÁLAT

XXI. évfolyam 1. szám 2023. március

SZAKMAI SZEMLE

ALAPÍTVÁ: 2003

BUDAPEST

**A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat
tudományos-szakmai folyóirata**

Felelős kiadó

Dr. Béres János altábornagy, főigazgató

Szerkesztőbizottság

Elnök:	Dr. Béres János, PhD	altábornagy
Tagok:	Árpád Zoltán	ezredes
	Dr. Farkas Ádám, PhD	őrnagy
	Dr. Fürjes János Norbert, PhD	alezredes
	Dr. Kassai Károly, PhD	ezredes
	Dr. Kenedli Tamás, PhD	ezredes
	Dr. Magyar Sándor, PhD	ezredes
	Dr. Puskás Béla, PhD	ezredes
	Simon László	alezredes
	Szabó Károly	dandártábornok
	Tóth Csaba Mihály	alezredes
	Dr. Vida Csaba, PhD	alezredes
Felelős szerkesztők:	Dr. Kenedli Tamás, PhD	ezredes
	Simon László	alezredes
Olvasószerkesztő:	Tóth Csaba Mihály	alezredes
Tördelőszerkesztő:	Szabó Beatrix	

Elérhetőségeink

Postacím:	Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat Tudományos Tanácsa 1021 Budapest, Budakeszi út 99-101. 1502 Budapest, Pf. 117
Telefon:	Dr. Kenedli Tamás 30/738-7925 Simon László 30/999-5205
E-mail:	szakmaiszemle.kontakt@gmail.com
Weblap:	https://www.knbsz.gov.hu/hu/publikaciok.html

HU ISSN 1785-1181

TARTALOM

NEMZETBIZTONSÁG ELMÉLETE

DR. PÁL ISTVÁN

**AZ UTOLSÓ FELVONÁS
A WASHINGTONI REZIDENTÚRA OPERATÍV HELYZETE 1987-
1990.8**

BANDI ISTVÁN

**A SZOVJET DIKTATÚRÁTÓL A NEMZETI
SZAKSZOLGÁLATOK KIALAKULÁSÁIG
FEJEZETEK A MOLDOVAI TITKOSSZOLGÁLATOK
TÖRTÉNETÉBŐL 1944-1991.....39**

BIZTONSÁG- ÉS VÉDELEMPOLITIKA

DR. HABIL TÜRKE ANDRÁS ISTVÁN

**A „MACRONCOS” ÚR
FRANCIA DIPLOMÁCIA EMMANUEL MACRON ELNÖK ELSŐ
PERIÓDUSÁNAK IDEJÉN II. RÉSZ
VÉDELEMPOLITIKAI ASPEKTUSOK ÉS AZ EURÓPÁN KÍVÜLI
VILÁG59**

DR. SOMKUTI BÁLINT

**KOMPLEX ÉRDEKÉRVÉNYESÍTÉS A POST-TRUTH VILÁGBAN
.....79**

PAPP KRISTÓF CSABA

**ENERGIABIZTONSÁG I.
A VISEGRÁDI ORSZÁGOK FÖLDGÁZHÁLÓZATÁNAK
VIZSGÁLATA KÜLÖNÖS TEKINTETTEL AZ OROSZ FÖLDGÁZ-
INFRASTRUKTÚRA PROJEKTEKRE.....97**

TECHNIKAI RENDSZEREK

DR. BOTZHEIM JÁNOS – DR. FÜRJES JÁNOS NORBERT – DR.
KENEDLI TAMÁS – KOVÁCS SZILÁRD

**MULTIMODÁLIS SZENZORRENDSZEREK TERVEZÉSE
TERÜLETVÉDELMEZÉSRE119**

ALKALMAZOTT NEMZETBIZTONSÁGI–ELHÁRÍTÓ ISMERETEK

KISS NIKOLETTA

ELEMZŐ-ÉRTÉKELŐ MUNKA A TERRORELHÁRÍTÁSBAN ...150

AZ OLVASÓHOZ

DR. KOVÁCS TAMÁS

RECENZÍÓ

IVAN SZEROV: A BŐRÖND TITKAI

A KGB ELSŐ ELNÖKÉNEK TITKOS NAPLÓI ÉS FELJEGYZÉSEI

.....163

TAKÁCS TAMÁS

RECENZÍÓ

THE PSYCHOLOGY OF SPIES AND SPYING

TRUST, TREASON, TREACHERY168

E SZÁMUNK TARTALMA.....179

CONTENTS180

SZERZŐINK.....187

E SZÁMUNK LEKTORAI188

A PUBLIKÁLÁS FELTÉTELEI189

*Mottó: „Oly sokáig tengődtünk mi úgy, hogy
Volt is, nem is a mienk az ország;
Valahára mutassuk meg már, hogy
Senkinek sincs semmi köze hozzánk.”
(Petőfi Sándor: A nemzethez – 1848. augusztus)*

Tisztelt Olvasó!
Tisztelt Szerzőink!
Tisztelt Lektoraink!

A globalizáció információs társadalmait összekapcsoló hatalmi hálózatoknak olyan veszélyes környezeti, technikai, természeti és nem utolsósorban információs környezetben kell egyensúlyt teremtenie, ahol a szövetségek szövetségekkel, az országok országokkal, az emberek emberekkel kerülnek konfliktusokba, és még a gyakorta hangoztatott tények is egymásnak feszülnek. A terrorizmus, a tömeges migráció, a pandémia, a globális felmelegedés, a fegyveres konfliktusok és a világméretű gazdasági szankciók is mind-mind a médiában közvetített üzenetei révén olyan polarizált jövőt sugallanak, vagy még pontosabban sejtetnek, amelyek a legtöbb közösség számára a vágyott közös gyarapodásról és a fenntartható létről egyre inkább eltávolodó képet festenek le.

A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat Szakmai Szemle című folyóiratának szerkesztőbizottsága 2023-ban Petőfi Sándor, a lánglelkű költő alakjára, és alapvetően a nemzet szuverenitásának alapkérdéseivel átitatott írói munkásságára, és hazaszeretetének, a szabadságharcos katonai szolgálatának arra a hátrahagyott üzenetére emlékezik, amelyet a mottó is idéz: A hazaszeretet és a hovatartozás évtizedek múlásával sem elhalványuló alapvetése szerint, mit tehetünk fennmaradásunkért, hogyan élhetjük túl az országunk mellett kibontakozott forrongó, konfliktusokkal terhelt földrajzi környezet meglévő és később meginduló folyamatainak biztonsági kihívásait.

A meglévő bonyolult, és legkevésbe sem elhatárolható problémák miatt ebben a multipolárisnak kikiáltott nagyhatalmi pókerjátszmában felértékelődik a szűkebb közösségünk, országunk polgárainak a szuverenitás, a biztonság és nem utolsósorban a béke utáni vágya. Stílusosan 175 évvel az 1848-49-es forradalom és szabadságharc után mit tehet a jelenkori ember? A megoldások felkutatása, a megvalósítások kiteljesítése, továbbá a fenntartható jövő céljával mintákat, példákat, modelleket, útmutatásokat és példaképeket, infokommunikációs hackivistákat, azaz felfogásunk szerint, modern Petőfi Sándorokat keres.

A leírtak alapján olyan tanulmányoknak, vagy épp tudományos értékű gondolatnak, felvetésnek kíván teret biztosítani a folyóirat Petőfi Sándor születésének 200. évfordulóján, amelyek minden tenni akaró, akár első publikációjára készülő szerző bemutathat, és tartalmukat tekintve érinti a nemzeti önrendelkezésre ható hatalmi narratívák agresszióval és háborús eszkalációval fenyegető világméretű befolyásolását. Bármilyen szegmens elemzéséből, értékeléséből, kritikájából legyen az fizikai, földrajzi, gazdasági vagy akár kognitív megközelítés merítve az írásmű felvetése, következtetése, eredménye vagy javaslatai hazánk és így polgárainak biztonságérzetét növelhetik.

Az alábbi rovatokba várjuk leendő szerzőink írásműveit:

Nemzetbiztonság elmélete

(Nemzetbiztonsági rendszerek, szervezetek feladatrendszere, működése, történelme, szervezeti változásai, hazai és külföldi titkosszolgálatok, nemzetbiztonsági együttműködések, ágazati kapcsolatok, nemzetbiztonsági kockázatok kezelése, nemzetbiztonsági információk, illetve azok kapcsolódása, védelem-igazgatás és a válságok kezelése.)

Biztonság- és védelempolitika

(Állam- és jogtudomány érintkező területei, országismeret, külföldi szolgálatok, fegyveres testületek, idegen hadseregek, nemzeti és szakági stratégiák, doktrínák, direktívák, NATO-szabályok és -szabványok, azok hatásai, válságkezelő és nemzetközi műveletek, gyakorlatok ezen belül katonai, rendészeti, katasztrófavédelmi, pszichológiai és szociális tevékenységek nemzetbiztonsági vetületei); Technikai rendszerek (Nemzetközi és hazai titkosszolgálati és titkos információgyűjtő tevékenységet befolyásoló információ- és haditechnika, geoinformatika, kiberműveletek és -védelem stb.)

Technikai rendszerek

(Nemzetközi és hazai titkosszolgálati és titkos információgyűjtő tevékenységet befolyásoló információ- és haditechnika, geo-informatika, kibertér műveletek stb.)

Alkalmazott nemzetbiztonsági-elhárító ismeretek

(A hírszerzés és az elhárítás művelési tapasztalatai, objektum- és rendezvénybiztosítás, nemzetbiztonsági ellenőrzés, kapcsolódó humánpolitika, rendvédelem, egészségügy és katasztrófavédelem, szervezett bűnözés elleni védelem és terrorelhárítás stb.)

Fórum

(Alkalmazható állam-, jog- és hadtudomány, vallástudomány stb.)

Az olvasóhoz

(Recenziók, hírek, események, konferenciák, kapcsolódó adatok.)

A beérkező publikációk szakmai ellenőrzése során jövőben is törekszünk tudományos minősítéssel rendelkező személyek bevonására, igényességgel látjuk el a szakmai publikációk lektorálását. Mindezzel hozzá kívánunk járulni az egyetemi hallgatók, doktoranduszok és doktorjelöltek szakmai felkészültségének növeléséhez, a témavezetők munkájának megkönnyítéséhez.

Ezúton is kívánunk sikeres alkotómunkát, és eredményes együttműködést valamennyi partnerünk számára.

A szerkesztők:

Dr. Kenedli Tamás ezredes PhD

felelős szerkesztő
a KNBSZ Tudományos Tanácsának
titkára
36-30/738-7925

Simon László alezredes

felelős szerkesztő
a KNBSZ Tudományos Tanácsának
tagja
36-30/999-5205

Elérhetőség:
szakmaiszemle.kontakt@gmail.com

DR. PÁL ISTVÁN

AZ UTOLSÓ FELVONÁS

A WASHINGTONI REZIDENTÚRA OPERATÍV HELYZETE 1987-1990.

Bevezetés

Noha az Egyesült Államok külügyminisztériuma (State Department a továbbiakban: SD) 1987 nyarán úgy vélte, hogy az elkövetkező évek során Kelet-Európában erősödni fog az államszocializmussal szembeni elégedetlenség, a nyugtalanság azonban nem fogja megrengetni a szovjet pozíciókat, Ronald Reagan elnök minden hangzatos szónoklat ellenére sem gondolt arra, hogy a Varsói Szerződés bármely tagállamát kiszakítsa a szovjet érdekszférából. Washingtonban azt mégis mindenki biztosra vette, hogy a gazdasági nehézségek fokozódása nyomán a szocialista országok szorosabb kapcsolatokra fognak törekedni az Egyesült Államokkal. A magyar politikai vezetés azzal számolt, hogy az USA minél radikálisabb intézményi változást akar elérni, de csak az észszerűség és a pillanatnyilag vállalható kockázat figyelembevételével. Az adott helyzetben került sor 1988. július 19. és 28. között Grósz Károly, a Magyar Szocialista Munkáspárt (MSZMP) első titkárának washingtoni látogatására, amivel a magyar–amerikai kapcsolatok elérték a hidegháborús politikai keretek által megengedhető legmagasabb szintet. Igaz, a Magyar Népköztársaság (MNK) szövetségi (információszerzési) kötelezettségéből adódóan kellemetlen helyzetbe került, amikor a Katonai Felderítő Szolgálat legfontosabb ügynöke lelepleződött.¹ Mindez azt jelentette, hogy a hidegháború utolsó éveiben igencsak megélné a Szövetségi Nyomozó Iroda (Federal Bureau of Investigation a továbbiakban: FBI) – az országos és általános hatáskörű biztonsági szolgálat² érdeklődése a magyar külképviseleti szervek irányában. Az említett szakmai bukás ugyanakkor felerősítette a Külügyminisztérium (KÜM) és Belügyminisztérium (BM) III. (Állambiztonsági) Főcsoportfőnökség között (már régóta meglévő) vitákat, amely végső soron az USA-ban zajló operatív műveletek visszafogásához, majd leállításához vezetett.³ Sajnos, az amerikai elhárítás percepcióját nem ismerhetjük, mivel az FBI még az 50-es, 60-as években keletkezett

¹ BORHI László: Nagyhatalmi érdekek hálójában. Az Egyesült Államok és Magyarország kapcsolata a második világháborútól a rendszerváltásig. Osiris Kiadó – MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, Budapest, 2018. pp. 401–409. ISBN 978-963-276-258-6

² BATVINIS, Raymond J: The Origins of FBI Counterintelligence. University Press of Kansas, 2007. p. 75. ISBN 978-0-7006-1495-0

³ HANKISS Ágnes: Hírszerzés és rendszerváltás. A washingtoni magyar rezidentúra kalandos évei (1988–1989). In: ANDREIDES Gábor – M. MADARÁSZ Anita – SOÓS Viktor Attila (Szerk.): Diplomácia – hírszerzés – állambiztonság. Nemzeti Emlékezet Bizottsága, Budapest, 2018. pp. 12–13. ISBN 978-615-5656-22-4

magyar vonatkozású dokumentumainak részleges felszabadításáról sem kívánt a szerzővel egyezkedni.⁴

Az új rezidens megérkezése és folyamatos zaklatása 1987 második felében

1987 júniusában "Kádas" (Hadas László rendőr alezredes)⁵ vette át a rezidentúra vezetését, azonban a külszolgálat első hónapja több kellemetlen meglepetést tartogatott, amely az operatív helyzet alakulását is kedvezőtlenül befolyásolta.

A diplomáciai testület tagjai a Dulles repülőtéren az Immigration Office megkerülésével ott jelentkeztek be, ahol a légitársaságok alkalmazottainak szolgálati útlevelét kezelték. Hadas és felesége egy szudáni és egy svéd diplomata mögött várakozott, a tisztviselő azonban gorombán rászólt a házaspárra, hogy el kellett volna olvasni az instrukciókat. Míg őket visszaküldte a sor végére, másokat nem érintett a korlátozás.⁶

Az FBI megfigyelő csapata még nem állt össze, amikor váratlanul megjelent a Hadas alezredes ellenőrzésével megbízott SAC (Special Agent in Charge – vezető különleges ügynök), akiről elegáns ruházata elárulta, hogy nem az utcai munka embere. Amikor már együtt volt a figyelőegység, az INS (Immigration and Naturalization Service – Bevándorlási és Honosítási Hivatal)⁷ tisztje igencsak feltűnő kézjelzést adott.⁸ A State Department részéről csak a referens fogadta az önkiszolgáló büfében, pedig a legalacsonyabb rangú diplomatákhoz is legalább az illetékes főosztályvezető, de legtöbbször a csoportfőnök jött bemutatkozni.

Ezzel egy időben az amerikai külügyminisztérium késleltette a diplomata igazolvány elkészítését. Maryland állam közlekedésrendészete viszont nem fogadta el a magyar és a New York állam által kiállított vezetői engedélyt, így az új rezidensnek gyakorlati vizsgát kellett tennie autóvezetésből. Hadas majdnem megbukott a forgalomban elkövetett állítólagos szabálysértésekért, miközben a vizsgáztató azt hangoztatta, hogy hiába van 1959 óta jogosítványa, ilyen szintű figyelmetlenséggel az amerikai jogosítványt nagyon könnyen elveszítheti.

A telefontársaság rendszerint 24 órán belül aktiválta az otthoni állomásokat, de az új vonal kiépítése sem telt többé 48 óránál. Hadas László már kilenc napja várta a

⁴ FOIPA Request No.: 1497430-000. – Subject: Surveillance of the Staff of the Hungarian Legation/Embassy (January 1, 1957 – December 31, 1972) – U. S. Department of Justice Federal Bureau of Investigation Washington, D. C. 20535 May 27, 2021.

⁵ Interjú Hadas Lászlóval, az Információs Hivatal (IH) nyugállományú ezredesével. a washingtoni rezidentúra vezetőjével (1987–1990). 2019. VIII. 19.

⁶ Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL) – 3. 2. 5 – O – 8 – 389/6/2 – 15 – OD – 4622 – „PERISZKÓP” – Washingtoni Nagykövetség Elhárítása – 6/3 – 2/1987. sz. JELENTÉS 1-nek. – Tárgy: Egyéni operatív helyzet. Washington, 1987. VIII. 27. pp. 246–247.

⁷ Legal Immigration to the United States: A demographic analysis of the preference visa admissions a staff report prepared for the use of the subcommittee on immigration and refugee affairs. Committee on the Judiciary United States Senate. 100at Congress 1st Session. U. S. Government Printing Office, Washington D. C. April, 1987. pp. 1–92.

⁸ Interjú Hadas Lászlóval, az IH nyugállományú ezredesével. a washingtoni rezidentúra vezetőjével (1987–1990). 2019. VIII. 19.

bekapcsolást, ám végső soron csak a Kejla Antal hivatalsegéd által ismert cégvezető utasítására intézkedtek. Amikor a szerelő kijött, a házkezelőség egyik alkalmazottja beszólt, hogy igen drága lesz a bekapcsolás, ha minden helyiségbe önálló készülék kell. Miközben kiderült, a vonal a hálózobában is él, Hadas közölte, hogy pár hónap múlva már máshol fog élni. A szerelő láthatóan jól szórakozott, ugyanakkor készségesen javította a téves megrendelést.⁹ A telefontársaság szakembere nagyon intelligensen viselkedett, de látszott a kezén, hogy életében nem fogott csavarhúzózt, ami egyértelműen az FBI jelenlétére utalt.¹⁰

Az operatív célra használt gépkocsit pénteken tervezte átadni a kereskedő, az azeredes viszont a mielőbbi átvétel reményében már szerdai napon rendezte a vételárat. A műhely vezetője úgy nyilatkozott, hogy a jármű 11 órára lett kész, ám az eladó sehoh sem találta. A rangidős szerelő azonban jelezte: a légkondicionáló beállítása kizárólag szakszervizben történhet, így az autó átvétele csak másnap délelőtt lesz aktuális.¹¹ Az FBI részéről bevett eljárásnak számít az ellenséges országok diplomáciai járműveibe történő behatolás, amely mindenekelőtt lehallgató berendezések telepítésére irányul.¹² Hadas szolgálati autója a saját kulcsával nagyon nehezen akart kinyílni, ha több napon keresztül nem ült bele. A tartalékkulcs jól működött, ám az eredeti az első próbálkozás alkalmával szinte folyamatosan akadozott. Mindez arra utalt, hogy valaki felnyitotta a járművet.¹³ A rezidens diplomataigazolványát a SD egy hónap elteltével küldte ki a szokásos 48-72 óra helyett, ugyanakkor az amerikai külügyminisztériumba történő belépéshez a magyar alosztály segítségét kellett kérni. Az egyenruhás őr azonban jelezte, hogy a Kelet-Európai Osztály őt nem utasíthatja, a kíséző felelősségére volt hajlandó beengedni. Csilla Bene, Ernest Könyű kongresszusi képviselő közvetlen munkatársa, augusztus 17-én elfogadta Hadas tanácsos ebédre szóló meghívását, amit két nappal később váratlanul lemondott azzal, hogy szeptemberben jelentkezik.¹⁴

A rezidentúra eredeti feladata kétségtelenül az volt, hogy a mindenkori amerikai adminisztráció a titkosszolgálatok és a társadalmi élet különféle csoportjaiból ügynököket toborozzon,¹⁵ ám ekkoriban a hangsúly a lobbizásra helyeződött. A kaliforniai 12-es választókerület republikánus párti képviselőjét, Tom Lantoshhoz hasonlóan, Magyarország szószólójának szerették volna felkérni. Ám Könyű személyesen azzal a kéréssel fordult a nagykövethoz, hogy tartson végre rendet, ugyanis Hadas beszervezte a titkárnőjét. A rezidens ezt azzal cáfolta, hogy a kíséret

⁹ ÁBTL – 3. 2. 5 – O – 8 – 389/6/2 – 15 – OD – 4622 – „PERISZKÓP” – Washingtoni Nagykövetség Elhárítása – 6/3 – 2/1987. sz. JELENTÉS 1-nek. – Tárgy: Egyéni operatív helyzet. Washington, 1987. VIII. 27. pp. 247–249.

¹⁰ Interjú Hadas Lászlóval, az IH nyugállományú ezredesével, 1987 és 1990 között a BM III/I. (Hírszerző) Csoportfőnökség washingtoni rezidensével. 2019. VIII. 13.

¹¹ ÁBTL – 3. 2. 5 – O – 8 – 389/6/2 – 15 – OD – 4622 – „PERISZKÓP” – Washingtoni Nagykövetség Elhárítása – 6/3 – 2/1987. sz. JELENTÉS 1-nek. – Tárgy: Egyéni operatív helyzet. Washington, 1987. VIII. 27. pp. 249–250.

¹² WISE, David: *Spy. The Inside Story of How the FBI's Robert Hanssen Betrayed America*. Random House Trade Paperbacks, New York, 2003. pp. 170–171. ISBN 0-375-75894-1

¹³ Interjú Hadas Lászlóval, az IH nyugállományú ezredesével, 1987 és 1990 között a BM III/I. (Hírszerző) Csoportfőnökség washingtoni rezidensével. 2019. VIII. 13.

¹⁴ ÁBTL – 3. 2. 5 – O – 8 – 389/6/2 – 15 – OD – 4622 – „PERISZKÓP” – Washingtoni Nagykövetség Elhárítása – 6/3 – 2/1987. sz. JELENTÉS 1-nek. – Tárgy: Egyéni operatív helyzet. Washington, 1987. VIII. 27. pp. 250–251.

¹⁵ HANKISS (2018) i. m. pp. 12–13.

várható eredményteliségére tekintettel Bene Csilla megkönyékezésére a BM egyáltalán nem adott engedélyt. Amennyiben táviratára másnap reggel 10-ig Budapestről nem jön utasítás, be akart menni a képviselőhöz, míg elzárkózás esetén Hillel Weinberg politikai tanácsadóval próbálta volna tisztázni a helyzetet. A Képviselőház Külügyi Bizottsága Európa és Közel-Kelet albizottságába a Republikánus Párt által delegált, magyar ügyekben illetékes szakértő végül azt javasolta: Hadas ebédeljen vele és baráti társaságával a törvényhozás éttermében.¹⁶

Mint kiderült, Ernest Könnnyű szexuálisan zaklatta a Kongresszus női dolgozóit, bizalmaskodott, sőt az egyik munkatársnője érdemi ajánlatot is kapott a képviselőtől.¹⁷ A vád korántsem volt alaptalan, amit az is megerősíteni látszik, hogy a republikánusok 1989-ben már nem támogatták a jelöltségét.¹⁸ Könnnyű a tekintélyvesztést azzal próbálta ellensúlyozni, hogy egy kommunista hírszerzési kísérlet leleplezéséről kezdett beszélni. Weinberg és csapata ekkor nyíltan megkérdezte: Mr. Hadas most akkor valóban kém? Az alezredes ekkor rávágta: ezt nektek kell megítélni, mert ez olyan, mint amikor a féltékeny házastárs a megcsalásról érdeklődik. Ott nincs jó válasz. A társaság nevetett az egészen, ami a továbbiakban népszerűséggel járt, az FBI jelzéseit innentől nem vették komolyan.¹⁹

Az ősz elején Hadas lakásába illetéktelen személy hatolt be, aminek egy új lámpaerőnyő esett áldozatul. Amikor elfoglalta végleges lakóhelyét, bemutatkozás nélkül megkérdezte a telefontársaságtól, hogy megtarthatja-e az eredeti számát. Először azt ígérték, hogy a műszak végére meglesz az átkapcsolás, de amint az ügyintéző azonosította, már négy napról volt szó. A rezidens személyre szóló figyelmeztetéseket is kapott. Pl. Marjai József washingtoni látogatása alkalmából rendezett fogadáson Nadia Tongour SD-referens félvállról fogadta Hadas üdvözlését, majd továbbállt, de a korábbi kapcsolatok közül senki sem ment el az eseményre.²⁰

A leggyengébb láncszem

A rezidentúra élén történt váltás az amerikai nemzetbiztonsági szervek részéről újszerű intézkedéseket hozott magával, amennyiben felerősödött a magyar hírszerzőtisztok és az ő segítségükre bevont titkos munkatársak elleni lélektani

¹⁶ ÁBTL – 3. 2. 5 – O – 8 – 389/6/2 – 15 – OD – 4622 – „PERISZKÓP” – Washingtoni Nagykövetség Elhárítása – 6/3 – 2/1987. sz. JELENTÉS 1-nek. – Tárgy: Egyéni operatív helyzet. Washington, 1987. VIII. 27. pp. 251–253.

¹⁷ TUMULTY, Karen: Konnyu at Center of Political Storm Over Harassment. Los Angeles Times, 1987. október 1., <https://www.latimes.com/archives/la-xpm-1987-10-01-mn-11523-story.html> (Letöltés ideje: 2023. 02. 08.)

¹⁸ WILDERMOUTH, John: Ernie Konnyu's congressional run ends almost as soon as it started. San Francisco Chronicle, 2019. augusztus 25. <https://www.sfchronicle.com/politics/article/Ernie-Konnyu-s-congressional-run-endsalmost-as-14377211.php>. (Letöltés ideje: 2023. 02. 08.)

¹⁹ Interjú Hadas Lászlóval, az IH nyugállományú ezredesével, 1987 és 1990 között a BM III/I. (Hírszerző) Csoportfőnökség washingtoni rezidensével. 2019. VIII. 13.

²⁰ ÁBTL – 3. 2. 5 – O – 8 – 389/7/2 – 15 – OD – 4622 – „PERISZKÓP” – Washingtoni Nagykövetség Elhárítása – 8/4 – 2/1987. sz. JELENTÉS. – Tárgy: A rezidentúra és a kolónia operatív, illetve belső biztonsági helyzete. Washington, 1987. XI. 29. pp. 99–109.

hadviselés.²¹ 1987. október 14-én "Baradlay" (Polgár Viktor kulturális attasé)²² fenyegető telefonhívást kapott, ami összefüggésben lehetett a titkos munkatárs nagykövetségi munkaterületével, ugyanis az amerikai zsidó szervezetekkel történő kapcsolattartás az ő feladatai közé tartozott. Polgár valahol kínálta magát célponként, hiszen magánszorgalomból a magyar-izraeli diplomáciai viszony helyreállításán munkálkodott, vagy politikai értesülések megszerzése céljából értékesnek minősítette az egyik amerikai főrabbit. A rezidens leállította az ilyen irányú puhatolózást, ugyanakkor hozzátette: a kétes ismerősei hosszú sorában meg lehetne találni a telefonálót, csak hogy e téren az emigrációs előadó korántsem volt együttműködő.

A biztonsági felelős, "Pagnon" (Sándor István konzul)²³ ugyancsak veszélyesforrásként tekintett Polgár kapcsolatrendszerére.²⁴ A diplomata baráti körével szemben a BM az MNVK2 (Magyar Néphadsereg Vezérkari Főnöksége 2. Csoportfőnöksége) által megfogalmazott fenntartás egyáltalán nem volt megalapozatlan. Az 1970-es évek végétől az FBI előszeretettel nyúlt ahhoz a módszerhez, hogy a szocialista diplomatáinak szomszédjait és kinti ismerőseit használja fel az átállítható külképviseleti beosztottak felkutatására. Az összejövetelek során a házigazda vendégei kivétel nélkül a Nyomozó Iroda ügynökei vagy informátorai közé tartoztak.²⁵

Polgár Viktor életvitele tényleg vitatható volt, mert egy titkos munkatársnak nem lett volna szabad olyan magatartást tanúsítania, mint amelyet ő követett. A helyettes konzul egyértelműen visszaélt apja – Polgár Dénes (1912–2009) külpolitikai újságíró, a HÉT című műsor korábbi főszerkesztője²⁶ – hírnevével, ugyanakkor féltékenységét arra lehetett visszavezetni, hogy a nagykövetségi rangsorban az első beosztottat Hadas tanácsos követte. Polgár mindenképp magának szerette volna a másodosztályú tanácsosi tisztséget, pedig külszolgálatra egyáltalán nem volt alkalmas.²⁷ A diplomát az is rendkívül elkeserítette, hogy egy Tóth nevű emigráns filmestől szinte állandóan azt hallotta, hogy Magyarországon „ellenforradalmi helyzet állt elő és terjedőben van az antiszemitizmus”. Házi Vencel attól tartott, hogy az amerikai elhárítás is tisztaban van Polgár magánéleti válságával és karrierjének megtorpanásával, ezért az átállítása érdekében a személyére irányuló pszichológiai nyomás erősödésével kell számolni. Házi az általa a leggyengébb láncszemként elkönyvelt munkatárs azonnali hazarendelését indítványozta, míg a rezidens humanitárius szempontok alapján a KÜM hatáskörébe kívánta áthelyezni a döntést. Hadas egyúttal rámutatott, hogy amennyiben az FBI nem boldogul Polgár Viktorral, két lányát (az amerikai életforma

²¹ HANKISS (2018) i. m. p. 13.

²² Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL) – XIX – J – 1 – j – SZ Iratok USA 1984 – 26-os doboz – 003814 – 88/1984 – Tárgy: Polgár Viktor elvtárs beszámoltatása. – Washington, 1984. V. 30. pp. 1–2.

²³ Diplomatic List August 1987. Washington, D. C. United States Department of State, 1987. p. 32.

²⁴ ÁBTL – 3. 2. 5 – O – 8 – 389/7/2 – 15 – OD – 4622 – „PERISZKÓP” – Washingtoni Nagykövetség Elhárítása – 7/10 – 1/1987. sz. JELENTÉS 2-nek. – Tárgy: BARADLAY ügye. Washington, 1987. X. 16. pp. 18–24.

²⁵ KESSLER, Ronald: Az FBI titkai. Leleplezett történetek – hihetetlen igazságok. HVG Kiadó Zrt, Budapest, 2012. pp. 94–95. ISBN 978-963-304-083-6

²⁶ ILKEI Csaba: Újságírók, szerkesztők, sajtómunkások és az állambiztonság II. kötet. Szerzői kiadás, Budapest, 2018. p. 49.

²⁷ Interjú Hadas Lászlóval, az IH nyugállományú rendőr ezredesével, a washingtoni rezidentúra vezetőjével (1987–1990). 2019. VIII. 13.

iránti rajongásukra és az ennek fényében hangoztatott önállósulási törekvéseikre tekintettel) fogja rávenni a kint maradásra. A III/I. csoportfőnökség végül felszólította a rezidentúrát, hogy Polgárral azt kellett éreztetni, hogy egy fontos ügyben játszik szerepet.²⁸

A kulturális attasé képviselte a MNK nagykövetségét azon az értekezleten, amely a Stephen Rhinesmith elnöki különmegbízott által favorizált magyar–amerikai menedzseriskola megvalósíthatóságáról folytatott tanácskozást.²⁹ William James – a Fulbright ösztöndíjprogram magyar ügyekért felelős koordinátora³⁰ – részint ezzel, részint az Olt–Sana-üggyel összefüggésben kereste ”Baradlay” és ”Lugosi” (Lakatos Károly oktatási attasé és emigrációs felelős)³¹ társaságát. Amint viszont kiderült, hogy a két diplomata tanulmányozása nem hoz eredményt, egyik pillanatról a másikra elzárkózott a további érintkezéstől. A bizonytalanság nem sokkal később véget ért, mert a KGB részről jelzés érkezett, miszerint James a CIA (Central Intelligence Agency – Központi Hírszerző Ügynökség) tisztjeként szerepel a nyilvántartásukban.³²

A rezidentúra megfigyelése 1987 végén

1987. szeptember elsején délelőtt 11 és 13 óra között ”Zicsi” (Nyíri Lajos tudományos-technikai attasé)³³ és Lakatos Károly rejtett figyelést tapasztalt washingtoni mozgása idején. Nyíri utasítást kapott egy amerikai cégre vonatkozó adatok összegyűjtésére, így munkatársa kíséretben a nevére szereplő gépkocsival elment a Kongresszusi Könyvtárba. Kb. 30 perc elteltével a két diplomata távozott, majd a nagykövetségre visszatérés előtt végigjárta a 16. és a H utca sarkán lévő kisebb üzleteket. Ez idő alatt mindvégig érezhető volt az elhárítás jelenléte, pedig Zicsi és Lugosi az út során kerülte az önellenőrzésre utaló fordulatokat, csak a többsávos utakon magától értetődő elemekre hagyatkozott.

Ennek során három gépkocsit és három figyelőt azonosítottak. Az a) jelű gépkocsi a washingtoni 178-447 rendszámú középzöld Ford GTL és a b) jelű washingtoni 240-276 rendszámú sötétbordó Chrysler 5-6 évvel korábbi típus volt, míg a c) jelű washingtoni 536-385 rendszámú homokszínű Pontiac legfeljebb kétéves lehetett. Az ”A” jelzéssel regisztrált figyelő kerekarcú, rövid, világosbarna hajú, 25-30 év körüli, kb. 170 cm magas, zömök testalkatú, napszemüveges férfi volt, aki a Ford GTL-t vezette. ”B” nyúlánk, vékony testalkatú, kb. 175 cm magas, 22-25 év

²⁸ ÁBTL – 3. 2. 5 – O – 8 – 389/7/2 – 15 – OD – 4622 – „PERISZKÓP” – Washingtoni Nagykövetség Elhárítása – 8/11 – 1/1987. sz. JELENTÉS 2-nek. – Tárgy: BARADLAI ügye. Washington, 1987. XI. 30. pp. 88–95.

²⁹ ÁBTL – 3. 2. 5 – O – 8 – 389/7/1 – 15 – OD – 4622 – „Periszkóp” – Washingtoni Nagykövetség elhárítása 1987–1988. – Tárgy: A magyar-amerikai Business School létrehozása. – Washington, 1987. XI. 25. pp. 80–83.

³⁰ ÁBTL – 3. 2. 5 – O – 8 – 389/7/2 – 15 – OD – 4622 – „PERISZKÓP” – Washingtoni Nagykövetség Elhárítása – 1/1- 1/1988. sz. JELENTÉS 2-nek. – Tárgy: BARADLAI találkozója W. James-szel. – Washington, 1988. I. 11. pp. 202–211.

³¹ MNL OL – XIX – J – 1 – j – SZT Iratok USA 1989 – 15-ös doboz – 003111 – 67/1989 – Tárgy: Dr. Lakatos Károly elvtárs beszámoltatása. Washington, 1989. VI. 30. pp. 1–2.

³² HANKISS (2018) i. m. pp. 14–17.

³³ ÁBTL – 3. 2. 5 – O – 8 – 389/6/2 – 15 – OD – 4622 – „PERISZKÓP” – Washingtoni Nagykövetség Elhárítása – 4/5 – 5/1987. sz. JELENTÉS 2-nek. – Tárgy: ZICSI et. biztonsági helyzetéről. Washington, 1987. V. 4. pp. 169–172.

körüli, hosszúkás arcú, szőkésbarna, láthatóan erős arcszörzetű, borotvált férfi fehér rövidnadrágban, fehér és piros csíkos sötétkék pólóban volt, fehér tornacipőt viselt. Az utóbbi a bordó Chrysler-t vezette, a Kongresszusi Könyvtár, valamint a "Jacobs and Gardner" bolt bejárata előtt mutatkozott. "C", az átlagos vagy kissé molett, kb. 170 cm magas, 25 körüli, kerekarcú, rövid barna hajú nő, aki kék farmernadrágban, kék-fehércsíkos kihúzott blúzban volt, rendszeresen belenyúlt barna cipzáras női oldaltáskájába. A könyvtárban egyedül mozgott, majd "A" társaságában tért vissza. A Kongresszus épületéhez vezető Rock Creek Parkway útvonal kedvező lehetőséget kínált a figyelés azonosítása szempontjából, hiszen csak kétsávos, erdőben, patak mentén vezet, sűrű elágazásokkal. Igaz, szeptember elsején részlegesen zárva volt.

A Chrysler már a nagykövetségről történő kihajtást követően feltűnt a két diplomatának, de a gyanú csak később igazolódott be. A 16. utcán a Ford GTL közvetlenül Nyíri és Lugosi nyomában haladt egészen az I. utcáig, de nem kanyarodott be utánuk, azonban a könyvtárnál ismét feltűnt. A Chrysler 4-5 kocssal lemaradt mögöttük. A gyalogos mozgás közben senkit sem sikerült azonosítani, mivel a környék nyílt terep.

A könyvtár előcsarnokában található időszakos kiállítást a nyomozónő jelenlétében a két hírszerző is megnézte, mielőtt az olvasóterembe ment volna. A nő mozgása és viselkedése árulkodónak bizonyult, hiszen állandóan keresett valamit a táskájában, zavarba jött, amikor Nyíri és Lugosi elvált egymástól, igyekezett megnézni, hogy a diplomaták mit kerestek. Amikor az utóbbiak elmentek, a nő befelé igyekezett "B" társaságában, amivel az utóbbit is lebuktatta.

Visszafelé az Independence Avenue-n a Pontiac kísérte a rezidentúra tisztjeit, mozgása illeszkedett a nagykövetség autójához, miközben folyamatosan próbált kikerülni a visszapillantó tükör látóköréből. A 14. utcán ismét előkerült a Ford GTL, míg a Chrysler és a Pontiac ekkor visszahúzódott. A 16. utca sarkán a két diplomata letette az autót egy parkolóházban, majd felkereste a Jacobs and Gardner papírboltot, a Ritz Camera fényképezőgép-, és egy számítástechnikai szaküzletet. A Jacobs and Gardner üzletéből kifelé feltűnt, hogy a szomszéd ház kapujában a falat támasztotta a vékony, magas detektív. Nyíri autóját először a Pontiac követte, míg a Chrysler előtte ment. Az utóbbit a 16. utcánál megelőzték a kedvező forgalmi helyzet jóvoltából, cserébe viszont a nagykövetségig a nyomukban maradt.

Nyíri és Lugosi azt nem tudta eldönteni, melyikük volt a célszemély, ahogy azt sem, hogy rutineljárás vagy személyre szóló művelet zajlott. Amikor délután kb. 20 perc eltéréssel elhagyták a nagykövetséget, egyikük sem találkozott az elhárítással. Amennyiben a figyelés valakire irányult, a tudományos attasé lehetett a célpont, hiszen mindig a gépkocsi az azonosítási tényező. A módszerek terén új fogásokkal nem álltak elő. Igyekeztek körbevenni a megfigyelt gépkocsit, nem zavarta őket, ha 10-15 percig a célszemély mögött kellett haladni, amennyiben a forgalom ezt indokolta.

A könyvtár és a kiállítás azonban nehéz helyzetbe hozta őket, mert nagyobb létszámra lett volna szükség a rejtett figyeléshez. A néptelen tárlaton azért vállalhatta a figyelőcsoport a lebukást, mert érdemi tevékenységre számítottak, demonstrálni akarta képességeit, vagy azt tanulmányozták, hogy milyen operatív felkészültséggel

bír a két diplomata. A rezidens az akció bemutató jellegét vitatta, mert az FBI emberei lebukás esetén zavartan viselkedtek.³⁴

Hadas 1987. szeptember 3-án az ismeretlen "Ramond" titkos munkatárssal bútorbeszerző körútra indult, amelynek során egy Connecticut Avenue-n és három Rockville közelében lévő áruházat kerestek fel. Egy 35-40 körüli férfi és egy nő állandóan a nyomukban járt, az üzletek közötti mozgásukat viszont nem sikerült felderíteni. A rezidens az utolsó előtti helyről kifelé jövet észrevette, hogy a pár egy harmadik személlyel folytat szóbeli egyeztetést. Az utóbbi elhárító, egy a másik kettővel azonos korú férfi, a washingtoni sötétkék 168-645 frsz. Buick Somerset gépkocsival folyamatosan a tanácsos előtt haladt a hazafelé vezető úton. A Buick vezetője türelmesen kivárta, amíg Hadas a lakásánál 35 percen keresztül a házkézeléssel tárgyalta, majd mintegy "felvezette" a nagykövetséghez, de pár mellékutccával előbb távozott.

Az alezredes a hátában nem észlelte az FBI-t, de szinte biztos volt abban, hogy az több járművel követte. Ez viszont úgy történt, hogy semmiféle önellenőrzésre utaló elem nem került elő a mozgása során, mindig a forgalom ütemének megfelelően haladt. A személyére irányuló ellenőrzés 10 órától 13 óráig tartott. Amikor másnap délután fél ötkor feleségével ment el bevásárolni, az általuk felkeresett öt üzlet mindegyikében ott volt az elhárítás. Az előző napon már azonosított nőt ekkor egy 30 év körüli férfi kísérte. A két nyomozó mindegyik üzletben jól felpakolta a bevásárlókocsit, de egyből elváltak, ha a rezidens és a felesége külön utakon járt. A távozásuk előtt mindent kipakoltak, semmit sem vásároltak. A külső mozgásukat nem észlelte a rezidens, amihez hozzájárult, hogy az ismeretlen környéken a tájékozódás lekötötte a figyelmét.³⁵

1987. november 25-én Nyíri Lajos operatív feladat végrehajtása nyomán elhagyta Washingtonot. Az akció közben senki nem követte, de amikor 28-án 17 óra körül visszatért, a dolgozószobája ablakát nyitva találta, ráadásul egy édeskés pipadohányszag terjengett a helyiségben.³⁶

1987. december 10-től egy homokszínű Honda pickup munkaidőben a nagykövetség főbejárata előtt várakozott, emiatt 29-től mindenki a hátsó kijáratot használta. Am a virginiai NPC559 rendszámú Oldsmobile, és a szürke, washingtoni 146-338 frsz. Mercury Marquis nagyon gyorsan felsorakozott a rezidencia mögötti részen. Az előbbi jármű két FBI ügynökkel már 29-én reggel 5-6 percen keresztül a rezidens nyomában járt, majd fél tizenkettőkor ismét előkerült, és 13 óra 10 percig nem tágitott. A Mercury a rezidens előtt haladt, tőle még irányváltás révén sem sikerült megszabadulni. A tanácsos egyúttal azt is észrevette, hogy a fekete színű 174-948. frsz. Plymouth utasterében lévő két nyomozó 5-6 gépkocsitávolságból tartja

³⁴ ÁBTL – 3. 2. 5 – O – 8 – 389/6/2 – 15 – OD – 4622 – „PERISZKÓP” – Washingtoni Nagykövetség Elhárítása – 6/7 – 2/1987. sz. JELENTÉS 1-nek 5-nek. – Tárgy: Figyelések észleléséről. Washington, 1987.IX. 1. pp. 259–265.

³⁵ ÁBTL – 3. 2. 5 – O – 8 – 389/6/2 – 15 – OD – 4622 – „PERISZKÓP” – Washingtoni Nagykövetség Elhárítása – 6/9 – 2/1987. sz. JELENTÉS 1-nek. – Tárgy: Figyelések észlelése. Washington, 1987.IX. 5. pp. 254–256.

³⁶ ÁBTL – 3. 2. 5 – O – 8 – 389/7/2 – 15 – OD – 4622 – „PERISZKÓP” – Washingtoni Nagykövetség Elhárítása – 8/7 – 2/1987. sz. JELENTÉS. – Tárgy: Titkos behatolás Zicsi et. lakásába. Washington, 1987. XI. 30. pp. 60–61.

szemmel. A családi bevásárlás idején egy homokszínű Plymouth is feltűnt, amiben csak a vezető tartózkodott. Amikor december 30-án Hadas a Hillel Weinberggel lebonyolított találkozóról 13 óra 45 perc körüli indult vissza a nagykövetségre, fél háromig ellenőrzés alá került. A Mercury a Shoemaker Streeten felvette, ám az FBI emberei számára úgy tűnt, hogy a célszemély a megszokott útvonalán halad, ezért eltűnt a láthatárról. Az Oldsmobile meghúzódott a háttérben, míg a zezugos mellékutcákban a 258-450 rendszámú sötétkék Plymouth Le Baron követte. Az utóbbiban egy férfi és egy nő foglalt helyet. A tanácsos a 30-i megfigyelést erőltetettnek tartotta, ugyanis Weinberget többször is felhívta a megbeszélés előtt, így az aligha maradt titokban.³⁷

A tudományos attasé megfigyelése 1988 első negyedében

Nyíri Lajos 1988. január 20-án tíznapos körútra indult Kalifornia államba, ahol 23-tól 27-ig a kint tartózkodó magyar ösztöndíjasokkal és munkavállalókkal találkozott.

1988. január 24-én reggel 8 és délután kettő óra, 25-én reggel hét és 16 óra között, valamint 26-án a Los Angeles-i repülőtéren megfigyelés alatt állt. Az FBI a három nap alatt négy helyi rendszámú gépkocsival – 2EPP173 középbarna Chrysler, 1KCW948 sötétzöld Chevrolet, a 2EPC156 és 5JZW819 azonosítatlan típusok – követte.

1988. január 27-én reggel háromnegyed nyolctól 21 óráig. másnap délelőtt negyed tíztől 20 óráig, majd 29-én 8 óra 10 perctől fél kilencig ellenőrizte tevékenységét az elhárítás. A San Francisco-i FBI-iroda hét járművet mozgósított: metáلكék Ford, frsz. 1RCE946; sötétkék Ford, frsz. 1MOC864; bordó Buick Century, frsz. 1KIA294; bordó Oldsmobile, frsz. 16TD175; középbarna Bucik, frsz. 1MSD369; valamint két azonosíthatatlan típusú gépkocsi, frsz. 1NGP137 és 1NUB734.

Nyíri tapasztalata azt mutatta, hogy mindkét helyszínen konspirált figyelés zajlott az agresszivitás legkisebb jele nélkül. A Los Angeles-ben érzékelhető félnapos követésekből arra következtetett, hogy a helyi FBI iroda korlátozott erőforrással dolgozott ellene.

A brigád gyalogos és autós figyelőkre oszlott. A gyalogosokat szállító jármű soha nem zárkózott fel az attasé autójához, míg a gépkocsis figyelők egyedül hajtották végre a feladatot, miközben igyekeztek a visszapillantótükör holtterében maradni. A forgalmi viszonyoktól függően nem riadtak vissza Nyíri megelőzésétől sem. Los Angeles és San Diego között az autópályán két-három figyelőkocsi egymással párhuzamosan haladt az attasé mögött kb. 100 méter távolságban. A helyzetüket rendszerint a nagy forgalom miatt végrehajtott erőszakos sávváltások árulták el. A felhasznált típusok mindegyike amerikai gyártmány volt, míg a brigádot kizárólag fehérek alkották. A legtöbb nyomozó 30 körül járt, a gépkocsivezetők életkora egy

³⁷ ÁBTL – 3. 2. 5 – O – 8 – 389/7/2 – 15 – OD – 4622 – „PERISZKÓP” – Washingtoni Nagykövetség Elhárítása – 1/2 – 2/1988. sz. JELENTÉS. – Tárgy: Figyeléssel kapcsolatos tapasztalatok. Washington, 1988. I. 11. pp. 222–225.

pár évvel magasabb lehetett. A gyalogos figyelőket nehezen sikerült azonosítani, megjelenésükre viszont csak akkor kellett számítani, ha az attasé máshogy nem kontrollálható helyen tartózkodott. Los Angeles-ben az általa bérelt autóra koncentráltak, San Francisco-ban a belvárosi hotel földszintjén vették fel, mert ottani céljait gyalogosan is elérhette.

Nyíri San Diego-ban találkozott először a celluláris telefonnal, máshol a közvetlen emberfogást végzők a belső zsebükben tartották a rádiót. Amikor az Alcatraz börtönnél a kocsikulcsot véletlenül bezárta az autóba, az AVIS kölcsönzőtől kért segítséget, amely 15-20 percen belülre ígérte a tartalékeszközt.

Az FBI arra következtetett, hogy az attasé 2,5 órás mozgást követő várakozása operatív találkozóval végződik. A figyelőbrigád körülvette a parkolót, majd egy hatalmas teleobjektívvel ellátott fényképezőgépet hordozó turista túnt fel a láthatáron. Amikor január 28-án a World Business Council elnökével találkozott a szálloda halljában, az Alcatrazból ismert figyelő ellenőrizte a kapcsolatfelvételt. Sacramento felé az autópályán San Francisco végéig érezhető volt az FBI jelenléte, amit a nagykövet és a New York-i kereskedelmi kirendeltségvezető felesége a kínai negyedben ugyanígy érzékelt. A Los Angeles-i repülőtérrel az indulását telefonon közvetítették.³⁸

A tudományos-technikai attasé 1988. február 10-től 21-ig vidéken tartózkodott. Az utazás részben operatív célokat szolgált, részben magánjelleget öltött, amihez hivatalosan három nap szabadságot igényelt a nagykövettől. Mindenekelőtt ösztöndíjasokkal és az emigráció jeles személyiségeivel találkozott, ugyanakkor 17. és 19. között részt vett az International Conference on Technology Management (Nemzetközi Technológiamedzsment Konferencia) első ülészakján.

Nyíri a Floridába vezető úton mindvégig konspirált figyelést érzékelt. Az FBI nagyszámú járművet vonultatott fel az ellenőrzésére, mert vélelmezhetően személyes találkozón vagy személytelen anyagátvétel közben szerették volna tetten érni. A követés a belső terekre és más, nehezen megközelíthető helyekre is kiterjedt. Amikor február 20-án Fort Sunter erődbe ment kirándulni, a kompon legalább öt FBI ügynök csatlakozott hozzá. Mindezen túl a gyorsbűfékbe is állandóan elkísérték.

1988. február 11-én 680, tíz nappal később, 550 mérföldes út várt az attaséra, amely Virginia – North Carolina – South Carolina – Georgia és Florida államokat ölelte fel. A határokon érzékelhető volt a nyomozócsoportok cseréje. Floridában Orlando és Miami adta a figyelőbrigádokat, amelyek 150 mérföldes körzetben összehangolták tevékenységüket. A Disney World területén alig lehetett azonosítani a detektíveket, azonban a kijáratnál már várták Nyíri megjelenését. Az autópályán gyér forgalom esetén 2-300 méteres távolságból zajlott a követés, máskülönben egy kocsival lemaradva jártak a nyomában. Az első és második figyelőkocsi jellemzően egy blokkot képzett, míg a többi a háttérbe húzódott, vagy a célszemély előtt haladt. Az autópálya elhagyásakor a közvetlenül Nyíri mögötti jármű láthatóan nem ragadt rá, de azonnal megfordult, ha ezzel nem keltett feltűnést.

³⁸ ÁBTL – 3. 2. 5 – O – 8 – 389/7/2 – 2/1 – 2/1988. sz. JELENTÉS 5-nek 1-nek. – Tárgy: ZICSI et. kaliforniai figyelése. – Washington, 1988. II. 7. pp. 284–293

Amennyiben a figyelőbrigád bázisától 100 mérföldre vett ki szobát az attasé, az FBI emberei ugyanott szálltak meg, az indulást mindig figyelemmel kísérték. A szolgálati gépkocsin mindig az adott állam rendszáma volt, de Észak-és Dél-Karolinában, valamint Georgia és Florida államban nem kötelező előre táblát szerelni, ami megnehezítette az azonosítást.

Amikor Nyíri Key Westben gyalogosan közlekedett, gépkocsiból figyelték, ugyanakkor az FBI láthatóan felkészült a konferenciára. Az előtérben rendezőnek álcázott figyelők álltak, az attasé egy 50 körüli férfit és egy 35 körüli nőt fedezett fel. A két nyomozó arra volt kíváncsi, hogy a diplomata melyik előadáson vesz részt, onnantól a fiatalabb kollégáik léptek színre. Nyíri két 25-28 év körül járó ázsiai származású ügynököt azonosított 18-án a délelőtti ülészakon, akikkel Key West területén már találkozott. Ezzel egyidőben ők utaztak abban a taxiban, amely február 17-én a Miami Beach felé vezető autóúton büntetőfékezett az attasé előtt, aki így hátulról beléjük rohant. Akkor a külső sávban haladó figyelőkocsi 10 méterrel a baleset mögött megállt, jelentette az eseményeket a központjának, majd elhajtott a helyszínről. Kb. 150 méterrel hátrébb a másik egység megvárta Nyíri távozását, majd onnantól követte. Miami-ban az összes figyelőkocsin sötét, füstszínű üveg volt, így álló helyzetben nem látszott, van-e valaki az autóban. Az FBI a kevésbé forgalmas helyeken egy-egy fővel ellenőrizte az attasét, akit máshol körülvettek és a párhuzamos utakat is lefoglalták.³⁹

A konzul, a munkaügyi és az oktatási attasé megfigyelése 1988 tavaszán

1988. április 7-én Sándor István konzul hivatalos küldetés végett San Francisco-ba utazott. Ahogy este megérkezett a városba, egy Chevrolet Nova-t bérelt, amivel a szállodába hajtott.

Április 8-án, pénteken felkereste a Városi Tanácsot és a Bechtel számítástechnikai vállalatot, végül a Palo Alto-i Hoover Intézetben tett látogatást. Az ebédet Molnár János patológusprofesszorral költötte el, míg 9-én és 10-én – a szombat esti gálakoncertet kivéve – a várossal és környékével ismerkedett Molnár és Sárosi Ildikó ösztöndíjas társaságában.

11-én reggel a World Affairs Council következett a programban, majd ezt követően visszaindult Washingtonba. Sándor úgy érezte, hogy az egész nyugati parti tartózkodása idején megfigyelés alatt áll. A megérkezés pillanatában ez még nem volt világos az ismeretlen terepen való esti tájékozódás nehézségei miatt, de amikor saját maga vezetett, és a Hoover Intézetben járt, akkor nagyon is érzékelhető volt.

Palo Alto-ban délután fél ötkor véget ért a hivatalos program, ezért váratlanul úgy döntött, hogy elugrik a 30 mérföld távolságban délre eső San José-ba. Az úti célja ismeretlen volt az FBI előtt, ezért alig egy gépkocsi távolságból igyekeztek követni. Amikor megállt egy falatozónál, a figyelők oda is bementek. A San Francisco-ba vezető úton 3-4 kocsi kihagyásával ismételtelen követték. Az esti sétája alatt Chinatown területén már tapintatosabbak voltak, a kínai étterembe már nem tért be a

³⁹ ÁBTL – 3. 2. 5 – O – 8 – 389/7/2 – 2/3 – 2/1988. sz. JELENTÉS 1-nek 5-nek. – Tárgy: ZICSI et. floridai figyeléséről. – Washington, 1988. II. 23. pp. 298–304.

figyelőcsoport. A kirándulás alatt is érezhető volt az FBI jelenléte, de nem állandó jelleggel.

A figyelés nem célozta a konzul idegesítését, de ő maga is arra törekedett, hogy viselkedése ne járjon különösebb nehézséggel a másik fél számára. Az ellenőrzés Palo Alto és San José között lett szorosabb, ami nem szerepelt az előzetes és telefonon egyeztetett tervekben. Amikor rászállt az elhárítás, láthatóan senki se törődött a lebukással.

A figyelők közül három férfit és egy nőt tudott azonosítani – mindegyik középkorú, átlagos külsejű, viszonylag alacsony termetű – akiknél a sötét szemüveg az állandó viselethez tartozott. Sándor nem emlékezett az autók rendszámára, de arra igen, hogy az általa bérelt Nova-hoz képest mindegyik nagyobb teljesítményű volt. A követés mindig a szállodánál ért véget. Sándor azt próbálta kideríteni, hogy nyilvános fülkéből hívható-e Budapest a központos bekapcsolódása nélkül. A központ azonnal belépett, rákérdezve a megismert telefonszámra és arra, hogy a végponton kér-e meghatározott személyt. A konzul az édesanyját hívta, hogy ha az FBI rögzíti a beszélgetést, megfelelő alibivel szolgálhasson. A rezidens szerint a figyelés komoly tapasztalat volt Sándor számára, aki ekkor rájött, hogy az amerikaiak iránti barátságának is megvan a határa, de onnantól a rezidentúra tevékenységét is másképp szemlélte.⁴⁰

1988. április 25. és 28. között "Rutkai" (Bokor József másodosztályú titkár, munkaügyi attasé),⁴¹ Lakatos Károly, valamint az utóbbi felesége Bostonba utazott a diplomáciai tisztséggel járó feladatok végrehajtására. Amikor a nagykövetség munkatársai este hét órára megérkeztek a szállodához, Bokor felfigyelt az épület előtt várakozó 408 JGP frsz. Chevrolet Caprice Classic gépkocsira, amelyben három személy tartózkodott. Aznap este a kék színű, 786 IKL rendszámú régi Oldsmobile követte őket, illetve a következő parkolásnál biztosította a nagykövetség autóját. Ezen kívül egy azonosítatlan barna Dodge is feltűnt a biztonsági tisztnek.

Április 26-án reggel a 408 JGP rendszámú Chevrolet volt a jelzőkocsi, amely aztán a 108 567 rendszámú fehér Plymouth és a 662 191 rendszámú sötét Dodge társaságában adta napközben az állandó kíséretet. Az esti órákban a 357 IKI rendszámú barna Dodge követte a társaságot, valamint felügyelte a parkolásnál a rezidentúra járművét. 27-én délelőtt a barna Dodge volt a jelzőkocsi, amely délelőtt a két diplomata nyomában járt, míg a 768 JXL rendszámú fehér Plymouth és a 407 JLV rendszámú sötét Chevrolet Caprice Classic végezte a követést a nap későbbi részében.

Április 28-án a 768 JXL jelzésű gépkocsi várta a diplomatákat a szálloda előtt, majd elsőre a vendégek nyomába eredt. Végül a 662 191-es sötét Dodge, benne két nővel, követte a rezidentúra embereit a városhatárig. Bognár és Lakatos a figyelőbrigádból 3 nőt és 4 férfit azonosított, miközben a módszereiket is rögzítette.

⁴⁰ ÁBTL – 3. 2. 5 – O – 8 – 389/8/1 – 15 – OD – 4622 – „PERISZKÓP” – Washingtoni Nagykövetség Elhárítása – 4/1 – 1/1988. sz. JELENTÉS 2-nek. – Tárgy: PAGNON jelentése külső figyelésről. – Washington, 1988. V. 12. pp. 68–75.

⁴¹ ÁBTL – 3. 2. 5 – O – 8 – 389/8/1 – 15 – OD – 4622 – „PERISZKÓP” – Washingtoni Nagykövetség Elhárítása – Beszámoló jelentés. – Washington, 1988. VI. 16. pp. 118–123.

A külső figyelés csak Bostonban kezdődött, amelynek során Bokor megállapította, hogy gépkocsis mozgás esetén a figyelők félnek az elvesztéstől, ezért a forgalmas útvonalakon szinte rátapadtak az általuk követett jármű lökhárítójára. Egyszer három figyelőkocsi sorakozott fel közvetlenül a diplomaták mögött. Gyalogos mozgásnál is törekedtek a rejtőzködéssre, de az operatív célból használható területen bevállalták a lebukással járó megközelítést. A boltokba és éttermekbe nem követték a célszemélyeiket, de ha Bokor és Lakatos valahol hosszabb ideig maradt, a brigád egyik tagja vagy a kirakaton keresztül figyelte őket, vagy egyszer-egyszer elsétált a közelben.

A Harvard és a MIT (Massachusetts Institute of Technology) területén szoros figyelést alkalmaztak a potenciális operatív kapcsolatok azonosítása végett. A nagykövetségi program lebonyolítása zavartalan maradt, de az egyetem épületében és a város egyik éttermében folytatott találkozót egy-egy FBI ügynök kívülről szemmel tartotta, akárcsak a parkolóban hagyott szolgálati autót. A gépkocsikat és a brigád tagjait rendszeresen cserélték, a gépkocsivezetők is részt vettek a gyalogos követésben.

A külső figyelés láthatóan az esetleges operatív műveletek végrehajtásának felfedését célozta. A szolgálati autókban elől hiányzott a rendszám, de mindegyikben volt antenna a jobb első sárvédőn. Az összes nyomozó ruhába épített személyi rádiót használt, az egyik kezük a zsebükben volt a kapcsolón, miközben a válluk irányába beszéltek. A nők a klasszikus megoldás szerint a kiegészítőben hordták magukkal az adóvevőt, aminek használatát a csoport háromszor is láthatta. Két nyomozó az időjárástól függetlenül mindig teleobjektívvel felszerelt fényképezőgéppel közlekedett, rejtett fotóeszköz legfeljebb a nőknél lévő kisebb-nagyobb kiegészítőkben fordulhatott elő. A beltéri ellenőrzést mindig a nők hajtották végre, akik egyébként is rámenősebben viselkedtek.

A helyettes konzul a programokat előzetesen telefonon egyeztetette az érintettekkel, az FBI mégis szoros ellenőrzést alkalmazott. A Bostonban tartózkodó magyar ösztöndíjasok megkereséséről ekkor nem érkezett jelzés.⁴² (1989. január elején azonban "Köte" titkos munkatársat előbb telefonon, végül személyesen is felkereste a helyi FBI iroda egyik beosztottja. A nyomozó füzetéből neveket sorolt, majd az ösztöndíjas által ismert személyekről további kérdéseket tett fel. Az FBI-ügynök feltűnően sok időt szentelt Bokor József és dr. Lakatos Károly, a két magyar diplomata előző évi látogatásának, elsősorban Bokor valódi feladatáról érdeklődött.

A Cybertech három magyar állampolgárságú munkatársát kémtevékenységgel gyanúsította, ugyanakkor egy héttel a kihallgatást követően a vállalat amerikai tulajdonosát is felkereste egy FBI-ügynök. Az ösztöndíjast nyomasztotta, hogy a januári kihallgatása közvetlenül azt követően történt, hogy a nyári eligazításon meghatározott hírigényre az anyagokat elkezdte volna összeszedni. Nyíri szerint az FBI túl nagy erőt nem összpontosított a számítástechnikai cége ellenőrzésére, a fellépésüknek inkább preventív jellege volt. Mindazonáltal úgy látta, hogy Bokor a

⁴² ÁBTL – 3. 2. 5 – O – 8 – 389/8/1 – 15 – OD – 4622 – „PERISZKÓP” – Washingtoni Nagykövetség Elhárítása – 4/10 – 2/1988. sz. JELENTÉS 1-nek. – Tárgy: Külső figyelés észleléséről. – Washington, 1988. V. 12. pp. 78–85.

kint tartózkodó magyar állampolgárok körében folytatott széleskörű fedőszervi tevékenységével felkeltette az FBI gyanúját).⁴³

1988. május 20-tól 25-ig Sándor Istvánt és Bokor Józsefet a hivatali kötelezettség Kaliforniába szólította. A konzul és helyettese az utazás alkalmával folyamatos és – egyetlen eset kivételével – fedett figyelést tapasztalt, pedig szó sem volt operatív feladat végrehajtásáról.

Az elhárítás azonosításában nehézséget okozott, hogy a két diplomata nem kölcsönzött gépkocsit. Így csak gyalogosan, valamint a vendéglátók autójából nyílt lehetőség a figyelők, valamint eszközeik és módszereik tanulmányozására. Az első három napot Los Angelesben töltötték, ahol legtöbbször a 2 EDE 726 piros Chevrolet Celebrity és a 2 JHD 348 barna Dodge gépkocsi követte őket, miközben három férfi és egy női figyelőt sikerült azonosítani.

Sándor és Bokor május 22-én a nagykövet utasítására részt vett a már idős Weinstock [Lajos] szakszervezeti vezető – a CPSUA (Communist Party of the United States of America – az USA Kommunista Pártja) magyar tagozatának egykori vezetője⁴⁴ – születésnap ebédjén, ahová az utóbbi sofőrje szállította a nagykövetség embereit. Az oda vezető úton nyíltan a diplomaták nyomába szegődött egy rendszám nélküli sötét Chevrolet Corsica, valamint a Las Vegas-i Consular Corps 1 rendszámú, fehér 316-os BMW. A két FBI ügynök az ünnepséget biztosította, majd visszakísérte a konzult és helyettesét a szállodába. Az irányváltásoknál a két figyelőkocsi állandóan ráhajtott Weinstock autójára, de többször is megelőzték. A rendszám táblákat csak így lehetett felírni, mert elől általában nem kötelező. A brigád egyik-másik embere a szálloda halljában is feltűnt, de egyszer még az úszómedence mellett is ellenőrizték a diplomatákat.

Amennyiben Sándor és Bokor külön útra indult, az FBI megosztotta erejét. Az antenna itt is a szélvédő tövében helyezkedett el, a vezetékes mikrofon a műszerfal középső része alatt csatlakozott az adóvevő berendezéshez. Bokor kétszer is látta a 2 EDE 726 rendszámú Chevrolet vezetőjét rádiózni, de azt is megfigyelte, hogy a gyalogos figyelők könnyed ruházata nem tette lehetővé a rádiótechnika elrejtését. A három detektív a többi járókelőnél nem látható, azonos méretű, de más és más színű táskákban hordozta a készüléket. A brigád egy-egy emberénél Los Angelesben is ott volt a teleobjektívvel felszerelt fényképezőgép.

Bokor Portland-ben nem tudta megállapítani, csak gyanította az elhárítás jelenlétét. San Franciscóban öt nyomozó követte a két diplomatát a 2 HMM 456 rendszámú, homokszínű, régi Oldsmobile és egy ismeretlen rendszámú, sötét Plymouth gépkocsival. A tapasztalatuk azt mutatta, hogy a San Franciscó-i

⁴³ ÁBTL – 3. 2. 5 – O – 8 – 389/9/2 – 15 – OD – 4622 – „Periszkóp” – Washingtoni Nagykövetség Elhárítása – 2/17 – 5/1989. sz. JELENTÉS 2-nek 1-nek – Tárgy: KÖTE biztonsági helyzete. – Washington, 1989. III. 14. pp. 112–118.

⁴⁴ FBI Operation SOLO Part 8 TO: DIRECTOR, FBI (100-428091) FROM: SAC, CHICAGO (134-46 Sub B) DATE: 12/8/59. SUBJECT: SOLO INTERNATL SECURITY – C CG-5824-S* on December 2, 1959 orally furnished to SA JOHN E. KEATING and Stenographer KATHERINE W. SUTPHEN the information on the following pages. This report pertains mostly to LOUIS and ROSE WEINSTOCK. pp. 134–140. – vault.fbi.gov

figyelőegység volt a legképzettebb, leginkább összeszokott társaság. Az FBI feltehetően operatív műveletre számított a két diplomata részéről, ezért gyalogos mozgásuk során két alkalommal a figyelőcsoport egy-egy tagja még az üzletkebe is Sándor és Bokor után ment. Az utóbbi két személyt ezt követően kivonták a műveletből, de másnap újra előkerültek. A vendéglátó gépkocsija mögött nagyobb távolságban haladtak, a jelenlétük csak akkor lett nyilvánvaló, amikor kiszálltak az autóból. A repülőtéren két figyelő egészen a beszállásig ellenőrizte Sándor és Bokor mozgását, ami a mellékhelyiségre is kiterjedt. A konzul és helyettese arra a következtetésre jutott, hogy San Francisco-ban két brigád vett részt az ellenőrzésükben. Technikai eszközök használatát nem sikerült megfigyelni, azt viszont igen, hogy a város sajátosságai folytán nagyobb távolságot tartottak a gépkocsi követésnél.⁴⁵

A botrány és következményei: provokációk 1988-1989

1988 júliusában sokkolóan hatott az amerikai közvéleményre, hogy Glenn Michael Souther, a US Navy (az amerikai haditengerészet) két évvel korábban eltűnt tartalékos tiszthelyettese, váratlanul megjelent a szovjet televízióban, ahol felmondta az Egyesült Államok politikáját szidalmazó téziseket. Mint kiderült, Souther, aki tartalékosként utoljára a norfolki haditengerészeti felderítő állomáson teljesített szolgálatot, politikai menedékjogot nyert a moszkvai vezetéstől. A tiszthelyettes 1980-ban a Szovjetunió római nagykövetségén ajánlotta fel szolgálatait a KGB részére. Patrizia de Palma, az időközben elhagyott olasz feleség, 1982. újev napján kifecsegte a gyanús jeleket nővére férjének, az amerikai flotta egyik főhadnagyának.

A NIS (Naval Investigative Service – Tengerészeti Nyomozó Szolgálat) azonban nem vette komolyan a figyelmeztető jeleket. Souther egy magasabb szintű nemzetbiztonsági munkakör megszerzésének céljából a KGB utasítására oroszul tanult az Old Dominion University-n. 1985-ben de Palma sógora megismételte a bejelentést, amit a NIS az FBI hatáskörébe utalt. A zászlóst váratlanul kihallgatták, így az ijedtében Olaszországon át Moszkvába szökött.⁴⁶ 1988. augusztus 23-án a nyugatnémet rendőrség és elhárítás Bad Kreuznach városában őrizetbe vette Clyde Lee Conrad nyugállományú őrmestert, a 8. Amerikai Hadsereg hadművelési tervtárának felügyelőjét, akit Szabó Zoltán a már ugyancsak visszavonult egykori felettese szervezett be az MNVK2 hálózatába. Conrad 1974-től szinte az összes hadititkot kiszolgáltatta a NATO védekezési mechanizmusáról, mindenekelőtt a két Németország határát védő atomaknák pontos helyéről. A 3. világháború esetén az amerikai vezetésnek nem lett volna más választása, mint bevetni a nagy hatóerejű nukleáris tölteteket. Az Egyesült Államok biztonságára további kockázattal járt, hogy az őrmester által bevont katonatársakat nem sikerült felfedni.⁴⁷

⁴⁵ ÁBTL – 3. 2. 5 – O – 8 – 389/8/1 – 15 – OD – 4622 – „PERISZKÓP” – Washingtoni Nagykövetség Elhárítása – 5/5 – 2/1988. sz. JELENTÉS. – Tárgy: Külső figyelésről. – Washington, 1988. VI. 14. pp. 144–151.

⁴⁶ OLSON, John M.: To Catch a Spy. The Art of Counterintelligence. Georgetown University Press, Washington, DC, 2019. pp. 157–164. ISBN 9781626166806

⁴⁷ SULICK, Michael J.: American Spies. Espionage Against the United States from the Cold War to the Present. Georgetown University Press, 2020. pp. 141–149. ISBN 978-1-64712-037-5

1988. szeptember 2-án Charles Thomas amerikai külügyminiszter-helyettes a magyar ügyvivő előtt komoly fenntartásait fejezte ki az USA ellen irányuló magyar hírszerző tevékenység miatt. A megszerzett információk nem szolgálták Magyarországot érdekeit, de rendkívüli érzékenységre való tekintettel jelentős kárt okoztak. Thomas egyben hozzátette, hogy a szovjet kérésére véghezvitt művelet nem csak az amerikai nemzetbiztonságot, hanem Grósz Károly látogatásának pozitív eredményeit is aláássa. A magyar hírszerzés aktivitása és az illegális technológiatranszfer következtében megkérdőjeleződött a nyugati parti kereskedelmi iroda megnyitása, Mark Palmer amerikai nagykövet pedig arra figyelmeztette Medgyessy Péter kormányfőt, hogy az MNK legyen óvatos a külföldön élő magyar származású személyekkel. A nagykövet szerint nem lett volna szerencsés, ha az amerikai közvélemény a magyarokról a kém szóra asszociálna. Ahhoz, hogy a helyzet menthető legyen, a hírszerzési tevékenység leállítását kérte.⁴⁸ A rezidens mindezek nyomán arra figyelmeztetett, hogy az FBI-t nem szabad lebecsülni, mert ha egyszer komolyabban veszi az ellenőrzésüket, gyorsan kiesnek a versenyből. Véleménye szerint az amerikai elhárítás a kapcsolatok minimális szintre való visszaszorítását tűzte ki célul, ám a State Department meg kívánta őrizni a jó viszonyt Magyarországgal, hogy befolyással lehessen az otthoni folyamatokra.⁴⁹

A rezidentúra biztonsági helyzetének megingását az is jelezte, hogy egy ismeretlen felajánló a tengerészgyalogság CIA összekötőjeként kínálta szolgálatait az MNK számára. William Wells tengerészgyalogos pedig személyesen is bejelentette, hogy dezertálni akar, és Magyarországon szeretne menedéket kérni.⁵⁰ „Traven” (Éliás Pál konzul),⁵¹ aki 1988 őszétől a biztonsági felelősi pozíciót is ellátta,⁵² viszont határozottan rászólt, hogy az amerikai politikával kapcsolatos elégedetlenség kifejezésének nem ez a módja, és a kétoldalú viszonyt nem lehet ilyenekkel terhelni. A rezidens információs kapcsolatai közül két ember is lelepleződött: John Huber világbanki tisztviselő véletlenül megmutatta katonai igazolványát, Robert Jenkins kongresszusi képviselő pedig finom utalásokat tett hírszerző ismereteire azzal a kiegészítéssel, hogy tudomása van Hadas szakmabeli mivoltáról.⁵³

Henderson (Sugár) Katalin, a MALÉV egykori légiutaskísérője, 1989 első napjaiban telefonon beszélt Éliás Pállal, akinek megígérte, hogy személyesen is tiszteletét teszi a nagykövetségen, amint a hivatalos ügyei intézése ezt megkívánja. A nő sokáig nem jelentkezett, csak a március 15-i fogadás alkalmából kereste fel a

⁴⁸ MOL – XIX – J – 1 – j – KÜM – USA 1988 – 19-es d. – 003684 – Tárgy: Amerikai lépés hírszerzési ügyekben – Budapest, 1988. IX. 2. pp. 1–5.

⁴⁹ ÁBTL – 3. 2. 5 – O – 8 – 389/8/1 – 15 – OD – 4622 – „PERISZKÓP” – Washingtoni Nagykövetség Elhárítása – 7/1. – V/1988. sz. JELENTÉS 1-nek, 2-nek, 5-nek – Tárgy: A washingtoni operatív helyzet alakulása. – Budapest, 1988. X. 18. pp. 247–254.

⁵⁰ HANKISS (2018) i. m. p. 17.

⁵¹ ÁBTL – 3. 2. 5 – O – 8 – 389/8/1 – 15 – OD – 4622 – „PERISZKÓP” – Washingtoni Nagykövetség Elhárítása – 3/11 – 2/1988. sz. JELENTÉS. – Tárgy: Fedőszervi biztonsági felelős. – Washington, 1988. IV. 11. pp. 33–34.

⁵² ÁBTL – 3. 2. 5 – O – 8 – 389/8/1 – 15 – OD – 4622 – „PERISZKÓP” – Washingtoni Nagykövetség Elhárítása – 6/7. – 2/1988. sz. UTASÍTÁS! – KÁDÁS ELVTÁRSNAK! WASHINGTON. – Tárgy: A Washington-i rezidentúra 1987-88. évben végzett 2-es szolgálati munkájának értékelése. – Budapest, 1988. VIII. 24. pp. 192–198.

⁵³ ÁBTL – 3. 2. 5 – O – 8 – 389/9/1 – 15 – OD – 4622 – „PERISZKÓP” – Washingtoni Nagykövetség Elhárítása – 4/4 – 2/1989. sz. JELENTÉS. 1-nek – Tárgy: A rezidentúra éves biztonsági összefoglalója. – Washington, 1989. V. 12. pp. 154–159.

konzult, aki megszakításokkal jó félórás beszélgetést folytatott az asszonnyal. Sugár Katalin ekkor már válófélben volt, az ítéletet már kimondta a bíró, de a jogerős végzést még nem kapta kézhez. A házasság tönkremenetelének folyamatáról nem szólt részletesen, de férje viselkedéséről annyit elárult, hogy több időt szentelt hatalmas fegyvergyűjteménye ápolásának és további gyarapításának, mint amennyit a családjával töltött. Kapcsolatuk a válás előtti időszakban már annyira megromlott, hogy egykori házastársa – Kenneth Henderson, 1979 és 1983 között az Egyesült Államok budapesti katonai attaséjának helyettese – már tartásdíjat sem fizetett.

Sugár Katalin változatlanul a Travel Magic utazási iroda alkalmazásában állt, azonban úgy érezte, hogy tapasztalata ellenére sem becsülték szorgalmát és szakmai felkészültségét. Már átment volna másik utazási irodába vagy önálló vállalkozást indított volna e téren, de gondoskodnia kellett 7 éves fiáról, ezért adott helyzetben nem látott esélyt a váltásra. A nő időnként fordításokat végzett jövedelmének kiegészítése céljából, a konzulátus rendszeresen irányított hozzá ügyfeleket. Henderson Katalin ekkor megpendítette, hogy később véglegesen hazatér, ha ezt anyagi körülményei megengedik.

A fogadásra egy 40-42 év körüli, amerikai férfi társaságában érkezett, akihez saját elmondása szerint közelebbi kapcsolat az idő tájt nem fűzte. A rezidens megjegyezte, hogy a kezdeti rámenősségtől függetlenül az asszony nem igazán szorgalmazza a kapcsolatot, ugyanis a jogi eljárás minden energiáját lekötheti.⁵⁴

Az I. Csoportfőnökség két és fél héttel később jelezte a rezidensnek, hogy Sugár Katalin a kémelhárítás hálózati személye volt, azonban operatív feladatait nem hajtotta végre. 1980 novemberében turistaúton járt az Egyesült Államokban, ahol házasságot kötött. 1981 januárjában hivatalos ügyei intézése végett hazatért, ekkor a III/II. Csoportfőnökség beszámoltatta, de nem hitt az őszinteségében. Amikor az év áprilisában bejelentés nélkül újból az USA-ba utazott, kizárták a hálózatból. A III/I-2-es Osztály vezetője bizonyosra vette, hogy Sugár Katalin az USA nagykövetségén szolgálatot teljesítő diplomatával kötött házassága révén kapcsolatba került az amerikai hírszerzéssel vagy az elhárítással. Nagy Lajos ezredes nem támogatta, hogy Éliás kezdeményezze a kapcsolattartást. Az asszony amerikai barátja érdekes személynek tűnt, ezért a konzul arra kapott utasítást, hogy az illető azonosításához szükséges adatokat próbálja megszerezni.⁵⁵

Henderson Katalin május 2-án telefonon érdeklődött Éliásnál, hogy miként vehetne részt a gyorsan fejlődő magyar–amerikai gazdasági együttműködésben. Az utazási irodában lévő munkahelyét ugyan nem kívánta feladni, de szívesen foglalkozott volna magyarországi üzletekkel. Sugár Katalin arra gondolt, hogy valamelyik, már régóta az USA-ban működő magyar érdekeltségű irodánál tevékenykedne másodállásban, vagy egy kisebb vállalkozásnál működne közre. Az asszony a kereskedelmi kirendeltségre jelentkezett volna a legszívesebben, amit a konzul üresedés hiányában elhárított. A rezidens ezt figyelemre méltónak tartotta,

⁵⁴ ÁBTL – 3. 2. 5 – O – 8 – 389/9/2 – 15 – OD – 4622 – „Periszkóp” – Washingtoni Nagykövetség Elhárítása – 2/1 – 2/1989. sz. JELENTÉS – Tárgy: Beszélgetés Henderson Katalinnal. – Washington, 1989. III. 17. pp. 103–105.

⁵⁵ ÁBTL – 3. 2. 5 – O – 8 – 389/9/2 – 15 – OD – 4622 – „Periszkóp” – Washingtoni Nagykövetség Elhárítása – 3/3 – 2/1989. sz. UTASÍTÁS – KÁDAS ELVTÁRSNAK! WASHINGTON – Tárgy: Henderson Katalin ügye. – Budapest, 1989. IV. 6. pp. 125–126.

hiszen Sugár Katalin tisztában volt azzal, hogy milyen szűrőkön megy keresztül, így nem alaptalanul feltételezte, hogy Kenneth Henderson volt feleségét amerikaiak irányítják.⁵⁶

A rezidentúra megfigyelése 1988 második felében

1988. október 1-én a New York-i alkonzul, "Markó" (dr. Márton Sándor), a feleségével meglátogatta Bokor Józsefet, amiről a hatályos rendelkezés értelmében tájékoztatta a State Department illetékeseit. Bokor saját gépkocsijával vitte vendégeit a közös programokra, amelynek teljes időtartama alatt figyelést észlelt. Amikor a háromfős csoport október elsején Annapolis-ban tett egy rövid kirándulást, a marylandi NHK 966 rendszámú, szürke Oldsmobile, az utastérben két nyomozóval utánuk eredt, majd Bokor kocsijától 50-80 méteres távolságban szabálytalan helyen állt le. A visszaúton az Oldsmobile 100-150 méterre Bokor előtt haladt, míg egy azonosíthatatlan illetőségű mogyorószínű Pontiac pedig változó távolságból követte őket. Az utóbbi gépkocsit az 1-es számú gyalogos figyelő – egy 28-30 éves, 180-182 cm magas, tüskés szőke hajú, sűrű bajuszú férfi, szürke ingben, fehér sortban és fonott cipőben – vezette. Arról, hogy az elhárításhoz tartozik, a füldugó és a nagyméretű, teleobjektíves fényképezőgép árulkodott. A 2-es számú, ugyancsak gyalogos figyelő – egy 20-25 éves, 156-160 cm magas, hosszú szőke hajú, csinos nő – szürke blúzt, kék farmer szoknyát és fehér szandált viselt, és egy viszonylag nehéz kék textiltáskával járkált. A 3-as számú nyomozó – kb. 25-30 éves, 170-172 cm magas, barna hajú férfi kék ingben és sortban, valamint sportcipőben – egy kisebb, teleobjektíves fényképezőgépet hurcolt magával. A 4-es számú figyelő – kb. 20-22 éves, barna rövid hajú nő – rózsaszín ingben és kék, hosszú farmerben volt, szintén nagyobb méretű válltáskával.

Bokor szerint a figyelőegység jól felkészült és összeszokott emberekből állt, ugyanakkor operatív akció felfedésére vagy rögzítésére törekedett. A jelzésre, pillanatnyi anyagadásra, töltésre vagy ürítésre alkalmas holttereknel azonnal teleobjektívet használtak, de kétszer igencsak közel mentek a diplomatákhoz.

2-án a Washingtontól 20 mérföldre eső Alexandriába vezetett a csoport útja. Az elhárítás mindössze két gépkocsival – a washingtoni 174-840 rendszámú, fehér, félig fekete bőr tetejű Oldsmobile és a 174-668 rendszámú, kék Pontiac Bonneville – dolgozott, ugyanakkor a városnézés és bevásárlás alatt a gyalogos követésre is csak a két gépkocsivezetőt használta. Az Oldsmobile-t egy 30-35 éves, rövid barna hajú, 170-172 cm magas, sportos testalkatú férfi vezette, aki zöld ingben, kék farmerben, sportcipőben és ellenzős farmersapkában volt, miközben egy teleobjektíves fényképezőgéppel járt. A Pontiac vezetője egy 30-32 év körüli, 165-170 cm magas, fekete hajú, bajszos férfi volt piros kockás ingben és fehér nadrágban. A figyelés már Bokor lakásánál elkezdődött, amikor a diplomata kihajtott a garázsból.⁵⁷

⁵⁶ ÁBTL – 3. 2. 5 – O – 8 – 389/9/2 – 15 – OD – 4622 – „Periszkóp” – Washingtoni Nagykövetség Elhárítása – 4/2 – 2/1989. sz. JELENTÉS – Tárgy: Henderson Katalin érdeklődése Travennél magyar álláslehetőség iránt. – Washington, 1989. V. 4. pp. 147–148.

⁵⁷ ÁBTL – 3. 2. 5 – O – 8 – 389/8/1 – 15 – OD – 4622 – „PERISZKÓP” – Washingtoni Nagykövetség Elhárítása – 7/6 – 2/1988. sz. JELENTÉS. – Tárgy: Külső figyelésről. – Washington, 1988. X. 12. pp. 232–236.

1988. november 3-tól munkaidőben állandósult az FBI jelenléte a nagykövetség konzuli bejáratával szembeni parkolóban, illetve az út másik oldalán található vízimalom mögött. A 121-144 rendszámú, mogyorószínű és a 174-840 rendszámú fehér, félig fekete, börtetős Oldsmobile folyamatosan érzékelhető volt, ám e két jelzőkocsi időnként a figyelésben is részt vett.

Az előző napon Hadas alezredes a fedőszerv ügyeinek intézése során szórványos figyelést tapasztalt, míg Bokor munkaügyi attasét fél három és fél négy között az autóklubba menet, és onnan visszafelé a 174-840 rendszámú Oldsmobile követte. A rezidens november 5-én reggel fél nyolctól 7 óra 50 percig, 17 óra 10-től 17.45-ig, majd este negyed nyolctól és fél kilencig állt nyílt, míg 11 óra 30 és 14 óra 30 között konspirált ellenőrzés alatt. A FBI ügynökei a GPO (Government Printing Office – Kormányzati Kiadó) boltjában, a Kongresszus Rayburn épületében és a Hay étteremben is feltűntek.

Hadas november 6-án esett folyamatos ellenőrzés alá, amely Lakatos társaságában másnap reggel 7 óra 10-től 8 óra 40 percig a lakás – gépkocsiszervíz – nagykövetség útvonalon megismétlődött. Hadas alezredest és Bokor attasét november 8-án délelőtt 10 órától 11 óra 45 percig a 260-899 rendszámú szürke Oldsmobile vezetője tartotta szemmel. Bokor Józsefet fél egy és kettő óra között egy fekete Ford Tempo követte, amelyben egy nyomozó és egy nyomozónő foglalt helyet. 11 óra 45 perctől 14 óra 15 percig először a KTB 588 rendszámú bordó, majd a délelőtt már látott szürke Oldsmobile járt Hadas nyomában. Az első járműben csak a vezető, az utóbbiban viszont már két FBI ügynök tartózkodott.

1988. november 9-én délután 4 és este 7 óra között a SBA 254 rendszámú szürke Chevrolet Caprice Classic volt a rezidens kísérője, míg a november 12-i Bokor családdal közös vidéki kiránduláson 11 óra és háromnegyed tizenkettő, valamint este hét óra és nyolc óra között két férfi egy virginiai rendszámú Ford Pick Up terepjáróval.

Hadas tanácsost november 14-én a 121-144 rendszámú Oldsmobile déltől délután három óráig követte a belvárosban, míg Bokor és felesége az este fél hattól nyolcig tartó bevásárlás és séta alatt került ellenőrzés alá. A 178-802 frsz. Chevrolet Classic és a kékesszürke 358-407 frsz. Oldsmobile szegődött a nyomukba, mindegyik gépkocsiban két emberrel.

A rezidens ellenőrzését másnap délután negyed egy és háromnegyed három, valamint este negyed hat és fél nyolc között az RNF 738 rendszámú szürke Nissan 2000X sportkocsi kezdte, majd a vadonatúj 116-886 rendszámú szürke Buick folytatta, amelyben két férfi ült.

1988. november 16-án a nagykövetség előtt várakozó járművek a helyükön maradtak, de Hadas és Bokor a hivatalos ügyintézés alatt folyamatos megfigyelés alá került. A gépkocsik mozgása csak helyenként volt megállapítható, azonban a két diplomata az összes nyilvános helyen társaságot kapott.

Két nappal később Hadas alezredest délután fél egytől háromnegyed kettőig, majd feleségével 13 óra 45-től 15 óra 30-ig követték, amely a Bokor családdal közös esti program alatt 17 óra 30-tól 20 óráig megismétlődött. A szürke 355-205 frsz. Oldsmobile-ban két férfi ült, a 121-144 rendszámú járművet egy férfi, a fekete EYE

826 frsz. Plymouth-t egy nő vezette. Ezen kívül még a szürke X 299. frsz. Oldsmobile Supreme gépkocsi vett részt a figyelésben.

1988. november 21-én reggel fél tíztől délután kettő óráig a 121-144 rendszámú gépkocsi és a szürke THJ 454 rendszámú Oldsmobile egy, illetve két férfi nyomozóval dolgozott a rezidens ellen. Egy azonosítatlan rendszámú Hondát egyszer egy nő, majd egy férfi vezetett.

Másnap 12 és 14 óra 30 között a 116-886 rendszámú Buick gépkocsival két FBI ügynök követte az AFL-CIO (American Federation of Labor and Congress of Industrial Organizations [Amerikai Munkaszövetség és Ipari Szervezetek Kongresszusa] – az USA legnagyobb szakszervezeti szövetsége)⁵⁸ központjába. Az időszak folyamán négy új figyelőt sikerült azonosítani, a másik három már ismert volt előtűk. A Masször nevű eszköz ugyan befogta a rádióadást,⁵⁹ a szövetségi nyomozók forgalmazásának kódoltsága miatt ebből legfeljebb a figyelők aktivitására lehetett következtetni.⁶⁰

A washingtoni megfigyelések 1989 első két hónapjában

1989. január 17-én dr. Bertrand Stiller asztrofizikus meghívta ebédre Nyíri Lajost, amelyen a tudós feleségén kívül Kuba egyik hivatalos képviselője is jelen volt. A magyar származású baloldali fizikus, aki komoly szakmai kapcsolatokat tartott fenn a szigetország tudományos akadémiajával, elvitte a társaságot egy, a külképviselethez közeli étterembe. A program végén visszafuvarozta a másodtitkárt a Shoemaker Street-re, ám utóbbi az épület melletti parkolóban, a kis ház mögött két figyelőkocsit vett észre. A vezetők lehúzott ablak mellett tárgyaltak, de amint Stiller továbbhajtott a kubai képviselő felé, az egyik jármű egyből a nyomukba szegődött.

A cél a kapcsolat feltérképezése lehetett, ugyanis Stiller autójának rendszámát a parkolóból nem sikerült azonosítani. A tudós másfél hónappal korábban Nyíri segítségét kérte egy általa beszerzett számítógépes adatbáziskezelő program eljuttatása érdekében, amelyet egy (feltehetően kubai) szakmai kapcsolatának szánt.

Az attasé úgy vélte, az ebéd alatt nem volt rajtuk figyelés, ráadásul az indulás pillanatában sem várakozott az FBI a Shoemaker Street előtt. Stiller kocsijára csak akkor figyeltek fel, amikor Nyíri kiszállt. A lelepleződés sem tartotta vissza a figyelőket az intézkedéstől, mert jó eséllyel más egység nem állt rendelkezésre.⁶¹

⁵⁸ JILLSON, Cal: American Government: Political Change and Institutional Development. Routledge, New York, 2008. pp. 124–154. ISBN 978-0-415-96077-9

⁵⁹ ÁBTL – 3. 2. 5 – O – 8 – 389/8/1 – 15 – OD – 4622 – „PERISZKÓP” – Washingtoni Nagykövetség Elhárítása – 8/10 – 2/1988. sz. JELENTÉS. – Tárgy: Külső figyelések értékelése. – Washington, 1988. XI. 28. pp. 304–320.

⁶⁰ WISE, David: The Spy Who Got Away. The inside story of the CIA agent who betrayed his country. Collins, London, 1988. pp. 184–185. ISBN 0-00-215781-0

⁶¹ ÁBTL – 3. 2. 5 – O – 8 – 389/8/2 – 15 – OD – 4622 – „PERISZKÓP” – Washingtoni Nagykövetség Elhárítása – 1/4 – 2/1989. sz. JELENTÉS 5-nek. – Tárgy: Külső figyelésről. – Washington, 1989. I. 17. pp. 22–24.

1989 elején Bokor József mérgezés áldozata lett, amit a rezidentúra az FBI megfélemlítő akciójaként interpretált.⁶² A munkaügyi attasé hazatérése előtti, és a közvetlenül azt követő időszakban Lakatos Károly többször is rejtett figyelést tapasztalt, amely a legkülönbözőbb eszközökkel – motorkerékpár, amerikai és japán gyártmányú személygépkocsik, C&P telefontársasághoz tartozó mikrobusz – zajlott. Lakatos egyszer 5 percen belül véghezvitt rendszámcsere-t is megfigyelt.

A gépkocsi követést általában egy ember végezte, a vezetők között nők és színesbőrűek is akadtak. Az ismert útszakaszokon előszeretettel váltottak a párhuzamosból keresztezésre váltó követésre vagy szembehaladásra. A Bokor távozása előtti, és az azt követő napon az őrszem a nagykövetség kijáratával szemközt várakozott, hogy azonosíthassa a gépkocsiban utazó személyt.

A megfigyelő a kapunyitáskor érkezett a kijáratához: az egyik esetben egy fekete férfi, aki bemelegítést végzett futás előtt, a másik esetben pedig a C&P kisbusz vezetője, aki láthatóan a telefonpózna ellenőrzését mímelte. A furgon később csatlakozott a figyeléshez.

Lakatos jellemzően csak munkaidő alatt követte az elhárítást, de erre utaló jelekkel a vasárnap délutáni órákban és szilveszter éjjel is találkozott. Az FBI jellemzően lefoglalta a rezidentúra embereinek szokásos útvonalán azokat a pontokat, ahol elveszthette a megfigyelt személyt. A módszerekből ugyanakkor kitűnt, hogy a szóban forgó helyeken nem számítottak dobókonténeres tárgyi postaláda elhelyezésre vagy közvetlen anyagátadásra. A furgonnal már a rezident is követték, aki motorkerékpárossal követéssel ugyan nem találkozott, de a kézi adóvevővel dolgozó futárok világában adottnak vélte ennek lehetőségét.⁶³

Az FBI 1989 elejétől ismét jelentősebb erőket vonultatott fel a rezidentúra megfigyelésére. A nagykövetség előtt sokszor három gépkocsi is készenlétben állt, de a mozgó brigádok is öt-hat járművel dolgoztak. A rezidens ugyanakkor több új tendenciát vélt felfedezni az elhárítás módszereiben. Időről-időre a fedőszerv elé újonnan kirendelt gépkocsi is részt vállalt a közvetlen figyelésből.

Január 11-én az autóval két 45-50 körüli férfi közlekedett, ők nem csak idősebbek voltak a többi figyelőnél, hanem a belső helyszínekre is elkísérték a célszemélyt. A mozgó egységek járművei között egyre több európai gyártmány, pld. BMW, Volvo is felbukkant. Az összes gépkocsivezető és minden utas a washingtoni hivatali-üzleti körök elegáns, konzervatív stílusában öltözködött.

Az FBI sokszor a technikai eszközökre hagyatkozott, így az embereik 20-30 perces periódusokban is látótávolságon kívül maradtak, de amint egy nagykövetségi autó valahol leállt, pillanatokon belül előkerültek. A rezidentúra tisztjeinek követésére a nagykövetség elé rendelt figyelőket is mozgósították, de két idősebb detektív kivételével sosem kerültek a célszemély látókörébe. A brigádok mozgásából a rezidens arra a következtetésre jutott, hogy nem csupán a rezidentúra személyzetét

⁶² Interjú Hadas Lászlóval, az IH nyugállományú ezredesével. a washingtoni rezidentúra vezetőjével (1987–1990). 2019. VIII. 19.

⁶³ ÁBTL – 3. 2. 5 – O – 8 – 389/8/2 – 15 – OD – 4622 – „PERISZKÓP” – Washingtoni Nagykövetség Elhárítása – 1/3 – 2/1989. sz. JELENTÉS 1-nek 5-nek. – Tárgy: Külső figyelés. – Washington, 1989. I. 17. pp. 27–29.

figyelik, azonban az ellenőrzés alá vont munkatársak összesítése a vártnál nehezebbnek bizonyult. Az FBI nem azonnal mozdult rá az épületből távozó személyekre, azonban a rezidentúra vizsgálódása óhatatlanul bizalmatlanságot szült.

A rezidens saját személyével kapcsolatban két új jelenségre lett figyelmes. Amikor egyszer őrizetlenül hagyta szolgálati autót, a ködlámpákat 90°-kal elforgatták, és egymással szembe állították, Ennek révén azt próbálhatta kideríteni az elhárítás, hogy a rezident ez mennyire idegesíti, vagy csupán jelenlétét demonstrálta. A gumicserevel egy időben elektromos szerelést is végeztek a kocsiján, amihez a figyelő és az operatív technikai részleg szoros együttműködésére volt szükség. A rezidens szerint azért folyamadtak a fenti trükkhöz, mert már két hónapja nem járt a márkaszervizben.⁶⁴

Több mint egy hónappal később egy ismeretlen személy a rezidensi jármű jobb első kerekén egy kivételtől eltekintve az összes csavart kilazította. Aanyag munkavégzés kizárható volt, ugyanis a gumicsere utáni hetekben többször is vissza kellett vinni az autót a szerelőhöz, mivel a helytelen futóműbeállításból kifolyólag a gépkocsi erősen balra húzott. Hadas a gépi csavarozást kézzel és lábbal is ellenőrizte, ugyanakkor egyedi kulccsal oldható rögzítővel pótolta a szóban forgó gyári alkatrészt.

A rezidens úgy vélte: a további próbálkozás egyértelműsíti az elkövető szándékait. Ezzel párhuzamosan a figyelőegység létszáma tovább nőtt, a nagykövetség környéki tartózkodásuk időtartama meghosszabbodott, ráadásul a brigád megosztott elhelyezkedése arra is utalt, hogy a tevékenységi köre a csehszlovákokra is kiterjedt. A mozgó figyelés február 1-ig mindennapos volt, amely 3 hónapon keresztül erejét a rezidensre összpontosította.

A csúcspont elsején jött el, amikor a rezidens mégis elment a GPO boltjába nyilvános tájékoztatókat vásárolni. A közlönykiadó parkolójában az egyik ügynök – kb. 45 éves, középmagas, kisportolt testalkatú, szőke, göndör hajú, pirosszposzsgás, feltehetően ír származású férfi, aki az üzleti életben szokásos fehér ing, nyakkendő, sötét öltöny ruházatban volt – váratlanul elállta Hadas útját, és a gépkocsija rendszámára pillantással egy időben megkérdezte, hogy melyik ország diplomatája. A rezidens válasza nyomán viszont arról érdeklődött, hogy mit keres a GPO-ban, mire Hadas azzal vágott vissza, hogy a férfi a közlönykiadó alkalmazásában áll-e. Az FBI ügynök azt felelte, hogy ő is csak vásárolni jött, mire a rezidens elárasztotta kérdésekkel. Ő is diplomata-e vagy kormánytisztviselő, ha odajár vásárolni? Az illető jelezte, hogy ő csak egyszerű állampolgár. Jól ismeri-e a boltot? A megerősítés nyomán a rezidens arra lett kíváncsi, hogy partnerét mi érdekli általában, vagy éppen akkor mit keresett. A nyomozó az adózást emelte ki. Hadas ekkor rátért a technikai részletkérdésekre a bolt működésével és szolgáltatásaival kapcsolatban, amire a másik fél már nem tudott válaszolni. A rezidens szerint az FBI embere már az első kérdéseknél ellentmondásba keveredett önmagával, hiszen elutasító magatartásra számított, ehelyett ő viccelődő stílusban lerohanta kérdéseivel, és nem engedte szóhoz jutni. Az üzletben egy nő sportos oldaltáskával mindvégig 2-3 méteres közelségben

⁶⁴ ÁBTL – 3. 2. 5 – O – 8 – 389/9/1 – 15 – OD – 4622 – „PERISZKÓP” – Washingtoni Nagykövetség Elhárítása – 1/7 – 2/1989. sz. JELENTÉS 1-nek. – Tárgy: Figyelések értékelése. – Washington, 1989. I. 20. pp. 42–49.

tartózkodott, de a bevásárlóközponthoz hasonlóan itt is több ember végzett beltéri figyelést. Hadas az üzletben felkérte az őt ellenőrző detektívet, hogy ha ezt vagy azt a kiadványt hamarabb megtalálja, szóljon neki, de ő is ugyanígy fog eljárni. Ahogy az FBI ügynök tájékoztatlansága egyre jobban szembetűnővé vált, elkezdett visszavonulni. A lehető legnagyobb méretű könyveket szedte le a polcra és behúzódott egy pénztártól távoli sarokba, és lapozgatni kezdte, ami épp a keze ügyébe akadt. A rezidens megtalálta, amit keresett, kifizette és távozott.

A megfigyelés folytatódott, négy gépkocsi kísérte hol követéssel, hol felvezetéssel. Ebben az a gépkocsi is részt vett, ahol a közeledést végrehajtó FBI ügynök volt az utas. Aznap este 21 óra 30-ig egy másik csoport követte, ám ezt követően március elejéig nem került sor Hadas ellenőrzésre. A rezidens az FBI mozdulatainak elemzéséből arra jutott, hogy a katonai társszerv embereire összpontosít. A katonai attasé február 7-én operatív találkozón vett részt, mialatt feleségét otthon 13-szor kereste egy ismeretlen telefonáló. Mozsik Imre 8-án helyettese egész nap folyamatos mozgásban volt, bár az FBI nem követte, elindulása pillanatában az álló figyelőegység láthatóan felkészült. Hadas mégsem tartotta célszerűnek az MNVK2 részlegével való egyeztetést, ti. Mozsik ezredes az irodájában mindent megbeszélte a beosztottakkal, amire az amerikai elhárítás magatartásának változtatásával válaszolt. Sándor István ideiglenes ügyvivő ugyanakkor politikai szintre emelte meggyőződését, hogy a figyelés már nem létező probléma.⁶⁵

A vidéki utak 1989-ben

Nyíri Lajos 1989. február 12-től 20-ig a nagykövettel és feleségével, valamint Szentiványi Gábor sajtóattaséval Texasban és Kaliforniában tartózkodott, amely 16. és 18. között magában foglalt egy kétnapos Los Angeles-i kitérőt. A tudományos-technikai attasé 13-án reggel San Francisco-ban már egyértelműen gyanús jelekre lett figyelmes, még ha ezt a későbbiekben nem sikerült igazolni. Amikor a Stanford Egyetemet és a Szilícium-völgyben lévő Atari számítógépgyárat keresték fel, Tom Lantos demokrata párti képviselő adta kíséretet. Nyíri úgy látta, hogy Lantos előzetesen tájékoztatta az FBI-t, amely rábízta a magyar küldöttek ellenőrzését. Este az egyetem campusán találkoztak Teller Ede atomfizikussal, aki az FBI területileg illetékes San Francisco-i részlegnél bejelentette a magyar delegációval történő megbeszélését. Houstonban a nagykövet programját szervező dr. Györkey Ferenc orvosprofesszor jelezte, hogy Házi látogatása előtt az FBI megkereste és kérte, hogy hozza a tudomásukra a nagyköveti látogatással kapcsolatban felmerülő esetleges biztonsági aggályokat. Házi az utazást előzetesen nem jelentette be a State Department-nél, az FBI azonban nem csak a houstoni tartózkodásáról tudott, hanem a programszervezőjét is azonosította. Az értesülés a telefonos egyeztetés lehallgatásával vagy a helyi magyar közösségben lévő forrás jóvoltából jutott el az elhárításhoz.

Nyíri február 16-i délután észlelte először a figyelésre utaló jeleket a kínai negyedben tett sétája alkalmával. Igaz, ekkor még nem vette biztosra, mert annak

⁶⁵ ÁBTL – 3. 2. 5 – O – 8 – 389/9/1 – 15 – OD – 4622 – „PERISZKÓP” – Washingtoni Nagykövetség Elhárítása – 2/1 – 2/1989. sz. JELENTÉS 1-nek. – Tárgy: A rezidentúra biztonsági helyzete. – Washington, 1989. III. 8. pp. 84–90.

örült, hogy autóval, térkép segítségével eltalált az úti céljához. Aznap este hat órakor a szállodából gépkocsival indult a Los Angeles-től kb. 40 mérföld távolságra lévő Irvine-be, hogy az ott dolgozó magyar ösztöndíjasokkal találkozzon. A fel- és lehajtó szakaszon kívül Nyíri mindvégig az autópályán haladt, ám a csúcsforgalomra való tekintettel az eredetileg 50 perces út megtételéhez másfél órára volt szükség. A sávváltásokkal tűzdelt mozgás révén az első 20 kilométeren azonosítható volt egy figyelőkocsi, amelyben egy hosszúkarú, rövidhajú, elálló fülű detektív körvonala tűnt fel. A jármű az egész út során igyekezett közvetlenül a magyar diplomata mögött haladni, végül az autópálya elhagyásával egy időben a gyéresebb forgalomhoz igazodva lemaradt, a lakótelep házai közé már nem követte.

Nyíri éjfélkor ült autóba; először nem észlelte, de az autópályára való felhajtáskor a nyomozó ismét feltűnt, hogy a jóval kisebb forgalomtól függetlenül demonstratívan kövesse a szállodáig. 17-én délelőtt tíz és délután négy óra között gyalogos és gépkocsival történő mozgás közben rejtőzködő figyelést tapasztalt, amelynek során 5 FBI ügynököt (1 nő és 4 férfi), valamint négy gépkocsit azonosított. Tizenhat órától újra felbukkant az előző éjszaka látott FBI ügynök, egy 28-30 év körüli szemüveges férfi, aki ekkor egy bordó Oldsmobile-ban ült.

Nyíri 18-án reggel a hotelből a repülőtérre ment, ahol leadta a kölcsönzött kocsit, de az elhárítástól csak a felszállás pillanatában sikerült megszabadulnia. A Los Angeles-i FBI-iroda egy sötétkék (frsz. 2EDT057), egy szürke (frsz. 2KFF902) és két aranyszínű (frsz. 2KDF925 és JXD623), Kaliforniában regisztrált Oldsmobile gépkocsival követtette, ugyanakkor a járművekben a vezetőn kívül más nem tartózkodott.

Nyíri öt FBI-ügynököt azonosított.

1. A 25-28 körüli, átlagos testsúlyú, kb. 165 cm magas, rövidre vágott barna hajú nő, aki sportos öltözetet viselt és gyakran rágógumizott, 17-én napközben és 18-án reggel követte az attasét.
2. A 35-40 éves, kb. 180 cm magas, kerek fejű, rövid szőke hajú, erős, bőrdzsekis férfi a munkatársnőjével azonos időszámban ellenőrizte a diplomátát.
3. A kb. 30 éves és 170 cm magas, átlagos testalkatú, sötétbarna hajú, latinos külsejű detektív turista jellegű ruházatban tűnt fel 17-én a délutáni órákban.
4. A kb. 33-35 körüli, 185 cm magas, sovány, mégis erős, világosbarna hajú, ovális arcú, bajuszos férfi sportos öltözködött. Nyíri követését ő kezdte 16-án a kínai negyedben, de 17-én délután és 18-án reggel is felbukkant.
5. A hasonló korú, erős testalkatú, 185 cm magas, kerek fejű és rövid barna hajú ügynök kockás ingben 17-én délután volt észlelhető.

Ezzel egy időben Nyíri megfigyelte, hogy nem voltak külön gyalogos figyelők, a szerepeket cserélték. A figyelők csoportosulása árulkodó volt, az 1-es, 2-es, 3-as és 4-es egymást buktatta le. A diplomata mozgását betéréssel ellenőrizték, ami azt jelentette, hogy ugyanaz a gépkocsi egy-két perc alatt kétszer-háromszor is átment ugyanazon a kereszteződésen. Nyíri szerint látszott, hogy összeszokottan dolgozó egységgel van dolga, amely felderítő jellegű feladatokat végez. A csoport akkor hajtott végre zárt térbeli megfigyelést, ha ez nem hozta magával az azonnali lebukást.

Az attasé késő délutáni és éjszakai demonstratív, valamint szoros figyeléseket egyrészt a prevencióval, másrészt az FBI kapacitáshiányával magyarázta.⁶⁶

Lakatos Károly és Éliás Pál március elején Los Angelesbe és San Franciscoba utazott, ahol azonnal konspirált figyelés alá került. Igaz, erről teljes bizonyossággal csak az utolsó napon sikerült meggyőződni. A három és félnapos tartózkodás kezdetétől olyan érzése támadt, hogy az FBI a nyomában jár, de még az óvatosan alkalmazott önellenőrzés sem tudta ezt bebizonyítani.

Amikor a harmadik napon bérelt autóval a várostól délre fekvő Szilikon-völgy felé vette az irányt, sem a jármű átvételi eljárása alkalmával, sem az elindulásakor nem érzékelte az elhárítás jelenlétét. Igaz, eltévedt és egy néptelen utcában leállt a térképet tanulmányozni. Portola Valley településen tévedésből befordult egy magánútra, amin jó 200 méteres távolságból egy általa korábban nem látott Oldsmobile követte. Lakatos lehúzódott egy út menti parkolóba, hogy megnézzé a térképet, az Oldsmobile tovább ment, majd eltűnt a szeme elől. A diplomata úgy vélte, hogy kb. 70 méterrel előbb az elhárítók kényszerből le fognak állni, hogy lássák, merre indul a célszemélyük. Ahogy Lakatos visszakapaszkodott az útra, a kocsivalóban ott állt, végül elindult előre. Az attasé megfordult, miközben számított rá, hogy egy újabb figyelőkocsiba fog ütközni. A másik Oldsmobile-al azért nem találkozott, mert az épp előtte fordult rá az egyik keresztező mellékútra. A program végeztével egy harmadik Oldsmobile kísérte San Francisco felé. A városban újabb kocsira nem lett figyelmes, ám a kínai negyed területén megint figyelést érzett. Itt csak néhány helybéli mozgott körülötte, akik nem léptek túl Chinatown határán. Az attasé az utolsó nap a Macy's áruház ötödik emeletén egy fehér férfiről azt kezdte feltételezni, hogy FBI ügynök. Amint Lakatos lement a földszintre, a szóban forgó személy is felbukkant. Ahogy szembefordult vele, a férfi határozottan a pulthoz lépett, elvitt onnan egy köteg nadrágot, majd egy asztalnál méret szerint elkezdte őket válogatni. Zsebéből papírt vett elő, mintha ellenőrizne valamit az árcédulákon, majd két órával később a repülőtéren ellenőrizte, hogy Éliás és Lakatos valóban felszállt a washingtoni járatra.

Az oktatásügyi attasé ugyan élt az önellenőrzési gyakorlat egyes elemeivel, ez azonban nem hozott eredményt. Mindezek fényében azt feltételezte, hogy az FBI jelentős erővel dolgozott, vagy a figyelők a kinézetüket is elváltoztatták. A programokat Washingtonból telefonon szervezte, ezért volt lehetőség az ellenőrző művelet kidolgozására.

Lakatos szerint az FBI csak Portola Valley-ben számított operatív akcióra, mert az alacsony intenzitású forgalom ellenére 10-20 másodpercnél tovább egyszer sem volt egyedül. Az áruházi belső figyelés azt igazolta, hogy jól képzett és összeszokott brigád hajtotta végre a műveletet, hiszen kiválóan alkalmazkodtak a környezetükhöz. Az attasé önkritikusan elismerte, hogy a kínai negyedben körülötte mozgó gyanús alakokra először kisztílú tolvajként vagy drogdílerként tekintett.

Éliás nem folytatott önellenőrzést, mert felkészületlensége kellemetlen helyzetbe hozta volna, de még így is feltűnt, hogy hivatalos programja és a városnézés

⁶⁶ ÁBTL – 3. 2. 5 – O – 8 – 389/9/1 – 15 – OD – 4622 – „PERISZKÓP” – Washingtoni Nagykövetség Elhárítása – 2/1 – 5/1989. sz. JELENTÉS 2-nek. – Tárgy: Elhárítási tevékenység a nyugati parti és texasi utazás során. – Washington, 1989. II. 23. pp. 75–81.

közepette soha nem maradt egyedül.⁶⁷ Mindez az SSG (Special Support Group – Különleges Támogató Csoport) vagy Special Surveillance Group (Különleges Megfigyelő Csoport)⁶⁸ bevetését igazolta, amely jelentős számban alkalmaz ázsiai származásúakat a gyanús személyek ellenőrzésére.⁶⁹

1989. március 12-én Sándor családjával Jürgen Hendes vendége volt az Annapolis-i Haditengerészeti Akadémia területén lévő lakásán. Az NSZK haditengerészet tisztje, aki meghívott előadóként tartózkodott a fenti intézményben, már jóval korábban meghívta magához az ügyvivőt, aki egészségi okok miatt korábban nem vállalkozott a látogatásra. Sándort Washingtontól követte az elhárítás, a váltásra Annapolis területén került sor. A második kocsit az akadémia területére is elkísérte, a délutáni séta alatt viszont már nem követték őket. Sándor szerint Hendes magatartásán érezni lehetett, hogy az amerikai elhárítás korábban megkereste, hiszen a korábbihoz képest létezőbb óvatos volt. A szabadban már kötetlenebbül mert szólni, bírálta vendéglátói hiányos ismereteit. A nyugatnémet tengerész hazatérése előtt egy újabb összejövetelre hívta Sándort,⁷⁰ a BM viszont a kitérő magatartást javasolta.⁷¹

A nagykövetség ellenőrzése 1989 tavasza és ősze között

Washingtonban a nagykövetség szemmel tartására az FBI 1989 áprilisától már nem összpontosított a korábbihoz hasonlóan jelentős erőket, a rezidens is csak kétszer tapasztalt figyelést. Hadas alezredes önkritikusan megállapította: április 13-án semmi nem tűnt fel neki addig, amíg egy kezdődő javítás miatt elrendelt útlezáráshoz érve a rendőr – feltehetően a diplomata rendszámra való tekintettel – őt még átengedte, de az utána érkezőket már nem. Amikor pár száz méterrel előrébb meg kellett állnia egy daruskocsi manőverezése miatt, a tükörben észrevette, hogy a rendőr két kocsival mégiscsak kivételezett. Amikor a járművek utasai észrevették, hogy Hadas megtorpant, nem zárkóztak fel hozzá, hanem a lezárás helyszínén félreálltak. A rezidens a két kocsit később a város legkülönbözőbb pontjain észlelte: egyszer várakoztak, másszor pedig egyik vagy másik véletlenszerűen keresztezte útvonalát.

Az április 14-i megfigyelési műveletben mindkét jármű benne volt, az egyik kétszer, a másik egyszer jött szembe a rezidenssel, de aztán mindkettő egyből lefordult. Ezzel párhuzamosan egy harmadik kocsi két helyen is azt várta, hogy keresztirányban átmenjen a diplomata által használt főútvonalon. Az említett jármű a visszaúton gyorsrafordításra igyekezett rávenni a rezidensre, amennyiben szorosan rátápadt és villogtatta a lámpáit. Ám, ahogy Hadas kitért előle, a figyelőkocsi

⁶⁷ ÁBTL – 3. 2. 5 – O – 8 – 389/9/1 – 15 – OD – 4622 – „PERISZKÓP” – Washingtoni Nagykövetség Elhárítása – 2/4 – 2/1989. sz. JELENTÉS 1-nek 5-nek. – Tárgy: KÜLSŐ FIGYELÉS. – Washington, 1989. III. 14. pp. 91–95.

⁶⁸ SMITH, I. C.: Inside. A Top G-Man Exposes Spies, Lies and Bureaucratic Bungling Inside the FBI. Nelson Current, Nashville, 2004. pp. 133–137. ISBN 0-7852-6061-7

⁶⁹ KESSLER (2012) i. m. pp. 103–105.

⁷⁰ ÁBTL – 3. 2. 5 – O – 8 – 389/9/2 – 15 – OD – 4622 – „PERISZKÓP” – Washingtoni Nagykövetség Elhárítása – 2/3 – 2/1989. sz. JELENTÉS 1-nek 5-nek. – Tárgy: Jürgen HENDES. – Washington, 1989. III. 14. pp. 119–121.

⁷¹ ÁBTL – 3. 2. 5 – O – 8 – 389/9/2 – 15 – OD – 4622 – „Periszkóp” – Washingtoni Nagykövetség Elhárítása – 3/1 – 2/1989. sz. UTASÍTÁS – KÁDAS ELVTÁRSNAK! WASHINGTON – Tárgy: Összesítő értékelés. – Budapest, 1989. IV. 11. pp. 133–135.

megelőzte 2-3 autónyi távolságra, de az sem lépte túl a sebességhatárt. Az 5-6 perc együttes mozgás végén az autó lefordult, de más, korábban azonosított jármű sem tűnt fel Hadas környezetében. Az alezredes a terelésnél szerzett tapasztalatokból nem zárta ki, hogy a megelőző időszakban is figyelés alatt állt, de meglehetősen szoros és zsúfolt programja miatt nem folytatott önellenőrzést és olyan motívum se tűnt fel, amely felkeltette volna a figyelmét.⁷²

A 2-es Osztály vezetője ekkor maga is arra gondolt, hogy a provokációk határát súroló megnyilvánulások, szoros követések után FBI új módszert választ a rezidentúra ellenőrzésére. A figyelési műveletek alkalmával még jobban törekedni fognak a rejtőzködésre, egyrészt kifinomultabb technikák és nagyobb erők használatával.⁷³

A csend azonban váratlanul megtört, ugyanis 1989. szeptember 25-én Mark Palmer szóvá tette, hogy Edward Lee Howardot, az egykori CIA tisztet, aki 1985-ben Moszkvába szökött, Magyarországon látták, amely súlyos kárt okozhat a magyar-amerikai kapcsolatoknak. Kovács László külügyminiszterhelyettes azonnali intézkedést ígért,⁷⁴ azonban kétséges, hogy Howard felbukkanására valóban sor került-e. (Amikor 1987 nyarán Budapesten adott interjút David Wise-nak, az USA nemzetbiztonsági ügyekben leginkább járatos újságírójának, Howard nem titkolta, hogy tart egy, a CIA által kivitelezett emberrablástól.)⁷⁵

1989 októberének első hetében a nagykövetség épületének megfigyelése a megszokott keretek között maradt, de már nem volt folyamatosnak mondható. A rezident 5-én és 6-án konspiráltan követte az FBI, majd 10-én az egyik, Shoemaker Streeten várakozó gépkocsi teljesen nyíltan a nyomába eredt, viszont 35 perc elteltével leszakadt.⁷⁶

Lakatos Károly 1989. október 14-én feleségével a West Virginia állam területén található Seneca Sziklához ment kirándulni, ám erről otthon sem szólt részletesen, csak Virginiát említette. A nagykövetségen pedig végképp nem tájékoztatta a többieket arról, hogy elhagyja Washington, mert komoly ellenőrzésre számított. Az úton végül semmi sem utalt az FBI jelenlétére, hiszen azok a gépkocsik, amelyek egy-egy szakaszon a nyomukban jártak, még egyszer már nem tűntek fel.

A Lakatos házaspár először felkereste a tájékoztató irodát, majd felkapaszkodott a sziklára. A csúcson eltöltött kb. 20 perc után elindultak visszafelé, amikor az attasé kezdte úgy érezni, hogy megfigyelés alatt áll. A visszaúton, majd a tájékoztató központban végig gondolta, hogy hat meghatározott személy közül valaki mindig a közelükben tartózkodott, még az illemhelyre is elkísérték. A megfigyelőket

⁷² ÁBTL – 3. 2. 5 – O – 8 – 389/9/1 – 15 – OD – 4622 – „PERISZKÓP” – Washingtoni Nagykövetség Elhárítása – 3/3 – 2/1989. sz. JELENTÉS 1-nek. – Tárgy: A rezidentúra operatív helyzete. – Washington, 1989. IV. 17. pp. 105–107.

⁷³ ÁBTL – 3. 2. 5 – O – 8 – 389/9/2 – 15 – OD – 4622 – „Periszkóp” – Washingtoni Nagykövetség Elhárítása – 4/1 – 2/1989. sz. UTASÍTÁS – KÁDAS ELVTÁRSNAK! WASHINGTON – Tárgy: Összesítő értékelés. – Budapest, 1989. V. 5. pp. 151–152.

⁷⁴ MOL – XIX – J – 1 – j – KÜM – USA 1989 – 12-es d. – 003674 – Tárgy: Lee Howard magyarországi jelenléte – Budapest, 1989. IX. 25. p. 1.

⁷⁵ WISE (1988). i. m. p. 269.

⁷⁶ ÁBTL – 3. 2. 5 – O – 8 – 389/9/2 – 15 – OD – 4622 – „Periszkóp” – Washingtoni Nagykövetség Elhárítása – 1883/89 – Távirat – Washington, 1989. 10. 12. p. 230.

előretolták, amely kiválóan alkalmas a megfigyelt személyben a kétség felébredtésére és fenntartására.

Az FBI úgy bukott le, hogy az emberei nem mindig reagáltak jól, ha Lakatos feltűnt a környezetükben. Az addig párban haladók egy újabb ponton idegenként néztek egymásra, a figyelés egy idő után kiszámítható lett. A detektívek a környezethez jól alkalmazkodó szabadidőruhákat hordtak, többségük az attasé korosztályából toborzódott. Egy japán férfi is tagja volt a brigádnak, aki azonos lehetett azzal, akit Lakatos egy évvel korábban Washington területén már azonosított.

Az FBI két autóval érkezett a helyszínre: egy virginiai rendszámú Mercury Sable kombival, amelyben a két utas matatni kezdett, miközben az attasé kiállt a parkolóból. A másik egy piros West-virginiai rendszámú Pontiac sportkocsi volt, amelyet a diplomata a visszaúton megelőzött. A kocsi 60 mérfölddel ment előtte, és az amerikai szokásoktól eltérően lelassított, hogy a hegyi úton maga elé engedje. Lakatos egy kistraktort vontató tehergépkocsi mögé szorult a záróvonal miatt, de a sportkocsi 3-5 perc múlva ért a nyomába. A hegyi szakaszt követően Lakatos megállt a legközelebbi benzinkúton, míg a felesége arra figyelte, hogy milyen gépkocsik jönnek tankolni vagy állnak le a közelben. A piros sportautó kb. 3 perc késéssel megérkezett, és lehúzódt egy étteremhez. A vezetője bement, a nő a kocsiban maradt. Megvárták, míg a diplomata és felesége távozik, de többé már nem látták őket.

Lakatos úgy értékelte, hogy a szolgálati járműve pozíciójáról nyomkövetővel szerettek tudomás, a figyelők csak a megállással egy időben tűntek fel. Ezzel egy időben arra gondolt, hogy Bostonban azért tapadt a lökhárítóra a figyelőkocsi, hogy a demonstratív eljárással palástolja a műszeres technikát.⁷⁷

A záróakkord

1989. október 23-án Szűrös Mátyás, az Országgyűlés elnöke kikiáltotta a Magyar Köztársaságot, amely a rendszerváltás közjogi megalapozásának első állomásaként volt értelmezhető.⁷⁸ Az ellenzéki kerekasztal és az MSZMP reformszárnya e szimbolikus lépéstől egyaránt azt várta, hogy az Egyesült Államok határozottabb támogatást fog nyújtani a békés átmenetnek, ám id. George Bush és tanácsadói köre inkább óvatosságra szólított fel. Brent Scowcroft nemzetbiztonsági tanácsadó jelezte, hogy az USA a magyarországi politikai átalakulás kiegyensúlyozott körülmények között történő megvalósításában érdekelt, de csak olyan ütemben, amely sem Magyarország, sem a Szovjetunió számára nem okoz problémát. Lawrence Eaglebruger külügyminiszterhelyettes is úgy nyilatkozott, hogy országa nem kívánja destabilizálni a térséget. Robert Blackwill, a Nemzetbiztonsági Tanács főosztályvezetője sem tartotta időszerűnek Magyarország semlegességét. Ezzel egy időben viszont megkövetelte, hogy a magyar hírszerző szolgálatok mielőbb számolják fel a KGB felé meglévő kapcsolataikat.

⁷⁷ ÁBTL – 3. 2. 5 – O – 8 – 389/9/2 – 15 – OD – 4622 – „Periszkóp” – Washingtoni Nagykövetség Elhárítása – 7/6 – 2/1989. sz. JELENTÉS 1-nek, 5-nek, 8-nak – Tárgy: LUGOSI tanulmányozásáról. – Washington, 1989. X. 18. pp. 213–216.

⁷⁸ OPLATKA András; Németh Miklós. „Mert ez az ország érdeke”. Helikon, Budapest, 2014. pp. 281–285. ISBN 978-963-227-627-4

Kovács László washingtoni látogatásán bemutatott egy feljegyzést arról, hogy 16 szovjet állambiztonsági tanácsadó már elhagyta az országot. Bogye János altábornagy, a III/I. (Hírszerző) Csoportfőnökség parancsnoka azonban óvatosságra intett, minthogy a KGB-összekötők csupán a szovjet nagykövetségre tették át a székhelyüket.⁷⁹

A Szenátus Hírszerzési Bizottsága viszont ragaszkodott hozzá, hogy Bush elnök félévente tegyen jelentést a Kongresszus előtt arról, hogy milyen ütemben halad az USA elleni magyar és lengyel hírszerzőtevékenység felszámolása, valamint éri-e zaklatás a két országban tartózkodó amerikai állampolgárokat, akik a demokratikus intézményrendszer és a gazdasági pluralizmus kialakításában működnek közre. A SEED (Support for East European Democracy) Act – amely a Budapest és Varsó számára nyújtandó gazdasági segítség kereteit szabályozta⁸⁰ – csak akkor léphetett hatályba, ha a két ország beszünteti az Egyesült Államok elleni operatív tevékenységet. Fritz Ermarth CIA osztályvezető is azt hangoztatta, hogy olyan jelentősen javult a magyar hírszerzés munkájának minősége, hogy azt az FBI jelenlegi módszereivel nem tudja felderíteni. Geer – James H. Geer az FBI Intelligence Division vezetője⁸¹ – viszont már majdnem dicsérte a washingtoni rezidentúrát tevékenységének visszafogása miatt.

Hadas alezredes úgy vélte: az amerikai nemzetbiztonsági apparátus is tudja, hogy 1987 végétől a megélénkült diplomáciai kapcsolatok, a nagyszámú rangos látogató és a küldöttségek tekintélyes száma komoly fedőszervi leterheltséggel párosult, tehát nem a minőség javulásáról van szó.⁸²

1988. április 19-én St. Louis-ban szakmai vitát tartottak a szocialista országok hírszerzéséről, amelyen több ismert nemzetbiztonsági szakértő a többiekhez képest gyengébb, visszavonuló, anyagi téren behatárolt, korszerűtlen technikai felkészültségű jelzőkkel illette a III/I. Csoportfőnökséget. A magyar szolgálat és a szovjetek közötti viszonyt feszültnek nyilvánították, amely a minimális információcserében és a kölcsönös bizalmatlanságban érhető tetten.⁸³ (Véleményünk szerint mindezzel a CIA is tisztában volt, a részükről megfogalmazódó kemény bíráló nyilvánvaló módon a magyar önállósulást kívánta ösztönözni). Természetesen, ez nem jelentette azt, hogy a Központi Hírszerző Ügynökség nem tartott annak lehetőségétől, hogy a III/I. Csoportfőnökség vagy az MNVK2 legsikeresebb, vagy ideológiai téren leginkább képzett ügynökeit a szovjet hírszerzők fogják átvenni.⁸⁴ A feltételezést nem tudjuk bizonyítani, az viszont tény, hogy Clyde Lee Conrad ügyének

⁷⁹ BORHI (2018), i. m. pp. 456–457.

⁸⁰ 103. STAT. 1298 PUBLIC LAW 101-179 – NOV. 28, 1989. Public Law 101-179 101stCongress Nov. 28, 1989. [H. R. 3402] pp. 1–27.

⁸¹ WISE (1988) i. m. p. 165

⁸² ÁBTL – 3. 2. 5 – O – 8 – 389/9/2 – 15 – OD – 4622 – „Periszkóp” – Washingtoni Nagykövetség Elhárítása – 8/2 – V/1989. sz. JELENTÉS 1-nek, 2-nek. – Tárgy: Politikai biztonsági helyzetünk. – Washington, 1989. XI. 29. pp. 263–270.

⁸³ Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL) 3. 2. 5 – O – 8 – 414/7/1 – OD – 15 – 5390 – „Atlantik” – 3/9 – 2/1988. sz. jelentés. – Tárgy: Panel a szocialista országok hírszerző tevékenységéről. – New York, 1988. IV. 19. pp. 270–272.

⁸⁴ HANKISS (2018) i. m. pp. 20–21.

amerikai kivizsgálása csak az ezredfordulóra ért véget. A nyomozás előrehaladtával újabb és újabb bűnsejédek leleplezésére került sor.⁸⁵

Felhasznált irodalom:

- BATVINIS, Raymond J: The Origins of FBI Counterintelligence. University Press of Kansas, 2007. ISBN 978-0-7006-1495-0
- BORHI László: Nagyhatalmi érdekek hálójában. Az Egyesült Államok és Magyarország kapcsolata a második világháborútól a rendszerváltásig. Osiris Kiadó – MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, Budapest, 2018. ISBN 978-963-276-258-6
- JILLSON, Cal: American Government: Political Change and Institutional Development. Routledge, New York, 2008 ISBN 978-0-415-96077
- HANKISS Ágnes: Hírszerzés és rendszerváltás. A washingtoni magyar rezidentúra kalandos évei (1988–1989). In: ANDREIDES Gábor – M. MADARÁSZ Anita – SOÓS Viktor Attila (Szerk.): Diplomácia – hírszerzés – állambiztonság. Nemzeti Emlékezet Bizottsága, Budapest, 2018. ISBN 978-615-5656-22-4
- ILKEI Csaba: Újságírók, szerkesztők, sajtómunkások és az állambiztonság II. kötet. Szerzői kiadás, Budapest, 2018.
- KESSLER, Ronald: Az FBI titkai. Leleplezett történetek – hihetetlen igazságok. HVG Kiadó Zrt, Budapest, 2012. ISBN 978-963-304-083-6
- NAVARRO, Joe: Three Minutes to Doomsday. An Agent, A Traitor and the Worst Espionage Breach in US History. Scribner, New York – London – Toronto – Sydney – New Delhi, 2017. ISBN 978-1-5011-2827-1
- OLSON, John M.: To Catch a Spy. The Art of Counterintelligence. Georgetown University Press, Washington, DC, 2019. pp. 157–164. ISBN 9781626166806
- OPLATKA András: Németh Miklós. „Mert ez az ország érdeke”. Helikon, Budapest, 2014. ISBN 978-963-227-627-4
- SMITH, I. C: Inside. A Top G-Man Exposes Spies, Lies and Bureaucratic Bungling Inside the FBI. Nelson Current, Nashville, 2004. ISBN 0-7852-6061-7
- TUMULTY, Karen: Konnyu at Center of Political Storm Over Harassment. Los Angeles Times, 1987. október 1. [https:// www.latimes.com/archives/la-xpm-1987-10-01-mn-11523-story.html](https://www.latimes.com/archives/la-xpm-1987-10-01-mn-11523-story.html) (Letöltés ideje: 2023. 02. 08.)
- SULICK, Michael J.: American Spies. Espionage Against the United States from the Cold War to the Present. Georgetown University Press, 2020. ISBN 978-1-64712-037-5

⁸⁵ NAVARRO, Joe: Three Minutes to Doomsday. An Agent, A Traitor and the Worst Espionage Breach in US History. Scribner, New York – London – Toronto – Sydney – New Delhi, 2017. pp. 1–331. ISBN 978-1-5011-2827-1

- WISE, David: *The Spy Who Got Away*. The inside story of the CIA agent who betrayed his country. Collins, London, 1988. ISBN 0-00-215781-0
- WISE, David: *Spy*. The Inside Story of How the FBI's Robert Hanssen Betrayed America. Random House Trade Paperbacks, New York, 2003. ISBN 0-375-75894-1
- WILDERMOUTH, John: Ernie Konnyu's congressional run ends almost as soon as it started. San Francisco Chronicle, 2019. augusztus 25. <https://www.sfchronicle.com/politics/article/Ernie-Konnyu-s-congressional-run-endsalmost-as-14377211.php>. (Letöltés ideje: 2023. 02. 08.)

**A SZOVJET DIKTATÚRÁTÓL A NEMZETI SZAKSZOLGÁLATOK
KIALAKULÁSÁIG
FEJEZETEK A MOLDOVAI TITKOSSZOLGÁLATOK TÖRTÉNETÉBŐL
1944-1991.**

A téma kutathatósága és aktualitása

A szovjet biztonsági szervek második világháború utáni tevékenységének feltárása a huszadik század szakirányú kutatásának egyik legfontosabb és legaktuálisabb témája, amely számos kelet-közép-európai ország történeteinek felkeltheti tudományos érdeklődését. Tekintettel arra, hogy ezeknek az állambiztonsági intézményeknek jelentős szerepük volt a kommunista államhatalom megszilárdításában a Szovjetunió uralta területeken, az új levéltári források feldolgozása és beépítése a tudományos szakirodalomba – mindamelllett, hogy segít megérteni a szovjet tagállamok titkosszolgálatainak/titkosrendőrségeinek működését – kiegészíti és árnyalja a korábbi, a korszakra vonatkozó tudományos ismereteket.

A Szovjetunió bukása után a volt szovjet tömb számos államában, például a lengyel, cseh, szlovák, német, román, bolgár szaklevéltárak révén, kutathatóvá váltak a korábbi titkosszolgálatok archív anyagai, amelyek lehetővé teszik a kommunista korszak megismerését. Ugyanakkor például Ukrajna a közelmúltban szabadított fel állambiztonsági iratokat a minősítés alól. Azonban egyes volt szocialista tagországokban, mint Fehéroroszország, továbbra is minősített iratanyagként őrzik a korszak dokumentumait, megfosztva a kutatókat attól, hogy ezek alapján vizsgálják a korabeli állambiztonsági szerveknek a rendszerfenntartásban, illetve a kommunista rezsim szovjetizálásában és hatalmának megszilárdításában játszott szerepét.

Cristina Văţulescu kutató érzékletesen leírja, hogy egész Kelet-Európában a titkosrendőrség többé-kevésbé megreformált utódai, amelyek az archívumokat örökölték a korábbi titkosszolgálatoktól, makacsul ellenálltak az irattárak megnyitásának. Ebben a tekintetben a Moldovai Köztársaság sem jelent(ett) kivételt. A periféria perspektívája azonban eléggé leleplező lehet a központról is. Mára előfordul, hogy néhány egykori tagállam archívuma lényegesen hozzáférhetőbb, mint a korábbi szovjet archívumok, így felbecsülhetetlen értékű információkkal szolgálnak a Szovjetunió történetének olyan aspektusairól, amelyek még mindig titkosak Oroszországban. Főleg egy olyan intézmény tekintetében, mint a szovjet titkosrendőrség, amelyen keresztül a Szovjetunió a csatlós államokban próbálta megsokszorozni magát, és ezt ugyanolyan fontos megérteni, mint a saját országában végrehajtott műveleteket.¹

Mint kiindulási hipotézis, kijelentjük, hogy a Moldovai Szovjet Szocialista Köztársaság (SZSZK) állambiztonsági szervei hatást gyakoroltak a tagköztársaság társadalmára az 1944-től 1991-ig terjedő időszakban. Hogy milyen tartós hatást, azt

¹ VĂŢULESCU, Cristina: *Cultură și Poliție Secretă în Comunism*. Iași, Editura Polirom, 2017, pp. 39–42.

majd egy szisztematikus levéltári feltáró munka becsülheti fel, jelen esetben a szervezet korszakon átívelő áttekintésére vállalkozunk.

A tematikus feldolgozás kezdő dátuma 1944. március, amikor a Szovjet Hadsereg bevonult Besszarábia területére, és ezzel egy időben megkezdődött az új kommunista állami berendezkedés, illetve a vizsgált időszakot 1991 szeptembere zárta le, ugyanis ekkor szűnt meg a Moldovai Állambiztonsági Bizottság, és alakult meg a Moldovai Köztársaság Nemzetbiztonsági Minisztériuma.

Történeti előzmények

A moldovai titkosszolgálatok szervezettörténete szempontjából meghatározó volt a politikai rendszer kérdése, azaz hogy éppen monarchikus, diktatórikus vagy demokratikus berendezkedés jellemezte Moldovát. Ugyancsak alapvető szempont volt a titkosszolgálat számára, hogy az említett geopolitikai entitás melyik államhoz tartozott, Romániához, a Szovjetunióhoz, vagy éppen az önállóság útját járta.

Az első világháborút lezáró Párizs környéki békerendezés során Anglia, Franciaország és Olaszország elismerte Moldova Romániához való tartozását, az Amerikai Egyesült Államok és Japán azonban nem volt hajlandó erre. A Szovjetunió 1922-es nemzetközi elismerése után sem fogadta el Moldova Romániához tartozását, sőt, a Dnyeszter bal partján, az Ukrán SZSZK területén létrehozta a Moldovai SZSZK autonóm területet Tiraszpol központtal. Ennek léte állandó biztonsági kockázatot jelentett Besszarábiának, illetve az újonnan létrejött Román Királyságnak. 1939 augusztusában a Molotov–Ribbentrop-paktum aláírásával az első világháború után Romániához csatolt moldovai területek szovjet fennhatóság alá kerültek. Azonban csak 1940. június végén vonultak be a szovjet államigazgatás szervei, többek között a Belügyi Népbiztosság (NKVD) is, és kezdte meg a korábbi impérium nyomainak felszámolását. Rövid idő alatt a Moldovai SZSZK igazgatása a Dnyeszter bal partjáról megindulva elérkezett a Prut folyó bal partjáig. Katonai közigazgatás mellett 1940. július–augusztus során Chişinău székhellyel felállt az NKVD központi és vidéki struktúrája, amelynek vezetője belügyi népbiztosként Nyikolaj Szazakin tábornok² lett. A moszkvai állambiztonsági vezetés komoly kockázati tényezőként tekintett Moldova román ajkú lakosságának egy részére, éppen ezért a Romániával szimpatizálókat Berija közeli munkatársára, Szazakinra bízta. A rendkívül kezdeményező és ugyanannyira durva NKVD-vezető nevéhez rövid idő alatt

² Nyikolaj Sztjepanovics Szazakin (1910–1985) a szovjet állambiztonsági ügynökségek alkalmazottja 1930-tól, 1936-tól az NKVD sztálingrádi szervezeténél teljesített szolgálatot. 1938-tól az NKVD Központi Titkárság helyettes vezetője, 1939-től Molotov régió, majd 1940–1941-ben a Moldovai SZSZK belügyi népbiztosa, 1943-tól az NKVD 3. osztályának vezetője, még ugyanabban az évben kinevezték az NKGB 2. Igazgatóságának helyettes vezetőjévé. 1944-től Észtországba került előbb az NKVD, majd az NKGB biztosaként. 1946-tól az NKGB C osztályának helyettes vezetője. A Fehérorosz SZSZK állambiztonsági miniszterhelyettese 1947. márciustól, majd 1947 májusában a Szovjetunió Minisztertanácsának elnökhelyettese volt. I. V. Sztálin halála után visszatért dolgozni a Szovjetunió egységes Belügyminisztériumába, és a következő pozíciókat töltötte be: 1953–1954-ben a 4. Igazgatóság vezetője és a Belügyminisztérium Kollégiumának tagja, altábornagy, 1954-ben megfosztották rangjától. Később a Gépgyártási Minisztériumban dolgozott.

megvalósított tömeges letartóztatások és deportálások kapcsolódnak.³ Az egy évvel később, 1941. június 22-én meginduló Barbarossa hadművelet részeként a német–román egyesült erők egy hónap leforgása alatt elérték a Dnyeszter partját, így a Moldovai SZSZK területen működő szovjet állambiztonsági szerv is szüneteltette korábbi, területspecifikus tevékenységét. Az említett rövid idő alatt Szazakin tábornok részese volt egy komolyabb szervezeti átalakítási kísérletnek, amelynek a célja két önálló szervezet, az NKVD és az NKGB párhuzamos létezése lett volna. A román biztonsági/titkosszolgálati szervek bevonulásával a korábbi hálózati struktúrák szétzilálódtak.⁴

Röviddel a Szovjetunió elleni német hadművelet megindítása előtt a Titkos Hírszerző Szolgálat (Serviciul Secret de Informații – SSI) a Prut menti központjain keresztül megszervezte ügynöki hálózatait, előkészítve őket a besszarábiai bevonulásra. Az invázió megkezdése előtt két hónap állt rendelkezésre az ügynökség kialakítására, így szakmailag nagy kihívás volt egy mozgó műveleti szervezetet felállítani, és megfelelni a hírszerzés, a kém-, a szabotázs- és a terrorelhárítás követelményeinek. Az ügynöki hálózatok főleg Besszarábiából és Észak-Bukovinából származó személyekre épültek.

A román Minisztertanács elnöksége és a Vezérkari Főnökség (Marele Stat Major – M.St.M.) rendelete alapján állították fel a Mozgó Csoportot, a SSI-ből elkülönített egységet, amely szervezen kapcsolódott a hadra kelt, magasabb katonai egységekhez, és az alábbi feladatokat kellett teljesítenie: 1. információt szerezni a harcoló szovjet katonai alakulatokról; 2. a Keleti Fronton hadműveleti tevékenységet folytató román haderő szabotázs-, terror- és kémelhárítása; 3. a csatatéren talált szovjet katonai dokumentumok visszaszerzése (parancsok, térképek, utasítások, brosúrák, szabályzatok, táviratok stb.). A Mozgó Csoport tagjainak munkakörébe tartozott a szovjet hadifoglyok, dezertőrök és partizánok kihallgatása. A megvásárolt adatokat és tájékoztató anyagokat jelentések formájában az I. Hírszerző Osztály vezetőjének kellett benyújtani elemzés, szintézis és felhasználás végett. Jól látható, hogy a SSI Besszarábiába küldött egysége pontosan szabályozott és vegytiszta hírszerző tevékenységet folytatott.⁵

A Besszarábia visszafoglalására irányuló hadművelet befejeztével (1941. július 26.) Chișinăuban állították fel az SSI 2. számú központját két alegységgel, a rezidentúrákat és az alközpontokat, amelyek Besszarábia teljes területének kémelhárítását és hírszerzését lefedték.⁶ 1943 végén, amikor közeledett Besszarábia

³ ȘEVČENCO, Ruslan: Istoria serviciului secret a Moldovei (1940–2007) și comentariul asupra cărții lui T. Botnaru și A. Ganenko (A moldovai titkosszolgálat története (1940–2007), T. Botnaru és A. Ganenko könyvének kommentárja). <http://statulmoldovenesc.blogspot.com/2011/04/istoria-serviciului-secret-moldovei.html> (Letöltés ideje: 2020. 11. 30.).

⁴ Uo.

⁵ LISSIEVICI, Ion: Amintirile unui fost lucrător în Serviciul de Informații al statului (Az állam Hírszerző Szolgálat volt munkatársának visszaemlékezései). In: Troncoță Cr. Glorie și tragedii. Momente din istoria Serviciilor de informații și contrainformații române pe Frontul de Est (1941–1944). (Dicsőség és tragédiák. Pillanatok a román hírszerző és kémelhárító szolgálatok történetéből a Keleti Fronton [1941–1944]). Nemira, București, 2003. p. 57.

⁶ MORARU, Pavel: România și bătălia informațiilor între Prut și Bug (1940–1944). (Románia és a hírszerzők csatája a Prut és a Bug között [1940–1944]) Editura Militară, București, 2011. pp. 105–119.

szovjet megszállása, a chişinăui SSI-központ kísérletet tett egy kiterjedt ügynökhalózat felépítésére és rejtett hátrahagyására, hogy a szovjet bevonulás után is naprakész információkat szerezhessenek az említett területekről.⁷ Románia 1944. augusztus 23-i kapitulációja után a szovjet katonai hírszerző és kémelhárító szerveknek sikerült lefoglalniuk a román titkosszolgálatok besszarábiai központja archívumának nagy részét, és rövid időn belül azonosították a Dnyeszter és a Prut között maradt ügynökséget.⁸

Az Állambiztonsági és a Belügyminisztérium szervezeti felépítése 1944–1950 között

A második világháború lezárultával a Szovjetunió által elfoglalt területek két különálló kategóriába sorolhatók: az elsőbe tartoznak az általa annektált területek, a másodikba pedig az „ideiglenesen” megszállt területek. Az előző csoportba sorolhatók Finnország megszállt területei, Észtország, Litvánia, Lettország, Lengyelország keleti fele (175 000 km²), Kárpátalja, Észak-Bukovina és Besszarábia (a későbbi Moldovai SZSZK). E területeket Moszkva úgy csatolta magához, hogy azokról senki véleményét nem kérte ki, sőt, az Atlanti Charta 2. pontját is teljesen figyelmen kívül hagyták. A második csoportot az a tíz állam alkotta, amelyek részben vagy egészben a Szovjetunió ellenőrzése alá kerültek (Finnország, Lengyelország, Csehszlovákia, Kelet-Németország, Kelet-Ausztria, Magyarország, Románia, Jugoszlávia, Albánia és Bulgária).

Általában a Szovjetunió által annektált területek ellenőrzése a szovjethatalom hármass rendszere elegendő alkalmazásával valósult meg: a Vörös Hadsereggel, a párt- és az állambiztonsági szervekkel.⁹

1944 augusztusában, a front áthaladása után Chişinăuban újból felállították a Moldovai Szovjet Szocialista Köztársaságban már korábban is létező szovjet állambiztonsági és belügyi szerveket. Az NKVD helyi vezetőjévé Mihail Markejev

⁷ Bővebben uo. pp. 247–269.

⁸ Bővebben uo. pp. 269–283.

⁹ MALACENCO, Alexandru: Serviciile de securitate în teritoriile „eliberate” de către URSS în primii ani postbelici. În: PREUTU, Cristina – PETRENCU, Anatol (Coord.): Faşete ale Comunismului în România și în R(A)SS Moldovenească. Politică, Societate și Economie. Editura Universității Alexandru Ioan Cuza, Iași, 2020. p. 61.

vezérőrnagyot¹⁰, míg az NKGB élére Iosif Mordoveţ¹¹-et nevezték ki.¹² A régi/új szervezet Moldova kilenc megyéjében rendszeresen razziákat tartott, és ezrével tartóztattak le ellenséges és „ellenforradalmi elemeket”, csak Chişinăuban 7696 személyt derítettek fel.¹³ Moldova szovjetizálása rendkívül intenzív és brutális volt. Az orosz és ukrán szakemberek tömegesen érkeztek Moldova városaiba, hogy a Moldovai SZSZK-t betagolják a többi tagköztársaság sorába. Ennek következtében a nagyobb moldovai városok szláv népességének aránya jelentősen megnövekedett. A latin helyett cirill ábécét vezettek be, hogy a moldovai identitást erősítsék a románnal szemben.¹⁴

A háború lezárultával a szovjet fegyveres erők vezetése szerette volna megtartani elsődleges szerepét az erőszakos szervezetek sorában, a biztonsági és belügyi szervek pedig vissza akarták szorítani a hadsereg aránytalanul nagy feladatkörét. 1946-ban formai változásokat vezettek be a Moldovai SZSZK-ban, így az NKGB-ből Állambiztonsági Minisztérium (MGB) lett, míg a belügyi népbiztosságokból létrejött a Belügyminisztérium (MVD),¹⁵ ennek vezetője Feodor Tutuskin¹⁶ lett. 1946-ban a

¹⁰ Markejev, Mihail Ivanovics (1905–1970). 1934-ben az NKVD Szaratov Területi Igazgatóságának Személyzeti Osztályán teljesít szolgálatot. Századosi rendfokozattal az NKVD Gazdasági Főigazgatóságán éri a háború kitörése. Az NKVD Ivanovo Régiói Igazgatóságának vezetője 1944 elejéig ezredesként. 1944 áprilisától a Moldovai SZSZK belügyminisztere és állambiztonsági népbiztosa dandártábornoki rendfokozattal. 1946-tól 1949-ig a Mari SZSZK belügyminisztere mint vezérőrnagy.

¹¹ Mordoveţ, Iosif Lavrentyevics (1899–1976). Az első világháború előtt fuvarozó és vágóhid-üzemeltető. Az első világháborút a Vörös Gárda ezredében közlegényként szolgálta végig. A húszas években mezőgazdasági munkásként és szakszervezeti titkárként tevékenykedett. 1929-től az ÖK(b)P tagja, 1930-tól kezdte meg szolgálatát a GPU Dolinsky Regionális Osztályának vezetőjeként, majd 1931-től 1935-ig Dnyipropetrovszk régió GPU-NKVD Regionális Osztályának vezetője. 1935-től 1938-ig az NKVD Kamenyec-Podolszkij körzet vezetője, ugyanitt 1938-tól 1940-ig igazgató főhadnagyi rendfokozattal. 1940-ben kerül Moldovába, ahol előbb belügynépbiztos-helyettes, majd állambiztonsági népbiztos. 1944-ig különböző frontszakaszokon NKVD-, illetve kémelhárító parancsnok vezérőrnagyként. 1944-től 1953-ig a Moldovai SZSZK állambiztonsági népbiztosa, 1953–1954-ben ugyanitt belügyminiszter, 1954-től 1955-ös eltávolításáig a Moldovai SZSZK KGB-elnöke. 1956-ban nyugdíjazták.

Lásd: http://shieldandword.mozohin.ru/personnel/mordovez_i_1.htm (Letöltés ideje: 2020. 11. 30.)

¹² Az NKVD és az NKGB moldovai tevékenységéről 1944 és 1946 között részletesen lásd MALACENCO, Alexandru: *Instituționalizarea puterii sovietice în RSS Moldovenească în anii 1944–1946: contribuția organelor NKGB-MGB (A szovjethatalom intézményesülése a Moldovai SZSZK-ban 1944–1946 között: az NKGB-, MGB-szervek közreműködése)*. Bons Offices, Chişinău, 2022.

¹³ CRUDU, Lidia: *Consideratii privind politica de selectare și promovare a cadrelor în RSS Moldovenească (Szempontok a Moldovai SZSZK-ban a káderek kiválasztására és előléptetésére)*. Cugetul. Revistă de istorie și cultură. Chişinău, 2007/1. p. 29.

¹⁴ JOHANSSON, Andreas: *Disidența democratică. Națiune și democrație în Republica Moldova (Disszidens demokraták. Nemzet és demokrácia a Moldovai Köztársaságban)*. Editură ARC, Chişinău, 2013. pp. 60–61.

¹⁵ MUNTEANU, Sergiu – OHLADCIUC, Eduard: *Formarea și activitate Ministerelor de Securitate și de Interne în RSSM. Cohorta, 2013/2. p. 86.*

¹⁶ Feodor Tutuskin (1900–1959). 1940-ben nevezték ki az NKVD leningrádi katonai körzetének helyettes vezetőjévé, de még ugyanebben az évben áthelyezték az NKVD odesszai katonai körzetének parancsnoki székébe. 1942–1943-ban Moszkvában az NKVD parancsnoka. Az 1943-ban felállított katonai kémelhárítás, a Szmers – Különleges

Szmers¹⁷ az MGB keretében, annak III. Főigazgatóságaként működött tovább. 1947-ben a Belügyminisztériumtól az Állambiztonsági Minisztériumhoz került a Miliciák Igazgatósága, továbbá a karhatalmi (harci) részleg is. A határőrség őrsemélyzete és a vasúti biztonsági alakulatok továbbra is a belügynél maradtak. A belügyi és a biztonsági szervek harca a katonai erőkkel valójában az azonos státusz megszerzéséért folytatott küzdelem volt.¹⁸

Az 1947 februárjában megtartott választásokat a moszkvai központi utasításoknak megfelelően az újonnan megszervezett állambiztonsági szervek szoros figyelés és ellenőrzés alatt tartották. Hangulatjelentéseket készítettek a választáson részt vevőkről és a voksolás menetéről, ugyanis a lakosság jelentős része nem bízott a szovjethatalom képviselőiben. A belügyi és az állambiztonsági szervek feladatuk kapták a pénzügyi reform biztosítását is. Ebben az 1947 decemberében lezajló, pénzváltást felügyelő műveletben a Belügyminisztérium részéről 1815 alkalmazott vett részt.

A központi intézkedések rövid idő alatt elérték a szovjet birodalom közigazgatási határállamait. Így 1950. december 31-én a Központi Bizottság (KB) Politikai Bizottságának döntése alapján a Minisztertanács létrehozta az Állambiztonsági Minisztérium Kollégiumát, egy évvel később a Belügyminisztérium pedig az MVD Kollégiumát. A kollégiumok felállítására a Moldovai SZSZK-ban 1955 januárjában került sor.¹⁹

A KGB-korszak (1954–1991)

1952-ben rendezték a katonai és a belügyi igazgatás elsőbbségének vitáját, rögzítve, hogy az SZKP KB elnöksége döntött arról, hogy az MGB pártfelügyeletét meg kell erősíteni, ami a gyakorlatban nem ekkor történt meg. Azonban Sztálin halála után nem sokkal, 1953. március 15-én lépett hatályba a Szovjetunió minisztériumainak rendezéséről szóló törvény, amely alapján az MGB-t és az MVD-t összevonták egy egységbe, a Belügyminisztériumba (MVD). Moldovában az MVD-

Módszerű Kémelhárítás – moszkvai katonai körzetének parancsnoka. 1943-ban vezérőrnaggyá, 1944-ben vezérezredessé léptették elő. 1946-tól 1951-ig a Moldovai SZSZK Belügyminisztériumát vezette. 1951-ben Kalinyingrád körzet belügyminisztere, majd 1957 és 1959 között Szverdlovszk körzet belügyminisztere volt.

¹⁷ A Szmers a Smerty spionam! (halál a kémekre!) rövidítése, amely a szovjet katonai elhárítás elnevezése 1943-tól 1945-ig. Pontos megnevezése a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége Honvédelmi Bizottságának Szmers Kémelhárítása.

¹⁸ 1947. május 30-án a Szovjetunió Minisztertanácsának határozata alapján a Minisztertanács mellett felállt a Hírszerző Bizottság. Szervezeti keretébe rendelték az MGB I. Külföldi Hírszerzési Igazgatóságát, amelyet egy évvel korábban, 1946-ban állítottak fel, továbbá a Fegyveres Erők Hírszerző Főigazgatóságát, a GRU-t. Ezt a Hírszerző Bizottságot 1949-ben a Szovjetunió Külügyminisztériuma mellé rendelték. Ugyanekkor az MGB visszakapta a külföldön tevékenykedő szovjet objektumok kémelhárítási feladatát. Forrás: Külügyi hírszerzés a háború utáni években. Az SVR hivatalos lapja. <http://svr.gov.ru/history/stage07.htm> (Letöltés ideje: 2020. 11. 30.)

¹⁹ TOMOZEI, Tudor: Organele abilitate cu aplicarea legii sub controlul autorităților civile: istorie și actualitate. In: Studii criminologice și juridice privind criminalitatea. Anuar științific. Academia de Politie Ștefan cel Mare, Chișinău, 2001. p. 183.

t a korábbi állambiztonsági főnök Iosif Mordoveț²⁰ vezette, helyettese pedig a korábbi belügyi vezető lett, Piotr Kulik. A hruscsovi desztalinizáció következtében a korábbi állambiztonsági szervek büneieért az 1956. februári XX. pártkongresszuson elítélt sztálini gaztettek felelőseit meg kellett találni. Így a moldovai állambiztonsági vezetőt törvénytelen intézkedésekkel vádolták meg. A régi-új vezetésnek be kellett áldoznia egy részét azoknak, akik részt vettek a deportálásokban és a tömeges erőszakos intézkedések végrehajtásában, így alapozva meg a rendszer további működését. Az 1953-ban megkezdett nagy átszervezés következő állomása a KGB létrehozása volt, amikor is a Belügyminisztérium szervezetéből a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa határozata alapján az állambiztonsági szerveket kiemelték, és létrehozták az Állambiztonsági Bizottságot (KGB) 1954. február 10-én. Moldovában ugyanekkor a köztársasági KGB elnökének Iosif Mordovețet nevezték ki. A KGB legfelső vezetését egy testület adta, a KGB Kollégiuma, amelynek elnöke a KGB elnöke is, a tagok pedig a központi és a területi szervek, az igazgatóságok vezetői, továbbá az Ukrán, a Belarusz SZSZK KGB-szerveinek elnökei, a KGB moszkvai és leningrádi igazgatóságainak vezetői. A központi moszkvai KGB Bizottság mintájára Moldovában is létrehozták a KGB Kollégiumát. Ez a struktúra egészen 1991-ig létezett, ameddig minden tagállam delegálta saját KGB-elnökét a kollégium testületébe. Az 1953-ban kezdett tisztogatás nyomán 18 000-rel csökkent a szervezet állománya, ebből 200 főt a központi szervektől távolítottak el, és 40 táborkot lefokoztak.²¹ A nagy tisztogatás elérte Mordoveț minisztert is, akit 1955-ben nyugállományba helyeztek.

Mordoveț nevéhez kötődik az 1949 és 1951 között végrehajtott kuláktalanítás, az egyházak felszámolása, az értelmiség üldözése és az 1953-as orvospercek. A szakszolgálat szempontjából azonban kiváló munkát végzett, ugyanis a háborús állapotokat sikerült felszámolni, és a viláégést követő hét szűk esztendőben képes volt nagyon rövid idő alatt a lehető legjobb szakmai színvonalú, kompakt szervezetet felállítani és működtetni Moldovában.²² A Moldovai SZSZK területét is érintő titkos

²⁰ Iosif Lavrentievici Mordoveț (1899–1976). 1930-ban nevezték ki Dolinsky régió (Ukrajna SZSZK) GPU-osztályának vezetőjévé, 1931–1935 között a GPU-NKVD (Dnyipropetrovszk régió) Magdaliniivka regionális osztályának vezetője, 1935–1938 között az NKVD Gorodok körzeti osztályának vezetője (Kamenyec-Podolszkij körzet/régió), 1938–1940 között az UGB 2. osztályának, majd az NKVD Kamenyec-Podolszkij régió igazgatóságának vezetője. 1940–1941-ben a Moldovai SZSZK belügyi helyettes népbiztosa, majd állambiztonsági népbiztosa. 1941–1942-ben a Déli Front NKVD különleges osztályának vezetőhelyettese, az Észak-kaukázusi Front NKVD különleges osztályának vezetője, 1942–1943-ban a Fekete-tengeri Erők Csoportjának NKVD különleges osztályának vezetője, 1943–1944-ben a Transzkaukázusi Front kontrafelderítő igazgatóságának vezetőhelyettese, a 2. Ukrán Front kontrafelderítő igazgatóságának vezetőhelyettese, 1944–1953-ban a Moldovai SZSZK állambiztonsági népbiztosa, 1953–1954-ben a Moldovai SZSZK belügyminisztere, 1954–1955-ban a Moldovai SZSZK Minisztertanácsa alá rendelt KGB elnöke, 1955–1956-ban a Moldovai SZSZK Közszolgálatási Minisztériumának személyzeti osztályának vezetője, 1956 novemberében nyugdíjazták.

²¹ MORARU, Pavel: Organizarea și activitatea structurilor securității statului din RSSM (1940–1991). In COROBCA, Liliana (Coord.): Panorama comunismului în Moldova sovietică, Context, surse, interpretări Polirom, . Iași, 2019. p. 321.

²² Az Állambiztonsági Népbiztosság és később az Állambiztonsági Minisztérium 1944 és 1952 között Chișinăuban, a mai nevén Vlaicu Pârcălab utca 36. és 38. szám alatti épületekben működött. 1952 decemberétől a Mordoveț vezette Állambiztonsági

CIA-műveletet leplezett le az Állambiztonsági Minisztérium kémelhárító szerve. 1951 augusztusában két személyt fogtak el, akiket az amerikai OPC (Office of Policy Coordination – Szakpolitikai Koordinációs Iroda)²³ vetett be a Moldovai SZSZK területén. A két ügynököt, F. L. Saranteve-et és A. I. Osmanovot elfogták és kivégezték.²⁴ A nacionalisták vonalán nem ért el olyan sikereket, amelyeket szeretett volna, a román ajkúak közössége mindig kitermelte az újabb és újabb ellenállókat. Komoly presztízsveszteség érte az Állambiztonsági Minisztériumot, valamint a rendet és fegyelmet hirdető Mordoveţet, amikor lelepleződött a Pavlenko-ügy. Nevezett hét éven keresztül útépitési ügyleteket bonyolított le a Szovjetunió nyugati felében (Ukrajna, Moldova) úgy, hogy minden esetben a hadsereg nevében járt el. Pavlenkót kivégezték, azonban a pártapparátus nem felejtett.

A régi gárdát képviselő Mordoveţ eltávolítása után az ukrán nemzetiségű Andrej Prokopenko²⁵ került a Moldovai SZSZK-ban a KGB élére. Noha nem örvendett különösebb elismertségnek sem a Párt vonalán, sem szakmai berkekben, tevékenysége a szervezeti átalakítás terén jelentősnek mondható. A fiatalítást sikerült rövid idő alatt elérnie. A Párt támogatása nélkül még négy év után is ezredesként

Minisztérium új épületbe költözött, a mai nevén Ştefan cel Mare şi Sfânt utca 166. szám alá, amely jelenleg a SIS-nek ad helyet.

²³ Az OPC a CIA fedett műveleteinek igazgatósága, vezetője ekkor Frank Wisner. Az 1948-ban beindított BGFRIEND művelet, amelynek keretében a SIS, az MI6 és az OPC közösen ejtőernyőztek kiképzett menekülteket először Albániába azzal a szándékkal, hogy megbuktassák a kommunistákat. A művelet folytatódott, és Ukrajnába, Romániába és moldovai területekre is küldtek ejtőernyős csoportokat. A Frank Wisner-féle művelet eleve kudarcra volt ítélve, hiszen napi kapcsolatban állt Kim Philbyvel. Minderről részletesen lásd MAIOR, George Cristian (Coord.): Spion pentru eternitate: Frank Wisner. O poveste trista de sionaj despre un om care a crezut ca poate schimba lumea. (Kém az örökkévalóságnak: Frank Wisner. Szomorú kém-történet egy emberről, aki azt hitte, megváltoztathatja a világot) Raoclass, Bucureşti, 2014.

²⁴ MORARU (2019) i. m. p. 320.

²⁵ Andrej Vasziljevics Prokopenko (1915–1989). A harmincas évek kezdetén villanyszerelő a Donyeck régióban. 1938-ban került az Ukrán SZSZK NKVD 3. Kémelhárító Osztályára. A második világháború alatt részt vett az ellenséges vonalak mögötti partizánharc megszervezésében Ukrajna területén: 1941 augusztusától az Ukrán SZSZK NKVD 2. Partizánrezredének hírszerzési vezetője, 1941 novemberétől az Ukrán SZSZK NKVD 4. Igazgatóságának osztályvezető-helyettese, 1942 májusától a partizánmozgalom ukrán központjának (Vorosilovgrád, Sztálingrád, Moszkva) hírszerzési osztályának vezető helyettese, 1942 novemberétől a Zsitomir régiói partizánosztagok kialakításának parancsnokhelyettese. 1944 májusától az Ukrán SZSZK NKGB 2. Igazgatóságának osztályvezetője, 1944 decemberétől az NKGB Cserkaszi városi osztályának vezetője, 1946–1950 között az Ukrán SZSZK MGB Ternopil régióbeli személyzeti részlegének helyettes vezetője, 1950–1951-ben az Ukrán SZSZK Állambiztonsági Minisztériuma 5. Igazgatóságának helyettes vezetője, 1952–1953-ban a Szovjetunió Állambiztonsági Minisztériuma 5. Igazgatósága 5. osztályának vezetője, 1953–1954-ben a Szovjetunió Belügyminisztériumának 4. Igazgatósága 4. osztályának (1953. május 7-től: 6. osztály) helyettes vezetője, 1954. április–júliusban a KGB 4. Igazgatóságának osztályvezető-helyettese a Szovjetunió Minisztertanácsa alatt, 1954–1955-ben a Szovjetunió Minisztertanácsa alá tartozó KGB 4. Igazgatósága 9. osztályának vezetője, 1955–1959 között a KGB elnöke a Moldovai SZSZK Minisztertanácsa alatt, 1959–1973 között a Szovjetunió Minisztertanácsa alatt a KGB Számviteli és Levéltári Osztályának vezetője, 1973-ban a szovjet KGB aktív tartalék állományba helyezte. 1986-ban ment nyugdíjba. http://shieldandword.mozohin.ru/personnel/prokopenko_a_v.htm (Letöltés ideje: 2020. 11. 30.)

vezette a KGB köztársasági részlegét. A hrucsovi idők szakítottak a korábban megszokott intézményi rutinnal, megkezdődtek a felülvizsgálatok és a rehabilitációk. A társadalmi nyitás is hatással volt a KGB tevékenységére, ugyanis a sztálini korszak teljesen zárt világával szemben megnyíltak a határok, és a moldovai állampolgárok utazhattak a szocialista országokba. 1956-tól kezdődően új prioritás jelent meg a nacionalista és szovjetellenes vonal mellett, így a KGB éves hírigényeiben újból felbukkant az egyház, mint felszámolandó és elhárítandó ellenség. Az egyházellenes intézkedések növelték a társadalmi feszültségeket. Ez a feszültség 1959-ben robbant ki, amikor Răciula település határában bezártak egy kolostort. A két hétig tartó lázadás alatt az említett vidéken sem az állambiztonság, sem pedig a rendőrség (milícia) nem volt jelen. Prokopenko ennek az eseménynek az elsimitásába bukott bele. Az őt követő Szavcsenko²⁶ vezérőrnagy éppen akkor érkezett a Moldovai SZSZK KGB-vezetői pozíciójába, amikor a birodalom történetében először életbe lépett a Szovjetunió állambiztonsági szerveire vonatkozó szabályzat, amely a szovjet időkben első alkalommal szabályozta a titkosszolgálatok feladatait és jogait, bővítve az előbbieket és valamelyest csökkentve az utóbbiakat. Sztálin idejében a Moldovai SZSZK-nak önálló határőrkerületi szervezete volt. Az 1959-es, a titkosszolgálatok helyzetét rendező szabályzat a határőr-alakulatok szervezeti hovatartozását is rendezte. Így a határőrség a KGB egyik igazgatósága lett, és ilyen szervezeti formában maradt egészen 1991-ig. Szavcsenko, noha szakmailag képzetlen volt, személyiségéből fakadóan képes volt úgy végrehajtani központi utasításra a szerkezeti átalakításokat, hogy a kollégák és beosztottak elismerését kivívja. A személyzeti

²⁶ Ivan Tyihonovics Szavcsenko (1908–1999). Az állambiztonsági szervek szovjet szervezője, a KGB elnöke a Szovjetunió Minisztertanácsa alatt (1954–1959), altábornagy (1975). Középparaszti családban született, ukrán. Az Össz-szövetségi Kommunista (bolsevik) Párt [ÖK(b)P] tagja 1939 októberétől. 1923 júniusától 1925 júliusáig a taganrogi munkaiskolában, 1925 júliusától 1930 júliusáig a taganrogi műszaki iskolában tanult (oklevelét a Kamenszkojei Kohászati Intézet adta ki 1930-ban), majd az ércudvar vezetője, a folyamatos gyártási képzés vezetője, a nagyolvasztó üzletvezetőjének asszisztense, vezető mérnök-módszertanos, a szocialista munka mesterei tanfolyamainak oktatási vezetője, az F. E. Dzerzsinszkij Kohászati Üzem (Kamenka, Dnyeprodzerzsinszk, Dnyepetrovorszki régió) kohóműhelyének műszakvezetője, 1941 májusa óta az ÖK(b)P Irodájának titkára. 1941 májusa óta az ÖK(b)P Központi Bizottsága alatt működő Pártellenőrző Bizottságban dolgozott: ellenőr, a Chkalovszki körzetben működő ÖK(b)P KB alá tartozó CPC-biztos helyettese, 1943 áprilisától az ÖK(b)P óta felhatalmazott CPC ellenőrzője CPC az ÖK(b)P KB alatt Molotovszkáján, 1946 májusa óta Vorosilovgrád régióban. 1947 júniusától az Ukrán Kommunista (bolsevik) Párt – UK(b)P – KB alá tartozó Személyzeti Igazgatóság vezetőhelyettese, 1948 decembere óta az UK(b)P KB Tervezési, Pénzügyi és Kereskedelmi Szervei Osztályának vezetőhelyettese. 1950. december és 1951. március között az ÖK(b)P KB apparátusában dolgozott (pártvonal felügyelőként). 1951. március 20. és augusztus között az SZK(b)P KB párt-, szakszervezeti és Komszomol-testületei osztályának vezetője. Aztán az MGB-be küldték. 1951-től: a Szovjetunió állambiztonsági miniszterhelyettese (1951. augusztus 26. – 1952. július 3.), az SZK(b)P – SZKP KB alá tartozó GUSS vezetője (1952. június 28. – 1953. március 12.), a Szovjetunió Belügyminisztériuma 8. Igazgatóságának vezetője (1953. március 12. – 1954. március 18.), a KGB elnöke a Szovjetunió Minisztertanácsa alatt (1954. március 13. – 1959. július 6.), a KGB elnöke a Moldovai SZSZK Minisztertanácsában (1959. július 11. – 1967. február 14.), a KGB magyarországi UGB-képviselőtételének vezetője (1967. február 14. – 1969. július), a KGB képviselőtételének vezetője Bulgária Belügyminisztériumában (1969. július – 1979. november). 1980-ban vonult nyugdíjba.
http://shieldandword.mozohin.ru/personnel/savcenko_i_t.htm (Letöltés ideje: 2020. 11. 30.)

politikában a fokozatosság elvét alkalmazta, az idősebb, vonalas beosztottakat lépcsőzetesen építette le, illetve a felszabadult helyeket felsőfokú végzettségűekkel töltötte fel. Arra is figyelt, hogy arányosabb képviselőlet jöjjön létre a szervezetben, azaz több moldovai (román) kerüljön a testületbe. A hrucsovi korszakot a gazdasági visszaesés és az egyházak üldözése jellemezte. A KGB köztársasági szinten az elszegényedésből fakadó gazdasági bűncselekményeket nem tudta ellenőrzés alatt tartani. Ezt ellensúlyozta a zarándokhelyek bezárása vagy a megmaradt egyháziak szigorú ellenőrzése. A külföldi behatolás ellen ekkor vezették be az irányított, kijelölt idegenvezetői túravonalakat, illetve szabályozták a tudományos-technikai objektumok látogatásának rendjét is.²⁷

Hrucsov 1964-es távozása a pártfőtitkári székéből meggyengítette Szavcsenko pozícióját, és végül 1966-ban, mint a hrucsovi vonal képviselőjét leváltották a Moldovai SZSZK-ban a KGB éléről. Az őt követő Pjotr Csvertko²⁸ a Kirgiz SZSZK-beli KGB vezetői posztjáról érkezett, és elismert kémelhárítónak számított. Vezetése alatt fokozták a külföldi kapcsolatokat ápoló állampolgárok felderítését, továbbá nyomás alá helyezték a politikai disszidenseket. Ebben az időszakban szilárdult meg a Moldovai SZSZK-ban a KGB szervezeti felépítése, amely egészen az 1991-es

²⁷ ŠEVČENCO i. m.

²⁸ Pjotr Vlagyimirovics Csvertko (1915–?). Az állambiztonsági szervek szovjet szervezője, a KGB elnöke a Kirgiz SZSZK-ban (1961–1966), majd a Moldovai SZSZK-ban (1966–1975), vezérőrnagy. Szegényparaszti családban született, orosz. 1939-ben lépett be a ŐK(b)P-be. 1950-ben levelező szakon diplomázott a Krasznodari Állami Pedagógiai Intézet történelem szakán. 1933-ban a Vergy Put Kollektív Gazdaság (Dadorovka) dolgozója, 1935-ben Brjanszk régióbeli Komszomolnak tagja. 1937-ben a Szmolenszk régió Komszomol-bizottságának vezetője, ugyanekkor Moszalszkban történelem- és földrajztanár. 1938-ban ugyanitt a Lenin Gyermekotthon igazgatója. 1938 júniusától a Komszomol Moszalszki Kerületi Bizottsága titkára, 1939 óta a Komszomol Szmolenszki Regionális Bizottsága Paraszti Ifjúsági Osztályának vezetője. 1940 októberétől az NKVD szolgálatába lépett. Tevékenységét mint a Munkás-Paraszt Milícia Ifjúsági Parancsnoksága Szmolenszki Iskolájának politikai osztályvezetője kezdte, 1941-ben az állambiztonsági szervekhez került: 1941–1942-ben az UNKVD Szmolenszk régió 4. osztályának 5. osztályvezető-helyettese, 1942. január–áprilisban a Szovjetunió NKVD 4. Igazgatósága operatív csoportjának alkalmazottja, amely a Nyugati Front 16. hadseregének övezetében ténykedett, 1942. április–november: ugyanezen igazgatóság 3. osztály vezetőhelyettese, később a 4. Igazgatóság munkacsoportjának vezetője a Nyugati Front 33., 43. és 49. hadseregében, 1942–1943-ban a Szovjetunió NKVD felsőbb iskolájában tanult. 1943. április–júliusban az NKGB munkacsoportjához rendelték, amely a németekkel együttműködők likvidálásával foglalkozott a Krasznodar Területen, 1943–1946-ban az UNKGB 2. osztályának vezetője Szocsiban, 1946. február–októberben az UNKGB Szocsi városi 2. osztályának 3. alosztályát vezette, 1946–1949-ben az UMGB Szocsi Pártirodájának függetlenített titkára, 1949–1952-ben az UMGB vezetői pozícióiban, 1952–1953-ban Szocsi városának UMGB osztályvezetője. Ezután vezető tisztségeket töltött be a Szovjetunió állambiztonsági szerveinek rendszerében. 1953–1954-ben a Krasznodar Terület Belügyminisztériumának helyettes vezetője, Szocsi városának osztályvezetője, 1954–1957-ben a KGB Rosztov Régiói Igazgatóságának vezetője. 1957–1961-ben a KGB Krasznodar Területi Igazgatóságának vezetője. 1961–1967-ben a KGB elnöke a Kirgiz SZSZK-ban. 1967–1975 között a KGB elnöke a Moldovai SZSZK-ban, 1975–1982 között az NDK drezdai kerületi UMGB összekötő tisztje, a KGB és az NDK MGB-vel való koordinációjáért és kapcsolattartásért felelős. 1982 áprilisában tartalékos állományba került dandártábornoki rendfokozattal.

http://shieldandword.mozohin.ru/personnel/chvertko_p_v.htm (Letöltés ideje: 2020. 11. 30.)

bukásig változatlan formában működött. A KGB működéséhez feltétlenül szükséges háttéregységek, a személyzeti, a gazdálkodási és a titkársági mellett a következő operatív igazgatóságot alakították ki: I. hírszerzési részleg köztársasági szinten; II. kémelhárítás; III. katonai kémelhárítás; IV. közlekedés elhárítása; V. ideológiai elhárítás – művészetek, alkotói közösségek stb.; VI. hadiipari objektumok elhárítása; VII. külföldi(ek) figyelése; VIII. rejtjelezett levelezés; IX. közjogi méltóságok védelme; X. irattár; XII. operatív lehallgatás; XV. különleges rendeltetésű eszközöket előállító részleg; XVI. technikai és tudományos hírszerzés.²⁹ 1966 és 1971 között az államtitok-védelem terén és a védett objektumok biztonsága okán hozott intézkedéseket csak 1966-ban és 33 objektumban vezették be.³⁰ Többek között a Moldovai Állami Egyetemre is titkos riasztórendszert vezettek be.

Csvertko időszakában már elfordult, hogy a román nemzeti ellenállás önszerveződése intenzívebbé vált. Így nem meglepő, hogy 1972-ben a Soltoianu-féle román nemzeti mozgalmat szétverték, és az ötven letartóztatottat a Gulagra vitték. Csvertko személyisége és brutalitásra való hajlama sok beosztottját zavarta, így számos feljelentés érkezett ellene Moszkvába. Végül leváltották a köztársaság KGB-vezetői beosztásából, és külföldre, az NDK-beli kirendeltséghez küldték 1975-ben.

Arkagyij Ragozin³¹ személyében egy kiművelt fő érkezett a Moldovai SZSZK KGB-szervének élére. Végzettsége szerint újságíró, olvasott ember volt, és az általa bevezetett módszerek is tükrözték ilyen irányú szenvedélyét. A korábban is létező nemzeti mozgalmak kérdése az ő időszakában már moldovai–román (román–román) jelenségeként merült fel. Így a Romániából érkező személyek, a könyvészeti és sajtótermékek ellenőrzését különösen fontosnak tartotta. Fordítói egységet állított fel, hogy naprakész legyen a román nemzeti mozgalmakkal. A megelőző tevékenységet a kulturális és egyetemi intézményekbe való beépüléssel oldotta meg. Így a Volodarski-

²⁹ A 11., 13. és 14. igazgatóság nem létezett. ŠEVČENCO i. m.

³⁰ A Moldovai SZSZK Minisztertanácsának biztonsági intézkedésekről készült jelentését lásd a Mellékletben. A jelentést Pjotr Csvertko, a KGB köztársasági vezetője írta alá. A dokumentum fordításában nyújtott segítséget köszönöm Ion Valer Xenofontov kutatónak, a Moldovai Állami Egyetem tanárának.

³¹ Arkagyij Pavlovics Ragozin (1918–1998). Szovjet gazdasági, állami és politikai személyiség, állambiztonsági altábornagy (1973); az Örmény és a Moldovai SZSZK KGB, valamint a baskír autonóm régióbeli KGB elnöke. Paraszti családban született. 1938–1943 között a Novoszibirszki Katonai Vasútmérnökök Intézetének hallgatója. Az ÖK(b)P tagja lett 1946-ban. Később a *Gudok* újság tudósítójaként dolgozott, a Szovjetunió Állambiztonsági Minisztériumának főiskoláját is elvégezte. A következő tisztségeket töltötte be: a Belügyminisztérium Biztonsági Igazgatóságának helyettes vezetője az Ufai Vasútnál (1952. december – 1954. február 10.). A Karagandai Vasutak KGB-osztályának vezetője (1954. február 10. – 1956. november). A KGB Kazáni Vasúti Osztályának vezetője (1956. november – 1960. április). A Tatár Autonóm SZSZK KGB 2. osztály vezetője (1960. április – 1961. november) és vezetőhelyettese (1961. november – 1963. február 19.). A KGB Szahalin régióbeli vezetője (1963. február 19. – 1967. január 14.). A baskír autonóm régióbeli KGB elnöke (1967. január 14. – 1969. november 28.). A Szovjetunió KGB Személyzeti Igazgatóság vezetője (1969. november 28. – 1972. november). A Szovjetunió KGB Kollégiumának tagja (1970. május 27. – 1975. augusztus 19.). Az Örmény SZSZK-beli KGB (1972. november 21. – 1975. november 24.) és a Moldovai SZSZK-beli KGB-elnöke (1975. december 17. – 1979. január 19.). 1979-től a KGB Vörös Zászló Főiskolájának tanára. A nyolcvanas évek közepén vonult nyugdíjba altábornagyi rendfokozattal. http://shieldandword.mozohin.ru/personnel/ragozin_a_p.htm (Letöltés ideje: 2020. 11. 30.)

ügyben sikerre vitte a kiszorítás technikáját. Volodarski a Moldovai Állami Egyetemen (USM) docensként tanított, és az 1968-as prágai bevonulást nyíltan elítélte. Rendszerellenes tiltakozásait folytatta a hetvenes években is. Végül a Ragozin névvel fémjelzett KGB kiszorította egyetemi állásából, majd pedig az országból való távozásra is rábírták úgy, hogy Volodarski Izraelbe emigrált. Aztán 1979-ben érdemei elismerése mellett Ragozint Moszkvába hívták, ahol a KGB Akadémián tanított a nyolcvanas évek közepéig.

Gavriil Volkov³² már vezetői tapasztalattal bírt a Moldovai SZSZK állambiztonsági struktúrájában, hiszen 1955 és 1962 között a köztársasági KGB helyettes vezetője volt. Diplomátikus alkat és rendkívül dinamikus személyiség, aki képes volt a köztársasági párttitkár Ivan Bodiul templomrombolási kezdeményezését diplomatikusan elhárítani. Vezetése alatt a cionizmus és a román nacionalizmus operatív átfogására törekedett az állambiztonság. A 80-as évek végén a gorbacsovi reformok és a nemzeti mozgalmak megerősödésével a KGB központi vezetése is belátta, hogy vezetőimodell-váltásra lesz szükség. Így az orosz származású Volkov visszahívásáról döntöttek, és helyébe egy román tábornokot neveztek ki Gheorghe Lavranciu³³ személyében. A húsz év tapasztalat – főleg a személyzeti politikáért felelős vezetőként – nagy előnyt jelentett számára. Ugyanakkor a világpolitikában és a Szovjetunióban végbemenő gyors változások miatt a KGB korábban meghatározott elsődleges feladatát, a közrendet és a biztonságot fenntartani egyre nehezebben sikerült a Moldovai SZSZK-ban. A nyelvi és politikai alapon erősen megosztott államban fennállt a veszélye annak, hogy a valamikori mindenható KGB elveszíti korábbi szerepét. Az elkezdett reformok következtében az V. ideológiai részleg alkotmányvédelmi egységé alakult.

A diktatúrát kiszolgáló gépezetből a KGB az információk begyűjtésére és feldolgozására próbált váltani, és ez magával hozta az értékalapú gondolkodást az

³² Gavriil Mojszejevics Volkov (1920–2016). Az állambiztonsági ügynökségek szovjet szervezője. 1938-ban lépett be a Novoszibirszki Vasúti Mérnöki Intézetbe. 1945-ben tagja lett az ŐK(b)P-nek. 1955-ben fejezte be a KGB Főiskolát. Az állambiztonsági szervezetben: 1942-ben kezdte meg szolgálatát az UNKVD-nél a Novoszibirszk régióban, később a Szovjetunió UNKGB osztályának vezetője a Voliny régióban. 1946-tól az Ukrán SZSZK UMGB-jében dolgozott a Csernovic régióban. A Moldovai SZSZK Minisztertanácsa alatti KGB Nyomozó Osztályának vezetője és elnökhelyettese (1955–1962); a KGB elnökhelyettese a Kazah SZSZK Minisztertanácsa alatt (1962–1965); a Kalinyin Régió Igazgatóságának KGB-vezetője (1965–1970); a KGB Volgográdi Igazgatóságának vezetője (1970–1979); a Moldovai SZSZK KGB-elnöke (1979–1989). 1989 áprilisában vonult nyugdíjba altábornagyi rendfokozattal.
http://shieldandsword.mozohin.ru/personnel/volkov_g_m.htm (Letöltés ideje: 2020. 11. 30.).

³³ Gheorghe Lavranciu altábornagy (1934–2009). Paraszti családban született, moldovai. 1950-ben a moldovai Balti város Pedagógiai Iskolájában, majd 1954-től a Chişinăui Állami Pedagógiai Intézetben tanult. 1959-ben az intézet Komszomol-bizottságának titkára lett. 1959 augusztusától a Chişinăui Járási Bizottság első titkára. 1960-ban lépett be az SZKP-ba. Az állambiztonsági és belügyi szervezetekhez 1967-ben jelentkezett. 1967-től 1985-ig a Moldovai SZSZK KGB-szervének helyettes vezetője. A Moldovai SZSZK belügyminisztere 1985-től 1989-ig. A Moldovai SZSZK KGB-elnöke 1989. január 23-tól 1990. június 23-ig. A Szovjetunió KGB-jének OP Igazgatóságának helyettes vezetője 1990. december és 1991. augusztus között. A Szovjetunió összeomlása után a Szövetségi Biztonsági Szolgálatban (FSZB) folytatta 1998-as nyugdíjazásáig.

intézményen belül. Korábbi vezetői tapasztalata azonban nem segítette a csapdahelyzet feloldásában, ugyanis a KGB moszkvai vezetője, Vlagyimir Krjucskov a szervezet érintetlen fenntartását, azaz a Szovjetunió védelmét kérte tőle, míg a Moldovai SZSZK a Moszkvától való függetlenedést. A helyzetet az 1990-es moldovai szabad választások döntötték el. Ennek eredményeként az új politikai berendezkedés képviselője, Mircea Druc miniszterelnök kérésére Lavranciucot felmentették, aki Moszkvába távozott, és ott folytatta karrierjét az FSZB keretében.

1990-ig a Moldovai SZSZK KGB-elnöki székébe minden esetben kémelhárítási vagy pártvonalról érkezett irányító. 1990 júniusában Tudor Botnaru³⁴ személyében először egy hírszerző tiszt vette át az irányítást. A kilencvenes években folyamatosan a „Moszkva embere” megbélyegzéssel kellett megbirkóznia. Éppen ezért szakmai javaslatai, hogy a KGB bizonyos strukturális elemeit vegyék át az újonnan alakuló szakszolgálatok, süket fülekre találtak. Intézkedéseivel csökkentette a határőrizeti szervek csapaterős állományát, határátkelőket nyitott a nyugati határszakaszon. Javasolta egy nemzetbiztonsági bizottság felállítását, azonban ezt a közelmúlt emlékeire hivatkozással elvetették. Ugyanígy bukásra ítéltetett az a javaslata, hogy a stratégiai intézmények nemzetbiztonsági védelmét lefedő szervek továbbra is maradjanak a helyükön. A privatizálás magával hozta a gazdasági bűncselekmények növekedését, és ezek felderítésére törekedett. Ebben az időszakban már gyakran támadták a biztonsági szervek objektumait és személyi állományát a Dnyeszteren túli területeken. Intézkedései nyomán visszaszerezték a korábbi elődje, Lavranciuc KGB-tábornok döntése nyomán Tiraszpolba szállított operatív iratok egy részét, és Chişinăuban letétbe helyezték. 1991. május 16-án a moszkvai központ új szakszolgálati szabályzatot fogadott el, amely 24-én lépett hatályba, és ezzel az 1959-es szabályozás érvényét veszítette és létrejött Moldova Köztársaság Nemzetbiztonsági Minisztériuma (Ministerul Securităţii Naţionale).

Az új szabályozás már nem tartalmazott egyetlen utalást sem a SZKP-ra, illetve a nyolc műveleti irányból kettő emelkedett ki meghatározó módon, a hírszerzés és a kémelhárítás úgy, hogy a kapitalista államokkal szembeni ellenségesség kikerült a szövegből. Külön fejezet tárgyalta az állampolgárok jogainak és szabadságának biztosítását és védelmét. Ennek az 1991. májusi törvénynek az elfogadása és chişinăui gyakorlati alkalmazására bizonyos politikai pártok heves ellenzésébe ütközött. Botnaru ilyen politikai nyomás mellett is 1991 augusztusáig a székében maradt, ekkor

³⁴ Tudor Botnaru (1935–2017). Moldovai. Az SZKP 1965-ben vette fel a soraiba. 1963-ban került az állambiztonsági ügynökséghez. Minszkben végezte a KGB felsőfokú tanulmányait. Szolgálatát a KGB 2. osztályán kezdte meg a Moldovai SZSZK-ban, 1966-ban áthelyezték az 1. osztályra, majd a KGB PGU-ba került. 1978-tól kezdődően előbb a bukaresti, majd a brüsszeli és végül a párizsi rezidencián dolgozott. Közben a Chişinăui Állami Egyetem rektorának a nemzetközi kapcsolatokért felelős asszisztense. 1982-től operatív vezető, 1986-tól pedig a Moldovai SZSZK KGB 1. osztályának vezetője. 1988 és 1990 között a Moldovai SZSZK-ban a KGB első elnökhelyettese, majd elnöke 1990. júniustól 1991. augusztus végéig. A Szovjetunió összeomlása után továbbra is Moldova biztonsági szolgálatát vezette, 1994-től a Nemzetbiztonsági Minisztérium Képzési Központjának vezetője. 1994 áprilisában diplomáciai szolgálatot vállalt, Moldova első külügyminiszter-helyettese, majd 1994 decemberétől Moldova belgiumi nagykövete, 1995 májusától egyidejűleg Nagy-Britanniában, Luxemburgban és az Európa Tanácsnál moldovai missziók vezetője. 1997 januárjában visszatért a nemzetbiztonság területére, Moldova nemzetbiztonsági minisztere és a Legfelsőbb Biztonsági Tanács tagja lett. 1999-ben vonult nyugdíjba mint négycsillagos tábornok.

ugyanis a moszkvai puccs vetett véget a KGB-nek és az ő elnöki pozíciójának is. Ezek az események a moldovai szakszolgálatok nemzetivé alakulásának mérföldkövét jelentették, azonban ennek részletei már túlmutatnak a kitűzött korszakhatáron.

Összegzés

A rövid történeti áttekintő rendkívül feltáratlan témát járt körbe. A nagyon szűkös levéltári forrás és a kevés szakmai irodalom mellett nem meglepő ez az ismerethiány, hiszen főleg abból adódik, hogy a 2010-ben létrehozott *A totalitárius kommunista rezsim tanulmányozásával és értékelésével foglalkozó bizottság* munkája nyomán felszabadított levéltári források alapján megjelent tudományos munkák inkább a szovjet rendszer politikatörténeti elnyomó jellegét hangsúlyozzák, és kevésbé elemzik a végrehajtó, jelen esetben állambiztonsági szervek működését és tevékenységét.

Ez az általános szervezettörténeti áttekintő ízelítőt ad mindazokból a szervezetszociológiai szabályszerűségekből, amelyek jellemzőek voltak a tagállami állambiztonsági szervekre így Moldovában is. Ennek ékes példája, hogy a szovjet mintára felállított moldovai állambiztonság leképezte a moszkvai KGB szervezeti logikáját, illetve az sem meglepő szervezeti vonás, hogy a moldovai állambiztonsági szervek intézménytörténeti korszakait elsősorban a kinevezett vezetők személye határozta meg. Ugyancsak nem meglepő, hogy a vizsgált szerv káderpolitikáját ugyancsak Moszkva érdekei szerint alakították a szervezet vezetői.

A szakági művelési tevékenység jellemzőit csak érintőlegesen tárgyaltuk a már említett forráshiányból fakadóan, azonban a történelmi változások bizakodásra adnak okot, így többek között a történeti feltáró munka folytatására is...

Az NKVD adminisztratív épülete a Chişinău utca 60. alatt napjainkban

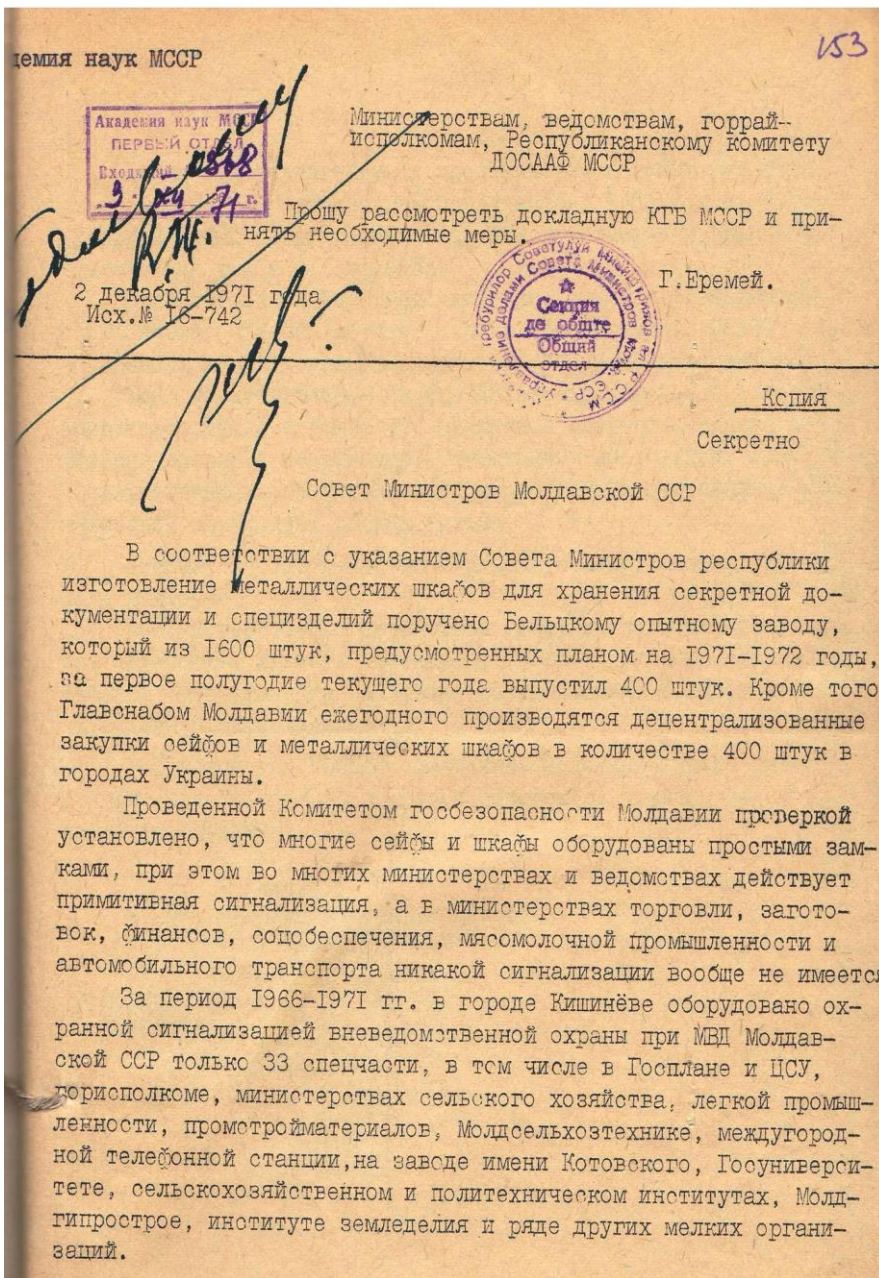

Korábbi és mai titkosszolgálatok épülete Chişinăuban, Ştefan cel Mare și Sfânt utca 166.

Felhasznált irodalom:

- DR. BÉRES János (szerk.): Külföldi nemzetbiztonsági szolgálatok. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2018.
- CRUDU, Lidia: Consideratii privind politica de selectare și promovare a cadrelor în RSS Moldovenească (Szempontok a Moldovai SZSZK-ban a káderek kiválasztására és előléptetésére). Cugetul. Revistă de istorie și cultură. Chișinău, 2007/1.
- JOHANSSON, Andreas: Disidența democratică. Națiune și democrație în Republica Moldova (Disszidens demokraták. Nemzet és demokrácia a Moldovai Köztársaságban). Editura ARC, Chișinău, 2013.
- MALACENCO, Alexandru: Instituționalizarea puterii sovietice în RSS Moldovenească în anii 1944–1946: contribuția organelor NKGB-MGB (A szovjethatalom intézményesülése a Moldovai SZSZK-ban 1944–1946 között: az NKGB-, MGB-szervek közreműködése). Bons Offices, Chișinău, 2022.
- MALACENCO, Alexandru: Serviciile de securitate în teritoriile „eliberate de către URSS în primii ani postbelici” (A biztonsági szolgálatok a „Szovjetunió által a háború utáni első években felszabadított” területeken). In: PREUTU, Cristina – PETRENCU, Anatol (Coord.): Fațete ale Comunismului în România și în R(A)SS Moldovenească. Politică, Societate și Economie. Editura Universității Alexandru Ioan Cuza, Iași, 2020.
- MORARU, Pavel: Serviciile secrete și Basarabia (A titkosszolgálatok és Besszarábia). Editura Militară, București 2008.
- MORARU, Pavel: Urmașii lui Felix Dzerjinski; Organele Securității Statului în Republica Sovietică Socialistă Moldovenească 1940–1991 (Felixsz Dzerzsinszkij leszármazottai; Az állambiztonsági szervek a Moldovai SZSZK-ban 1940–1991). INST, București, 2008.
- MUNTEANU, Sergiu – OHLADCIUC, Eduard: Formarea și activitate Ministerelor de Securitate și de Interne în RSSM (Az Állambiztonsági és a Belügyminisztérium megalakulása és tevékenysége a Moldovai SZSZK-ban). Cohorta, 2013/2.
- ȘEVCENCO, Ruslan: Istoria serviciului secret a Moldovei (1940–2007) și comentariul asupra cărții lui T. Botnaru și A. Ganenko (A moldovai titkosszolgálat története (1940–2007) – T. Botnaru és A. Ganenko könyvének kommentárja). <http://statulmoldovenesc.blogspot.com/2011/04/istoria-serviciului-secret-moldovei.html> (Letöltés ideje: 2020. 11. 30.).
- TRONCOTĂ, Cristian: Glorie și tragedii. Momente din istoria Serviciilor de informații și contrainformații române pe Frontul de Est (1941–1944) (Dicsőség és tragédiák. Pillanatok a román hírszerző és kémelhárító szolgálatok történetéből a Keleti Fronton (1941–1944)). Nemira, București, 2003.
- VĂȚULESCU, Cristina: Cultură și Poliție Secretă în Comunism (Kultúra és titkosrendőrség a kommunizmusban). Editura Polirom, Iași, 2017.

Melléklet:

Melléklet magyar fordítással

Forrás: Arhiva Centrală a Academiei de Științe a Moldovei. Fond 1, inv. 5, d. 49, ff. 153, 154
(Moldovai Tudományos Akadémia Központi Levéltára)

1. oldal

Másolat. Titkos

A Moldovai SZSZK Minisztertanácsának

A Moldovai SZSZK Minisztertanácsának határozata értelmében az e téren tapasztalattal rendelkező Bălji Üzemben a titkos dokumentumok és különféle tárgyak megőrzése érdekében fémszéfeket gyártottak; így az 1971–1972-re tervezett 1600 darabból 400 készült el.

Ezenkívül a Moldovai Központi Ellátási Igazgatóság évente 400 széfet vásárol Ukrajna városaiban.

A Moldovai Állambiztonsági Bizottság ellenőrzése során megállapították, hogy sok széf és szekrény közönséges lakattal van felszerelve, a minisztériumokban és számos állami intézményben primitív riasztórendszerek működnek, míg a kereskedelmi, ellátási, pénzügyi, szociális segélyezési, az élelmiszeripari és szállítási minisztériumokban pedig nem működik semmiféle riasztórendszer.

1966 és 1971 között Chişinău városában a Moldovai SZSZK Belügyminisztériumának szakosított szervei mindössze 33 speciális szervezetet szereltek fel jelzőrendszerekkel, köztük az állami tervezést, a városi végrehajtó bizottságokat, a mezőgazdasági, könnyűipari és anyagépítő minisztériumokat. Moldszelhoztehnika, helyközi telefonállomás, kotovszki üzemek, Chişinăui Állami Egyetem, Mezőgazdasági és Műszaki Intézet, Moldhodrosztoj, Talajtani Intézet és más kisebb szervezetek.

Во многих учреждениях и предприятиях должных мер к усилению охраны секретов не предпринимается. В 1971 году только 12 организаций оборудовали охранной сигнализацией спецчасти, в том числе три в г. Кишинёве.

В республике имеют место хищения оружия и боеприпасов, особо неблагоприятно обстоит дело в организациях ДОСААФ, однако должных мер к усилению охраны оружия не предпринимается.

Так, на центральном складе ДОСААФ хранится 230 стволов нарезного оружия и более 3,5 миллионов патронов, однако помещение ветхое и не отвечает требованиям инструкции. Руководство ДОСААФ ограничилось установлением простейшей самодельной сигнализации на входных дверях склада.

Комитет госбезопасности Молдавии считает целесообразным дать указания:

— министерствам и ведомствам, горрайисполкомам депутатов трудящихся принять необходимые меры к усилению охраны помещений, где хранится секретная документация, и оборудования их надёжной сигнализацией;

— руководству ДОСААФ обеспечить надёжную охрану склада оружия, выделив для этого новое помещение, отвечающее необходимым требованиям.

Председатель Комитета
госбезопасности

П. Четверо

19 ноября 1971 года
№ 2/4-4602

Верно: *В. М. М. М.*

Тираж 110 экз.
зак. № 59
ли

2. oldal

Sok intézmény és vállalat nem tesz biztonsági intézkedéseket. 1971-ben mindössze 12 szervezet intézkedett riasztórendszerek kiépítéséről, ebből három Chişinăuban.

A köztársaságban előfordulnak katonai fegyver- és lőszerlopások, különösen ez tükröződik a Hadsereget, Légi Közlekedést és Haditengerészetet Segítő Önkéntes Társaság (SVAAAM) esetében, de nem hoznak szükséges intézkedéseket.

Így az SVAAAM központi raktárában 230 egységnyi muníció és körülbelül 3,5 millió lőszer található, de a tárolási és felhasználási előírásokat nem tartják be. Az SVAAAM vezetése csak a saját riasztóival volt elégedett, amelyeket a raktár központi aijáján, a bejáratnál helyeztek el.

A Moldovai Állambiztonsági Bizottság a következő utasításokat adja:

– a minisztériumok és szakmai szervezetek, városi végrehajtó bizottságok a biztonsági intézkedések fokozására lássák el minőségi riasztórendszerekkel azokat a helyeket, ahol titkos dokumentumok találhatóak;

– Az SVAAAM vezetésének biztosítania kell a fegyverraktár megfelelő védelmét, ehhez ki kell jelölnie egy új, a hatályos normáknak megfelelő teret!

A Moldovai Állambiztonsági Bizottság elnöke

P. Csvertko

1971. november 19.

Példányszám: 110

DR. HABIL TÜRKE ANDRÁS ISTVÁN

A „MACRONCOS” ÚR

FRANCIA DIPLOMÁCIA EMMANUEL MACRON ELNÖK ELSŐ
PERIÓDUSÁNAK IDEJÉN (2017–2022)

II. RÉSZ: VÉDELEMPOLITIKAI ASPEKTUSOK ÉS AZ EURÓPÁN KÍVÜLI
VILÁG

Az elemzés első részében, a Szakmai Szemle 2022/4-es számában bemutattuk a Macron-elnökség Európát és peremvidékét érintő diplomáciájának legfőbb vonásait. Alább, az elemzés második része először felvázolja a diplomácia biztonságpolitikai, illetve védelmi ipari kereteit és aspektusait, miközben röviden kitér a görög migránskezelés kapcsán kialakult FRONTEX-botrány francia vonatkozásaira. Az ún. „Rafale-diplomáciában” elért áttörés és a Covid19 viláגיárvány kezelése katonai vetületének bemutatása után az új klímapolitika világpolitikai vonatkozásai következnek. Ezután térünk rá az amerikai térségre, az Egyesült Államokkal való kapcsolatrendszer (kiemelt tekintettel az ausztrál tengeralattjárók ügyére), és a Jair Messias Bolsonaro brazil elnökkel való diplomáciai csörték taglalására. A tanulmány a francia elnöknek az arab-izraeli konfliktus kezelése kapcsán betöltött tevékenységével zárul, kiemelt tekintettel a felek között az UNESCO körül kialakult nézeteltérésekre.

1. Védelempolitikai aspektusok és a FRONTEX-botrány

A védelempolitika területe eredetileg az elnöki program egyik kulcsszava volt, a német–francia tengellyel a védelmi együttműködés többsebességes elmélyítését, valamint közös európai főparancsnokságot és közös európai eszközök birtoklását tervezték. Ezért is okozott meglepetést, hogy Emmanuel Macron első elnöksége e tekintetben viharosan kezdődött. 2017. július 19-én az V. köztársaság történetében először fordult elő, hogy azért mondott le a fegyveres erők vezérkari főnöke – Pierre de Villiers – mert nem értett egyet az államelnökkel a hadsereg 850 millió eurós költségvetési megszorításával.¹

De Villiers ragaszkodott ahhoz, hogy Franciaország tartsa GDP-arányosan a 2%-os küszöbértéket, és 2018-ra 34,8 milliárd eurós védelmi keretért lobbizott. Ez több mint 2 milliárdos emeléssel járt volna. Macron eredetileg maga is megígérte, hogy 2025-re felemeli 2%-ra a védelmi kiadásokat. Ezeket lényegében indokolta a 2015 óta folyamatosan növekvő számú merénylet miatt a belföldi, *Vigipirate* („Éber Kalóz”) terrorelles Terv részeként elindított *Sentinel* (Őrszem) művelet és az ezzel szintén összefüggő, megnövekedő francia külországi műveleti szerepvállalás: 2020-ra a 2000-es évek 10-15.000 fős OPEX-állománya 30.000 főre emelkedett. A vita

¹ Budget: le coup de gueule du chef d'état-major contre les économies à la Défense. RTL.fr, 2017. 07. 13. <https://www.rtl.fr/actu/politique/budget-economies-a-la-defense-7789327252> (Letöltés ideje: 2022. 03. 20.)

eldurvult, a vezérkari főnök nyomdafestéket nem tűró szavakkal lebegtette be lemondását.²

A büdzsét végül a 2017-es 32,7 milliárd után 2018-ra 34,2 milliárd euróban rögzítették – 650 milliót szánva ebből az OPEX-re –, és belengették a *Sentinel* művelet teljes felülvizsgálatát is. 2021-re pedig végül a francia elnöknek sikerült elérnie, hogy a védelmi büdzsé jelentős emelkedéssel GDP arányosan elérje a 2,07%-ot, azaz a 47,7 milliárd eurót. 2021 októberében további 4,3%-os(!) védelmi költségvetési emelést szavazott meg a francia Közgyűlés, az összeget 49,6 milliárd euróra növelve (a GDP 2,15%-a). A 2022. júniusi *Eurosatory* haditechnikai expón Macron bejelentette, hogy immár az ukrán háború miatt még tovább növelik a rendelkezésre álló forrásokat, évente(!) 3 milliárd euróval, hogy elérjék 2025-re kitűzött évi 50 milliárdos keretösszeget. Az elnök azt is megfogalmazta, hogy szerinte 3 év alatt be tudják hozni a most kiütköző, az ország védelme területét érintő lemaradást, ehhez többek között MMP/*Akeron* tankelhárító rakétákra (200.000 EUR/db), és *Mistral* légvédelmi rakétákra (132.000 EUR/db) lesz szükségük.³

Macron első ciklusának mérlege szerint a 100 választási ígéretből a kül- és védelempolitikai vonatkozásúakat tekintve a legfontosabbak a következők voltak: Megígérte, hogy európai partnereit ráveszi arra, hogy a Külső Határok Operatív Együttműködési Igazgatásért Felelős Európai Ügynökséget 2016-tól felváltó Európai Határ- és Partvédelmi Ügynökséghez (FRONTEX) 5000 fős egységet rendeljenek hozzá. 2019. április 17-én az Európai Parlament határozatot fogadott el a FRONTEX megerősítéséről, és egy 10.000 fős egység kiképzését határozta el 2027-re, (illetve ebből 6500 főt már 2021-re). Bár ez utóbbi megvalósult, az Európai Számvevőszék 2021-es jelentése⁴ szerint a FRONTEX tevékenysége az európai külső határok biztosítása terén nem elég hatékony, elégtelen információval rendelkezik az illegális migráció területén.

A FRONTEX-hez kötődik az a botrány,⁵ amelynek során 2015-től hivatalban lévő elnöke, a francia Fabrice Leggeri 2022 áprilisában – igen kínos helyzetbe hozva az éppen regnáló francia soros uniós elnökséget – egy OLAF-féle korrupcióellenes vizsgálat kapcsán lemondani kényszerült. A vád szerint Leggeri az Égei-tengeren szemet hunyt a görög hatóságok migránsokkal szembeni éveken át tartó törvénysértő magatartása felett: a kontinensen és a szigeteken a görög partokat elérő migránsokat – akiknek így joga lett volna menedékkérelmet benyújtani az EU felé – szervezett

² „*Nem hagyom magam így átb...ni*”. Lásd: Pierre de Villiers: pourquoi le chef d'état-major des armées a démissionné. RTL.fr, 2017. 07. 19. <https://www.rtl.fr/actu/debats-societe/emmanuel-macron-pierre-de-villiers-pourquoi-le-chef-d-etat-major-des-armees-a-demissionne-7789402690> (Letöltés ideje: 2022. 01. 09.)

³ LECHYPRE, Emmanuel: Comment Emmanuel Macron veut réévaluer les budgets de la défense? Bfmtv.com, 2022. 06. 15. https://rnc.bfmtv.com/actualites/economie/comment-emmanuel-macron-veut-reevaluer-les-budgets-de-la-defense_AV-202206150288.html (Letöltés ideje: 2022. 01. 09.)

⁴ Soutien de Frontex à la gestion des frontières extérieures: pas assez efficace jusqu'ici, az Európai Számvevőszék speciális jelentése. Luxembourg, 2021. https://www.eca.europa.eu/Lists/ECADocuments/SR21_08/SR_Frontex_FR.pdf (Letöltés ideje: 2022. 09. 13.)

⁵ Helyesbítés: Az elemzés első részében a Szakmai Szemle 2022/4-es száma 35. oldalán a 30. lábjegyzet az Irini-művelet kapcsán erre a FRONTEX-kontextusra utal. (Tévesen lett megjelölve ezen alfejezet helye.)

formában összegyűjtötték, majd a görög parti őrség hajóival étlen-szomjan hagyva őket (azaz gyakorlatilag emberhez méltatlan körülmények között) a török felségvizek felé szállították, majd ott mentőtutajokon sorsukra hagyták őket. A FRONTEX kiszivárgott adatbázisa több mint egy millió(!) ilyen eljárás adatait tartalmazza, míg Leggeri a korábban napfényre került néhány gyanús esetet rendre cáfolta.⁶ Mindkét eset, azaz ha tudott erről a francia adminisztráció (ez a jóval valószínűbb, Leggeri hivatalba lépése előtt hosszú éveket töltött a francia belügyminisztérium kötelékében⁷) vagy ha nem, mindenképpen súlyos kérdéseket fogalmaz meg a liberális demokráciát hirdető – s az olasz (és a magyar) migránsellenes politikát élesen kritizáló – macroni adminisztráció hitelessége és a FRONTEX létjogosultsága kapcsán.

További macroni ígéret volt az Európai Védelmi Alap létrehozása a közös európai védelmi ipari K+F projektek (pld. európai drón) támogatására. A projektet 2016-ban Franciaország, Németországgal, Olaszországgal és Spanyolországgal közösen terjesztette be, és 2021-re felállításra is került az Alap 7,95 milliárd eurós költségvetésével 7 évre. Feladatául a rakétavédelmi és az új európai vadászgép projektek (SCAF/FCAS) finanszírozását jelölték ki. A hírszerzés területének megerősítését a Belbiztonsági, felderítési és terrorellenes műveletek állandó vezérkarának felállításával képzelte el a francia elnök, és a CNTC 2017 júniusára létre is jött. Az új vezérkar közvetlenül az elnöknek lett alárendelve, és egyesíti a bel- és védelmi minisztérium egységeit és törzseit, a szállítás-, egészség- és ipari miniszterek részvétele mellett. A 20 fős, főleg elemzőkből álló szervezet mindenesetre stratégiai irányítási feladatokat lát el, nem pedig konkrét műveleti irányítást. A tervek közül megbukott viszont a kötelező és általános 1 hónapos katonai szolgálat (SNU) bevezetése, annak ellenére, hogy ez volt az egyik legfontosabb elnöki ígéret.⁸

⁶ PASCUAL, Julia-Status, Tomas („Lighthouse Reports”): Frontex, la chute d’une „affaire française. LeMonde.fr, 2022. 05. 06.

https://www.lemonde.fr/international/article/2022/05/06/frontex-la-chute-d-une-affaire-francaise_6125052_3210.html (Letöltés ideje: 2022. 01. 09.)

⁷ Időközben Leggerit korrupciós ügyekkel, fényűző, túlárazott Varsó közeli FRONTEX-lakomák és szemináriumok szervezésével is megvádolták. Érdekességként említjük meg, hogy (többek között) Leggeri 2015-ben a FRONTEX vezetőjeként figyelmeztetett arra, hogy számos szíriai menekült hamis szír útlevéllel került be az Európai Unió területére. Ezen makulátlan, mégis hamis útlevelek akkor már évek óta komoly gondot okoztak a francia hatóságoknak. A szíriai háború előtt ugyanis a szír útleveleket Franciaországban, a Francia Nemzeti Nyomdában állították elő. (Megjegyezzük: E tény az állami szuverenitás terén további kérdőjeleket vet fel.) 2013-ban Rakkában elloptak 1452 db. ilyen szír útlevelet, és ezek az Iszlám Állam (ISIL/Daesh) kezébe kerülve megkönnyítik a terroristák belépését az EU-ba. Ilyet használt többek között a *Stade de France*-nál, illetve a *Bataclan*-nál történt merényletek elkövetőinek egyike is 2015-ben. Lásd: D., A.: Daesh dispose de milliers de vrais-faux passeports syriens pour pénétrer en Europe. *BFM.TV*, 2016. 03. 11. https://www.bfmtv.com/international/moyen-orient/syrie/daesh-dispose-de-milliers-de-vrais-faux-passeports-syriens-pour-penetrer-en-europe_AN-201603110021.html (Letöltés ideje: 2022. 01. 09.)

⁸ On a vérifié 100 promesses phares du programme d’Emmanuel Macron en 2017. Combien en a-t-il tenues? France TV Info, 2022. 03. 04. <https://www.francetvinfo.fr/elections/presidentielle/bilan-macron-on-a-verifie-100-promesses-phares-programme-2017-combien-en-a-t-il-tenues.html> (Letöltés ideje: 2022. 01. 09.)

2020. június 12-én a Toulonban éppen nagyjavításon áteső *SNA Perle* támadó atomtengeralattjáró (SSN) orrészét súlyos tűzvész pusztította el. A Notre Dame tetőszerkezetének gondatlanságból bekövetkezett leégése után az újabb, lényegében ismét gondatlanságból bekövetkezett tüzeset sokkolóan hatott a francia társadalomra. A hivatalos magyarázat szerint egy, a felújítás során a tengeralattjáróba bevitt világítóeszköz okozta a tüzet, amely egy faszekrényhez hozzáérve átforrósított egy abban tárolt PVC-lapot. Mivel a tűz a fadobozban keletkezett, így későn észlelték, azaz csak akkor, amikor már nagy intenzitással égett. A nukleáris reaktorokat szerencsére előzőleg kiszerezték, így azok nem sérültek meg.

A francia haditengerészet komoly dilemmába került, mert a *Perle* végleges kiesése a leszerelés alatt lévő *Rubis* és az új *Suffren* osztály (Barracuda-program) közti átmenetet jelentősen megnehezítette volna. Éppen a megelőző napokban, 2020. október 20-án tesztelte Franciaország sikeresen első, saját fejlesztésű, tengeralattjáróról indítható 1000 km-es hatótávú cirkálórakétáját (MdcN) az új *SNA* (SSN) tengeralattjáró osztály első egységéről, a *Suffren*ről. Mindez azt jelenti, hogy immár Franciaország is képes tengeralattjáróról súlyos csapást mérni komoly szárazföldi infrastrukturális célpontok ellen. Jelenleg – a franciák szerint – a *Barracuda* osztály paramétereit tekintve (mesterséges intelligencia, optronikus árboc, számítógépes vezérlés, stb.) a világ legkorszerűbb SSN tengeralattjárója.⁹

A *Perle* megmentésére olyan furcsa, s egyben mérnöki bravúrt jelentő határozat született, hogy a már félig leszerelt testvérhajó, az *SNA Saphir* orrészét – akárcsak a sérült *Perle*-ét – lefűrészelik és ezt «legózzák össze» a *Perle* sértetlen hátsó részével, 140 (más források szerint: 100) cm-rel hosszabb régi-új *Perle*-t hozva ezzel létre.¹⁰ 2021. november elejére végeztek a művelettel, amelynek során a hegesztésen túl több ezer kábel hibamentes illesztését is meg kellett oldani. A sikeres próbák után az elkészült tengeralattjárót visszavitték Toulonba, hogy folytassák rajta azt a nagyszervizt, ami a tüzesettel megszakadt. A balszerencse mégis tovább üldözte a tengeralattjárót: 2022. szeptember 26-án ismét tűz keletkezett az orrában egy meghibásodott élelmiszertároló hűtő miatt, de a tűzoltók gyors beavatkozásának hála, ez az eset nem okozott jelentős kárt. A tervek szerint 2023 első harmadában újra hadrafogható lesz.¹¹ Megemlíthjük, hogy az *SNA Saphir* 2015. március 4-én szerzett

⁹ LAGNEAU, Laurent: Succès du premier tir d'un missile de croisière naval par le sous-marin nucléaire d'attaque Suffren. Opex360, 2020. 10. 20.

<http://www.opex360.com/2020/10/20/succes-du-premier-tir-dun-missile-de-croisiere-naval-par-le-sous-marin-nucleaire-dattaque-suffren> (Letöltés ideje: 2022. 03. 20.)

¹⁰ CHAPLEAU, Philippe: La ministre des Armées au chevet du sous-marin nucléaire "La Perle" (actualisé). Lignes de Défense – Philippe Chapleau blogja, 2021. 04. 12. <http://lignesdedefense.blogs.ouestfrance.fr/archive/2021/04/12/la-ministre-des-armees-au-chevet-du-sous-marin-nucleaire-la-22038.html> (Letöltés ideje: 2022. 03. 20.)

¹¹ A tüzesetek nem ritkák az (atom)tengeralattjárókon, 2022. november 11-én a brit Vanguard osztályú HMS *Victorious* atomtengeralattjáró volt kénytelen tüzeset (az egyik inverterben keletkezett zárlat) miatt visszafordulni Faslane-be, a skóciai bázisára. A britek így örülhettek annak, hogy David Cameron miniszterelnök hatalomra kerülve annulálta elődje, Gordon Brawn azon tervét, amely szerint négyről háromra csökkentik a nukleáris elrettentést ellátó brit SSBN-ek számát. Ha ez akkor megtörtént volna, most, az ukrán háború kellős közepén a brit elrettentés komolyan meggyengült volna. Főleg, hogy 2023 februárjában komoly hiányosságokat tártak fel a névadó, HMS *Vanguard* 7 évvel ezelőtti karbantartási munkáit illetően: a reaktor hűtőcsöveinek eltört csavarjait a *Babcock* cég csere helyett inkább megragasztotta(!). Lásd: MIDDLETON, Joe: Royal Navy orders investigation

hírnevet magának, amikor részt vett az Egyesült Államok 10 napos hadgyakorlatán a *Carrier Strike Group* 12 kötelékében. Amikor a francia tengeralattjárót a szimulációban a támadó oldalra tették a *Ticonderoga* és *Arleigh Burke* osztályú cirkálók, valamint egy *Los Angeles* típusú SSN tengeralattjáró ellen, anélkül, hogy őt magát észlelni tudták volna az amerikai ASW (tengeralattjáró-elhárító) egységek, gyakorlatilag a védelem egységeinek többségével „végzett”, „elsüllyesztve” magát az *USS Theodore Roosevelt* repülőgéphordozót is.¹²

2. A „Rafale-diplomácia”

Hosszú évek sikertelenségei után az első, 2015. februári 24 darabos egyiptomi *Rafale* megrendelések óta a francia harci repülőgép eladási statisztikái meredek emelkedésnek indultak. Le Drian védelmi minisztersége alatt 2015-17 között 84 darabot (egyiptomi, katari és indiai megrendelések), míg 2017-2022 között, Macron első elnöksége és Florance Parly védelmi minisztersége idején pedig további 201 darabot (új katari és egyiptomi, valamint görög, horvát, EAE-i, indonéz megrendelések) adtak el, továbbá Irak és Szaúd-Arábia is érdeklődtek a típus iránt.

Miután Katar 2017 decemberében 12 darabos megrendelést adott le, 2020. szeptember 12-én a sokasodó görög-török határincidensek hatására Kiriákosz Micotákisz görög miniszterelnök 18 db francia *Rafale* megvásárlását jelentette be a Mirage 2000-es gépek lecserélésére, a francia repülő első európai megrendelőjeként. A 18 darabot hatot újként, 12-t pedig teljesen felújított, használt gépként rendeltek meg 2,5 milliárd eurós értékben. 2021. szeptember 11-én a keretet – 3 *Belharra* fregatt megrendelése mellett – további 6 új géppel egészítették ki, így a görög légierő egy teljes *Rafale*-századdal (24 gép) lesz gazdagabb. 2022. január 19-én meg is érkezett az első 6 *Rafale* a Tangara légibázisra.

2021. május elején Egyiptom újabb 30 *Rafale*-t rendelt. A hónap végén pedig eldőlt, hogy Horvátország a második európai ország, amely *Rafale*-okkal frissíti légierőjét. Ekkor még úgy nézett ki, a harmadik Svájc lesz, de a svájci Szövetségi Tanács 2021. június 30-án meglepetésre mégis az amerikai F-35A mellett tette le a voksát. A horvát kormány 12 db (használt) *Rafale* F3R repülőgép megvásárlásáról döntött 2023-25 között, 2022 végén pedig 12 horvát pilótát küldenek franciaországi kiképzésre. A döntésben fontos szerepet játszott az ún. *buddy-to-buddy refueling* (franciául: *nounou* = „dajka”) képesség, azaz, hogy a *Rafale* M-ek (a haditengerészeti változat) képesek egymás légi utántöltésére, mintegy 2000 kg kerozint hordozva, 400 mérföldes hatótávval, 620 liter/perc áttöltési sebességgel.

A horvát *Rafale*-beszerzés ezen túlmenően egy új geopolitikai szövetségbe illeszkedik, amelynek során a cél az, hogy a Balkánon Horvátország Franciaország kiemelt fontosságú partnerévé váljon. A megerősített francia-horvát együttműködés 6

into nuclear submarine ‘repaired with glue’. TheGuardian.com, 2013. 02. 01. <https://www.theguardian.com/uk-news/2023/feb/01/royal-navy-orders-investigation-into-nuclear-submarine-repaired-with-glue> (Letöltés ideje: 2023. 03. 20.)

¹² CENCIOTTI, David: U.S. aircraft carrier and part of its escort “sunk” by French submarine during drills off Florida. The Avionist.com, 2015. 03. 15. <https://theaviationist.com/2015/03/05/us-aircraft-carrier-sunk-by-sub/> (Letöltés ideje: 2022.03.20.)

pillérré támaszkodik és 3 éves projektekbe szerveződik: ezek egyrészt az európai uniós szinten, a délkelet-európai regionális dimenzióban a nemzetközi fórumokon, különösen a klímapolitika területén, az eurozóna kapcsán, az OECD-ben, valamint a horvát Schengen-csatlakozás¹³ terén megerősített bilaterális együttműködések (1-3). (Csak) a negyedik pillért képi a megerősített katonai együttműködés, mely egyben megcélozta a közösen felhasználható uniós forrásokat is. A két utolsó pillért a gazdasági, tudományos, kulturális és egyetemi szférákra, valamint az adminisztratív szférára kiterjedő együttműködés jelenti.¹⁴

Az Egyesült Arab Emírátság 2021 decemberében 17 milliárd euró értékben 80 db *Rafale*-t rendelt, valamint további 12 *Caracal* harci helikoptert. (Korábban, 2017-ben pedig 2+2 opciós rendelést írtak alá a *Gowind* fregattok kapcsán.) Arab források azt emelték ki, hogy az új *Rafale*-szerződést az EAE és az Egyesült Államok közötti megromló politikai kapcsolatok kontextusában kell értelmezni, és az Emírátságok lényegében zsarolási eszközként használta az amerikai kongresszus ellen. Ugyanakkor az is tény, hogy a *Rafale*-okat a *Mirage 2000*-esek leváltására rendelték meg, és kicsi a valószínűsége annak, hogy az F-35-ösök „pótlására” is szóba jöhetnének.

Az Amerikai Egyesült Államok az emberi jogok kapcsán, és szorosabbra fonódó kínai kapcsolatai (*Huawei* üzlet) miatt egyre nagyobb nyomás alá helyezte az Egyesült Arab Emírátságokat, míg Franciaország csak „lagymatagon” tiltakozott a nemzetközi jogilag nem megengedett fegyverek használata ellen a jemeni konfliktusban, az üzletet nem rendelte alá az emberi jogoknak. Továbbá az EAE-nak szüksége volt Franciaország diplomáciai támogatására Törökországgal szemben. Itt jegyezzük meg, hogy Franciaország a jemeni háborúban a fegyverembargó ellen foglalt állást, fegyvereket szállítva az Emírátságok és Szaúd-Arábia részére, valamint két francia speciális egység részt vett a jemeni Hodeida kikötő visszafoglalásában a hűti lázadóktól (2018). Az államcsíny után pedig elsőként adott el fegyvereket Egyiptomnak, a *Sherpa* páncélozott járműveket a rezsim többször is bevetette a tüntetések véres elfojtására.¹⁵ Szaúd-Arábia részére az embargó ellenére 2019-ben 555 páncélozott katonai járművet és 20 db nagy kaliberű, 105 mm-es tüzérségi rendszert szállítottak le.¹⁶ 2022. január 10-én az indiai üzlet fényében gond nélkül tesztelték a *Rafale M* indítását egy indiai földi telepítésű „sisánról” – olyanról, amilyen a repülőgéphordozókon található –, február 10-én pedig Indonéziával született megállapodás 6+36 repülőgép leszállításáról.

Mi okozta a *Rafale*-eladások hirtelen megugrását hosszú évek sikertelen kísérletei után? Tíz éve a Sarkozy-féle 60 darabos *Rafale*-ajánlatot az Emírátságok például azzal az érveléssel utasította el, hogy „a gépek nem versenyképesek és kevésbé

¹³ Horvátország 2023 január elsejétől mind a schengeni térség, mind az eurozóna tagjává vált.

¹⁴ General Štimac: Rafale je jedan od najboljih borbenih aviona, motivacija pilota će porasti. HRT.hr, 2021. 11. 25. <https://vijesti.hrt.hr/hrvatska/sto-za-nasu-obranu-znaci-kupnja-francuskih-rafalea-> (Letöltés ideje: 2022. 01. 09.)

¹⁵ Li-mádzá tastari al-imárat al-rafael ba'damá raf'adathá qabla 10 avám? Makáfa li-makron am haszalat alá nuszkha afdal. Arabicpost.net, 2021. 12. 05. <https://arabicpost.net/> (Letöltés ideje: 2022. 01. 09.)

¹⁶ La France continue d'alimenter en armes le conflit au Yémen. Amnesty International, 2020. 06. 11. <https://www.amnesty.fr/control-des-armes/actualites/la-france-continue-dalimenter-en-armes-le-conflit> (Letöltés ideje: 2022. 01. 09.)

praktikusak”. A Rafale ekkori, M-88 4E motorblokkja gyengébb volt még az *Eurofighter* motorjánál is. A SNECMA és a Thales reagált is, hogy hajlandóak majd nagyobb teljesítményű motort, illetve radart beszerezni. Franciaország ekkor elkövette azt a hibát is, hogy nagyon drága gépfelújítási tendereket ajánlott (az EAE esetében 2,6 milliárd dollár), így a vevők kénytelenek voltak inkább az *Eurofighter* az F-18, majd pedig az F-35 felé orientálódni.

Az F-35 program elszálló fejlesztési költségei, feltűnően sok gyermekbetegsége ismét képbe hozták a *Rafale*-t, mint alternatívát, amely az évek során komoly fejlődésen ment keresztül: jelenleg az ún. *standard F4-1* csomaggal árulják, amely – a franciák némileg elfogult értékelése szerint – a világ jelenlegi legjobb harci repülőgépe, ahol a SPECTRE a leghatékonyabb „aktív lopakodó” rendszer, amely a célkijelölő, de a passzív radarok számára is hamis információkat sugároz vissza (lényegében a radarképen 3 téves helyzetű folt látszik) 360°-os körzetben. Az Emírségek számára fejlesztett M-88 9-es motor a korábbi 71 Kn helyett 91 Kn tolóerővel rendelkezik egy alacsony nyomású, nagyobb kompresszornak hála, amely lehetővé teszi a forró égővi működést, és megnöveli az elfogóképességet. Fő újdonsága a kollektív harcot (géppár légiharc tevékenységének összehangolása) lehetővé tévő SCORPION pilótasisak, ezt összehangolják az új MICA NG (IR infra és ER változatok 80, illetve 100 km hatótáv) levegő-levegő rakétákkal. 2026-tól állítólag a *Rafale* fog a világ legfejlettebb levegő-levegő rakétaival rendelkezni, amely bevethető lopakodó célpontok (repülő, drón, cirkálórakéta stb.) ellen is, és hatékonyan kikerüli a jelenleg használt infracsapdákat, integrálja az AASM (moduláris levegő-föld fegyvezet) 125-1000 kg-os „bombatárat”, és LOAL (*Lock-on-After-Launch: célbefogás indítás után*) képességgel is rendelkezik.¹⁷ Az eladások felpörgésének szempontjából még ki kell emelni, hogy egy 2009-ben, az EAE-ban tartott ATLC-hadgyakorlaton vált nyilvánvalóan bizonyossá, hogy a *Rafale* gond nélkül felveszi a versenyt mind az *Eurofighter*-ekkel, mind az *F22 Raptorral* – legalábbis a közelharc (*Dogfight* vagy BFM) területén –, melynek eredményei 4:0 illetve 4:1 lettek a *Rafale* javára.¹⁸

3. A Covid19-világjárvány kezelésének katonai vetületei

A francia hadsereg „területen belüli” alkalmazására a legeklektásabb példa a vizsgált korszakban a koronavírus-járvány (Covid19) kezelésének katonai vetülete. A járvány franciaországi felpörgése után Macron elnök 2020. március 18-án jelentette be a hadsereg bevetését az egészségügy támogatása céljából. Ez a civil katonai missziók esetében alkalmazott ún. 4i-protokoll szerint történhet Franciaországban: az adott alakulat akkor vethető be, ha a civil erők:

¹⁷ A *Rafale* esetében 1986 óta hat elvesztett gépről tudunk – 2019 januárjában az egyik egyiptomi gép zuhant le –, míg az F-35 esetében 2018-2022. január között 8 gép semmisült meg (ebből 6 műszaki okok miatt), továbbá ekkor csak Japánban 7 vészleállást észleltek, 2020-ban 873 szoftveres hibáját (ezek közül 13 súlyos) tartották nyilván, nem beszélve a 25 mm-es gépágyújának elégtelen célzóképeségéről. Lásd: BRANCO, Adrian: L’avion de chasse américain F-35 est (toujours) un échec technologique. 01Net, 2020.01.31. <https://www.01net.com/actualites/l-avion-de-chasse-americain-f-35-est-toujours-un-echec-technologique-1850047.html> (Letöltés ideje: 2022. 01. 09.)

¹⁸ Combat aérien Rafale - F-22. Analyse avec un pilote de chasse. Youtube.com, 2020. 05. 13 <https://www.youtube.com/watch?v=IWGjNMcaAXk> (Letöltés ideje: 2022. 03. 20.)

- nem állnak rendelkezésre (*inexistants*),
- elérhetetlenek (*indisponibles*),
- elégtelenek (*insuffisants*)
- vagy alkalmatlanok (*inadaptés*).

Tehát akkor, amikor az egészségügy saját maga jelzi, hogy kapacitásainak határán van, és segítségre (logisztikai stb.) lenne szüksége – és nem előbb. Az egészségügyi szükségállapotot március 22-én hirdették ki. A mulhouse-i kórház leterheltsége miatt kért segítséget, és bevetették a koronavírusos betegek esetében a speciális körülmények közötti betegszállítást a hadsereg MORPHÉ reanimációs eszközeit alkalmazva. *Grand Est* régióba 117 normál és 30 speciális reanimációs ágyat szállított le a hadsereg.¹⁹

2020. március 25-én elindult – és e sorok írásakor is tart még – a *Résilience* (Rugalmasság) művelet az anyaország területén: a PHA *Tonnerre* helikopterhordozó segítségével evakuálták Korzikából Marseille-be a koronavírusos betegeket. Testvérhajóit, a *Dixmude*-öt Réunionnál, a *Mistralt* pedig az Antillákon és Guyanánál vetették be. Egyenként 69 ágyas, kétműtős, röntgennel rendelkező mobil kórházként funkcionálnak, valamint humanitárius-orvosi segélyt juttattak célba velük, őrző-védő feladatokat látnak el (pld. az egészségügyimaszk-raktárak védelme), míg helikoptereik a betegszállításban vesznek részt. A művelet a *Sentinelle* részeként működik a CPCO (Műveleti Tervezési és Irányítási Központ) irányítása alatt. A Covid19 katonailag leginkább a nukleáris elrettentést végző tengeraltjárók legénységére nézve jelent(ett) kritikus veszélyt, három szolgálatban lévő hajót pedig azért rendelt vissza a haditengerészet, hogy egészségügyi egységeiket sürgősség esetén be tudják vetni.²⁰

4. A klíma-külpolitika felerősödése és a „világbéke-célok”

Francia kezdeményezésre 2017. december 12-én Boulogne-Billancourt-ban rendezték meg az első *One Planet Summit*ot. E nemzetközi klímaváltozási csúcst az ENSZ és a Világbank szervezésében tartották meg. Többek között a következő határozatok születtek: az Európai Bizottság a tartós folyamatokat kívánja finanszírozni, a Világbank beszünteti a fosszilis energiák finanszírozását. Elhatározták, hogy az intézményi beruházók nagyobb nyomást kell, hogy gyakoroljanak arra a 100 vállalatra, amelyek a leginkább felelősek az üvegházhatásért. A konferencia közben számos civil szervezet tüntetett a környezetvédelem mellett, köztük maga Nicolas Hulot francia környezetvédelmi miniszter alapítványa is. A klímavédelem a francia külpolitika fontos részévé lépett elő: 2017-től, Macron elnöksége alatt a környezetvédelmi minisztérium az „ökológiai

¹⁹ Külön kiemelték az illetékesek, hogy a hadsereget nem fogják bevetni például a lakhelyelhagyás tilalmának ellenőrzésére, valamint a közrend fenntartására, „*mert az a rendőrség és a csendőrség feladata adott esetben*”. Lásd: TÜRKE A. I.: Francia és svájci katonai intézkedések a COVID-19 járvány idején. EuVI Blog, 2020. 03. 21. http://europavarietas.org/euviblog/covid-19_katonai_intezkedesek (Letöltés ideje: 2022. 09. 13.)

²⁰ A *Corymbe* misszió a Guineai öbölben 1990 óta először szünetelt ezen okból, a *Dixmude*-nek pedig a libanoni partoknál zajló felderítési feladatait kellett megszakítania. Lásd: TANGUY, Jean-Marc: Spéciale Opération Résilience. Raids N°406, 2020. május pp. 6-17.

átmenet” (*transition écologique*) nevet viseli, 2020 júliusától külön államtitkár felel a minisztériumon belül a biodiverzitásért. A Védelmi és Nemzetbiztonsági Tanácsnak (CDSN) ugyan a környezetvédelmi miniszter nem tagja, nem kis részben ezért 2019. május 15-én Macron elnök felállította a CDSN mintájára a szintén általa elnökölt CDÉ-t, a „Ökológiai Védelem Tanácsát” (*Conseil de défense écologique*). Tagjai a kormányfő, a környezetvédelmi, a gazdasági, a külügy-, a földművelésügyi, az egészségügyi, a területkollektivitás-ügyi és a tengeren túli területekért felelős miniszterek, valamint az e célra mobilizált ún. állami operátorok. Fő feladata irányvonalak felvázolása az ökológiai átmenet, a globális felmelegedés elleni küzdelem, a biodiverzitás és a természeti erőforrások védelme területén.²¹

A 2019–2025-ös Katonai Költségvetési Kerettörvény (LPM) szerint a légtérbiztonság és a partiórség eszközeinek modernizálása (melyek főként a C&C területére terjednek ki, valamint megnövelik az őrzőerőket) – a törvény szövege szerint legalábbis erre számítanak – segít majd a megsokasodó rendkívüli klímajelenségek kezelésében is, amelyek kiemelten veszélyeztetik a francia tengerentúli területeket és a kontinentális talapzatok kizárólagos gazdasági övezetét. Macron a 2019. június 28–29-ei G20-as japán csúcson kijelentette, Franciaország mindaddig nem ír alá kereskedelmi szerződést egy országgal, amíg az nem írta alá a párizsi klímaegyezményt. Ezentúl az elnöki akarat arra is kiterjed, hogy 2030-ig az ország minden olyan importőrével felbontja a szerződését, amely olyan területekről hoz be fa-, illetve mezőgazdasági árut, ahol a kivágott erdő regenerálódását nem biztosítják (ez az ún. „importált deforesztáció” megszüntetése). Ez annak a következménye, hogy Franciaországot az amazóniai erdőtüzek körüli éles diplomáciai pengeváltásban (ld. lejjebb) joggal bíralták azzal, hogy közvetve hozzájárult az erdőtüzekhez, mert olyan területekről importál nagy mennyiségben szóját, illetve pálmaolajat, amely termőterületeket extenzív (ős)erdőirtással alakítottak ki.

2018. november 11-én országszerte számos rendezvény keretében megünnepelték az első világháborút lezáró béke 100. évfordulóját, valamint 65 állam- és kormányfő részvételével elkezdődött a Macron által még januárban beígért Párizsi Békeforum, amelyet a fennálló békék – ld. Szíria, Ukrajna – „elég telenségébe való bele nem nyugvás” hozott létre. Justin Vaïsse elnök szavaival élve „*egy rosszul irányított világ hamar háború sújtotta világgá alakulhat*”. A szervező Franciaországot azzal támadták, hogy fegyvereladási tekintetében meghirdetett céljai álszentek, csupán kommunikációs célokat szolgálnak, valamint, hogy a jemeni agresszióban érintett Szaúd-Arábiát nem kellett volna meghívnia. A fórum elit jellege és pénzügyi háttere szintén kritikákat váltott ki, a *Google* és a *Microsoft* jelentős támogatási aránya miatt. A világkormányzati tervek bemutatására 6000 látogató előtt került sor, köztük Putyin orosz elnökkel és Trudeau kanadai miniszterelnökkel. Trump amerikai elnök viszont a távollétével tüntetett (előtte a megemlékezésen még részt vett). António Guterres ENSZ-főtitkár a 2018-as politikai helyzetet az első

²¹ A CDÉ felépítését és tevékenységét élénk társadalmi vita kíséri, Macron még saját kormányának környezetvédelmi miniszterével, a téma elismert szakértőjével, a CDÉ felállítását ellenző Nicolat Hulot-val is konfliktusba került, aki ezért lemondani kényszerült. Lásd: TÜRKE A. I.: A klímaváltozás problematikája Franciaország nemzeti biztonsági stratégiai dokumentumaiban és a kapcsolódó intézményekben. In: ILYAS György (Szerk.): *Hogyan jelenik meg a klímaváltozás a nagyhatalmak nemzeti biztonsági tervezésében és a kapcsolódó intézményekben?* KKI 4:1, Külügyi és Külgazdasági Intézet, Budapest, 2021.

világháború előtti évekhez hasonlította, Merkel a nacionalista és populista veszélyt tartotta az európai béke legnagyobb ellenfelének. 51 ország, 130 vállalat és 90 egyetem írta alá végül a 2018-as Párizsi Felhívást a Bizalom és a Kibertérség Biztonsága Terén. A felhívás fő célja a civilek védelme, a választásokba való külső beavatkozás megakadályozása (vö. amerikai elnökválasztás, Griveaux-ügy²²) és a szellemi tulajdon védelme.

Az elemzés első részében már bemutatásra kerültek az Európai Unió Tanácsa francia elnökségének legfontosabb külpolitikai céljai. 2022. január 19-én Macron elnök Strasbourgban párbeszédet sürgetett a demokráciát veszélyeztető erőkkel Európán belül és kívül, kijelentette: „...a sokak által leírt liberális demokrácia éppen a világiárvány idején bizonyította életképességét, szemben a tekintélyelvű rendszerekkel. Vissza kell hódítani azokat, akik távolodnak a demokratikus elvektől, mert a jogállamiság vége az önkényuralom kezdete...” Már e politika princípiuma is élénk kritikát váltott ki. Ennek jegyében sürgette meg Magyarországot és Lengyelországot ellen a 7. cikkely szerint eljárást is,²³ és került sor olyan erősen vitatott találkozókra, mint az egyiptomi Abdel Fattah Al-Sissivel (2020. dec. 7.) vagy Muhammad bin Salman szaúd-arábiai trónörökös herceggel (2021. dec. 4.). Utóbbi esetben lényegében Macron volt az első nyugati vezető, akivel a herceg Jamal Khashoggi újságíró 2018. októberi meggyilkolása óta - melyet a CIA szerint MBS rendelt el - találkozott. A „rossz nyelvek” szerint MBS rehabilitálására a fegyvereladások miatt volt szükség.

²² Benjamin Griveaux francia államtitkár, kormányzóvivő azért kényszerült lemondani, mert egy orosz, Franciaországban 2017-ben menedékhelyet kapó művész-aktivista, Piotr Pavlenski által létrehozott weboldalra (*pornopolitique.com*) felkerültek szexuális tartalmú chatüzenetei, képei és videója. Pavlenski az anyagot az ügyben érintett nőtől – aki aztán az ő élettársa lett – kapta meg. (A nő Griveaux környezetében gyakornokoskodott, majd bejelölt a Facebookon, és „behálózta”, 2018 augusztusában az ő lakásán találkoztak. Lementette a szexuális tartalmú üzenetváltásokat – amelyek a chatprogramon automatikusan töröltek volna –, hogy úgymond bebiztosítsa magát.) Pavlenski tettét azzal magyarázta, hogy fel kíván lépni a nyilvánosság előtt hipokritán a „tradicionális családi értékek mellett papoló” politikus ellen. Pavlenski korábban Putyin ellen tartott (meztelen) performanszokat, 2015-ben például a radikális feministák melletti szimpátiatüntetésen bevarrta a saját száját. Mindezekért többször is letartóztatták. Franciaországban egyrészt folytatta performanszait (felgyújtotta a *Banque de France* egyik épületének bejáratát), másrészt szoros kapcsolatba került a Macron reformjai ellen fellépő sárgamellényesekkel. Mindenesetre komoly gyanú merült fel, hogy tettei csak a fedőlegenda kiépítésében játszottak szerepet, és valójában az orosz szolgálatok ügynökével és – tipikus – lejáratási módszerével állunk szemben. (Jurij Skuratovot, a Jelcin családja elleni korrupciós vizsgálat vezetőjét maga Putyin, akkoriban az FSB feje intézte el ezzel a módszerrel 1998-ban, és azóta is több esetben alkalmazták.) Griveaux pedig oroszellenességéről híresült el, mert a Macron-kormány szóvivőjeként kitiltotta az oroszbarát RT televíziót és Sputnik hírportált az Elysée-palota sajtótájékoztatóiról. A gyanút fokozta, hogy éppen az RT jelentetett meg olyan preventív jellegű cikket, hogy Pavlenskit a francia média mindenáron Putyin ügynökeként akarja bemutatni. Macron a müncheni biztonságpolitikai konferencián beszélt arról, hogy Oroszország a nyugati demokráciák destabilizálására törekszik azért, hogy a közösségi hálózatokon manipulálva bele akar szólni választásaik eredményeibe – miközben szerinte az ultrajobbos amerikai konzervatívok szintén beavatkoznak az európai választásokba. Lásd: TÜRKE A. I. (Szerk.): A jelenkori Franciaország I. L'Harmattan, Budapest, 2021. pp. 384-385.

²³ Utóbbi, miután feladta a globális minimumadó blokádját és visszavonta a bírósági fegyelmi kamarákról szóló törvényt, 2022 júniusában kikerült az eljárás alól.

A 2022 június 27-28-ai luxemburgi csúcson sikerült elfogadtatni a 2030-ra 55%-os emissziós csökkentést előirányzó klímacsomag (*Fit for 55*) 13 pontos javaslatát is. E célból a megújuló energiák arányát megdupláznák, a széndioxidkvóta-piacot kiterjesztenék a tengeri szállítás területére és megszüntetnék a repülés eddig ingyenes kvótáit, valamint 2035-ra betiltanák a belső égésű motoros autók eladását. Az átmenet szociális hatásainak kezelését egy 59 milliárd eurós csomaggal támogatnák. Az uniós kereskedelmi politikának kötelező lesz szociális és környezetvédelmi szempontokat is figyelembe vennie a kereskedelmi szerződések megkötése területén, és az uniónak fel kell lépnie az importált deforesztáció ellen – itt a Franciaországban „első körben” nemzeti szinten már meghozott döntések uniós szintre emelését érhetjük tetten.

5. Az amerikai kapcsolat és az ausztrál affér

2017 nyarán a nézetkülönbségek ellenére Macron és Donald Trump amerikai elnök kapcsolata szívélyesen indult, annak ellenére, hogy az amerikai elnök kilépési szándéka a párizsi klímaegyezményből már ekkor ismert volt. Trump részt vett a július 14-ei katonai parádén, az elnöki házaspárok baráti légkörben vacsoráztak az Eiffel-torony exkluzív éttermében, ahol Trump felvetette, hogy az Államokban francia mintára szintén hasonló katonai díszszemléket kellene rendezni. 2018 áprilisában a Fehér Házban a barátkozós „mosolydiplomácia” folytatódott, de a következő hónapban Trump kilépett az iráni nukleáris egyezményből is (mely utóbbi Macron szerint a stabilitás egyetlen útját jelentette), júniusban pedig a francia elnök tiltakozása ellenére vámot vetett ki az Európai Unióból érkező acél- és alumíniumszállítmányokra.

2018. november 11-én az amerikai elnök kifejezte ellenérzését Macron azon szándékával szemben, hogy európai hadsereget épít, majd a sárgamellényesek kapcsán szűrt oda neki, azt állítva, hogy azok lényegében azt skandálják, hogy „*Trumpot akarjuk!*”. December 18-án a szíriai amerikai csapatkivonás kapcsán pedig a francia elnök vágott vissza azzal, hogy megjegyezte, „*egy szövetségesnek megbízhatónak kellene lennie*”.²⁴

A helyzet mégiscsak 2019. december 3-ára mérgesedett el teljesen, amikor a NATO-csúcs keretében sor került Macron és Trump bilaterális találkozására. Trump egyáltalán nem értett egyet Macron előzőleg elhangzó kijelentésével, miszerint a NATO „*agyhalott*” lenne, és kijelentette, hogy számos iszlámista terrorista és dzsihádistista európai országokból, főleg Franciaországból, Nagy-Britanniából és Németországból érkeznek. Ironizálva azzal fenyegetett, hogy hazaküldi őket. A francia-amerikai kapcsolatokat az amerikai techóriások francia megadóztatása is megterhelte, amelyre válaszul Trump a francia termékekre kivetendő 100%-os büntetőadó bevezetésével fenyegetett, 2,2 milliárd euró összértékben.²⁵ Végül Macron

²⁴ LIABOT, Thomas: Pourquoi rien ne va plus entre Emmanuel Macron et Donald Trump. Le Journal du Dimanche. fr, 2019. 12. 04. <https://www.lejdd.fr/International/pourquoi-rien-ne-va-plus-entre-emmanuel-macron-et-donald-trump-3935418> (Letöltés ideje: 2022. 09. 13.)

²⁵ 2020. július 10-én végül [max.] 25%-os plusz adót vetettek ki a francia kozmetikai termékekre, pezsgőre és sajtokra 1,15 milliárd euró értékben, de az intézkedést egészen 2021. január 12-ig jegelték. Lásd: USA: les produits français, dont les vins, finalement taxés dès aujourd’hui. L’indépendant.fr, 2021. 01. 12. (Letöltés ideje: 2022. 09. 13.)

stratégiai párbeszédet sürgetett amerikai részről is Oroszországgal. A francia elnök 2020 őszén összetűzésbe keveredett az angolszász (amerikai) médiával, és kioktatta azt is, mert szerinte a Samuel Paty-ügyben²⁶ nem bizonyultak elég megértőnek a szólásszabadság joga kapcsán, és Franciaországot rasszistának és iszlamofóbnak tüntették fel.²⁷ 2021. január 6-án pedig élesen elítélte Trump híveinek támadását a Capitolium ellen.

2021-től a francia–amerikai kapcsolatok terén Joe Biden elnöksége komoly kezdeti enyhülést hozott, majd hirtelen ismét fagyossá váltak. 2021. szeptember 16-án ugyanis Ausztrália – angolszász hatásra, a frissen létrehozott AUKUS tripartit védelmi szövetség értelmében – visszamondta az „évszázad üzetét”, a Franciaországgal 2016-ban elkezdett új, dízel meghajtású tengeralattjáró programját, hogy azokat angolszász fejlesztésű nukleáris tengeralattjárókkal váltsa fel.²⁸ Az SMX-Ocean elnevezésű program keretében francia technikával Ausztráliában gyártották volna le az *Attack* tengeralattjáró-osztály 12 egységét. Válaszul Le Drian külügyminiszter szeptember 17-én visszahívta a canberrai és a washingtoni francia nagyköveteket.

2021. szeptember 22-én az enyhülés jegyében Biden telefonon beszélt Macronnal, ahol egyrészt elmélyült konzultációs folyamat megindításáról határoztak. Másrészt a kaotikus afganisztáni csapatkivonás és a gigantikus közkiadások által meggyengített Biden elismerte, az indiai- és csendes-óceáni térség nem Amerika kizárólagos „vadászterülete”, azaz a francia és az európai uniós stratégiákat a térségben nem tekinti ellenséges kihívásnak. Harmadrészt az amerikai elnök támogatásáról biztosította Macronnak a NATO mellett létező, erősebb és műveletek elindítására képesebb közös európai védelmi politikára vonatkozó törekvéseit, míg utóbbi világossá tette, hogy a NATO-ra vonatkozó kritikus szavai ellenére eszébe sincs kiléptetni Franciaországot a szövetségből. Majd október 29-én – az olasz vezetésű G20-as majd a glasgow-i COP26-klímacsúcs előtt – személyesen is találkoztak a felek a vatikáni francia nagykövetségen (*Villa Bonaparte*), ahol Biden szinte Canossát járt, elismerve, hogy az amerikai lépés elég szerencsétlen volt, elegánsnak sem lehet nevezni, és esküdözött, hogy ő személy szerint azt hitte, hogy Franciaországot kellő időben tájékoztatták arról, hogy az ausztrálokkal kötött szerződése érvényét fogja veszíteni. Macron ezzel a maga részéről tisztázottnak tekintette az ausztrál fiaskót. A felek szorosabb együttműködést irányoztak elő, a már

<https://www.lindependant.fr/2021/01/12/usa-les-produits-francais-dont-les-vins-finalement-taxes-des-aujourd'hui-9306736.php> (Letöltés ideje: 2022. 09. 13.)

²⁶ Lásd: az elemzés I. része, Szakmai Szemle 2022/4. p. 33.

²⁷ SMITH, Ben: The President vs. the American Media. The New York Times, 2020. 11. 15. <https://www.nytimes.com/2020/11/15/business/media/macron-france-terrorism-american-islam.html> (Letöltés ideje: 2022. 09. 13.)

²⁸ Az ausztrál lépés védelempolitikai szempontból lényegében elhibázott volt, hiszen csupán 2040 körülre biztosítaná az új tengeralattjárókat a most 40 éves Collins tengeralattjárók pótlására. Macron 2022 nyarán gesztust téve 4 új, immár Cherbourg-ban gyártott hagyományos meghajtású francia tengeralattjáró eladását proponálta az ausztráloknak a köztes időszakra. A politikai ötletelést a szakma és a *Suffren* új atomtengeralattjáró osztály egységeivel évekre leterhelt gyártó, a *Naval Group* finoman szólva nem fogadta kitörő lelkesedéssel. Lásd: MUNOZ, Julien: Et si Cherbourg construisait quatre sous-marins pour l’Australie? Actu.fr, 2022. 09. 16. https://actu.fr/normandie/cherbourg-en-cotentin_50129/et-si-cherbourg-construisait-quatre-sous-marins-pour-l-australie_53840232.html (Letöltés ideje: 2022. 11. 13.)

említett témákon kívül a zöldenergia, az űrkutatás és a fegyverkereskedelem terén. Az amerikai fél megígérte, további forrásokkal is segíteni fogja a Száhel-térségben a francia terrorellenes küzdelmet, valamint az iráni nukleáris program ellenőrzése kapcsán a kialakítandó brit–francia–német közös álláspontot. November 9-13. között Kamala Harris alelnök érkezett egyeztetni Párizsba, és részt vett a Villette-i nagy csarnokban 11-13. között rendezett harmadik párizsi békefórumon is. Kihangsúlyozta, hogy az Egyesült Államok vissza fog térni szerepet vállalni a nemzetközi szintérré az afganisztáni kivonulás után. Macronnak tehát első ciklusa végére az amerikai kapcsolatokat is sikerült normalizálnia.

Itt jegyezzük meg, hogy Franciaország 2021. augusztus 15-27. között az *Apagan* művelet keretében – az amerikai *Allies Refuge* művelettel párhuzamosan – 2834 személyt, köztük 142 franciát és 2630 afgánt evakuált Afganisztánból, miután a tálibok visszafoglalták Kabult az amerikai kivonulás után, május elsején megindított offenzívájuk keretében. A művelet kapcsán kettős léghidat állítottak fel Kabul és Abu Dhabi, valamint Abu Dhabi és Párizs között. Előbbin A400M, C-130J Hercules és C-130H gépek 26 fordulózt megtevé, utóbbin Airbus A310 és A330 MRTT gépek 16 fordulózt megtevé repültek. Az A400M-ek először használták éles helyzetben infracsapdáikat a kabuli Hamid Karzai reptérről felszállva a tálibok föld-levegő rakétái ellen.

Megemlítjük a francia-ausztrál távolodás egyik mellékszálát is, amely az ausztráliai *Tiger* helikopterek kapcsán technikai-minőségi problémákra világít rá: Az ausztrálok már 2021 elején alacsony hadrafoghatósági okokra hivatkozva határoztak 25 db Eurocopter EC665 *Tiger* helikoptereik 29 db amerikai AH-64E *Apache* helikopterre való, idő előtti lecseréléséről, 2025-től. (A 25-ből 18 darabot az *Airbus* ausztrál leányvállalata, az *Australian Aerospace* helyben szerelt össze.) A döntés azért furcsa, mert relatíve fiatal, 2004-2008 között leszállított *Tigre* ARH verziókról van szó, és a 2016-os audit jelentésben foglalt hibákat részben kijavították.²⁹

6. A G7 és a brazil affér

A 45. G7-csúcsot Biarritzban 2019. augusztus 24–26. között Macron elnökölte. Trump azért kardoskodott, hogy 2020-tól az oroszok ismét részt vehessenek a fórumon, Macron azonban egyrészt ragaszkodott kizárásuk meghosszabbításához a krími események miatt, másrészt a G7 soros elnökeként maga tudta közvetíteni az orosz álláspontot is. A G7-csúcson az emberkereskedelem, az interneten szerveződő terrorizmus elleni fellépés mellett Macron belengette a Google, az Amazon, a Facebook és az Apple (az ún. GAFA; illetve a Microsofttal kiegészülve: GAFAM) megadóztatását, amelyet az Egyesült Államok hosszú ideje ellenez. A fórum árnyékában került sor – a tárgyalópartnereket kész helyzet elé állítva – Mohammad Džavad Zarif iráni külügyminiszter odareptetésére a bécsi egyezmény megmentése céljából az iráni nukleáris kérdést illetőleg, a Perzsa-öböl feszültségeinek feloldására.

²⁹ A *Tigre* erősségei például a hatótáv (430 tengeri mérföld vs. 257), a súly, az *Apache*-é a fejlettebb, szatellit kommunikációs rendszer, a drónokkal való együttműködési képesség (stb.). Lásd: DAVIS, Malcolm: Australia chooses Apache as Tiger helicopter replacement. ASPI, 2021. 01. 15. <https://www.aspistrategist.org.au/australia-chooses-apache-as-tiger-helicopter-replacement> (Letöltés ideje: 2022. 03. 20.)

Maga a G7-es csúcstalálkozó Macron és Jair (Messias) Bolsonaro brazil elnök közti csörtével kezdődött, mivel utóbbi egy Facebook-kommentben viccelődött a francia *first lady* fizikumán és életkorán. Macron Merkellel és Trudeau-val az amazóniai tűzvész kapcsán nemzetközi krízist emlegetett, beavatkozást sürgetve.³⁰ *Nota bene* Guyane révén Franciaország is érintett volt a katasztrófában, s azért is, mert ahhoz direkt módon is hozzájárult: A pálmaolajat, és a főként állati táplálékként felhasznált szóját, amelyet Brazíliából importál, lényegében kiirtott őserdei területeken termesztik. A G7 20 millió dollárt ajánlott fel a speciális tűzoltó-repülőkre (*Canadairs*).

Macron azt is kijelentette, hogy Bolsonaro „hazudott” a G20 júniusi csúcán Oszakában a klímacélok kapcsán, azokat nem kívánja betartani, ezért Párizs nem támogatja az EU és a MERCOSUR közötti – mintegy 20 éves tárgyalási folyamat eredményeként, 2019-ben aláírt – új kereskedelmi szerződés ratifikálását³¹. Macron lépése paradox módon a szerződést jelen formájában protekcionista okok miatt (már ellenző Bolsonaro malmára hajtotta vizet, s egyben döntésével sikerült kivívnia német partnere rosszallását is, gyengítve a német-francia tengely egységét. Merkel kancellár szerint ugyanis nem a ratifikálás blokkolásának kellett volna a megfelelő válasznak lennie az amazóniai tűzvész problémájára, mert a szóban forgó szerződés fenntartható fejlődésről szóló fejezete fontos klímavédelmi egyezményeket is tartalmaz.³² Az európai fél ezzel – sajnos nem először – azzal rúgott öngólt, hogy a nevető harmadik (ismét) Kína lett, mely ország a háttérben időközben a MERCOSUR legfontosabb kereskedelmi partnerévé vált a legutóbbi években.

Bolsonaro és politikai köre az elnökség éve alatt igencsak ambivalens módon viszonyult a szerződéshez, ennek oka pedig lényegében a következő volt: Kezdetben Mauricio Macri argentin elnökkel a nyilvánosság előtt a szabadkereskedelmi térség és az *agrobusiness* legfőbb támogatóiként léptek fel az EU és a MERCOSUR közötti minél gyorsabb megállapodást szorgalmazva. Időközben – már az aláírás után egy hónappal, 2019 júliusában – viszont az amazóniai erdőtüz kapcsán *de facto* a „gyakorlatban élesedett” a már parafált, de még nem ratifikált szerződés 14. fejezete a környezet- és klímavédelemről.³³ A jelek szerint ekkor szembesült először azzal a brazil fél, hogy a szerződéssel egyben „fegyvert is adnak saját maguk ellen” partnereik kezébe, látva azt, hogy erre alapozva az európai fél – jelesül főként Macron

³⁰ A klímakérdést belpolitikailag is érdekében állt erősen napirenden tartania Macronnak, mert a májusi európai parlamenti választáson országosan meglepő sikerrel és Párizsban is kiemelkedően jól szerepeltek a zöldek. Lásd: Soós E. P.: Félidőben: Emmanuel Macron mérlege az uniós politikákban. Európai Tükör, 2020/2. pp. 53–73.

³¹ Soós felhívja a probléma belpolitikai vetületére is a figyelmet: „Amikor a francia elnök vétóval fenyegetőzik [...] akkor a fejében az jár, hogy a szabadkereskedelemmel és a globalizációval szemben kritikus szavazói rétegeket nem ajánlatos magára haragítania egy olyan pillanatban, amikor éppen túlélte a sárga mellényes tüntetéssorozatot, és a nyugdíjrendszer alapvető átalakításának kíván nekikezdeni.” Lásd: Soós E. P.: Stílusváltás Párizsban. Élet és Irodalom, LXIII. évf., 41. sz. 2019. 10. 11.

³² Pour Macron, Bolsonaro a „menti” sur ses engagements climatiques. LePoint.fr, 2019. 08. 23. https://www.lepoint.fr/monde/incendies-en-amazonie-macron-s-en-prend-a-bolsonaro-et-menace-23-08-2019-2331249_24.php (Letöltés ideje: 2022. 01. 09.)

³³ AFONSO, Adeline: Une zone de libre-échange entre MERCOSUR et l'UE: À quoi s'attendre du gouvernement de Jair Bolsonaro? Taurillon.org, 2021. 08. 13. <https://www.taurillon.org/une-zone-de-libre-echange-entre-le-mercotur-et-l-ue-a-quoi-s-attendre-du> (Letöltés ideje: 2022. 01. 09.)

Franciaország – milyen nagy mértékben vindikál magának beleszólási jogot a brazil (bel)politikába.³⁴ Ekkor már Bolsonaro körének sem akaródzott siettetni a ratifikációt. A brazil diplomáciának pedig többé-kevésbé ügyesen sikerült kihátrálnia és „eladnia” a külvilágnak azt a hamis narratívát, hogy a szerződés ratifikációjának „nem ők a kerékkötői”, azaz nem rajtuk áll vagy bukik a dolog, hanem a „forrófejű Macron kerékkötése” az oka az egész késlekedésnek. S a francia diplomácia lényegében óvatlanul – mégha saját belpolitikai szempontjai szerint bizonyos szintig érthetően - bele is gyalogolt ebbe a csapdába, eljátszva a kerékkötő szerepét, tálán kínálva az egérutat a brazil félnek, felvállalva még a német partnerrel való felesleges összeveszés ódiúját is.³⁵

A Bolsonaro–Macron affér pedig egy még régebbre visszanyúló külön történet, amelyet szintén érdekes bemutatni. A konzervatív jobboldali Bolsonaro 2018. októberi megválasztásakor ugyan még gratulált Macron, de már ekkor sikerült vériséertenie a brazil felet, amikor kihangsúlyozta, hogy a francia–brazil együttműködés függvénye a demokrácia tiszteletben tartása lesz az utóbbi által. A két elnök gyökeresen eltérő felfogása, Macron globalizáció-pártisága, Bolsonaro globalizációellenessége is összeütközésbe került, bár a brazil középosztály hajlik Macron nézeteinek elfogadására.³⁶ A sárgamellényes mozgalom kapcsán a brazil Felipe G. Martins diplomáciai tanácsos jelentette ki, hogy Macronnak először a saját népével kellene dűlőre jutnia, és csak utána kritizálnia más kormányok döntéseit. Brazília egyben bejelentette kilépési szándékát (a még François Hollande francia elnök alatt tető alá hozott) 2015-ös párizsi klímaegyezményből, ezzel Trump elnök mögé sorakozva fel.³⁷ 2018 júliusában a brazil elnök utolsó pillanatban annulálta a Brazíliában hivatalos látogatáson lévő Le Drian külügyminiszterrel való találkozóját, majd a találkozó időpontjában a fodrászánál filmezte magát a közösségi oldalakon.

2020 januárjában Bolsonaro felrótta Macronnak, hogy az ausztrál erdőtüzek vajon miért nem érik el az ingerküszöbét. Miért hallgat, miközben az amazóniai erdőtüzek kapcsán 2019 augusztusában nemzetközi beavatkozást sürgetett Brazília szuverenitása sérelmére, amit a brazil elnök „kolonialista reflexként” értékelt – ugyancsak a Twitteren. 2021-ben az alacsony színvonalú csörte folytatódott, miután

³⁴ Az olvasó ne csodálkozzon, ha *déjà vu* élménye támad, mégpedig az egykori, 1975-ös helsinki záróokmány 3. kosara, az emberi jogok kapcsán, amely folyamatos beleszólást biztosított a nyugati tömbnek a Szovjetunió és csatlós államainak belpolitikájába, felgyorsítva a népi demokráciák alapjainak erodálását.

³⁵ Bolsonaro mégsem sikerült újránia, 2023. január 1-től a régi-új baloldali Lula elnök követte az elnöki székben, aki már jó előre beígérte a klímacélok és az emberi jogok tiszteletben tartását. Így az európai fél arra számít, hogy ratifikáltatni fogja a szerződést, elfelejtve azt, hogy Lula eleve elhibázottnak tartja, és éppen Macronnál tett látogatása alkalmával fejtette ki, hogy Brazília nem kívánt dezindusztrializálásához fog vezetni, másrészt, hogy fontosabbnak tartja a Kínával kötendő kereskedelmi megállapodást. Lásd: DA SILVA, Isabel Marques: Pourquoi l'accord commercial entre l'UE et le Mercosur pourrait être ratifié cette année. Euronews.com, 2023. 02. 01. <https://fr.euronews.com/my-europe/2023/02/01/pourquoi-laccord-commercial-entre-lue-et-le-mercotur-pourrait-etre-ratifie-cette-annee> (Letöltés ideje: 2023. 03. 20.)

³⁶ Les relations houleuses d'Emmanuel Macron et Jair Bolsonaro. France24.fr, 2019. 08. 30. <https://www.france24.com/fr/20190829-france-bresil-macron-bolsonaro-ennemis-relations-opposes-amazone-brigitte-diplomatie> (Letöltés ideje: 2022. 01. 09.)

³⁷ Az Egyesült Államok 2020. november 4-én lépett ki (Joe Biden elnök egyik első döntése volt 2021. jan. 20-án a visszalépés). A brazil kilépésre végül mindeddig nem került sor.

Macron az európai szójatermelés felpörgetését sürgette, miközben ezt Bolsonaro „idióta beszédnek” titulálta, és felhívta a figyelmet, hogy Amazónia mezőgazdasági termelése (szerinte) minimális, a szóját nagyrészt *Cerradoban* (Amazóniától délre eső szavanna) és az ország déli részében termelik.³⁸ November végén pedig a brazil elnök igencsak megsértődött, hogy Macron az Elysée-ben fogadta legfőbb politikai ellenfelét, a 2017-ben korrupciós vádak miatt 9 és fél év börtönre ítélt, majd 2021 áprilisában politikai okok miatt felmentett Lula korábbi elnököt (2003-2010). Lula ezúttal is élesen bírálta a brazil politikát, és Macronnál tett látogatásával is a 2022. októberi visszatérési tervére kívánt ráerősíteni. A francia diplomácia tehát ismét nyíltan felvállalta a brazil belpolitikába való beavatkozást.

7. Az Arab–izraeli konfliktus: nehéz egyensúlyozás

Macron igen korán, még 2017. július 5-én Mahmud Abbász palesztin elnököt, majd 17-én Benjamin Netanyahu izraeli miniszterelnököt fogadta Párizsban. A korábbi francia politikának megfelelően elismerte a palesztinok jogát a független államhoz, és Izrael jogát a biztonsághoz, ugyanakkor burkoltan kritizálta a nemzetközi jog alapján a ciszjordániai, gázai és kelet-jeruzsálemi helyzet romlását, valamint az illegális izraeli telepeket (franciául: „gyarmatosítást”). Kijelentette, hogy támogatja Trump amerikai elnök törekvéseit a békefolyamat újraindítására, felhagyott tehát azzal a Hollande elnök által 2016-ban bevezetett gyakorlattal, amely a békefolyamat menedzselését multilaterális találkozók révén, az érintettek meg nem hívása mellett képzelte el. Ugyanakkor Macron sem támogatta a szocialista baloldal által szorgalmazott Palesztina egyoldalú elismerését.³⁹

2017 októberében, egy nappal azután, hogy az Egyesült Államok és Izrael bejelentette, hogy kilép a szervezetből,⁴⁰ az UNESCO a (marokkói zsidó származású) francia Audrey Azoulay-t, Hollande elnök kulturális miniszterét választotta elnökévé, Le Drian külügyminiszter ezért tiltakozó levelet kapott az arab világ 50 értelmiségijétől. A két állam az UNESCO állítólagos folyamatos Izrael-ellenessége miatt távozott. A francia-izraeli kapcsolatok terén az is borzolta a kedélyeket, hogy a 2018 márciusában lebukó, a jeruzsálemi francia konzulátus sofőrje, Romain Franck a gyanú szerint 5 alkalommal a konzulátus hivatali autóján 70 pisztolyt és két

³⁸ Jair Bolsonaro accuse Emmanuel Macron de “dire des idioties” sur l’Amazonie.

Capital.fr, 2021. 01. 15. <https://www.capital.fr/economie-politique/jair-bolsonaro-accuse-emmanuel-macron-de-dire-des-idioties-sur-lamazonie-1390910> (Letöltés ideje: 2021. 09. 13.)

³⁹ Soós Eszter Petronella: Macron közel-keleti politikája. TEV, 2017. 07. 21. <https://tev.hu/macron-kozel-keleti-politikaja/> (Letöltés ideje: 2021. 09. 13.)

⁴⁰ E két ország már 2005. október 20-án nemmel szavazott az UNESCO kulturális sokszínűség védelmében születő chartájára (148 igen, 4 tartózkodás, 2 nem). Az UNESCO a kultúrharc folyamatos színtere évtizedek óta. A „nem” valódi oka az amerikai behatolás veszélye a volt francia érdekszférákba, a média különböző csatornáinak megszerzése kapcsán angolszász tartalmat, reklámokat, eszmeiséget sugározva. (2005 körül a konkrét ügy a marokkói médiapiac felosztása volt.) A charta protekcionista eszközökkel kanadai kezdeményezésre (de francia sugalmazásra) éppen ennek a terjeszkedésnek próbált meg gátat vetni Euráziában és Afrikában. A kultúrharc mellett az UNESCO az izraeli–palesztin konfliktus kivetülésének is a helyszíne lett. 2011-ben Palesztinát francia támogatással vették fel az UNESCO-ba, Izrael tiltakozása ellenére. Lásd: TÜRKE A. I.: UNESCO – a kulturális sokféleség védelmében. Européer.hu, 2005. 11. 07. <http://www.europeer.hu/magazin/unesco.html> (Letöltés ideje: 2021. 09. 13.)

gépfegyvert csempészett egy erre szakosodott banda tagjaként a Gázai övezetből (a Gázai Francia Kulturális központ palesztin munkatársától) Ciszjordániába. Az izraeli fél nem vádolta meg Franciaországot a történekeért, de a francia külügyminiszter belső vizsgálatot rendelt el. Kiderült, a csempésztevékenység a konzulátus alkalmazottai körében nem ritkaság. 2019. február 20-án pedig Macron elnök kijelentette a zsidó CRIF által rendezett vacsorán, hogy ellene van az anticionizmus⁴¹ büntethetőségének, és közösségi oldalakon való tilalmának, azaz a fogalom antiszemitizmusba való integrálásának.

Konklúzió

Emmanuel Macron első elnöksége alatt a francia diplomáciának az elemzés második részében vizsgált területeken – olykor jelentős vargabetűk árán, illetve után, e területeken is több, lényegében felesleges konfliktust felvállalva – mégis számottevő eredményt tudott felmutatni: sikeresen vitte tovább a „Rafale-diplomáciát” – erre lényegében csak az ausztrál tengeralattjáró-szerződés megműsülésére vet árnyékot – és végül jelentős forrásokat csoportosított át Franciaország védelmének megerősítésére az ukrain háború tükrében. Nemzeti szintű klímapolitikai céljait sikeresen tudta, kezdte uniós szintre „felemelni”. Bár a FRONTEX-botrány jelentősen rontotta a macroni célkitűzések hitelét, hatása a jelek szerint nem bizonyult tartósnak, és az európai politika számos jelentősebb aktora továbbra is benne véli felfedezni a potenciált az Európai Unió megerősítéséhez a liberális demokrácia jegyében.

A külpolitikai fellépés a második részben vizsgált területeken is néha – elég szerencsétlen módon – belpolitikai céloknak rendelődött alá. A legtipikusabb példa erre a Bolsonaróval szembeni viszálykodás. De Macron végső soron még a brazil-afférból is sikeresen jött ki, hiszen a francia diplomácia Lula újraválasztásáért lobbizott s a politikai fordulat – a vizsgált korszakon már túlmutatva – 2022 végén valóban be is következett Brazíliában.

Bár az afrikai színtér bemutatása túllépné jelen elemzés kereteit, összefoglalóan megemlítjük, hogy miközben Líbiában három fordulóban (2017 júl., 2018 máj., 2021 nov.) a főbb ellenfeleket asztalhoz ültetve sikerült megállapodni (a később ugyan elhalasztott) elnökválasztás kiírásáról Libanonban és Algériában sem sikerült a francia diplomáciának előrelépést produkálnia. A francia afrikai jelenlét még Hollande elnökhöz köthető felerősödése folytatódott, különösen a speciális kommandók célszemély elleni sikeres likvidálási műveletei érdemelnek említést, amelyek terén az amerikai segítség nem elhanyagolható. Mégis, a ciklus végére a francia vezetésű *Barkhane* és *Task Force Takuba* terrorellenes műveletek Maliból rezsimváltás miatt kivonulni kényszerültek, és 2022 végére eldőlt, hogy a Száhel-övezetben, teljes műveleti területén a *Barkhane* befejeződik. 2023 február 18-án pedig az ougadougou-i politikai fordulat eredményeként a francia speciális egységek *Task Force Sabre* művelete is elhagyni kényszerült Burkina Fasot. Mind Mali, mind Burkina Faso esetében a francia térvetés nyertese – főként a Wagner csoport révén – az orosz diplomácia lett.⁴²

⁴¹ Az anticionizmus olyan politikai magatartásformát jelent, amely ellenzi Izrael állam létét, zsidó karakterét vagy a palesztin területek státuszát.

⁴² Az afrikai színtérről részletesebben lásd: TÜRKE A. I.: Macron elnök Afrika-politikája a Száhel-szaharai övezetben, 2017–2022 között. Honvédségi Szemle 2023/1. pp. 41-63.

Felhasznált irodalom:

- AFONSO, Adeline: Une zone de libre-échange entre MERCOSUR et l'UE: À quoi s'attendre du gouvernement de Jair Bolsonaro? Taurillon.org, 2021. 08. 13. <https://www.taurillon.org/une-zone-de-libre-echange-entre-le-mercosur-et-l-ue-a-quoi-s-attendre-du> (Letöltés ideje: 2022. 01. 09.)
- Budget: le coup de gueule du chef d'état-major contre les économies à la Défense. RTL.fr, 2017. 07. 13. <https://www.rtl.fr/actu/politique/budget-economies-a-la-defense-7789327252> (Letöltés ideje: 2022. 03. 20.)
- BRANCO, Adrian: „L'avion de chasse américain F-35 est (toujours) un échec technologique. 01Net, 2020. 01. 31. <https://www.01net.com/actualites/l-avion-de-chasse-americain-f-35-est-toujours-un-echec-technologique-1850047.html> (Letöltés ideje: 2022. 01. 09.)
- CENCIOTTI, David: U.S. aircraft carrier and part of its escort “sunk” by French submarine during drills off Florida. The Avionist.com, 2015. 03. 15. <https://theaviationist.com/2015/03/05/us-aircraft-carrier-sunk-by-subs/> (Letöltés ideje: 2022. 03. 20.)
- CHAPLEAU, Philippe: La ministre des Armées au chevet du sous-marin nucléaire "La Perle" (actualisé). Lignes de Défense – Philippe Chapleau blogja, 2021. 04. 12. <http://lignesdedefense.blogs.ouestfrance.fr/archive/2021/04/12/la-ministre-des-armees-au-chevet-du-sous-marin-nucleaire-la-22038.html> (Letöltés ideje: 2022. 03. 20.)
- Combat aérien Rafale – F-22. Analyse avec un pilote de chasse. Youtube.com, 2020. 05. 13. <https://www.youtube.com/watch?v=IWGjNMcaAXk> (Letöltés ideje: 2022. 03. 20.)
- D., A.: Daesh dispose de milliers de vrais-faux passeports syriens pour pénétrer en Europe. BFM.TV, 2016. 03. 11. https://www.bfmtv.com/international/moyen-orient/syrie/daesh-dispose-de-milliers-de-vrais-faux-passeports-syriens-pour-penetrer-en-europe_AN-201603110021.html (Letöltés ideje: 2022. 01. 09.)
- DA SILVA, Isabel Marques: Pourquoi l'accord commercial entre l'UE et le Mercosur pourrait être ratifié cette année. Euronews.com, 2023. 02. 01. <https://fr.euronews.com/my-europe/2023/02/01/pourquoi-laccord-commercial-entre-lue-et-le-mercosur-pourrait-etre-ratifie-cette-annee> (Letöltés ideje: 2023. 03. 20.)
- DAVIS, Malcolm: Australia chooses Apache as Tiger helicopter replacement. ASPI, 2021. 01. 15. <https://www.aspistrategist.org.au/australia-chooses-apache-as-tiger-helicopter-replacement> (Letöltés ideje: 2022. 03. 20.)
- General Štimac: Rafale je jedan od najboljih borbenih aviona, motivacija pilota će porasti. HRT.hr, 2021. 11. 25. <https://vijesti.hrt.hr/hrvatska/sto-za-nasu-obranu-znaci-kupnja-francuskih-rafalea-> (Letöltés ideje: 2022. 01. 09.)
- Jair Bolsonaro accuse Emmanuel Macron de “dire des idioties” sur l’Amazonie. Capital.fr, 2021. 01. 15. <https://www.capital.fr/economie-politique/jair-bolsonaro-accuse-emmanuel-macron-de-dire-des-idioties-sur-lamazonie-1390910> (Letöltés ideje: 2021. 09. 13.)

- LAGNEAU, Laurent: Succès du premier tir d'un missile de croisière naval par le sous-marin nucléaire d'attaque Suffren. Opex360, 2020. 10. 20. <http://www.opex360.com/2020/10/20/succes-du-premier-tir-dun-missile-de-croisiere-naval-par-le-sous-marin-nucleaire-dattaque-suffren> (Letöltés ideje: 2022. 03. 20.)
- LECHYPRE, Emmanuel: „Comment Emmanuel Macron veut réévaluer les budgets de la défense? Bfmtv.com, 2022. 06. 15. https://rnc.bfmtv.com/actualites/economie/comment-emmanuel-macron-veut-reevaluer-les-budgets-de-la-defense_AV-202206150288.html (Letöltés ideje: 2022. 01. 09.)
- Les Chiffres clés de la Défense. Edition 2020, Paris, Ministères des Armées, 2020. MYARD, Jacques: La politique étrangère d'Emmanuel Macron: entre illusions et vassalité, un échec sans appel. Entreprendre.fr, 2021. 03. 03. (Letöltés ideje: 2022. 01. 09.)
- Les relations houleuses d'Emmanuel Macron et Jair Bolsonaro. France24.fr, 2019. 08. 30. <https://www.france24.com/fr/20190829-france-bresil-macron-bolsonaro-ennemis-relations-opposes-amazonie-brigitte-diplomatie> (Letöltés ideje: 2022. 01. 09.)
- LIABOT, Thomas: Pourquoi rien ne va plus entre Emmanuel Macron et Donald Trump. Le Journal du Dimanche. fr, 2019. 12. 04. <https://www.lejdd.fr/International/pourquoi-rien-ne-va-plus-entre-emmanuel-macron-et-donald-trump-3935418> (Letöltés ideje: 2022. 09. 13.)
- MIDDLETON, Joe: Royal Navy orders investigation into nuclear submarine 'repaired with glue'. TheGuardian.com, 2013. 02. 01. <https://www.theguardian.com/uk-news/2023/feb/01/royal-navy-orders-investigation-into-nuclear-submarine-repaired-with-glue> (Letöltés ideje: 2023. 03. 20.)
- MUNOZ, Julien: Et si Cherbourg construisait quatre sous-marins pour l'Australie? Actu.fr, 2022. 09. 16. https://actu.fr/normandie/cherbourg-en-cotentin_50129/et-si-cherbourg-construisait-quatre-sous-marins-pour-l-australie_53840232.html (Letöltés ideje: 2022. 11. 13.)
- On a vérifié 100 promesses phares du programme d'Emmanuel Macron en 2017. Combien en a-t-il tenues? France TV Info, 2022. 03. 04. <https://www.francetvinfo.fr/elections/presidentielle/bilan-macron-on-a-verifie-100-promesses-phares-programme-2017-combien-en-a-t-il-tenues.html> (Letöltés ideje: 2022. 01. 09.)
- PASCUAL, Julia-Stadius, Tomas („Lighthouse Reports”): Frontex, la chute d'une „affaire française. LeMonde.fr, 2022. 05. 06., https://www.lemonde.fr/international/article/2022/05/06/frontex-la-chute-d-une-affaire-francaise_6125052_3210.html (Letöltés ideje: 2022. 01. 09.)
- Pierre de Villiers: pourquoi le chef d'état-major des armées a démissionné. RTL.fr, 2017. 07. 19. <https://www.rtl.fr/actu/debats-societe/emmanuel-macron-pierre-de-villiers-pourquoi-le-chef-d-etat-major-des-armees-a-demissionne-7789402690> (Letöltés ideje: 2022. 01. 09.)

- Pour Macron, Bolsonaro a "menti" sur ses engagements climatiques. LePoint.fr, 2019. 08. 23. https://www.lepoint.fr/monde/incendies-en-amazonie-macron-s-en-prend-a-bolsonaro-et-menace-23-08-2019-2331249_24.php (Letöltés ideje: 2022. 01. 09.)
- SMITH, Ben: The President vs. the American Media. The New York Times, 2020. 11. 15. <https://www.nytimes.com/2020/11/15/business/media/macron-france-terrorism-american-islam.html> (Letöltés ideje: 2022. 09. 13.)
- SOÓS E. P.: Német pofon Macronnak, avagy mi lesz a francia elnök uniós tervével? PUBLICISZTIKA, LXII. évfolyam, 17. szám, 2018. 04. 27.
- SOÓS E. P.: Macron közel-keleti politikája. TEV, 2017. 07. 21. <https://tev.hu/macron-kozel-keleti-politikaja/> (Letöltés ideje: 2021. 09. 13.)
- SOÓS E. P.: Stílusváltás Párizsban. Élet és Irodalom, LXIII. évf., 41. sz. 2019. 10. 11.
- SOÓS E. P.: Félidőben: Emmanuel Macron mérlege az uniós politikákban. Európai Tükör, 2020/2. pp. 53–73.
- Soutien de Frontex à la gestion des frontières extérieures: pas assez efficace jusqu'ici, az Európai Számvevőszék speciális jelentése, Luxembourg, 2021. https://www.eca.europa.eu/Lists/ECADocuments/SR21_08/SR_Frontex_FR.pdf (Letöltés ideje: 2022. 09. 13.)
- TANGUY, Jean-Marc: Spécial Opération Résilience. Raids N°406, 2020. máj., 6-17.
- TÜRKE András István: UNESCO – a kulturális sokféleség védelmében. Européer.hu, 2005. 11. 07. <http://www.europeer.hu/magazin/unesco.html> (Letöltés ideje: 2021. 09. 13.)
- TÜRKE A. I.: Francia és svájci katonai intézkedések a COVID-19 járvány idején. EuVI Blog, 2020. 03. 21. http://europavarietas.org/euviblog/covid-19_katonai_intezkedesek (Letöltés ideje: 2022. 09. 13.)
- TÜRKE A. I.: A klímaváltozás problematikája Franciaország nemzeti biztonsági stratégiai dokumentumaiban és a kapcsolódó intézményekben. In: ILYAS György (Szerk.): Hogyan jelenik meg a klímaváltozás a nagyhatalmak nemzeti biztonsági tervezésében és a kapcsolódó intézményekben? KKI 4:1 – Külügyi és Külgazdasági Intézet, Budapest, 2021.
- TÜRKE A. I. (Szerk.): A jelenkori Franciaország I-II. L'Harmattan, Budapest, 2021.
- TÜRKE A. I.: Macron elnök Afrika-politikája a Száhel-szaharai övezetben, 2017–2022 között. Honvédségi Szemle, 2023/1, pp. 41-63.
- USA: les produits français, dont les vins, finalement taxés dès aujourd'hui. L'indépendant.fr, 2021. 01. 12. <https://www.lindependant.fr/2021/01/12/usa-les-produits-francais-dont-les-vins-finalement-taxes-des-aujourd'hui-9306736.php> (Letöltés ideje: 2022. 09. 13.)

„A katonai erő mindössze a magasabb stratégia számos eleme közül csak ez az egyik, amely a gazdasági, diplomáciai, pénzügyi, és végül, de nem utolsósorban, az erkölcsi nyomásgyakorlást megvalósító eszköz. Használatának célja az ellenfél akaratának gyengítése. [...] Azonban a hadászattal szemben, a magasabb stratégia még mindig fehér folt, ismeretlen terület. Felfedezésre és megismerésre vár.” – Basil Liddel-Hart

Bevezetés

Több, egymást kiegészítő területen jelentkező magas költségei miatt az államok közötti hagyományos, nehézipar- és csúcstechnológia-alapú háborúk szerencsére akkor is egyre ritkábbak, ha éppen egy keleti határaink mellett dúl. Azonban a nukleáris békeként is jellemezhető hidegháború alatt sem állt le az (atom)hatalmak érdekeinek érvényesítése, így a lassan beköszöntő második hidegháborúban is a nem-katonai érdekérvényesítési eszközök további terjedése várható. A hírközlés forradalmát kihasználó új és régi módszerek kombinációjával a nagy, sőt mostanra már a középhatalmak is képesek befolyásuk kiterjesztésére nem-hagyományos, elsősorban ideológiaalapú módszerekkel. Legyenek azok akár a Fehér Sisakosok Szíriában, a Fethullah Gülen által irányított szervezetek, vagy éppen a Wagnerhez és a többszörös névváltoztatáson átesett Blackwaterhez hasonló zsoldos cégek, a teljesen ismeretlen háttérű NGO-król nem is beszélve, számos szereplő működik nehezen átlátható célokkal korunk globalizált világában. Legyen szó érzékenyítésről, biztonsági feladatokról vagy vallások közötti párbeszédéről, a társadalom befolyásolására tett lépéseik felidéznek a korábban kizárólag titkosszolgálatok által végzett aktív intézkedéseket.

Egy újság, vagy online csatorna, egy TV-adó, vagy éppen egy jótékonysági szervezet, illetve egyéb humanitárius célokat kitűző, de egyértelmű ideológiával rendelkező civil szervezet is lehet proxy, azaz más, rejtett érdekében fellépő aktor. Szponzoraiak éppúgy lehetnek nemzetállamok, nem-állami szereplők, gigavállalatok, vagy éppen „altruista” szupergazdagok (super empowered individual – SEI). Globalizált világunkban, ahol az eszmék, a tőke és a munkaerő szabadon áramlik, egyetlen állam sem hagyhatja védtelenül legsebezhetőbb, és egyben legértékesebb erőforrását. Ez pedig nem más, mint a társadalmi kohéziója.

Konfliktusok változatos okokból robbannak ki, de a leggyakoribb közöttük az az ideológiai alapú meggyőződés, hogy egy adott kérdésben a cselekvő félnek van igaza. A narratívák folyamatos küzdelmében, ráadásul függetlenül attól, hogy mennyi, vagy milyen minőségű információval rendelkeznek, még a legtájékozottabb elemzők is kénytelenek ezekben a zéró összegű játszmákban állást és oldalt választani. Ha már nem tették meg az elején korábbi tapasztalataik, vagy jelen érdekeik alapján. Több

példa is mutatja, hogy a közvéleménykutatásokban megszokott „nem tudja/nem válaszol”, vagy a politikában használatos „tartózkodik” opció nem járható út.

A háború és a gazdasági szankciók hatása csak hozzáadódik ahhoz a folyamathoz, amelyben évről évre nő az elégedetlen lakosok aránya az Európai Unióban. Legyen szó akár a lassan széthulló középosztály tagjairól (sárga mellényesek), akár a legális és illegális migránsok megnyilvánulásairól életkörülményeik miatt, vagy éppen a migrációval egyre inkább szembe forduló európai közvéleményről, számtalan jelentős törésvonal található Európában. Fenti és egyéb csoportok, például az európai elit által teljesen elhanyagolt etnikai kisebbségek ügye Katalóniától Erdélyig valós sérelmet jelent, de napjaink médiájában vélt sérelmeket is nagyon rövid idő alatt valósként lehet érzékeltetni. Ezek kiváltó okai lehetnek a globalizáció, a választóik érdekeivel nem törődő kormányzatok éppúgy, mint a technikai haladás, vagy külső aktorok szándékos beavatkozása. Fenti csoportok ugyanis kezeletlen problémáik miatt kifejezetten alkalmasak arra, hogy felhasználják őket.

A nemzetállamok folyamatos hanyatlásával együtt erősödnek a nem demokratikus, átláthatatlan finanszírozású, és bizonyos esetekben egyértelműen káros hatású nemzetközi nem-állami szereplők (non-state actors). Legyen szó gigavállalatokról, amelyek sokszor közepes államok bevételeit felülmúló forgalommal rendelkeznek, vagy ismeretlen háttérű NGO-król, a sok esetben általuk képviselt korrozív és kirekesztő ideológiák évszázadok óta nem látott folyamatokhoz vezetnek Európában és az Egyesült Államokban éppúgy, mint a nyugati világ szinte minden részén.

A megosztott identitások, vagy ahogy az amerikaiak mondják, a kötőjeles amerikaiak (hyphenated americans), vagy a szinte folyamatossá vált gazdasági válságok miatt bekövetkezett megélhetési problémák korábban elképzelhetetlen eseményeket idéznek elő. Elég csak a 2018-as, Hannover repülőterén kirobbant tömeges török-kurd verekedésre gondolni, vagy a hónapokig, sőt évekig tartó sárgamellényes tüntetésekre Franciaországban.

Fenti gondok, valamint a modern, államok közötti háborúk csillagászati társadalmi, politikai, és gazdasági költségei sokkal költségkímélőbbé teszik a nemzetközi szereplők érdekérvényesítését egy kifinomultabb, de nem kevésbé hatékony és pusztító eszközrendszer alkalmazásával. Bár a nyugati világban elterjedt, hogy ezeket a módszereket a feltörekvő és/vagy revansista hatalmak használják, egyre több jel mutat arra, hogy szövetségesek is előszeretettel alkalmazzák egymás ellen. Figyelembe véve az orosz–ukrán háború hatásait, fenti megállapítást a konfliktus kifejezetten erősíti, azzal a kitételrel, hogy a korábban szinte elképzelhetetlennek gondolt nyílt konfliktus esélye egyértelműen megnőtt.

Hogy a tanulmányban bemutatott álláspont egyértelmű legyen, a leírtakban az alábbi, később ki nem fejtett szempontok érvényesültek:

1. A korábban szigorúan katonai kifejezések, módszerek, és eszközök folyamatos áttérjedése a közéletbe és közbeszédbe, mint: stratégia, kampány (hadjárat), divízió (hadosztály), vagy éppen GPS;

2. az 1. pontban leírtakat kiegészítve a korábban élesen elválasztott civil és katonai felhasználás összeolvadása a doktrínáktól kezdve a vezetési elméleteken át a drónokig addig a pontig jutott, hogy szinte bármely fogalmat és eszközt lehet civilnek és/vagy katonainak nevezni;
3. az 1. és 2. második pontban leírtakat felhasználva megjelentek olyan globális, civil, magán- és kormányzati kézben lévő szervezetek, mint az Amnesty International, a Human Rights Watch, vagy éppen a National Endowment for Democracy, amelyek civil, vagy annak tűnő professzionális kampányaikkal az érintett ország lakosságát célozták meg;
4. az 1., 2., és 3. pontban foglaltak eredményeképpen létrejött egy olyan folyamatos, totális, de alacsony intenzitású globális konfliktus, amelyet több elmélet próbált több-kevesebb sikerrel leírni. A konfliktus eredményeképpen az olyan alapvető fogalmak, mint háború vagy béke fokozatosan kiüresedtek. Elég, ha csak a formális hadüzenet nélkül megindított orosz agresszióra, vagy éppen a bármilyen felhatalmazás nélkül zajló amerikai beavatkozásra gondolunk Szíriában.

Fentiek miatt a proxy (helyettesítő) fogalma a tanulmányban a korábbiaknál szélesebb értelemben került használatra, összhangban Merriam–Webster Dictionary megfogalmazásával.

Fontos az elején tisztázni az egyre elterjedtebb post-truth világ fogalmát. A Cambridge Dictionary az alábbiak szerint adja meg a fogalom jelentését: *„egy olyan helyzet, amelyben az emberek a tények helyett, inkább a hiedelmeikre és érzelmeikre alapozva fogadnak el érveket.”*¹

Hogyan néz ki az érdekek érvényesítéséért vívott küzdelem ebben a szép új világban, amelyet összefonódott érdekek, egymással ütköző elméletek és titokzatos szereplők jellemeznek? Jelen elemzésben az általunk észlelt világ egyik lehetséges értelmezése kerül bemutatásra, amely rávilágít a jövő érdekérvényesítésének nem túl fényes világára.

Természetesen minden jó elemzés három kötelező elemmel rendelkezik. Először leírja a helyzetet, bemutatja a kialakult helyzet okait, és végezetül útmutatást kínál arra, hogy hogyan lehet a helyzetet megváltoztatni. Ezen gondolatmenet keretében bemutatásra kerülnek a modern hadviselés korlátai, a feltörekvő hatalmak és egyéb proxy-k által használt módszerek. Ezen felül azok a változások, amelyek az úgynevezett super empowered individuals (SEI) felemelkedését, azaz a szuper befolyásos magánemberek megértését eredményezték.

¹ Cambridge Dictionary: Post-truth.
<https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/post-truth> (Letöltés ideje: 2020. 01. 22.)

1. A globalizált világ hatásai

1.1 Modern hadviselés korlátai

Hogy egyes államok hogyan hívják háborúikat, az számos tényező együttes hatásaként jelenik meg. Ide tartozik a technológiai szint, a társadalmi rendszer, a történelmi tapasztalatok, az uralkodó ideológia, a gazdasági képességek vagy potenciál, és néha bizony a nemzetközi kapcsolatok korlátozásai is. A fentiek függetlenül attól igazak, hogy az ókori Athénról, a Római Birodalomról, Napóleon Franciaországaról vagy Mao Ce Tung Kínájáról beszélünk. A hidegháború vége után eljött a globalizáció kora, és a legtöbb szempont, amely a hadviselést meghatározza jelentős változáson ment át. A gyakran idézett, de legtöbbször félreértett Korlátlan Hadviselés című 1999-es könyv, amelyet két kínai főzredes, Csiao Liang, és Vang Hsziangszui írt, egyik legfontosabb megállapítása, hogy „*az erős országok hozzák a szabályokat, míg a felemelkedő hatalmak áthágják őket, és kihasználják a kiskapukat.*”² Az NGO-k, a globális médiacsatornák, a mainstream média és egyéb aktorok, akiket a nyugati elemzők nem tartanak fontosnak, szintén hozzájárultak ezekhez a változásokhoz. Fenti kiinduló állapot – amelyet nemcsak kínai elemzők és elméleti szakemberek kezelnek kész tényként – arra utal, hogy ebben az új háborúban, ebben az új érdekérvényesítésben nincsenek határok, semmilyen nemzetközileg elfogadott előírás nem érvényes. Ahogy nincsenek megkímélt célpontok, és nincs olyan terület – legyen akár fizikai, vagy a kibertérben zajló –, amely biztonságban van. Nincs úgynevezett háterszág (hinterland) sem; fentieket összefoglalva: nincsenek szabályok. Ez az új háború egyszerre totális, de korlátozott, mindenirányú, szinkronizált és aszimmetrikus is. Egy olyan küzdelem, amely rég elfeledett motivációk, módszerek és harcosok által kerül megvívásra. Ez utóbbiak egyértelműen nem katonák, és a fenti helyzet felismerése, elfogadása a mai napig szinte nehezen elfogadható számos nyugati jellemző számára. Úgy a módszertan, mind az ellenfelek jellege.

Bár mindig vannak kivételek, a legtöbb esetben a hagyományos hadviselést korlátozó szabályok és előírások lehetetlenné teszik, hogy a múlthoz hasonlóan a katonai konfliktus a nemzetközi viták megoldásának eszköze legyen. Nem csak az ENSZ alapító okirata tiltja meg, hanem humanitárius, gazdasági, társadalmi, és egyéb költségei miatt egyre kevésbé vonzó megoldás, tegyük hozzá, szerencsére. Mindemellett a nukleáris elrettentés is jelentős szerepet játszik, amelyben a főszerepet a Martin van Creveld által az alábbiak szerint leírt nukleáris fegyverek játsszák: „*a nukleáris fegyverek lehetetlenné teszik az államokhoz hasonló nagy, szuverén területi egységek számára, hogy komolyan megküzdjenek egymással kölcsönös öngyilkosság kockázata nélkül. [...] Ha az államok azonban egyre fokozottabban képtelenek arra, hogy egymással közvetlenül harcoljanak [...] az elkerülhetetlenül alacsony intenzitású konfliktusokhoz fog vezetni.*”³ Fenti küzdelem az élet összes területére kiterjed, és ezáltal elmosza a fegyveres konfliktusok általunk ismert és megszokott határait. Az előbbi megállapítást a már idézett Korlátlan Hadviselés előszava is alátámasztja, amelyben az egyik szerző az alábbiakat mondja: „*a korlátlan hadviselés első szabálya, hogy nincsenek szabályok és minden megengedett, semmi sem tilos.*”⁴

² LIANG, Qiao – XIANGSUI, Wang: *Unrestricted Warfare: China's Master Plan to Destroy America*. Echo Point Book and Media, Brattleboro, Vermont, 2015.

³ VAN CREVELD, Martin: *On Future War*. Brassey's, London, 1992. ISBN: 0080417965

⁴ LIANG– XIANGSUI i. m.

A néhai Colin S. Gray, a nyugati elemzők egyik legkiválóbbika, hét pontban foglalta össze a hadviseléssel kapcsolatos fontos szempontokat, amelyek közül az első öt az, amely jelen tanulmány szempontjából fontos.

„1. A háború és a hadviselés mindig velünk lesz, a háború ugyanis állandó jellegzetessége az emberi létnek.

2. A háború és a hadviselés egy tartós és megváltoztathatatlan karakterrel jelentkezik, de is formái rendkívül változatosak lehetnek. Emiatt a történelem a legjobb, bár nem teljes körűen felhasználható iránymutatónk a jövővel kapcsolatban.

3. Várhatóan az irreguláris hadviselés lesz az államok és nem-államok közötti küzdelmek domináns formája a közel jövőben, de az államok közötti háborúk az esélyét, ideértve a nagyhatalmi küzdelmek visszatérését sem lehet kizárni. Ennek már látszanak jelei és egy esetleges kínai-orosz szövetség idővel komolyan megkérdőjelezheti az amerikai vezetés által preferált egypólusú világrendet.

4. A politikai összefüggések a legfőbb, bár messze nem az egyetlen mozgatórugói egy háború kirobbanásának és jellegének. Egy háború mindenekfelett elsősorban politikai.

5. A háború egyszerre társadalmi – kulturális, illetve politikai - stratégiai viselkedés, és mint ilyen egyértelműen tükrözi alkalmazói jellegzetességeit.”⁵

1.2 Változások a társadalomban

Mindezek ellenére egy alacsony intenzitású konfliktust felhasználni érdekérvényesítésre nem olyan egyszerű, mint amilyennek elsőre tűnik. A globalizáció önmagában számtalan negatív hatást is kifejtett. Legyen szó a korábbi társadalmi konvenciókat felrúgó szuper befolyásos emberek megjelenéséről, az írott és íratlan szabályokat szánt szándékkal figyelmen kívül hagyó nagyvállalatoktól, a középosztály látható gyengülése, a fokozódó elszegényedés, és az ennek eredményeképpen fellépő társadalmi polarizációról, a nyugati társadalmak szövete jelentős mértékben meggyengült. A korábban hevesen vitatott fenti álláspontot Thomas Piketty könyve egyértelműen igazolta. Az előbbieket miatt nemcsak az ígéreték valótlanágával szembesülő migránsok, hanem a befogadó társadalmak is egyre elégedetlenebbek helyzetükkel.

Ezt a problémát a nyílt forrású világ (open source world) csak tovább fokozza. A szabadon elérhető ötletek, eszközök terjedése az interneten bármelyik csoport – legyen az jó vagy rosszindulatú – számára korlátlan lehetőségeket tesz lehetővé. Legyen szó kertészkedésről, saját készítésű bútorokról, vagy éppen gerilla háborúról, a korábban vér és verejték árán megszerzett tudás, amely sokszor évszázadok alatt gyűlt össze, mostantól bárki számára szabadon hozzáférhető.⁶

Túlzás nélkül egyetérthetünk Hammes nyugállományú amerikai tengerészgyalogos ezredessel, aki úgy fogalmazott, hogy a „modern háború minden elérhető hálózatot felhasznál – politikait, gazdaságát, társadalmat, és katonait egyaránt –, hogy meggyőzze az ellenfél politikai döntéshozóit stratégiai céljaik

⁵ GRAY, C. S.: Another Bloody Century. Weidenfeld & Nicolson, London, 2005.

⁶ ROBB, John: Brave New War: The Next Stage of Terrorism and the End of Globalization. Wiley, 2007.

*elérhetetlenségéről, illetve arról hogy elérésük túl költséges lenne a vélt előnyökkel szemben.*⁷ Ez pedig nem más, mint a modern nagystratégia kvintesszenciája.

1.3 Egy ideológia mind felett

Ugyan sokat idézett mondását Francis Fukuyama hivatalosan visszavonta, és elhalasztotta a történelem végét,⁸ a napjainkban tapasztalható ideológia „a liberális demokráciát mindenkinek!” megközelítés helyett, az emberi jogok sztteroidok által hizlalt változata. Az egyre terjedő „cancel culture”, amely részben jogos sérelmeken alapul, napjainkra a nyugati civilizáció gyökereit fenyegető jelenséggé nőtte ki magát azzal, hogy olyan szokásokat, szabályokat és íratlan törvényeket töröl el, amelyeket évszázadok, sőt évezredek véres küzdelmei hoztak létre. Minden egyes embernek vannak különböző – vélt vagy valós – sérelmei, azonban bizonyos csoportok ezeket egyértelműen politikai hasznukra fordítják, hangosan és agresszívan felhasználva ezeket a közvélemény figyelmének megszerzésére és politikai céljaik elérésére. A folyamat során nem foglalkoznak azzal, milyen hosszú távú károkat okoznak tevékenységükkel, ezért ennek alapján kizárólagos céljuk a rövid távú politikai haszonszerzés. A kitűnő nemzetközi kapcsolatokat ápoló szervezetek nem csak a sajtóval, hanem egyéb nemzetközi szervezetekkel is egyértelmű viszonyban állnak, hiszen tüntetéseikről kiemelten és azonnal beszámol a nemzetközi média. Az OTPOR mozgalma⁹ sikeresen döntötte meg az elnyomó milosevicsi rendszert, amely lángba borította az egész Balkánt. Sikerükhöz azonban az a sokszor nem megfelelő súllyal kezelt tény is jelentős mértékben hozzájárult, hogy a NATO 1999-es bombázó hadjárata során Szerbia komoly gazdasági károkat szenvedett. Fenti tény azért is fontos, mert bármelyik demokratikusan megválasztott vezetés – az autoriterekhez hasonlóan – könnyen népszerűtlenné válhat természeti katasztrófák, gazdasági problémák, éhínség vagy éppen saját rossz döntései által. Egy ilyen helyzet a jelentős nemzetközi támogatással rendelkező szervezetek számára bármikor beavatkozási lehetőséget kínál. Érdekes megfigyelni, hogy az elmúlt időszakban az összes külföldi támogatású NGO által segített a változás nyomán azonnal megjelent és elterjedt az emberjogizmus az érintett országokban.

2. A világ, amiben élünk

2.1 Szuper-befolyásos emberek (*Super empowered individuals – SEI*)

Fenti kifejezés viszonylag ritkán használt, ennek ellenére kitűnően leírja azt a jelenséget, amelyet már 2003-ban beazonosítottak, és bizonyos jellegzetességekkel rendelkező személyek leírására használtak.¹⁰ Az eredeti koncepciójában magányos farkasokkal (lone wolf) és kiberterroristákkal kapcsolatban került elő, napjainkra

⁷ HAMMES, T. X.: *The Sling and the Stone: On War in the 21st Century*. Zenith Press Minnesota, 2006.

⁸ MENAND, L.: *The New Yorker*, Francis Fukuyama Postpones the End of History. 2018. szeptember 3. <https://www.newyorker.com/magazine/2018/09/03/francis-fukuyama-postpones-the-end-of-history> (Letöltés ideje: 2020. 04. 09.)

⁹ OTPOR: Ellenállás nevű erőszakmentes mozgalom a rezsimekkel szemben.

¹⁰ BARNETT, Thomas, P.M.: *Why the Pentagon Changes Its Maps, and why we'll keep going to war*. *Esquire* March 2003, <https://www.esquire.com/news-politics/a1546/thomas-barnett-iraq-war-primer/> (Letöltés ideje: 2020. 02. 09.)

nyugodtan használhatjuk ezt a kifejezést azokra a személyekre is, akik befolyásukat, vagyonukat és kapcsolataikat fölhasználva számukra ideológiailag kedvező változásokat idéznek elő.

Fethullah gülen. Sokaknak nem mond semmit ez a két szó, pedig az illető a 2016-os török államcsíny előtt az egyik legbefolyásosabb ember volt Törökországban, kiterjedt nemzetközi kapcsolatokkal és hálózattal. A török szellemi vezető szekuláris iszlám hálózatáról volt ismert Európaszerte. Nem csak iskolákkal, alapítványokkal, bankokkal, és médiatársaságokkal rendelkezett, hanem az alapítója volt a Berlini Interkulturális Dialógus Fórum szervezetének is Németországban. Tevékenységei közül leginkább az iskolák voltak szem előtt. A csúcstechnológiával felszerelt tantermekben jellemzően mit sem sejtő nem-muszlim tanárok oktattak, akik mindössze egy modern felvilágosult egyházi iskolát láttak, amelyet a helyi vállalkozók hálózata tartott fenn, szilárd gazdasági alapot biztosítva ezzel. A kívülről sokáig a vallások közötti együttműködés álarcát fenntartó szervezet száznegyven országban tartott fent iskolánkat, és alapítója szívesen tetszelgett az iszlám Gandhijának szerepében. A jelentős méretűre nőtt szervezetről a Spiegel már 2012-ben megírta, hogy vezetője a kifelé mutatott értékekkel szemben teljesen más elveket vall. Akkor még csak az alapító ellentmondást nem tűrő, erőszakos vezetési stílusáról panaszkodtak korábbi belső alkalmazottai, illetve már akkor arról számoltak be, hogy a Gülen szerint a szervezet végső célja egy Törökországból kiinduló új muszlim mozgalom, amely végül nyugatot is irányítani fogja.¹¹

Fentiek mellett Gülen hálózatának igazi jelentősége alapkoncepciójában rejlik, mivel olyan hagyományos iszlám értékeket használt fel, mint a *sadak* (önkéntes jótékonykodás), *zekat* (kötelező egyházi adakozás a rászorulóknak), *vakif* (az egyházi szervezetek támogatása). Így a legtöbbször mit sem sejtő résztvevőket egy olyan hálózatba vonta bele, amelyeket maguk is a *hizmet* (szolgálat) vagy *cemaat* (a közösség) néven emlegettek. Ezeket a széles körben támogatott eszméket valló szervezeteket egy decentralizált hálózatba szervezte, amely koncepció szintén megfelel az iszlám szellemiségének, ahol nincs egy egységes vallásos főhatóság. Az általa inspirált projektek sikere nagymértékben a helyi üzletemberek, tanárok és kétkezi munkások támogatásának volt köszönhető, elsősorban Törökország városaiban és falvaiban. Ezekben a helyeken a helyi közösség (*cemaat*), már korábban is létezett, ez a típusú szervezet a szekuláris török köztársaság 1920-as évekbeli kiépülésével háttérbe szorított szufi – azaz misztikus iszlám – közösségek felszámolásával, és a helyi medreszék (vallási iskolák) megszüntetésével jött létre. A másképp *szohbetnek* is nevezett kis csoportok nem rendelkeztek formális tagsággal, ahogy bevezetési rítusokkal sem, sőt nem voltak szükség közösségi helyekre vagy nyilvánosan viselt jelképekre sem ahhoz, hogy a csoporthoz tartozzon valaki.¹²

A csoportok tagjai azért gyűltek össze, hogy a lakosság által széles körben támogatott és egyértelműen a társadalom javát szolgáló tevékenységeket végezzenek. A *szobhetekhez* hasonlóan a Gülen mozgalom csoportjai is a kezdetektől fogva lazán

¹¹ POPP, M.: Altruistic Society or Sect? The Shadowy World of the Islamic Gülen Movement. Spiegel International, 2012. 08. 08.
<https://www.spiegel.de/international/germany/guelen-movement-accused-of-being-a-sect-a-848763.html>, (Letöltés ideje: 2020. 03. 09.)

¹² EBAUGH, H. R.: The Gülen Movement: A Sociological Analysis of a Civic Movement Rooted in Moderate Islam. Springer, Dordrecht-Heidelberg, 2009.

szervezettek voltak, és tagjaiktól nemhogy vallási vagy egyéb fogadalmakat, esküket nem követeltek meg, hanem legtöbb esetben még szerződést sem kötöttek velük, amikor valaki csatlakozott hozzájuk. A közreműködők egyszerűen elkezdtek végezni munkájukat a mozgalom megkérdőjelezhetetlen és jótékony céljainak elérésére az oktatás és szociális szolgáltatások területén. Gülen maga bátorította a tagokat, hogy maximálisan használják ki a hálózat által nyújtott lehetőségeket. Ezt az is elősegítette, hogy a titkos szektákat jellemző megalázó, és a tagokat mindennapi környezetükből erővel kialakító módszerek egyike sem volt jellemző a gülenistákra. A szúfi mozgalom misztikus hátere csak tovább fokozta a gülenizmus vonzerejét, mert olyan kisvállalkozókat és munkásokat is befogadott, akik a spirituális megvilágosodás mellett kapcsolatokat és üzleti lehetőségeket is kerestek. Ezt a szellemiséget, és egy felsőbb ügyért végzett munkát alátámasztotta az adminisztráció szinte teljes hiánya is.

Rendkívül decentralizált és laza rendszere miatt rendkívül nehéz volt, és jelenleg is nehéz megbecsülni tagságának számát, de hatalmának csúcán valószínűleg több százezer mérsékelt szunnita tartozott hozzá világszerte. A mozgalom által fenntartott iskolák és vállalkozások elsősorban helyi szinten szerveződtek és informális módon kötődtek magához Gülen személyéhez.

Összefoglalva a fentieket, a Gülen mozgalom kívülről úgy tűnt, hogy egy tiszta, ránézésre jószándékú ideológiával rendelkezik, felfogásuk a tradicionális muszlim ottomán értékeket tükrözte, ráadásul decentralizált nemzetközi szervezetét mindössze a közös célok és az ideológiai vezető kötötte össze. Csak a legbelsőbb kör tagjai látták a hálózat igazi célját, amelyet a Guardian az alábbiak szerint jellemzett: „*egyszerre rendelkezik egy szekta és az iszlám opus dei jellegzetességeivel.*” A 2016-os török államszínváltás támogatása miatt indult vizsgálatok derítették fényt a fentiekre, és ez alapján a mozgalmat nem csak Törökországban, hanem Pakisztánban és az öbölmenti államokban is betiltották, illetve Fethullah terrorista szervezetnek nevezték (Fethullah Terrorist Organisation – FETO).

Fethullah Gülen minden szempontból e szuper befolyásos ember volt azaz SEI. Az elismert Mad Scientist blog szerint a SEI-ket az alábbiak jellemzik:

- kitűnő összeköttetésekkel, és messze a földrajzi lakhelyükön túlnyúló kapcsolatokkal rendelkeznek;
- kiterjedten használják az olcsó, de hatékony kereskedelmi forgalomban kapható technológiát;
- gyakran nehéz azon cselekedetek összekötése velük, amelyek egyértelmű hasznot hoznak számukra;
- nem kötik a nemzetállamok szokásai, erkölcsi, vagy a nemzetközi előírások;
- motivációjuk összetett, politikai, ideológiai, gazdasági, vagy ezek kombinációja egyformán lehetséges;
- gyakran kiszámíthatatlanul viselkednek, nem úgy, mint egy hagyományos racionális aktor.¹³

És ha már szóba kerültek a SEI-k, a 20. század egyik leggyakrabban idézett, mégis legtöbbször félreértett könyve, a Korlátlan Hadviselés hasonló szempontokat

¹³ Emergent Threat Posed by Super-Empowered Individuals. MAD scientist blog, 2018. 01. 02. https://madsciblog.tradoc.army.mil/16-emergent-threat-posed-by-super-empowered-individuals/?doing_wp_cron=1600066040.2279920578002929687500 (Letöltés ideje: 2020. 01. 09.)

foglalmaz meg az általa a nemzetközi rendszer egyensúlyára súlyos fenyegetést jelentő személyekkel kapcsolatban. A két kínai főzredes három ilyen illetőt azonosított be 1999-ben megjelent könyvében. Nem is annyira a tényleges személyek, hanem az általuk betöltött szerep az, amely a nemzetközi rendszerre jellemző új jelenségek miatt fontosak. Pablo Escobar, aki a könyv írásakor a világ kokainkereskedelmének akár 80 százalékát is ellenőrizte, Oszama bin Laden az ékesszóló terrorista-ideológus, akinek kitűnő arabságról tanúskodó költői üzenetei a mai napig visszhangzanak a Közel-Keleten, és a mostanra ikonikus figurává felnövő Soros György befektetési bankár és „filantróp.”¹⁴

2.2 *Blitzkrieg helyett NGO és alapítvány*

Túlságosan is kézenfekvő a Gülen mozgalom és az Open Society Foundation (OSF) működésének hasonlósága ahhoz, hogy kihagyjuk az összehasonlítást. Soros György 1992-ben vált világhírűvé, amikor egy pénzügyi manővernek köszönhetően egymilliárd dollárt keresett rövid idő alatt és egyúttal megakadályozta, hogy a brit font belépjen az európai monetáris unióba. Ezt a típusú megoldást hívhatjuk nyugodtan Blitzkrieg helyettesítőnek, azaz ersatz Blitzkriegnek. Az elmúlt századokban egy hasonló lépés kieroszakolása bizonyosan háborúval történt volna, ebben az esetben azonban elég volt a szárnyait bontogató globalizáció eszközeit fölhasználni arra, hogy Európa ne tudja létrehozni a teljes monetáris uniót. Fenti esetben nyilván nem kizárólag ő maga volt a haszonélvezője ennek a lépésnek, és ha föltennénk a kötelező a kérdést, hogy „cui prodest”, azaz ez a helyzet kinek állt az érdekében, az elég messze vinne minket jelen elemzésünk céljától.

Azonban, még a vállaltan progresszív magazin, az Atlantic is úgy fogalmazta meg, hogy nem elsősorban Soros – a kínai főzredesek által is elítélt – kétes pénzügyi tevékenysége az, amely a legtöbbször előkerül vele kapcsolatban, hanem a „progressziót”, illetve a demokráciát a világ minden részén támogató, küzdő szervezeteket patroláló tevékenysége. Fentiekből egyébként látszik, hogy a tanulmány szerzője egyenlőségjelet tett eme kizárólagos ideológia és a demokrácia közé.¹⁵

Fentiekkel kapcsolatban felmerül a kérdés, ki és hogyan tud megakadályozni egy milliárdost abban, hogy az általa fontosnak tartott ügyekre költse a pénzét. Ha a ki tudja milyen célokért harcoló kiberbűnözőket és igazi céljait titokban tartó Fethullah Gülent SEI-nek nevezzük, akkor egy hozzájuk hasonlóan működő szervezet miért nem tartozik ebbe a körbe? A Kelet-Európai országok, nagy nehézségek árán elnyert függetlenségük miatt érzékenyen reagálnak minden olyan lépésre, amely ezt megkérdőjelezi, vagy egyenesen veszélybe sodorja. Különösen akkor, ha nem egyértelmű háttérű, nem-transzparens célokkal rendelkező szervezetek avatkoznak be a belügyekbe, nyíltan szembemenve az ENSZ alapokmányával, amely kimondja a belügyekbe való beavatkozás tilalmát.¹⁶

¹⁴ LIANG– XIANGSUI i. m

¹⁵ SOSKIS B.: The Atlantic Business. George Soros and the Demonization of Philanthropy, 2017. december 5. <https://www.theatlantic.com/business/archive/2017/12/soros-philanthropy/547247/> (Letöltés ideje: 2020. 05. 09.)

¹⁶ Purposes and principles of the Charter of the United Nations. https://www.un.org/en/sc/repertoire/2010-2011/Part%20III/2010-2011_Part%20III.pdf (Letöltés ideje: 2020. 02. 09.)

És ha már alapítványok. Honlapján, a szervezet küldetésének megfogalmazásakor a National Endowment for Democracy nyíltan beszél arról, hogy feladatait korábban a CIA végezte. A NED több alkalommal a Gülenhez és az Open Society-hez hasonló alapítványokon keresztül fejtette ki tevékenységét. Példának okáért a már említett OTPOR mozgalom által kidolgozott módszertan, a CANVAS kidolgozásában is közreműködött. Kissé meglepő, hogy a CANVAS korábbi honlapján még elérhető Friends of CANVAS fül tanúbizonytsága szerint a NED is aktívan támogatta az alapítványt, nem meglepő módon ez az opció 2022-re már nem érhető el. A korábban két kattintással elérhető információ egyértelművé teszi, hogy működik a be nem avatkozás a belügyekbe. Fentiek miatt felmerül a kérdés, van-e értelme egyáltalán fake news-ról beszélni?¹⁷

Nem kell ahhoz paranoiás autokrata vezetőnek lenni, hogy az ember lássa azokat a pénzzel és erőforrásokkal bőségesen ellátott NGO-kat, amelyek egyértelmű és szűk érdekeket képviselnek. Megfogalmazott céljaik bármennyire is nemesnek és humanitáriusnak tűnnek, jó néhány esetben nem esnek egybe a lakosság és/vagy a demokratikusan megválasztott kormányzat helyzetértékelésével és szándékaival. Nem túlzás kijelenteni, hogy a belügyekbe való be nem avatkozás a legkevésbé betartott ENSZ-alapelv mind közül.

2.3 Fake news és a média

Európai polgárokat kérdezve, a felmérések szerint a legtöbb esetben a fake news-ról napjainkra Európában betiltott Russia Today, és egyéb orosz hírforrások jutnak az EU lakosainak eszébe.¹⁸ Mindentől függetlenül Magyarországon és nemzetközileg is volt rá példa, hogy meghatározónak minősített hírforrásokból szándékos tévedések jutottak el a közvéleményhez. Adja magát a gondolat, hogy maga a fogalom új találmány, de Merriam-Webster szótár szerint már százharminc éves.¹⁹

Mitől téves vagy hamis egy hír, azaz angolul fake? A tévesen vagy szándékosan torzított módon bemutatott esemény. Azonban a fake news egy fegyver. Az információs hadviselés fegyvere, ez utóbbit szokták PSYOPS-nak is nevezni. Azért lett magából a forgalomból ekkora hír, mert a kutatások szerint az orosz állami hírforrások először alkalmazták sikerrel rajtunk. De mi magyarázza a megszállottságot, amivel a fake news elleni harcot vívják? Ugyanis ezen esetekben egyértelműen az orosz állami média propagandaüzeneteiről volt szó, amelyek azonban valamiért jobban rezonáltak a befogadókkal, mint a másik oldal üzenete. Különös csavart ad a történetnek, hogy a fake news elleni küzdelem a szólásszabadság jegyében zajlik. Miért nem az üzenet és a módszerek áthelyezésén van a hangsúly, miért nem egy olyan átlátható és tudatos társadalmat építünk, ahol a féligazságok egyértelműen leplezik le saját magukat? Hivatalos álhíreket csak a Russia Today és egyéb állami média terjeszt?

¹⁷ CANVAS homepage. <https://canvasopedia.org/about-us/> (Letöltés ideje: 2020. 02. 09.)

¹⁸ ELLIOTT R.: Opinion Media, How Russia spreads disinformation via RT is more nuanced than we realize. The Guardian, 2019. július 26. <https://www.theguardian.com/commentisfree/2019/jul/26/russia-disinformation-rt-nuanced-online-ofcom-fine> (Letöltés ideje: 2020. 02. 09.)

¹⁹ Merriam-Webster Dictionary: Fake News. <https://www.merriam-webster.com/words-at-play/the-real-story-of-fake-news>, (Letöltés ideje: 2020. 02. 09.)

Magával a fake news-al ugyanaz a probléma, mint a hibrid hadviseléssel. Egy ősrégi jelenséget próbálunk újdonságként beállítani. Mert nemcsak modern nemzetállamok tudják fegyverként használni a (dez)információt. Fennmaradt néhány, még a Twitter-üzenetknél is rövidebb, gúnyos, vagy egyenesen lejárató üzenet, például a római köztársaság utolsó éveiből, ahol a főhatalomért vetélkedő Octavianus sikerrel használta őket a Kleopátrával Egyiptomban időző Antonius lejáratására. Egy vonatkozó UNESCO-dokumentum olyan fake news-terjesztőket nevez meg, mint az „államok, populista politikusok és tisztességtelen módon viselkedő vállalkozások”. Tegyük hozzá: magánszemélyek. Tehát mindenki. De hol húzódik a határ a félretájékoztatás, a propaganda és a hírlapi kacsa (hoax), valamint a tényszerű tájékoztatás között? A dokumentum által javasolt média- és információtudatosság, a fact checking és a források gondos megválogatása, valamint ellenőrzése meglehetősen nehezen kivitelezhető napjainkban²⁰, amikor sorra dőlnek le a „független” újságírók évtizedek óta omladozó utolsó bástyái is. Egy szó, mint száz, hogy mitől álhír (fake news) a hír, azt az olvasó dönti el, ugyanis objektív kritériumokat objektív és állandó viszonyítási pontok hiányában nem lehet felállítani.

Az Al-Kaida legnagyobb növekedését szeptember 11-e után nem fizikai, hanem társadalmi területen érte el, amikor megjelent az akkor még elég újdonságnak számító interneten. Bin Laden propaganda és kommunikációs célokra már a terrortámadás előtt is használták az internetet, de a keletkezett hírnév nyomán ez a tevékenységük gyorsan bővült. Ennek részben gyakorlati okai is voltak, ahogy a terrortámadás után Afganisztán egyre kevésbé bizonyult biztos menedéknél a számukra, úgy a terrorszervezet is egyre inkább virtuálisan volt jelen, mint fizikailag. Ez annak is volt köszönhető, hogy a kétezres évektől egyre gyorsabban terjedtek el még a világ ezen a részén is a számítógépek és mobiltelefonok, amelyeken keresztül el lehetett érni a világhálót.²¹ Terrorista csoportok azonban nemcsak hasonló tettekkel, hanem például jótékonyági szervezetekkel is képesek támogatásuk növelésére, ahogy azt a Hezbollah példája mutatja, ráadásul fenti szervezet kiterjedt média birodalommal is rendelkezik.²²

3. Legmélyebb félelmünk és kivezető út

3.1 Beszélhetünk egyáltalán hibrid hadviselésről?

„Hibrid hadviselés alatt különleges műveleti erők használatát értjük, amelyet kiber- és információs hadviselés, valamint megtévesztés támogat. Az oroszok így foglalták el a Krím-félszigetet és támogatták a kelet-ukrajnai lázadókat. A látszat

²⁰ IRETON, C. – POSETTI, J. (Szerk.): Journalism, 'Fake News' & Disinformation. UNESCO Series on Journalism Education, Paris, 2018.

<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000265552/PDF/265552eng.pdf.multi>,
(Letöltés ideje: 2020. 01. 22.)

²¹ SCHEUER, M.: Imperian Hubris. Why the West Is Losing the War on Terror, Potomac Books, Washington, 2004.

²² HOFFMANN, F. G.: Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars. Potomac Institute for Policy Studies, Arlington, Virginia, 2007. december
https://www.potomacinstutute.org/images/stories/publications/potomac_hybridwar_0108.pdf (Letöltés ideje: 2020. 02. 09.)

ellenére ez a megoldás sem gyógyír minden bajra, az új módszerek mellett az összetevők régóta mindenki számára ismertek.”²³

Egyik megalkotója, Breedlove tábornok is kiemelte, hogy a hibridnek nevezett hadviselés nem mindig és nem mindenkor járható út. Jól mutatja a koncepció kiforratlanságát, hogy a korábban használt DIME (diplomacy, intelligence, military, economy – diplomácia, hírszerzés, katonai és gazdasági) betűszót, a hibrid hadviselés váltotta fel, sőt mostanra már a hibrid fenyegetések. Jól látható, hogy a Nyugat által egyre gyakrabban használt kifejezés azt sejteti, mintha valami újjal, valami igazán fenyegetővel néznénk szembe, amely meghaladja a képességeinket. A mostanra meglepő módon többé-kevésbé hivatalossá vált koncepciót azonban nehéz komolyan venni, mivel egyetlen esetre alapozva hirdették meg létrejöttét, és a kialakulásához szükséges feltételek hosszú listája miatt sokkal inkább tűnik egy műveleti bravúrnak, mint egy új korszak eljövételének.

Az azonosított feltételek között egyrészt olyan szempontok is szerepelnek, amelyek nem csak a hibridnek nevezett hadviselés esetén, hanem bármilyen más helyzetben is súlyos krízist sejtetnek.²⁴ Ha az ellenség már jelentős katonai fölényben van, az állam gyenge, a központi kormányzatot nem támogatja a lakosság többsége, ráadásul az ellenállók kívülről jelentős logisztikai támogatást is kapnak, nyugodtan beszélhetünk bukott államról, és nem kell új fogalmakat kitalálnunk rá. Ráadásul a fenti helyzet ugyanúgy jellemző egy gerilla háború végső fázisára Mao Ce Tung háromfázisos modelljében. Ráadásul a központi kormányzattal szemben állók ideológiája éppúgy lehet etnikai, vallásos, vagy egyéb ideológiai, sőt akár pártalapú is, ahogy akár ezek kombinációja is. Ettől függetlenül számtalan gerilla csoport harcolt sikerrel, annak ellenére, hogy az előzőekben bemutatott szempontok rájuk is mind érvényesek voltak.

A fő probléma a hibrid hadviselés elméletével, hogy az egyetlen esettanulmány – a Krím-félsziget, mondjuk úgy, elcsatolása – a legfőbb szempontot hagyja ki: ez pedig az, hogy Oroszország, az állítólagos elmélet alkalmazója, atomhatalom. Ez az egyetlen tény az, amely meggátolta a NATO-t vagy a nyugati hatalmakat abban, hogy a 2014-ben Ukrajnában véghezvitt területrelást katonai erővel visszafordítsa. Emiatt, illetve a fent felsorolt indokok (gyenge központi kormányzat, etnikai feszültségek, és jelentős létszámban előre a területen tartózkodó ellenséges erők!) miatt rendkívül valószínűtlen, hogy egy hasonló forgatókönyv újból bekövetkezik. A világ legtöbb országában, nem a Krímben látott módon, tárt karokkal várták volna a „kis zöld embereket”, azaz az ellenséges könnyű gyalogságot, nem virágokkal, hanem tűzérségi zárótűzzel fogadták volna, amint elkezdik az utak és a katonai létesítmények blokádját. Egy észt katonatiszt az alábbiak szerint válaszolt arra a kérdésre, mi történik, ha az országukban kis zöld emberek jelennek meg: „*ha kis zöld embereket látunk, egyszerűen lelőjük őket.*”²⁵

²³ USAF General Phillip M Breedlove NATO Saceur. Jane's Defence Weekly, 2015. április 15.

²⁴ RÁCZ, A.: Russia's Hybrid War in Ukraine. Breaking the Enemy's Ability to Resist. Finnish Institute of International Affairs, Helsinki, FIIA report 43. 2015.

²⁵ RADIN, A.: Hybrid Warfare in the Baltics: Threats and Potential Responses. Rand Corporation, 2017.
https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR1500/RR1577/RAND_RR1577.pdf (Letöltés ideje: 2020. 02. 08.)

Ha a katonai ellenállás valamilyen szempontból nem megoldható, vagy nem jár sikerrel, a védekező fél még mindig szövetségeséhez fordulhat, hogy visszaállítsa az invázió előtti állapotot, a *status quo antet*. A krímihez hasonló helyzet, egy meglepetésszerű döntő támadással szerzett előny visszafordításával szemben kizárólag egy nukleáris hatalom rendelkezik megfelelő védelemmel. Az összes többi, az európai hibrid kiválósági központ által felsorolt kiber-, információs és titkosszolgálati művelet ellen egy jól működő elhárításnak és államnak eleve fel kell készülnie.²⁶

Fentiek miatt nem túlzás azt állítani, hogy a hibrid fenyegetések alatt felsorolt valós veszélyek nem valami filmbéli főgonosz titkos terveinek az eredménye, hanem a saját lustaságunké és tehetetlenségünké. Egy hagyományos dízel–elektromos meghajtású tengeralattjáró (SSK), és egy nukleáris meghajtású vadásztengeralattjáró (SSN) küzdelme éppúgy hibrid módszernek minősülne, mint a fentiekben leírtak, mégis külön kiválósági központ a kutatásukra. Azok a tényezők, amelyek ebben a koncepcióban megjelennek, tipikusan a gyenge vagy bukott államokra a jellemzőek, lásd Szíria például. Nehezen elképzelhető egy, a Majdan térihez hasonló tüntetéssorozat a visegrádi négyek államaiban, ahol mesterlövészek mind a két oldalt lőhetik következmények nélkül.

3.2 *Proxy ante portas!*

Titus Livius fenti parafrázisa arra utal, hogy a lakosság érdekeivel ellentétes befolyást képviselő proxy-k már közvetlen fenyegetést is jelenthetnek. A proxyk kora túlzás nélkül bekövetkezett, mert a hagyományos érdekérvényesítést rendkívül nehéz megvalósítani a modern, és több szállal egymáshoz kötődő államok között, bár, mint azt az orosz–ukrán háború mutatja, egyáltalán nem lehetetlen.

A tömeges tüntetések, lázongások, fosztogatások, amint azt a Black Lives Matter nyomán kirobbant amerikai események is mutatják, sokkal nagyobb veszélyt jelentenek, mint egy külső támadás. Egy hasonló politikai vákuumban jött létre a Hezbollah, amely szervezet azóta is több alkalommal sikerrel alkalmazta a tömegmegmozdulásokat érdekei előmozdítására.²⁷ Egy látszólag közérdekű, és széles körű támogatással bíró ügyet is könnyen fel lehet használni arra, hogy káoszba taszítsanak egy országot. Ehhez sokszor nagyobb mértékű és ezért viszonylag könnyen felderíthető külföldi beavatkozásra sincs szükség. A sajtó által felerősített Black Lives Matter mozgalom 2020-as tombolása is mutatja, hogy proxyk alkalmazásával nemcsak valós, hanem feltételezett sérelmek is súlyos társadalmi, és/vagy gazdasági következményekkel járhatnak. Példának okáért a BLM mozgalom a média segítségével több mint 100 napig megszállva tartotta az amerikai nagyvárosok nagy részének köztereit függetlenül attól, hogy még a néger lakosság nagy része sem támogatta módszereiket.²⁸

²⁶ European Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats.
<https://www.hybridcoe.fi/hybrid-threats/>, (Letöltés ideje: 2020. 01. 22.)

²⁷ HOFFMANN (2007.) i. m.

²⁸ SELSKY A.: Unruly Portland protests continue after 100 straight days, 2020. szeptember 6.
<https://katu.com/news/local/unruly-portland-protests-continue-after-100-straight-days>
(Letöltés ideje: 2020. 02. 09.)

A hasonló célú szovjet, majd orosz aktív műveleteket mind a szakemberek, mind a média már alaposan kielemezte, különösen azért, mert a Szovjetunió nagy sikerrel alkalmazta őket nyugaton. Bár a közelmúltig a kínai befolyás legfeljebb gazdasági együttműködés formájában jelent meg, a Konfuciusz intézetek elleni amerikai nyomozás már egy hasonló koncepció árnyékát vetíti előre.²⁹ Ezzel a folyamattal párhuzamban érdemes figyelni a British Council irodáinak bezárását Oroszországban 2018-ban, ugyanis a fentiek miatt szinte bármilyen szervezet válhat proxyvá, legalábbis megvásárolhatják ezzel. Ahogy szokták mondani, az ördög nem alszik, és bármelyik humanitárius szervezetről kiderülhet, hogy a FETO-khoz hasonlóan valódi céljai jelentősen eltérnek a kifelé mutatottaktól.

3.3 Egy modern nagystratégia felé

„A nagystratégia megalkotásánál figyelembe kell venni úgy a gazdasági, mint az emberi erőforrás lehetőségeit a nemzeteknek, hogy a küzdelem folytatása fenntartható legyen. Legalább ennyire fontos a lakosság harci szellemének fenntartása is, ezért a morális tartalékokat is érdemes felmérni, mert az ellenállás szándéka sokszor fontosabb, mint a katonai erő közvetlen megtestesülése. A nagystratégiának számolnia kell az erőforrások megosztásával a különböző haderőnemek és a gazdaság között, az előzőek ugyanis nem képzelhetők el az utóbbi nélkül. Fentiek miatt a haderő csak egy a nagystratégia elemei közül, amelynek szóba jöhető eszközökként figyelembe kell vennie a gazdasági és az erkölcsi nyomásgyakorlást is az ellenség akaratának megtörésére, amely a háború egyik célja.” Basil Liddel-Hart

A nagystratégia fogalma olyan távoli területeken is előkerül, mint a japán császári haditengerészet 1887-1941 történetéről szóló vaskos elemzés, hiszen a keleti országok inkább a maga teljességében látják a háborút.³⁰ Ez az átfogó koncepció annak ellenére kikerült a divatos kifejezések közül, hogy úgy elméletileg, mint a gyakorlatban számtalan példa támasztja alá a létezését. Ez az ellenség legyőzésére egy kombinált, és minden lehetőséget számba vevő megközelítés már Szun-Cu-nál megjelent.

Homályos és ködös, gyorsan elfelejtett fogalmak helyett valós eseményekre kellene koncentrálnunk. Az előzőekben leírt új érdekérvényesítési paradigma ugyanis nem 2014-ben indult el, hanem már a hidegháború végén láthatóak voltak jelei, példának okáért az 1989-ben megfogalmazott 4. generációs hadviselés is hasonló problémákat feszegetett.

„A negyedik generációs hadviselés pontosan meghatározott politikai célok érdekében végzett, gyakran több szervezet ideológiai közösségén alapuló általában nem-katonai tevékenység, mely szakít a hagyományos hadviselés szabályaival és hatását több, egymást kiegészítő és felerősítő területen végrehajtott műveletek eredményképpen fejei ki. Létrejöttéhez elengedhetetlenek voltak a következő tényezők:

²⁹ WONG, E.: Politics, U.S. Labels Chinese Language Education Group a Diplomatic Mission. The New York Times, 2020. augusztus 13.
<https://www.nytimes.com/2020/08/13/us/politics/state-department-confucius-institutes.html>, (Letöltés ideje: 2020. 02. 09.)

³⁰ EVANS, David C. – PEATTIE, Mark R.: Kaigun: Strategy, Tactics, and Technology in the Imperial Japanese Navy, 1887-1941. Naval Institute Press, Annapolis, Maryland, 2012.

*az egyetemes emberi jogok deklarációja, a nemzetközi szervezetek megerősödése, a globalizáció és kísérő jelenségei, valamint az információtechnológiai robbanás.*³¹

3.4 Következtetések: jó kormányzás felelős állampolgárok, pénzügyi illetve biztonsági lépések

A túlságosan is racionális nyugattal szemben keleten a mai napig divat a szimbólumok, a szimbolikus beszéd és jelképek használata még tudományos művekben is. Követve ezt a szokást, véleményem szerint: a medve felébredt, a sárkány közelít, a sas skizofrén és Európé bénultan vár Zeuszra. Tehát tennünk kell valamit.

Bár a good governance alapelvei magától értetődőek, néhány azonban mintha kifejezetten Immanuel Kant Örök békéjéből lépett volna elő, annyira idealista. Emiatt elengedhetetlen, hogy maximális pragmatizmussal kezeljük problémáinkat, és se a hibrid hadviseléshez hasonló hiú ábrándok, se a „minden rendben van” kényelmes tétlenségének ne adjuk át magunkat. Az európai vezetés sokszor úgy viselkedik, mint a mesében a juhász, aki azt kiabálja, hogy jön a farkas, jön a farkas. És amikor a medve megjelenik akkor már késő. Minden államnak, sőt nagyhatalomnak megvannak a maga érdekei, és minden elérhető eszközt fel fog használni, hogy ezeket érvényesítse. Csakhogy ezek számunkra is elérhetőek, legyen szó az Európai Unióról vagy Magyarországról. Épp itt lenne az ideje egy valós és átfogó európai védelmi stratégia elkészítésének, amelyben a biztonság mind az öt klasszikus eleme szerepet kap.

Figyelembe véve jelenlegi helyzetünket, az elmúlt évtizedek európai semmittevése után a biztonság területén talán a legjobb példa a minél hamarabb kialakítandó védelmi stratégiára az afrikai méhészborsz megközelítése lenne. A *ratelnek* is nevezett kisragadozó mindössze 80 centiméter hosszú és 10-15 kilogramm súlyú, mégis a nála nagyobb oroszlánok is tisztelik. Vastag bőrének és vastagságának köszönhetően a csúcsragadozók is, ha tehetik elkerülik. A példa gyakorlati alkalmazására kitérő párhuzam Finnország totális védelmének koncepciója (Credible defence), amelyet egy erős fegyveres erő és egy felkészült és felkészített társadalom alkot, amelyek együtt a legtöbb biztonsági problémával, sőt természeti katasztrófával képesek szembeszállni, vagy legalábbis a hatásait jelentősen csökkenteni.³²

Még jelenleg talán visszafordíthatóak azok az Európa társadalmában és gazdaságában jelentős szakadásokat okozó folyamatok, amelyeket a vetélytársak ki tudnak használni. Amennyiben az EU honlapján elérhető jó kormányzati alapelvek a valóságban is megvalósulnának, sokkal kevésbé lennének kiszolgáltatva a külső elemeknek.³³ Akármilyen is lesz a végeredménye a határaink mellett zajló ukrán konfliktusnak, a katonai és egyéb fenyegetések egyértelműen magasabb szintre emelkednek lezárultával. Nem kell újra feltalálni a kereket, elég a többévezredes nagy stratégia és a józan ész, hogy szembeszálljunk az állami vagy egyéb szervezetek által irányított proxy-kkal.

³¹ SOMKUTI B.: A negyedik generációs hadviselés – az érdekérvényesítés új lehetőségei. NKE HDI doktori értekezés, 2012. <http://m.ludita.uni-nke.hu/repozitorium/handle/11410/9570?show=full> (Letöltés ideje: 2020. 02. 09.)

³² Credible Defense. <https://valtioneuvosto.fi/en/marin/government-programme/defence-policy> (Letöltés ideje: 2020. 01. 23.)

³³ Good governance principles. <https://www.coe.int/en/web/good-governance/12-principles> (Letöltés ideje: 2020. 02. 09.)

Felhasznált irodalom:

- BARNETT, Thomas, P.M.: Why the Pentagon Changes Its Maps, and why we'll keep going to war. *Esquire* March 2003, <https://www.esquire.com/news-politics/a1546/thomas-barnett-iraq-war-primer/> (Letöltés ideje: 2020. 02. 09.)
- BBC News: British blamed for Basra badgers. 2007. július 12. http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/6295138.stm, (Letöltés ideje: 2020. 02. 09.)
- Cambridge Dictionary: Post-truth. <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/post-truth> (Letöltés ideje: 2020. 01. 22.)
- CANVAS homepage. <https://canvasopedia.org/about-us/> (Letöltés ideje: 2020. 02. 09.)
- Credible Defense. <https://valtioneuvosto.fi/en/marin/government-programme/defence-policy> (Letöltés ideje: 2020. 01. 23.)
- Ebaugh, H. R.: *The Gülen Movement: A Sociological Analysis of a Civic Movement Rooted in Moderate Islam*. Springer, Dordrecht-Heidelberg, 2009.
- ELLIOTT R.: Opinion Media, How Russia spreads disinformation via RT is more nuanced than we realize. *The Guardian*, 2019. július 26. <https://www.theguardian.com/commentisfree/2019/jul/26/russia-disinformation-rt-nuanced-online-ofcom-fine> (Letöltés ideje: 2020. 02. 09.)
- Emergent Threat Posed by Super-Empowered Individuals. MAD scientist blog, 2018. 01. 02. https://madsclublog.tradoc.army.mil/16-emergent-threat-posed-by-super-empowered-individuals/?doing_wp_cron=1600066040.2279920578002929687500 (Letöltés ideje: 2020. 01. 09.)
- European Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats. <https://www.hybridcoe.fi/hybrid-threats/>, (Letöltés ideje: 2020. 01. 22.)
- EVANS, David C. – PEATTIE, Mark R.: *Kaigun: Strategy, Tactics, and Technology in the Imperial Japanese Navy, 1887-1941*. Naval Institute Press, Annapolis, Maryland, 2012.
- Good governance principles. <https://www.coe.int/en/web/good-governance/12-principles> (Letöltés ideje: 2020. 02. 09.)
- GRAY, C. S.: *Another Bloody Century*. Weidenfeld & Nicolson, London, 2005.
- HAMMES, T. X.: *The Sling and the Stone: On War in the 21st Century*. Zenith Press Minnesota, 2006.
- HOFFMANN, F. G.: *Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars*. Potomac Institute for Policy Studies, Arlington, Virginia, 2007. december https://www.potomac institute.org/images/stories/publications/potomac_hybrid_war_0108.pdf (Letöltés ideje: 2020. 02. 09.)

- IRETON, C. – POSETTI, J. (Szerk.): Journalism, 'Fake News' & Disinformation. UNESCO Series on Journalism Education, Paris, 2018. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000265552/PDF/265552eng.pdf.multi>, (Letöltés ideje: 2020. 01. 22.)
- LIANG, Qiao – XIANGSUI, Wang: Unrestricted Warfare: China's Master Plan to Destroy America. Echo Point Book and Media, Brattleboro, Vermont, 2015.
- MENAND, L.: The New Yorker, Francis Fukuyama Postpones the End of History. 2018. szeptember 3. <https://www.newyorker.com/magazine/2018/09/03/francis-fukuyama-postpones-the-end-of-history> (Letöltés ideje: 2020. 04. 09.)
- Merriam–Webster Dictionary: Fake News. <https://www.merriam-webster.com/words-at-play/the-real-story-of-fake-news>, (Letöltés ideje: 2020. 02. 09.)
- Merriam–Webster Dictionary: Proxy. <https://www.merriam-webster.com/dictionary/proxy> - (Letöltés ideje: 2020. 08. 25.)
- POPP, M: Altruistic Society or Sect? The Shadowy World of the Islamic Gülen Movement. Spiegel International, 2012. 08. 08. <https://www.spiegel.de/international/germany/guelen-movement-accused-of-being-a-sect-a-848763.html>, (Letöltés ideje: 2020. 03. 09.)
- Purposes and principles of the Charter of the United Nations. https://www.un.org/en/sc/repertoire/2010-2011/Part%20III/2010-2011_Part%20III.pdf (Letöltés ideje: 2020. 02. 09.)
- RÁCZ, A.: Russia's Hybrid War in Ukraine. Breaking the Enemy's Ability to Resist. Finnish Institute of International Affairs, Helsinki, FIIA report 43. 2015.
- RADIN, A.: Hybrid Warfare in the Baltics: Threats and Potential Responses. Rand Corporation, 2017. https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR1500/RR1577/RAND_RR1577.pdf (Letöltés ideje: 2020. 02. 08.)
- RAMSAY G. and ROBERTSHAW S.: Weaponising news RT, Sputnik and targeted disinformation. King's College London, The policy institute centre for the study of media, communication and power, 2019. <https://www.kcl.ac.uk/policy-institute/assets/weaponising-news.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 08. 09.)
- ROBB, John: Brave New War: The Next Stage of Terrorism and the End of Globalization. Wiley, 2007.
- SCHEUER, M.: Imperian Hubris. Why the West Is Losing the War on Terror, Potomac Books, Washington, 2004.
- SELSKY A.: Unruly Portland protests continue after 100 straight days, 2020. szeptember 6. <https://katu.com/news/local/unruly-portland-protests-continue-after-100-straight-days> (Letöltés ideje: 2020. 02. 09.)
- SOMKUTI B.: A negyedik generációs hadviselés – az érdekérvényesítés új lehetőségei. NKE HDI doktori értekezés, 2012. <http://m.ludita.uni-nke.hu/repozitorium/handle/11410/9570?show=full> (Letöltés ideje: 2020. 02. 09.)

- SOSKIS B.: The Atlantic Business. George Soros and the Demonization of Philanthropy, 2017. december 5.
<https://www.theatlantic.com/business/archive/2017/12/soros-philanthropy/547247/> (Letöltés ideje: 2020. 05. 09.)
- Turkey: up from the depths. Editorial. The Guardian, 2013. december 27.
<https://www.theguardian.com/commentisfree/2013/dec/27/turkey-murky-depths>, (Letöltés ideje: 2020. 03. 09.)
- USAF General Phillip M Breedlove NATO Saceur. Jane's Defence Weekly, 2015. április 15.
- VAN CREVELD, Martin: On Future War. Brassey's, London, 1992. ISBN: 0080417965
- WONG, E.: Politics, U.S. Labels Chinese Language Education Group a Diplomatic Mission. The New York Times, 2020. augusztus 13.
<https://www.nytimes.com/2020/08/13/us/politics/state-department-confucius-institutes.html>, (Letöltés ideje: 2020. 02. 09.)

ENERGIABIZTONSÁG I.
A VISEGRÁDI ORSZÁGOK FÖLDGÁZHÁLÓZATÁNAK VIZSGÁLATA
KÜLÖNÖS TEKINTETTEL AZ OROSZ FÖLDGÁZ-INFRASTRUKTÚRA
PROJEKTEKRE

A 2000-es évek elejétől kezdve az európai energiaágazat mélyreható változásokon ment keresztül, köszönhetően a különböző nemzetközi eseményeknek. Ezek közül jelentős hatással volt és van az ágazatra nézve az Oroszország és Ukrajna között kialakult konfliktus rendezetlensége és az orosz stratégiai célkitűzések megvalósítása. Oroszország elsődleges célja, hogy minél több földgázt szállítson az Európai Unióba, ezért a Gazprom segítségével célul tűzte ki, hogy Európa irányába megerősíti földgáz-infrastruktúráját, miközben megkerül néhány hagyományos tranzitországot. Tekintettel a szállítás és a forgalmazás módjára, valamint a régió importfüggőségének állapotára, ezen tevékenysége folyamatosan a figyelem középpontjában áll. Bár Közép-Európa nem áll a tranzitrendszer átalakításának centrumában, mégis a korábban biztos tranzitországok pozíciója a jövőben sérülni fog, amely miatt már jóval az új infrastrukturális projektek megvalósulása előtt Oroszország éket vert az európai országok közé. Európa különböző országai aggódni kezdtek amiatt, hogy az új csővezetékek (Északi Áramlat 2., Török Áramlat) jelentősen át fogják alakítani az ellátási láncolatokat szerte Európában, továbbá az új hálózatok Oroszország geopolitikai érdekeit fogják szolgálni, és ennek mentén fognak létrejönni és működni. Nem meglepő, hogy az ellenző országok jelentős része Közép- és Kelet-Közép-Európában található, amelybe beletartoznak a V4-ek Országai is. Fontos megemlíteni, hogy az elmúlt évtizedben fokozatosan romlott a kapcsolat Oroszország és a nyugati országok között. Ez a tendencia nem csak a nyugati országok energiapolitikájában mutatkozott meg, hanem külpolitikájukra is hatással volt, amely gyakran megjelenik a nézeteltérésekből fakadó kommunikáció formájában. A V4-ek és Oroszország között hosszú ideje fennálló politikai viselkedésformák, valamint a közös történelmi tapasztalatok beágyazódtak az országok politikájába, Oroszországhoz való viszonyukba, amely jelentős szerepet játszik a V4-ek külpolitikájában és energiapolitikájában is.

Az orosz energiastratégia megvalósításának manifesztációja közül valószínűleg a legmegosztóbb projekt az Északi Áramlat 2 gázvezeték megépítése volt.

A csővezeték második szála az első mellett további 55 milliárd köbméter/év orosz gázt tud exportálni Európába.¹ Emiatt a Gazprom képes jelentős mennyiségű földgázt eljuttatni Nyugat-Európába, miközben elkerüli Kelet-Közép-Európát, amely eddig az orosz gáz fő tranzitrégiója volt. Miként a kapcsolat Oroszország és a Nyugat között folyamatosan romlik, egy ilyen lépés természetesen aggodalmakat vet fel az ellátásbiztonsággal kapcsolatban, különös tekintettel a szóban forgó régióban.

¹ Russia's Nord Stream 2 Natural Gas Pipeline to Germany Halted. p. 1. <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/IF/IF11138> (Letöltés ideje:2023. 01. 31.)

Ezenkívül egy másik nagy orosz infrastrukturális projekt, a Török Áramlat építése 2018-ban befejeződött, amelynek fő célja Ukrajna megkerülésével a Törökországon keresztül Európába történő gázszállítás kialakítása volt. A Gazprom a Török Áramlat második vezetékének Európába vezető útvonaltát Bulgárián, Szerbián, Magyarországon és Szlovákián keresztül választotta ki.

1. ábra: A Török Áramlat útvonala²

² Turkish Stream or Russian Stream? <https://euromaidanpress.com/2016/10/20/turkish-stream-or-russian-stream/> (Letöltés ideje: 2023. 01. 31.)

A gáz 2020-tól Bulgáriába és Szerbiába, 2021-től Magyarországra, 2022 második felében pedig Szlovákiába kerül importálásra.³ Ez a projekt az utódja a meg nem valósított Déli Áramlat gázvezetéknek, amely 2014 végéig hosszú ideig vita tárgyát képezte az Európai Unió és Oroszország között. A Gazprom a stratégiai célkitűzéseit hozzáigazította a hosszú távú célokhoz, amelynek alapja a jelenlegi logisztikai vezetéseken alapul.

Összegzőképpen a közép-európai országok esetében mind a kettő gázvezetékben hatalmas potenciál van arra vonatkozóan, hogy megoldja a hosszú távú gázellátási folyamatokat Európában, azonban mindkettő képes alapjaiban megváltoztatni a régóta fennálló ellátás mintáját.

Az új projektek nagy vitát váltottak ki Európaszerte, tekintettel arra, hogy az európai gázellátásra jelentős hatással voltak az új beruházások. A V4-országok egyes tagjai között jelentős hozzáállásból fakadó különbségek mutatkoztak, annak ellenére, hogy 2016-ban hivatalosan mindannyian csatlakoztak az Északi Áramlat 2 projektet ellenző országok csoportjához. A közös történelmi tapasztalatok tükrében úgy tűnik, hogy a közöttük lévő viselkedésbeli különbségek meglehetősen jelentősnek tűnnek, és nem elhanyagolhatóak a jövőt illetően. Az együttműködés és koordináció az ellátásbiztonság összehangolásának kérdésében kiemelt jelentőségű, miután mind a négy ország 2004-ben csatlakozott az Európai Unióhoz. Ezt követően fokozott koordinációra lett volna szükség, különösen a 2009-es második gázválság után, amikor az országok közötti kapcsolat erősebbé vált, amely az észak–déli gázfolyosó megépítésének tervében vetült ki, amely mind a négy országnak jelentős ellátásbeli biztonságot adott.⁴

Kutatásaim során megvizsgáltam az energiabiztonság kettőségét, amely során megállapítottam, hogy egy ország energiabiztonsága lehet államközpontú vagy piacorientált.⁵

Az államközpontúság hívei azt állítják, hogy az államigazgatás természetesen a saját szükségleteit tartja szem előtt, amelybe beletartoznak a létfontosságú ágazatok, köztük az energia feletti kontroll. Ez a feltételezés a nemzetközi realista megközelítésen alapul, amely az államot tekinti a fő rendszerszintű szereplőnek, akinek fő tevékenysége a saját túlélésének garantálása.⁶ Ebből a megközelítésből nézve az állam a túlélése szempontjából létfontosságúnak tekinti az energiaforrásokat, elengedhetetlenek az állam működése érdekében, és mint ilyeneket, állami ellenőrzés alá kell vonni őket. Hasonlóképpen, az energiaforrások megszerzése is célja egy állam tevékenységének, amelyhez alakítja az ellátásbiztonsági politikáját.

³ BARSUKOV, Jurij: A Gazprom döntött, Kelet-Európa megerősíti a Török Áramlat útvonalát <https://www.kommersant.ru/doc/3806415> (Letöltés ideje: 2023. 01. 31.)

⁴ The Visegrad Group. 2011. Declaration of V4 energy ministers. <https://www.visegradgroup.eu/2011/declaration-of-v4-energy> (Letöltés ideje: 2023. 01. 31.)

⁵ GILPIN, R.: Global Political Economy: Understanding the International Economic Order. Princeton University Press, Princeton. 2001. p.17 <https://doi.org/10.1515/9781400831272> (Letöltve: 2023.01.31.)

⁶ BURCHILL, S. E.: Theories of International Relations. Houndmills. 2005. <https://link.springer.com/book/10.1057/9780230005778> (Letöltés ideje: 2023. 01. 31.)

Ennek az elméleti megközelítésnek az ellenkezője a piacorientált szemlélet, amely a liberális elméleteken alapul, és a multilaterális együttműködés, a kölcsönös függőség és a piaci kereskedelem szerepét hangsúlyozza. Ebben az értelemben az energia egy árucikk, és az állami beavatkozás nem kívánatos tevékenység.⁷

A piacorientált megközelítés alapvetően ellentétben áll az államközpontú megközelítéssel. A V4-ek államai a posztkommunista országok közé tartoznak, amelyek az 1990-es években tértek át az államközpontúságról a piacközpontúságra. Ez a folyamat az európai integráció egyik szerves vetülete volt. Az országok energiapolitikájának elemzése során céloim bemutatni azt, hogy mely elvet alkalmazzák az országok energiapolitikájukban, valamint külpolitikájuk kialakításában.

Az országok elemzésénél figyelemmel kellett lenni a régió történelmére, amely során megvizsgáltam az egyes országok Oroszországhoz fűződő külpolitikai kapcsolatát. Ezután megnéztem az orosz gázzal kapcsolatos infrastruktúra fontosságát a V4-országok vonatkozásában. Itt az orosz szállításoktól való függés és az ország tranzitszerepének fontosságát vizsgáltam, továbbá az ország helyzetének esetleges változását is megtekintettem az új orosz gázinfrastruktúra-projektek megvalósítását követően. Végezetül pedig az Orosz Föderáció és V4-országok közötti szállítással kapcsolatos korlátozásokra, és azok hatásaira összpontosítottam.

Magyarország energiapolitikája

Lengyelországgal ellentétben Magyarország képviseli az elmúlt években a legkülönbözőbb politikai álláspontot Oroszországgal szemben a V4-eken belül. Magyarország 2010-től kezdve a kölcsönös kapcsolatok elmélyítésére törekszik az energetika terén. Magyarország magatartása mindig is meglehetősen pragmatikus volt Oroszországhoz már az olyan megállapodások során is, mint például a paksi atomerőmű bővítése. Ennek függvényében Magyarország abban érdekelt, hogy minél több, az energia diverzifikálásához szükséges projekt valósuljon meg az országban.

A 2014-es esztendő követően Magyarország olyan álláspontot képviselt, amely lehetővé tette az ország vezetése számára, hogy több, meglehetősen előnyös energetikai alku jöjjön létre az állampolgárok javára. Ezek közé tartozott a 2014 januárjában létrejött paksi atomerőmű bővítéséről szóló megállapodás, valamint egy 2015-ben kötött gázellátási szerződés is, amely az ország érdekeit szolgálta.⁸

⁷ NORDHAUS, W.: The economics of an integrated world oil market. 2009. https://www.internationalenergyworkshop.org/iew2009/speakersdocs/Nordhaus_TheEconomicsOfAnIntegratedWorldOilMarket.pdf (Letöltés ideje: 2023. 01. 31.)

⁸ Hungarian MPs approve Russia nuclear deal. BBC News, 2014. <https://www.bbc.com/news/world-europe-26072303> (Letöltés ideje: 2023. 01. 31.)

DUNAI, Marton – GROVE, Thomas: UPDATE 2-Russia to increase Hungary's nuclear power. <https://www.reuters.com/article/russia-hungary/update-2-russia-to-increase-hungarys-nuclear-power-idUSL6N0KO28L20140114>(Letöltés ideje: 2023. 01. 31.)

GOTEV, Georgi: Orbán says EU's Energy Union is a threat to Hungary (<https://www.euractiv.com/section/energy/news/orban-says-eu-s-energy-union-is-a-threat-to-hungary/>) (Letöltés ideje: 2023. 01. 31.)

Magyarország a hagyományos kelet-nyugati ellátási hálózat egyik tagja, amely az ország fogyasztásának egyharmadát fedi le évente. Habár Magyarországnak a földgázszüksége csökkent az elmúlt években, még mindig jelentős mennyiségű gázt kell importálnia igénye kielégítése érdekében.⁹ Magyarország szintén tranzitország, azonban a Horvátországba és Szerbiába megvalósuló gázszállítások nem tekinthetők jelentős mennyiségnek.

Bár a gázimport elsődleges fontosságú az ország számára, azonban az új orosz infrastrukturális projekt, az Északi Áramlat 2 egyelőre elkerülik Magyarországot, illetve az Oroszország és Ukrajna között lévő háborús helyzet is közvetlen hatással van az ország ellátására. Ezt ellensúlyozva Magyarország a Török Áramlat egyik tranzitországává vált, és jelentős mennyiséget importál évente a csővezetéken keresztül. Valószínűsíthetőleg Magyarország olyan szinten, mint a Cseh Köztársaság és Szlovákia nem fog részesülni az Északi Áramlat 2 miatt megnövekedett gáztranzitból. Elsősorban azért nem, mert az ország földrajzilag nem fekszik egyik fontos ellátási útvonal mentén sem, illetve Magyarország csak a Gazprom számára másodlagos jelentőségű piacokra tud gázt eljuttatni.

Mint fentebb írtam, Magyarországra nagy hatással van a másik Gazprom projekt, a Török Áramlat. A Török Áramlat segítségével Oroszország Törökországon át a Fekete-tengeren keresztül Európába szállít földgázt. Ehhez azonban rendkívül sok infrastrukturális projektnek kellett megvalósulnia azért, hogy a gázt Bulgárián, Szerbián és Magyarországon keresztül észak felé eljuttassák. Ezzel kapcsolatban még további teendők vannak hátra mind beruházási szempontból, mind pedig a jogszabályi engedélyeztetés tekintetében. Mindazonáltal a Török Áramlat akár 15,75 milliárd köbméter/év gázszállítmányt is képes lesz eljuttatni Európába, amely jelentős hatással lehet a piacok helyzetére.¹⁰ Magyarországnak 2021-ig volt érvényes szerződése a Gazprommal, amelynek lejártát követően további 15 éves gázszerződést kötött Oroszországgal. Ennek köszönhetően Ukrajnát kikerülve Magyarország évi 4,5 milliárd köbméter orosz gázt importál, amely nagyjából az ország éves fogyasztásának – 9-10 milliárd köbméter/év – a fele, amely így lehetővé teszi a lakosság éves fogyasztásának fedezését. A gáz nagyobb része Szerbián keresztül, egy kisebb része pedig Ausztrián át jut el Magyarországra.¹¹ A jövőben az országba nyugatról, délről, és Románia felől is érkezhet további gázszállítmány a Fekete-tenger irányából, azonban Magyarország feladata, hogy megkeresse annak a módját, hogy hogyan bővítse exportkapacitását.¹² Tény, hogy a megnövekedett energiahordozók iránti keresletet a Gazprom a Török Áramlat segítségével képes lehet mérsékelni. A konkurens szállítmányokat, mint például a Romániából¹³ érkezőket a Gazprom

⁹ Statisztikai adatok: <https://fgsz.hu/a-foldgazrol/a-foldgaz-szerepe/statisztikai-adatok> (Letöltés ideje: 2023. 01. 31.)

¹⁰ Török Áramlat hivatalos weboldal. <https://turkstream.info/> (Letöltés ideje: 2023. 01. 31.)

¹¹ Portfólió: Orbán Viktor elárult pár dolgot a 15 éves magyar-orosz gázszerződésről és a horvát LNG-tervekről. <https://www.portfolio.hu/gazdasag/20211221/orban-viktor-elarult-par-dolgot-a-15-eves-magyar-orosz-gaszszerezodesrol-es-a-horvat-lng-tervekrol-517274> (Letöltés ideje: 2023. 01. 31.)

¹² PATRICOLO, Claudia: Hungary looks to Exxon Mobil to replace Russian gas. <https://emerging-europe.com/business/hungary-looks-to-exxon-mobil-to-replace-russian-gas/> (Letöltés ideje: 2023. 01. 31.)

¹³ Hungary, Romania agree on gas supplies. <https://dailynewshungary.com/hungary-romania-agree-gas-supplies/> (Letöltés ideje: 2023. 01. 31.)

megpróbálja ellehetleníteni a magyar piacról. Mindenesetre úgy tűnik, hogy Magyarország pragmatikusan viselkedik, és igyekszik nyitott maradni minden lehetőségre. Ebből kifolyólag elmondható, hogy Magyarország inkább a lakosság érdekében cselekszik, a történelmi sérelmeit pedig félreteszi.

Magyarország sosem volt jelentős gázellátási vitában Oroszországgal, az országot azonban súlyosan érintette a 2006-os és a 2009-es gázválság. Az országba irányuló gázimport a 2006-os válság során mintegy 40%-kal csökkent és hasonló mértékű csökkenés volt tapasztalható a 2009-es válság során is. A negatív hatások hasonlósága azt mutatja, hogy Magyarország 2006 után nem sokat tett az ellátási láncolat biztosabbá tétele érdekében.¹⁴ Az gázválságok az orosz-magyar kapcsolatok szempontjából nem okoztak nagy károkat. A későbbi energetikai ügyletek csak megerősítették ezt a feltételezést, mivel Magyarország továbbra is üzleti kapcsolatban maradt Oroszországgal.

Magyarország stratégiai megfontolása és megközelítésének kivételése az ország nemzeti energiastratégiájában érhető tetten, amely egyértelműen azt sugallja, hogy az államnak nagyobb szerepet kell vállalnia az energiaágazatban, beleértve a földgáz szektort is.¹⁵ Magyarország magabiztosnak tűnik a jövőbeni gázpiaci szerepét illetően, mivel az ország a kelet-közép-európai régió egyik "megkerülhetetlen tranzitónája".¹⁶ Habár a V4-ek tagjaihoz képest Magyarország energiapolitikája nem illik bele a többi csoporttag energiaérdekeltségébe, az ország tényleges iránya (államközpontú, vagy piacorientált) nehezen beazonosítható, energiadiverzifikálás szempontjából pedig fejlődésre szorul.¹⁷

Lengyelország energiapolitikája

Az orosz–lengyel kapcsolatok vonatkozásában általánosságban elmondható, hogy Lengyelország a hosszú idő óta fennálló, Oroszországgal való rossz viszonyáról ismert. Lényegében a hidegháború vége óta Lengyelország az orosz energiaellátástól való függőségét problémásnak tartja, és nem csinált titkot abból, hogy Oroszország kezében fegyvernek tekinti az energiaellátást.¹⁸ Lengyelország az elmúlt években

-
- ¹⁴ Ukraine 'stealing Europe's gas'. BBC News, 2006.
<http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/4574630.stm> (Letöltés ideje: 2023. 01. 31.)
PIRANI, Simon – STERN, Jonathan – YAFIMAVA, Katja: The Russo-Ukrainian gas dispute of January 2009: a comprehensive assessment. 2009. p. 54.
<https://www.oxfordenergy.org/wpcms/wp-content/uploads/2010/11/NG27TheRussoUkrainianGasDisputeofJanuary2009AComprehensiveAssessment-JonathanSternSimonPiraniKatjaYafimava-2009.pdf> (Letöltés ideje: 2023. 01. 31.)
- ¹⁵ National Energy Strategy 2030. pp. 26-27. https://2010-2014.kormany.hu/download/7/d7/70000/Hungarian_Energy_Strategy_2030.pdf (Letöltés ideje: 2023. 01. 31.)
- ¹⁶ Uo. p. 27.
- ¹⁷ JIRUŠEK, Martin: The Visegrad 4 and Russian pipelines: An imaginary unity.
<https://www.euractiv.com/section/energy/opinion/the-visegrad-4-and-russian-pipelines-an-imaginary-unity/> (Letöltés ideje: 2023. 01. 31.)
- ¹⁸ HÖGSELIUS, Per: Red Gas: Russia and the Origins of European Energy Dependence. pp. 212–216. <https://link.springer.com/book/10.1057/9781137286154> (Letöltés ideje: 2023. 01. 31.)

jelentős lépéseket tett annak érdekében, hogy kivonja magát az orosz gázfüggőségéből. 1996-ban hosszú távú szerződést kötöttek Oroszországgal, amelynek vonatkozásában 2016-ban a lengyelek azt tervezték, hogy amikor 2022-ben lejár a Gazprommal kötött hosszú távú egyezségük, akkor nem kötnek újabb gázellátási szerződést Oroszországgal, amelyet meg is valósítottak. A lengyel állam által üzemeltetett gáz cég, a PGNiG 10,2 milliárd köbméter/év mennyiségű gázt vásárolt évente a Gazpromtól, biztosítva ezzel a lengyelek éves gázfogyasztását, amely közelít a 20 milliárd köbméter/év mennyiséghez. Az orosz gáztól való leválás érdekében a lengyel projektek közül a legjelentősebb a Lech Kaczynski LNG-terminál megépítése volt Swinoujście-ben, az ország északi partvidékén, amelyet 2016-ban nyitottak meg, és 5 milliárd köbméter/év kapacitással működik. Továbbá Lengyelország hosszú távú szerződés kötött a Qatargas céggel 1,5 milliárd köbméter/év mennyiségre évente.¹⁹ A PGNiG ezeken felül azt tervezi, hogy egy csővezetékét építet Norvégiából Lengyelországba azért, hogy csökkentse függését Oroszországtól, amelynek beindítása 2022 szeptemberében megvalósult. Nem titok, hogy az orosz függőség csökkentése volt a cél. Ennek segítségével Lengyelország képes lesz 10 milliárd köbméter/év mennyiségű gázt importálni a csővezetéken keresztül Norvégiából, amely Dánián és a Balti-tengeren keresztül jut el Lengyelországba.²⁰ Az LNG-import aránya folyamatosan növekszik az országban, főként az orosz szállítások rovására. A lengyel gáz cég, a PGNiG 2018-ban hosszú távú szerződést kötött a Cheniere Marketing International céggel, melynek segítségével cseppfolyósított földgázellátmányt tud vásárolni az Amerikai Egyesült Államokból is.²¹

Az ellátási infrastruktúrát tekintve Lengyelország szerepe igen jelentős, mivel a Jamal gázvezetéken keresztül importálja az orosz gázt Nyugat-Európa irányába. Az Ukrajnát kikerülő Jamal csővezeték az egyik legfontosabb tranzitútvonala a Gazpromnak, amely segítségével gázt tud eljuttatni Európába, és ez valószínűleg így is marad, tekintettel Moszkva és Kijev elhidegülő kapcsolatára.²² Lengyelország az

¹⁹ Reuters: UPDATE 2-Qatargas agrees to double LNG supplies to Poland. <https://www.reuters.com/article/qatar-poland-lng-idUSL5N1GR30N> (Letöltés ideje: 2023. 01. 31.)

²⁰ Poland aims to end long-term gas supplies from Russia after 2022. <https://www.reuters.com/article/us-eeurope-summit/poland-aims-to-end-long-term-gas-supplies-from-russia-after-2022-idUSKCN0YM2QJ> (Letöltés ideje: 2023. 01. 31.)
SANDFORD, Alasdair: Baltic Pipe: Norway-Poland gas pipeline opens in key move to cut dependency on Russia. <https://www.euronews.com/2022/09/27/baltic-pipe-norway-poland-gas-pipeline-opens-in-key-move-to-cut-dependency-on-russia> (Letöltés ideje: 2023. 01. 31.)

²¹ Poland's PGNiG signs long-term LNG deal with Cheniere. <https://www.reuters.com/article/usa-energy-pgnig-idUKL8N1XJ2GW> (Letöltés ideje: 2023. 01. 31.)

²² PIRANI, Simon: Russian Gas Transit Across Ukraine Post-2019: pipeline scenarios, gas flow consequences, and regulatory constraints. p. 23. <https://www.oxfordenergy.org/wpcms/wp-content/uploads/2016/02/Russian-Gas-Transit-Across-Ukraine-Post-2019-NG-105.pdf> (Letöltés ideje: 2023. 01. 31.)

PIRANI, Simon: Russia-Ukraine transit talks: the risks to gas in Europe. p. 3. <https://www.oxfordenergy.org/wpcms/wp-content/uploads/2019/05/Russia-Ukraine-transit-talks-the-risks-to-gas-in-Europe.pdf> (Letöltés ideje: 2023. 01. 31.)

SHARPLES, Jack: Ukrainian Gas Transit: Still Vital for Russian Gas Supplies to Europe as Other Routes Reach Full Capacity. <https://www.oxfordenergy.org/wpcms/wp-content/uploads/2018/05/Ukrainian-gas-transit-Still-vital-for-Russian-gas-supplies-to-Europe-as-other-routes-reach-full-capacity-Comment.pdf> (Letöltés ideje: 2023. 01. 31.)

egyik lehangosabb ellenzője volt az Északi Áramlat 2 vezetéknek, úgy, hogy alapvetően földrajzilag fontos pozíciót tölt be a gáz szállítása során.

Politikai szinten az ország tranzitszerepe sosem volt kiemelten fontos, és nem került a külpolitikai állásponttal szembe. Andrzej Duda lengyel miniszterelnök korábban azt mondta, hogy nem kellene megépülnie a csővezetéknek, mivel az inkább stratégiai szintű projekt, nem pedig gazdasági szempontból fontos vállalkozás.

Hasonlóképpen a többi V4-országhoz, Lengyelországban sem volt tapasztalható, hogy korábban közvetlen vitába került volna Oroszországgal az országon áthaladó gázszállítások vagy tranzitútvonalak miatt.

Lengyelországot is érintette a 2006-ban és 2009-ben kialakult gázválság, amikor az ország mindkét esetben 15%-os tranzitvisszaesést érzékelhetett az energiahordozó vonatkozásában. Szerencsére a Jamal gázvezeték, amely Oroszországból Fehéroroszországon keresztül szállítja a gázt Lengyelország irányába, érintetlen maradt, így az ország mindkét válságot viszonylag érintetlenül vészelte át.

Hasonlóan a többi V4-országhoz, ezek a válságok nem változtattak Lengyelország Oroszországhoz való hozzáállásán. Mindazonáltal a két ország egymással való kapcsolata amúgy is hagyományosan feszült volt, Lengyelország mindig is potenciális fenyegetésként tekintett az orosz gázszállítványokra, a lengyel politikusok még az Északi Áramlat 1-es vezetékét is „Molotov-Ribbentrop vezetéknek” nevezték el.²³ Az Északi Áramlat 2 megépítése a lengyelek energiával kapcsolatos oroszellenes viselkedésének elmélyüléséhez vezetett, amely miatt a lengyelek politikai szinten Oroszországot sokkal ellenségesebb pozícióban állítják be más V4-országekhoz képest.²⁴

Lengyelország stratégiai dokumentumaiban egyértelműen megfogalmazza energiapolitikájának céljait. Habár Oroszország nincs megnevezve ezekben a dokumentumokban, az mégis nyilvánvaló, hogy az egy irányból történő gázfüggés nem fenntartható, és szükséges diverzifikálni az energiaellátást.²⁵ Az ország ellenállása az Északi Áramlat gázvezetékrendszerrel szemben szilárdan igazodik az általánosan hideg lengyel–orosz kapcsolatokhoz. (Mielőtt az Északi Áramlat 1-es csővezeték 2010 előtt átadásra került, Radosław Sikorski, az akkori lengyel külügyminiszter kijelentette, hogy a csővezeték csak pénzpazarlás, és ezzel is tovább növeli Lengyelország az orosz gáztól való függését.²⁶) Ez az álláspont továbbra is stabilan megmaradt annak ellenére, hogy a gáztranzit Ukrajnából történő átírányítását

²³ BEUNDERMAN, Mark: Poland compares German-Russian pipeline to Nazi-Soviet pact. <https://euobserver.com/world/21486> (Letöltés ideje: 2023. 01. 31.)

²⁴ OSIČKAA, Jan – LEHOTSKÝA, Lukáš – ZAPLETALOVÁA, Veronika – ČERNOCHA, Filip – DANČÁKB, Břetislav: Natural gas market integration in the Visegrad 4 region: An example to follow or to avoid? <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2017.10.018> (Letöltés ideje: 2023. 01. 31.)

²⁵ Zaktualizowany projekt Polityki energetycznej Polski do 2040 r. <https://www.gov.pl/web/aktywa-panstwowe/zaktualizowany-projekt-polityki-energetycznej-polski-do-2040-r> (Letöltés ideje: 2023. 01. 31.)

²⁶ Nord Stream ‘a waste of money’, says Poland. <https://www.euractiv.com/section/central-europe/news/nord-stream-a-waste-of-money-says-poland/> (Letöltés ideje: 2023. 01. 31.)

követően a lengyel szállítások szerepe jelentősen megnövekedett.²⁷ A lengyel magatartás mögött meghúzódó érvek alapján a lengyel stratégiai magatartás elemei, és jövőre vonatkozó tervei egyértelműen beazonosíthatók.

Cseh Köztársaság energiapolitikája

Az 1990-es években a cseh külpolitika több elhidegülési perióduson ment keresztül Oroszország irányába. A 2000-es évek elejére az ország számára pragmatikus kérdéssé vált az orosz kőolajtól és földgáztól való függés, és ezzel együtt az energia diverzifikálása. A 2000-es évek elején beállt új politikai változás szakított az idealista cseh külpolitikával, amely elsősorban Václav Klaus és Miloš Zeman elnököket jellemezte az 1990-es években. A nyersanyagok diverzifikálása az 1996-os és 1997-es években politikamentessé vált, és minden kormány fontos kérdésként kezelte a más források kialakítását. Az Északi Áramlat 2-vel kapcsolatban az ország formálisan csatlakozott a közép- és kelet-közép-európai vezetők által írt tiltakozólevélhez, azonban később Csehország hozzáállása az új gázvezetékhez kevésbé volt egyértelmű és könnyen meghatározható.²⁸ Még a levél aláírásának pillanatában is az ország álláspontja inkább hezitáló volt, összevetve Lengyelország, Ukrajna és Szlovákia kérdés nélküli elköteleződésével. Az a tény, hogy Csehország formálisan az Észak-Áramlat 2-ellenes koalíció tagja volt, nem kapott nagy nyilvánosságot az országban, és az ország kormánya is hallgatott róla.

Meg kell jegyezni, hogy ellentétben Ukrajnával, amely pénzügyi szempontból és politikailag is a jelenlegi ellátási mintáktól függ, továbbá Lengyelország, amely hosszú ideje ismert oroszellenes külpolitikai álláspontjáról, vagy Szlovákia, amely az elmúlt években a tranzitszerepére támaszkodott, Csehországnak nem sok oka volt arra, hogy ellenezze a projekt megvalósulását. Ami azt illeti, az ország már jóval az Északi Áramlat 2 megvalósulása előtt biztosította energiabiztonságát, amikor összekapcsolódott a nyugat-európai infrastruktúrával, így garantálva a diverzifikált energiaellátást. Ennek köszönhetően az ország a 2009-es energiakrízis során bizonyította, hogy képes válság idején megkönnyíteni a keletre irányuló gázszállítást. 2012-ben a Gazella gázvezeték megépítésével tovább erősítette pozícióját. A csővezeték Nyugat-Csehországon keresztül északról délre húzódik. Ezzel a Cseh Köztársaság képes lett bekapcsolódni az Észak-Németországból érkező gázimportba, megerősítve az Északi Áramlat gázvezeték létjogosultságát, és megkönnyítve a gáz importját Kelet-Közép-Európába.

²⁷ PIRANI, Simon: Russian gas transit through Ukraine after 2019: the options. pp. 14-15. <https://www.oxfordenergy.org/wpcms/wp-content/uploads/2018/11/Russian-gas-transit-through-Ukraine-after-2019-Insight-41.pdf> (Letöltés ideje: 2023. 01. 31.)

JIRUŠEK i. m.

²⁸ JOHNSTONE, C.: Controversial Russian pipeline makes Czech progress. Radio Prague International, 2018. <https://www.radio.cz/en/section/marketplace/controversial-russian-gas-pipeline-makes-czech-progress> (Letöltés ideje: 2023. 01. 31.)

2. ábra: A Gazella gázvezeték²⁹

A második szál megépítésével nyilvánvalóvá vált, hogy Oroszország át akarja tenni az Európába irányuló gázáramlatot Európa északi régiójába, létrehozva egy észak-déli irányba tartó tranzitútvonalat, egyértelműen a hagyományos kelet-nyugati irány rovására, annak háttérbe helyezésével.

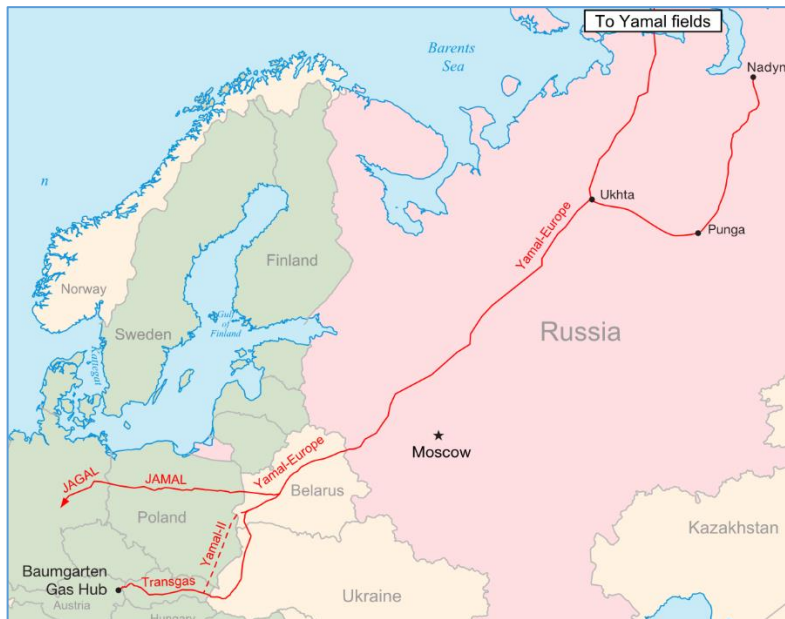
Az ukrán tranzit megszűnése egyre közelebb került napjainkhoz, mivel a Szlovákián keresztül vezető hagyományos útvonalak kihasználtsága évről-évre csökken, jelenleg 50% körüli értéket mutat.³⁰ Ukrajna és Oroszország konfliktusa miatt a legtöbbször az ukrán útvonalakon vannak üzemzsinetek.³¹

Az útvonal teljes kihasználtságát vizsgálva jól látható, hogy az Európába irányuló orosz gáztranzit nem az ukrán útvonalakat részesíti előnyben, hanem inkább a Jamal-vezetékét és annak elágazásait, illetve az Északi Áramlat 1-et.

²⁹ ELLIOTT, Stuart: US President Trump slams German support for Nord Stream 2 gas link. <https://www.spglobal.com/commodityinsights/es/market-insights/latest-news/natural-gas/071118-us-president-trump-slams-german-support-for-nord-stream-2-gas-link> (Letöltés ideje: 2023. 01. 31.)

³⁰ Eustream: Access to the Transmission System. 2019. május 23. <https://tis.eustream.sk/TisWeb/-/?nav!4rd.nom> (Letöltés ideje: 2023. 01. 31.)

³¹ PIRANI, Simon: Russia-Ukraine transit talks: the risks to gas in Europe. i. m.

3. ábra: Jamal-gázvezeték és annak elágazásai³²

Egyrészt a Cseh Köztársaság összeköttetésben áll a nyugat-európai gázhálózattal, és a fent említett Gazella jelenléte miatt a hagyományos tranzitvonalak megszűnése nem jelenti azt, hogy az ország tranzitszerepe is megszűnne. Ebből kifolyólag Csehország továbbra is hasznot húz a nyugati piacokhoz való közelségéből.

Másrészt Szlovákiával ellentétben Csehország sosem értékelte túl tranzitszerepét a nemzetközi energiapiacokon. A 2006-os és 2009-es gázválságok nem okoztak problémát az országnak, főleg a kiváló ellátási portfólió miatt. Továbbá ezen energiaválságok miatt nem volt drámai változás az állam energiapolitikájában sem, illetve hatása nem érződött a cseh–orosz kapcsolatok minőségében. Köszönhetően a múltbeli energiadiverzifikálásra irányuló politikai akaratnak, az ellátási minták megváltoztatása nem okozott biztonsági kockázatot és pozíciógyengülést Csehországnak.

Amikor az ország hivatalosan kifejezte véleményét a közép- és kelet-európai országokkal együtt az Északi Áramlat 2 csővezetékkel kapcsolatban megírt tiltakozó levélben, Csehország számára már a kezdetektől fogva nyilvánvaló volt, hogy a többi aláíró ország mellett nem lesz a projekt legerősebb ellenzője.³³ Bár a Cseh Köztársaság soha nem vonta vissza az Északi Áramlat 2 vezetékellenes álláspontját, mégis kezdett egyre nyilvánvalóbbá válni, hogy a gázvezeték átadása nem jelent igazi problémát az

³² The Nord Stream 2 divides the Europe. <https://www.unav.edu/web/global-affairs/detalle1/-/blogs/the-nord-stream-2-divides-the-eu> (Letöltés ideje: 2023. 01. 31.)

³³ ČTK: MPO: Nord Stream 2 může zefektivnit využití české plynárenské sítě. <https://oenergetice.cz/plyn/mpo-nord-stream-2-muze-zefektivnit-vyuziti-ceske-plynarenske-site> (Letöltés ideje: 2023. 01. 31.)

ország számára sem energiabiztonság szempontjából, sem pedig külpolitikai szempontból. Ezt a benyomást alátámasztották azok a jelzések, amelyek arra utaltak, hogy az ország az új vezetéken keresztül dél felé szállított földgázszállítások esetében jelentős tranzitszereplővé fog válni annak átadását követően. 2017-ben a Gazprom egy 2050-ig tartó, hosszú távú gáztranzit-keretszerződést kötött Csehországgal, valamint Szlovákiával.³⁴

Ezzel egy időben a cseh tranzit gázvezetékek üzemeltetője, a Net4gas olyan projekteket indított el, amelyek segítségével az ország tranzitrendszere képes lesz a jövőben az Északi Áramlat 2 miatt megnövekedett gázmennyiséget továbbítani.³⁵ Ezzel nyilvánvalóvá vált, hogy az ország nem lesz megfosztva tranzitszerepétől még a közép-európai gázpiacok jelentős átrendeződése után sem.

Az ország magatartásának vonatkozásában kijelenthetjük, hogy az új orosz csővezetékekkel kapcsolatban a cseh álláspontot jelenleg elsősorban a piaci lehetőségek határozzák meg. A Cseh Köztársaság napjainkban szorosan összekapcsolódik a német piaccal és a cseh Net4Gas nyilvánvalóan meg akarja őrizni pozícióját a Közép-Európába importált gázszállítások terén. Az állami képviselők általános bevonásának hiánya az ellátási ügyekben tünetértékű. Csehország politikai céljai szorosan kapcsolódnak Németország piacához, akik számára fontos az Északi Áramlat 2 megépülése, ezért következésképpen kijelenthető, hogy a cseh álláspont láthatóan piacorientált.

Szlovákia energiapolitikája

Szlovákia gazdaságpolitikai szektorának egyik legfontosabb szakpolitikája az energiapolitika, amely a nyugat-európai országokhoz viszonyított nemzetközi pozíciójának egyik alapköve. Szlovákia Oroszországgal szembeni külpolitikai álláspontja más fejlődési státuszokon ment keresztül, mint Szlovákia kapcsolata a nyugati országokkal. Az 1990-es években Szlovákia egy nagy változáson ment keresztül, az európaizáció, renacionalizáció és az európai integráció került előtérbe. Abban az időben a szlovák kormány azt az elképzelést erőltette – részben azért is, mert kezdetben nem tudta tartani a lépést a legprogresszívebb posztkommunista országokkal a NATO- és az EU-csatlakozások vonatkozásában –, hogy „híd” legyen a két világrész között.³⁶ Szlovákia az orosz olaj és gáz szállításában látta meg a lehetőséget, és erre kívánták felépíteni külpolitikájukat. A kormány Oroszországhoz viszonyított barátságos hozzáállása biztosította a megfelelő környezetet céljai elérése érdekében, megkönnyítve néhány átláthatatlan üzlet létrejöttét az orosz vállalatokkal és magánszemélyekkel az energiaágazatban. Az egyik legjobb példa erre a SlovrusGas, amely a Gazprom és az SPP (a legnagyobb gázcég, amelyet a szlovák állam birtokolt ebben az időben) kezdeményezése volt, amelyet 1997-ben alapítottak

³⁴ SME: Gazprom and Eustream sign deal on gas transports. <https://spectator.sme.sk/c/20507556/gazprom-and-eustream-sign-deal-on-gas-transports.html> (Letöltés ideje: 2023. 01. 31.)

³⁵ Capacity4Gas Project. <https://www.net4gas.cz/en/projects/capacity4gas-project/> (Letöltés ideje: 2023. 01. 31.)

³⁶ HENDERSON, Karen: Slovakia, The Escape from Invisibility. <https://www.taylorfrancis.com/books/mono/10.4324/9780203218433/slovakia-karen-henderson> (Letöltés ideje: 2023. 01. 31.)

a szlovák gázszükségletek ellátásának érdekében.³⁷ A szlovákiai „híd” fogalma az országban fokozatosan végbement változásokkal párhuzamosan egyre jobban háttérbe került a következő évek során.

Az EU-hoz és a NATO-hoz való csatlakozást követően a 2009-es gázválság után Szlovákia valóban átgondolta a gázszállításhoz való hozzáállását. Mindezek ellenére a szlovák–orosz kölcsönös kapcsolatok az 1990-es évekhez képest elhidegültek, és az ország külpolitikája is az EU-hoz igazodott. Szlovákia Oroszországgal szembeni külpolitikai álláspontja és kapcsolata mindig is meglehetősen jóindulatú volt a többi országhoz képest.³⁸

Szlovákia mindig is az orosz gázellátás egyik fő tranzitországa közé tartozott, amely során az országon keresztül jutott el a nyersanyag Közép- és Nyugat-Európába. Az elmúlt években azonban a szlovák útvonal háttérbe szorult, mivel Oroszország egyértelműen nem az ukrán tranzitútvonalakat részesíti előnyben, és ez valószínűsíthetően a jövőben is így lesz.³⁹

Szlovákia soha nem volt vitában a gázszállítások miatt Oroszországgal. A régió más országaihoz hasonlóan az ország megtapasztalta Ukrajna és Oroszország vitáin keresztül az oroszokkal való nézeteltérések következményeit. Az ország 2006-ban az Oroszország és Ukrajna között kialakult gázárvíta következtében 30 százalékos importcsökkenést tapasztalt, de hasonló következményei voltak a 2009-es gázválságnak is, amely során az ország irányába történő gázellátás teljesen leállt. Ez igazi ébresztőként hatott Szlovákia számára.⁴⁰ Ez arra kényszerítette Szlovákiát, hogy több, az ország energiabiztonságát erősítő intézkedést vezessen be, illetve, hogy újragondolja szerepét és pozícióját az orosz gázellátás rendszerében, tranzitjában. A válság különösen nem rázta meg a szlovák–orosz kapcsolatokat, mivel azok az ország határán kívül zajlottak. Ennek következményeként Szlovákia rájött arra, hogy nem nélkülözhetetlen része az ellátási láncnak, így ebből kifolyólag a jövőben új alapokra kell helyeznie az energiapolitikáját. Ennek köszönhetően jött létre az Eastring csővezeték,⁴¹ amely emeli az ország tranzitfontosságát, mivel az Északi Áramlat 2-es vezetéken keresztül a nyugatról érkező összes gázmennyiség áthalad az országon,

³⁷ JIRUŠEK, Martin – VLČEK, Tomáš – KOĐOUSKOVÁ, Hedvika – ROBINSON JR., Roger: Energy Security in Central and Eastern Europe and the Operations of Russian State-Owned Energy Enterprises. <https://doi.org/10.5817/CZ.MUNI.M210-8048-2015> (Letöltés ideje: 2023. 01. 31.)

³⁸ LEONARD, Mark – Nicu POPESCU: A Power Audit of EU-Russia relations. https://ecfr.eu/publication/a_power_audit_of_eu_russia_relations/ (Letöltés ideje: 2023. 01. 31.)

³⁹ PIRANI, Simon: Russian gas transit through Ukraine after 2019: the options. i. m. pp. 14-16.

⁴⁰ TIMELINE: Gas crises between Russia and Ukraine. 2009. <https://www.reuters.com/article/us-russia-ukraine-gas-timeline-sb-idUSTRE50A1A720090111> (Letöltés ideje: 2023. 01. 31.)

⁴¹ „Az Eastring csővezeték összeköti a fő európai gázcsomópontokat a fekete-tengeri és a törökországi régióval. Az 1400 mm átmérőjű, kétirányú csővezeték kapacitása az első fázisban 20 milliárd köbméter/év lesz, a következő fázisban pedig 40 milliárd köbméter/évre bővíthető.” Lásd: Eastring at a Glance. <https://www.eastring.eu/page.php?page=project> (Letöltés ideje: 2023. 01. 31.)

majd összekapcsolódik délen Magyarországgal, valamint északon Lengyelországgal.⁴²

Jelenleg Szlovákia minden lehetőségre nyitott, hogy megtartsa tranzitpozícióját. Ebből kifolyólag nemcsak az Északi Áramlat-2-vel kapcsolatban folytat tárgyalásokat a Gazprommal, hanem a Török Áramlatba való csatlakozás lehetőségétől sem zárkózott el.

Az Északi Áramlat 2-höz való szlovák hozzáállás komoly fejlődésen ment keresztül. Kezdetben Szlovákia ragaszkodott hagyományos tranzitország pozíciójához, és mivel már az Északi Áramlat 1-es vezeték is közvetve az ukrainai tranzit csökkentését okozta az országban lévő Eustream üzemeltető cégnek, Szlovákia vezetése aggódott a tranzit jövőjét illetően. Szlovákia esetében ebből kifolyólag nem volt meglepő, hogy csatlakozott az Északi Áramlat 2-es vezeték ellenző csoporthoz. Bár az érvelés sokkal kevésbé volt geopolitikai alapú, mint Lengyelorszáé. Később azonban kiderült, hogy Szlovákia továbbra is fontos tranzitország maradhat a projekt üzembe helyezését követően is, de az ukrán tranzitút vonal ezt követően jelentősen háttérbe szorul. Németországban és a Cseh Köztársaságban a tranzitút vonal bővítésére irányuló törekvések, valamint a hálózat fejlesztésére vonatkozó beruházások mind azt jelzik, hogy a gáz a jövőben várhatóan északról dél felé fog haladni. A cseh Net4Gas folyamatosan dolgozik a "Capacity4Gas" projekten, amely a cseh gáztranzithálózat tranzitkapacitását hivatott növelni az észak-déli és a nyugat-keleti irányokba, ezen felül pedig a szlovák Eustream ugyanezen cél érdekében eszközölt befektetéseket új kompresszorállomások kiépítésére.⁴³

A Gazprom a 2017-es kapacitások árverésén jól láthatóan továbbra is érdekelt volt abban, hogy földgázt szállítson Csehországon és Szlovákián keresztül az ausztriai Baumgartenben található gázcsomópont irányába. Baumgarten nagy mennyiségű földgáz tárolására is használják, amely szintén fontos stratégiai helyszín Európa földgázellátása szempontjából. A Gazprom a földgáz áramlásának folyamatosága érdekében Csehországgal és Szlovákiával is folyamatos kapcsolatot tart fenn, illetve keretmegállapodásokat köt ezen országokkal. A cég által korábban bejelentett Északi-Áramlat 2 tervezésekor a németországi, ausztriai és csehországi gázcégek nyíltan támogatták a projektet az Európai Bizottságnál.⁴⁴ Az Északi Áramlat 2-es vezeték bejelentését követően Szlovákia nehezebb helyzetbe került. Az ország továbbra is tranzitország maradt (bár más irányban és valószínűleg a tranzitdíjakból származó

⁴² Slovak-Hungarian Gas Interconnector, Slovakia. <https://www.hydrocarbons-technology.com/projects/slovak-hungarian-gas-interconnector-slovakia/> (Letöltés ideje: 2022. 12. 11.)

Poland–Slovakia interconnection
http://ec.europa.eu/energy/maps/pci_fiches/pci_6_2_1_en_2017.pdf (Letöltés ideje: 2023. 01. 31.)

⁴³ Capacity4Gas Project.
STUHLÍK, Jan: Napojení na Nord Stream II vyjde na deset miliard eur. Vznikne 637 kilometrů plynovodu. <https://www.e15.cz/byznys/prumysl-a-energetika/napojeni-na-nord-stream-ii-vyjde-na-deset-miliard-eur-vznikne-637-kilometru-plynovodu-1339843> (Letöltés ideje: 2023. 01. 31.)

⁴⁴ European gas shippers warn Nord Stream 2 talks could deter investment. <https://www.reuters.com/article/eu-gas-nordstream-idAFL8N1JOIGP> (Letöltés ideje: 2023. 01. 31.)

alacsonyabb bevételekkel), amely enyhítette álláspontját, amit követően már nem volt hangos ellenzője a projektnek.

Ezenkívül Szlovákia szerepe továbbra is jelentős maradt, mert a délről érkező Török Áramlaton keresztül újabb gázmennyiséget juttathat el nyugatra, amely ellensúlyozza a kelet-nyugati irányú gázrendszert. A Török Áramlat Bulgárián, Szerbián és Magyarországon, és esetleg Szlovákián keresztül halad tovább Nyugat-Európába.⁴⁵ Ez azt jelenti, hogy effektíve több gáz fog érkezni délről észak irányába. Az útvonal a meglévő interkonnektorok kihasználása mellett Magyarországról érkezik Szlovákiába. Magyarország részéről viszont infrastrukturális nehézségek állnak fenn, mivel az országnak megoldást kell találnia arra a problémára, hogy hogyan kezelje és továbbítsa a Török Áramlatból érkező nagyobb gázmennyiséget. Szlovákia valószínűsíthetően felismerte az energiaszektorban beállt változásokat, és azt, hogy több irányba kell kialakítani a tranzitútvonalakat, amely miatt az ország célul tűzte ki az energiaszektor rugalmasabbá tételét.⁴⁶

Figyelembe véve Szlovákia hozzáállását a Gazprom új csővezetékeihez és a jelenleg meglévő elméleti koncepciókhoz az ország nagyon sok fejlesztést eszközöl nyugati szomszédjával azonosan a gáztranzit megtartása érdekében. Szlovákia még mindig fontosnak tartja átmeneti szerepét, azonban az állam politikája mára már felismerte az uniós piac tágabb kontextusában elfoglalt helyét, amelyből kifolyólag nem erre építi az ország külpolitikai pozícióját.⁴⁷ Szlovákia a haszonelvű álláspontról eltolódott az együttműködőbb, inkább piacorientált hozzáállás felé.

Összegzés

	Cseh Köztársaság	Szlovákia	Lengyelország	Magyarország
<i>Az országok külpolitikája Oroszország irányába.</i>	Semleges.	Jóindulatú.	Ellenséges.	Jóindulatú.
<i>Az orosz gázellátás fontossága az adott országban.</i>	Helyettesíthető	Függ a gázellátástól, de helyettesíthető.	Függ a gázellátástól, de helyettesíthető.	Függ a gázellátástól.
<i>Az ország tranzitszerepének fontossága.</i>	Nem fontos.	Fontos.	Nem fontos.	Nem fontos.

⁴⁵ Serbia to start building TurkStream pipeline stretch in March or April. <https://www.reuters.com/article/serbia-gas-idUKL5N2027BQ> (Letöltés ideje: 2023. 01. 31.)

⁴⁶ OSIČKA et. al. (2017) i. m.

⁴⁷ Energy Policy of the Slovak Republic. <https://www.mhsr.sk/uploads/files/47NgRIPQ.pdf> (Letöltés ideje: 2023. 01. 31.)

Az elemzés során jól látható, hogy mindegyik ország különbözik egymástól az orosz földgázhoz való hozzáállás terén. Habár mind a négy ország érintett az oroszok által szállított földgázban, valamint az új orosz beruházásokban, annak érdekében, hogy ezek mindenki számára előnyök legyenek, szükséges lenne a V4-eknek közösen együttműködniük. A tapasztalatok azt mutatják, hogy az infrastrukturális beruházások nincsenek hatással az országok Oroszországgal való kapcsolatára. Nyilvánvalóan minden ország álláspontját különböző tényezők befolyásolják, amelyek között említhető a hosszú távú szerződések adta előnyök, vagy a régre visszanyúló orosz kapcsolatok minősége, amely kritériumokat az adott állam gyakran a V4-ek elé helyez. Annak ellenére, hogy az országok előtt ismert a közös álláspont és a piac kialakításából adódó előnyök, mégis jól látható, hogy politikai dimenziójuk, valamint a tényleges koordináció és az alapvető politikai irányvonalak nem egyeznek, amelyek stratégiai szinten jelentkeznek.

Elméleti szinten a vonatkozó szakpolitikák helytelen összehangoltsága is nyilvánvaló, mivel az államok nem ugyanazon elveket követik az energiapolitika vonatkozásában. Lengyelország és Magyarország esetében érhető tetten a legnyilvánvalóbban a stratégiai megközelítés különbsége. Míg Lengyelország álláspontját a hosszú ideje fennálló, Oroszországhoz fűződő rossz kapcsolatai és geopolitikai megfontolások jellemzik, addig Magyarország az Oroszországgal való kölcsönös kapcsolatait a saját előnyére tudja felhasználni. Ebből kifolyólag mindkét ország magatartása a saját, öncélú stratégiai érdekeiket szolgálja. Szlovákia figyelemre méltó változáson ment keresztül. Az ország egy a stratégiaileg orientált megközelítésről, amely a tranzitszerepére és az Oroszországgal való látszólag szilárd kapcsolatára helyezte a hangsúlyt, felismerte annak múlandóságát, és olyan politikai megközelítést kezdett alkalmazni, amely során sokkal együttműködőbbé vált szomszédjaival. Szlovákia az összekapcsolhatóság kiépítését és fontosságát kezdte előtérbe helyezni. Miközben energetikai szempontból álláspontja bizonyos mértékig még mindig az európai ellátási láncban betöltött szerepének fontosságára helyezi a hangsúlyt, most már inkább a spektrum piacorientált oldala felé tendál az ország energiapolitikája.

Csehország pozícióját a Németországgal való közvetlen gázösszeköttetés határozza meg, amelynek során az Északi Áramlat 2 működésbe helyezését követően potenciálisan jelentős szerepe lesz a kelet-közép-európai régió ellátásában. A Cseh Köztársaság áll a legközelebb a V4-ek közül a piacorientált megközelítéshez. Bár kifogásolható ambivalens álláspontja (azaz a közös álláspont formális támogatása, miközben a csővezeték átadását követően jelentős előnyökre tesz szert geopolitikai elhelyezkedéséből kifolyólag) az énközpontú gondolkodás jegyeit hordozza, amelyből következtethető, hogy magatartása inkább piacorientált, semmint államközpontú.

Bár a V4-ek korábban kinyilvánították közös céljaikat az energiabiztonság területén, a kutatás kimutatta, hogy az országok álláspontja rendkívül eltérő. Mint kiderült, nincsenek közös politikai álláspontok, amelyet a csoport valamennyi tagja közösen képviselne. Ez jól tetten érhető az új infrastrukturális beruházások mentén, valamint az orosz gáztól való függés mérséklésében. Míg a lengyel hozzáállást erősen befolyásolja az oroszellenes külpolitika, függetlenül az ország gáztranzitban betöltött szerepétől, a másik három állam hozzáállását inkább gazdasági tényezők, vagy a külpolitikai lehetőségek határozzák meg. A Cseh Köztársaság és Szlovákia nem osztja

a lengyel oroszellenes hozzáállást. Az ellátási infrastruktúrában való pozíciójuk fenntartása lényeges, amely miatt hallgatólagosan egyetértene az Északi Áramlat 2 megépítésével, mivel így továbbra is fontos tranzitországok maradhatnak. Magyarország esetében az egyénre szabott szállítási megállapodások, és az általános politikai kapcsolatok alakítják az ország nézetét. Az Északi Áramlat 2 várhatóan csekély hatással lesz az ország helyzetére, illetve valószínűleg Magyarország jelentős szerepet kap a Gazprom másik nagy projektjében, a Török Áramlatban.

Az Északi Áramlat vonatkozásában fontos megjegyezni, hogy a csővezetékeket 2022 szeptemberében több robbanás is működésképtelenné tette, amely érinti mind az egyes, mind pedig a kettes vezetékszálakat. Ezen gázvezetékek Svédország és Dánia kizárólagos gazdasági övezetébe tartoztak, ezért az esemény kivizsgálása ezen országok hatásköre. A hatóságok az első csővezetékpár mindkét szálán, a másodikkal pedig az egyikén detektáltak sérüléseket. A nyomozások során a svéd és dán hatóságok megállapították, hogy szabotázs történt a vezetékek vonatkozásában. Dánia kijelentette, hogy robbanószer nyomait találták a megrongálódott csővezeték számos pontján.⁴⁸ Az Északi Áramlat 1-es vezetékét Oroszország 2022 augusztusában már leállította karbantartási munkákra hivatkozva, míg a 2-es vezetékét soha nem helyezték üzembe, amely jelentős hatással van a jelenlegi európai energiaellátásra is.⁴⁹

Az energia diverzifikálására irányuló projektek közül a legfontosabb az, hogy az országok töreksenek arra, hogy minél jobban diverzifikálják energiaellátottságukat. Ezen országok közül kiemelkedik Lengyelország, akinek fő célja az, hogy minél hamarabb és minél nagyobb mértékben leszakadjon az orosz energiapiacról. Ugyanakkor ez nem minden országra igaz, mivel Magyarországnak érvényes nukleáris energiára, valamint földgázszállításra vonatkozó szerződése van Oroszországgal, míg Csehország számára fontos, hogy mind a keleti, mind pedig a nyugati irányú energia áramlásához szükséges utakat kiépítse, fenntartsa és bővítse. Ez a széleskörű megközelítés mutatja, hogy az országok elsősorban a saját nemzeti érdeküket veszik figyelembe.

Lengyelországnak van tengeri kijárata, amellyel garantálni tudja az ország számára, hogy képes más irányból is gázt beszerezni, továbbá a lengyel gazdaság jelentősen kiemelkedik a többi V4-es ország gazdaságai közül. Tudva ezt, Varsó sokkal inkább egy önálló rendszer kiépítését tűzte ki célul, asszertív politikai viselkedésével pedig regionális vezetőként tűnik ki a többiek közül. A többi V4 ország próbál egyensúlyt tartani a nyugati, valamint orosz kapcsolataikkal.

Az egyik legnagyobb akadálya a V4-országok energiaszektorának közös mederbe történő terelésének az, hogy nem tiszta egyik szereplő számára sem, hogy mennyibe kerülne egy hálózatos, jó infrastruktúrával rendelkező gázvezetékrendszer kialakítása, fenntartása és az energiahordozó áramlásának kialakítása.⁵⁰ Ennek

⁴⁸ JACOBSEN, Stine: 'Powerful explosions' behind Nord Stream leaks, Danish police say. <https://www.reuters.com/world/europe/danish-police-say-powerful-explosions-behind-nord-stream-leaks-2022-10-18/> (Letöltés ideje: 2023. 01. 31.)

⁴⁹ CONOLLY, Kate: Nord Stream 1: Russia switches off gas pipeline citing maintenance. <https://www.theguardian.com/business/2022/aug/31/nord-stream-1-russia-switches-off-gas-pipeline-citing-maintenance> (Letöltés ideje: 2023. 01. 31.)

⁵⁰ OSIČKAA et. al. (2017) i. m. pp 193-194.

tisztázása az EU feladata lenne, mert az EU érdeke is egy ilyen rendszer felállítása. Ebből kifolyólag az infrastrukturális rendszer kialakításának támogatása, valamint a törvényi háttér megteremtése, illetve a költségek kiszámítása és támogatása az EU egyik fontos feladatköre is lenne. Ez a projekt pedig segítené a V4-országok magasabb politikai kooperációját mind egymás között, mind pedig az EU-val. A V4-ek vezetői az EU közbenjárásával kompromisszumos döntést tudnának kialakítani egymás között.

Mindazonáltal a V4-eket különböző álláspontjaik miatt a széthúzás jellemzi, amely egy sokkal széttagozottabb Közép-Európát prognosztizál. Ha az ellentmondás fennmarad az országok között, akkor az végül a V4-ek közötti együttműködés megkérdőjelezéséhez vezethet. Míg az EU számára a széttagozottság nemkívánatos eredmény, addig Oroszország számára ez az ellentmondásos környezet kedvező. Mivel az országok különbözőképpen állnak hozzá az energiakérdéshez, ezért Oroszország könnyebben tudja alakítani a V4-ek álláspontját, és nagyobb ráhatással tud lenni politikájuk befolyásolására, amellyel meg tudja bontani a kelet-közép-európai egységet, amellyel véghezviheti egyedülálló stratégiai koncepcióját.

Felhasznált irodalom:

- BARSUKOV, Jurij: A Gazprom döntött, Kelet-Európa megerősíti a Török Áramlat útvonalát <https://www.kommersant.ru/doc/3806415> (Letöltés ideje: 2023. 01. 31.)
- BEUNDERMAN, Mark: Poland compares German-Russian pipeline to Nazi-Soviet pact. <https://euobserver.com/world/21486> (Letöltés ideje: 2023. 01. 31.)
- BURCHILL, S. E.: Theories of International Relations. Houndmills. 2005. <https://link.springer.com/book/10.1057/9780230005778> (Letöltés ideje: 2023. 01. 31.)
- Capacity4Gas Project. <https://www.net4gas.cz/en/projects/capacity4gas-project/> (Letöltés ideje: 2023. 01. 31.)
- CONOLLY, Kate: Nord Stream 1: Russia switches off gas pipeline citing maintenance. <https://www.theguardian.com/business/2022/aug/31/nord-stream-1-russia-switches-off-gas-pipeline-citing-maintenance> (Letöltés ideje: 2023. 01. 31.)
- ČTK: MPO: Nord Stream 2 může zefektivnit využití české plynárenské sítě. <https://oenergetice.cz/plyn/mpo-nord-stream-2-muze-zefektivnit-vyuziti-ceske-plynarenske-site> (Letöltés ideje: 2023. 01. 31.)
- DUNAI, Marton – GROVE, Thomas: UPDATE 2-Russia to increase Hungary's nuclear power. <https://www.reuters.com/article/russia-hungary/update-2-russia-to-increase-hungarys-nuclear-power-idUSL6N0KO28L20140114>(Letöltés ideje: 2023. 01. 31.)
- Eastring at a Glance. <https://www.eastring.eu/page.php?page=project> (Letöltés ideje: 2023. 01. 31.)

- ELLIOTT, Stuart: US President Trump slams German support for Nord Stream 2 gas link. <https://www.spglobal.com/commodityinsights/es/market-insights/latest-news/natural-gas/071118-us-president-trump-slams-german-support-for-nord-stream-2-gas-link> (Letöltés ideje: 2023. 01. 31.)
- Energy Policy of the Slovak Republic. <https://www.mhsr.sk/uploads/files/47NgRIPQ.pdf> (Letöltés ideje: 2023. 01. 31.)
- European gas shippers warn Nord Stream 2 talks could deter investment. <https://www.reuters.com/article/eu-gas-nordstream-idAFL8N1JO1GP> (Letöltés ideje: 2023. 01. 31.)
- Eustream: Access to the Transmission System. 2019. május 23. <https://tis.eustream.sk/TisWeb/-/?nav¼rd.nom> (Letöltés ideje: 2023. 01. 31.)
- GILPIN, R.: Global Political Economy: Understanding the International Economic Order. Princeton University Press, Princeton. 2001. p.17 <https://doi.org/10.1515/9781400831272> (Letöltve: 2023.01.31.)
- GOTEV, Georgi: Orbán says EU's Energy Union is a threat to Hungary (<https://www.euractiv.com/section/energy/news/orban-says-eu-s-energy-union-is-a-threat-to-hungary/>) (Letöltés ideje: 2023. 01. 31.)
- HENDERSON, Karen: Slovakia, The Escape from Invisibility. <https://www.taylorfrancis.com/books/mono/10.4324/9780203218433/slovakia-karen-henderson> (Letöltés ideje: 2023. 01. 31.)
- HÖGSELIUS, Per: Red Gas: Russia and the Origins of European Energy Dependence. pp. 212–216. <https://link.springer.com/book/10.1057/9781137286154> (Letöltés ideje: 2023. 01. 31.)
- Hungarian MPs approve Russia nuclear deal. BBC News, 2014. <https://www.bbc.com/news/world-europe-26072303> (Letöltés ideje: 2023. 01. 31.)
- Hungary, Romania agree on gas supplies. <https://dailynewshungary.com/hungary-romania-agree-gas-supplies/> (Letöltés ideje: 2023. 01. 31.)
- JACOBSEN, Stine: 'Powerful explosions' behind Nord Stream leaks, Danish police say. <https://www.reuters.com/world/europe/danish-police-say-powerful-explosions-behind-nord-stream-leaks-2022-10-18/> (Letöltés ideje: 2023. 01. 31.)
- JIRUŠEK, Martin – VLČEK, Tomáš – KOĐOUSKOVÁ, Hedvika – ROBINSON JR., Roger: Energy Security in Central and Eastern Europe and the Operations of Russian State-Owned Energy Enterprises. <https://doi.org/10.5817/CZ.MUNI.M210-8048-2015> (Letöltés ideje: 2023. 01. 31.)
- JIRUŠEK, Martin: The Visegrad 4 and Russian pipelines: An imaginary unity. <https://www.euractiv.com/section/energy/opinion/the-visegrad-4-and-russian-pipelines-an-imaginary-unity/> (Letöltés ideje: 2023. 01. 31.)

- JOHNSTONE, C.: Controversial Russian pipeline makes Czech progress. Radio Prague International, 2018. <https://www.radio.cz/en/section/marketplace/controversial-russian-gas-pipeline-makes-czech-progress> (Letöltés ideje: 2023. 01. 31.)
- LEONARD, Mark – Nicu POPESCU: A Power Audit of EU-Russia relations. https://ecfr.eu/publication/a_power_audit_of_eu_russia_relations/ (Letöltés ideje: 2023. 01. 31.)
- National Energy Strategy 2030. pp. 26-27. [https://2010-2014.kormany.hu/download/7/d7/70000/Hungarian Energy Strategy 2030.pdf](https://2010-2014.kormany.hu/download/7/d7/70000/Hungarian_Energy_Strategy_2030.pdf) (Letöltés ideje: 2023. 01. 31.)
- Nord Stream ‘a waste of money’, says Poland. <https://www.euractiv.com/section/central-europe/news/nord-stream-a-waste-of-money-says-poland/> (Letöltés ideje: 2023. 01. 31.)
- NORDHAUS, W.: The economics of an integrated world oil market. 2009. https://www.internationalenergyworkshop.org/iew2009/speakersdocs/Nordhaus_TheEconomicsOfAnIntegratedWorldOilMarket.pdf (Letöltés ideje: 2023. 01. 31.)
- OSIČKAA, Jan – LEHOTSKÝA, Lukáš – ZAPLETALOVÁA, Veronika – ČERNOCHA, Filip – DANČÁKB, Břetislav: Natural gas market integration in the Visegrad 4 region: An example to follow or to avoid? <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2017.10.018> (Letöltés ideje: 2023. 01. 31.)
- PATRICOLO, Claudia: Hungary looks to Exxon Mobil to replace Russian gas. <https://emerging-europe.com/business/hungary-looks-to-exxon-mobil-to-replace-russian-gas/> (Letöltés ideje: 2023. 01. 31.)
- PIRANI, Simon – STERN, Jonathan – YAFIMAVA, Katja: The Russo-Ukrainian gas dispute of January 2009: a comprehensive assessment. 2009. p. 54. <https://www.oxfordenergy.org/wpcms/wp-content/uploads/2010/11/NG27TheRussoUkrainianGasDisputeofJanuary2009AComprehensiveAssessment-JonathanSternSimonPiraniKatjaYafimava-2009.pdf> (Letöltés ideje: 2023. 01. 31.)
- PIRANI, Simon: Russian Gas Transit Across Ukraine Post-2019: pipeline scenarios, gas flow consequences, and regulatory constraints. p. 23. <https://www.oxfordenergy.org/wpcms/wp-content/uploads/2016/02/Russian-Gas-Transit-Across-Ukraine-Post-2019-NG-105.pdf> (Letöltés ideje: 2023. 01. 31.)
- PIRANI, Simon: Russian gas transit through Ukraine after 2019: the options. pp. 14-15. <https://www.oxfordenergy.org/wpcms/wp-content/uploads/2018/11/Russian-gas-transit-through-Ukraine-after-2019-Insight-41.pdf> (Letöltés ideje: 2023. 01. 31.)
- PIRANI, Simon: Russia-Ukraine transit talks: the risks to gas in Europe. p. 3. <https://www.oxfordenergy.org/wpcms/wp-content/uploads/2019/05/Russia-Ukraine-transit-talks-the-risks-to-gas-in-Europe.pdf> (Letöltés ideje: 2023. 01. 31.)

- Poland aims to end long-term gas supplies from Russia after 2022. <https://www.reuters.com/article/us-eeurope-summit/poland-aims-to-end-long-term-gas-supplies-from-russia-after-2022-idUSKCN0YM2QJ> (Letöltés ideje: 2023. 01. 31.)
- Poland's PGNiG signs long-term LNG deal with Cheniere. <https://www.reuters.com/article/usa-energy-pgnig-idUKL8N1XJ2GW> (Letöltés ideje: 2023. 01. 31.)
- Poland–Slovakia interconnection http://ec.europa.eu/energy/maps/pci_fiches/pci_6_2_1_en_2017.pdf (Letöltés ideje: 2023. 01. 31.)
- Portfólió: Orbán Viktor elárult pár dolgot a 15 éves magyar-orsz gázszerződésről és a horvát LNG-tervekről. <https://www.portfolio.hu/gazdasag/20211221/orban-viktor-elarult-par-dolgot-a-15-eves-magyar-orsz-gazszerzodesrol-es-a-horvat-ling-tervekről-517274> (Letöltés ideje: 2023. 01. 31.)
- Reuters: UPDATE 2-Qatargas agrees to double LNG supplies to Poland, <https://www.reuters.com/article/qatar-poland-ling-idUSL5N1GR30N> (Letöltés ideje: 2023. 01. 31.)
- Russia's Nord Stream 2 Natural Gas Pipeline to Germany Halted. p. 1. <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/IF/IF11138> (Letöltés ideje:2023. 01. 31.)
- SANDFORD, Alasdair: Baltic Pipe: Norway-Poland gas pipeline opens in key move to cut dependency on Russia. <https://www.euronews.com/2022/09/27/baltic-pipe-norway-poland-gas-pipeline-opens-in-key-move-to-cut-dependency-on-russia> (Letöltés ideje: 2023. 01. 31.)
- Serbia to start building TurkStream pipeline stretch in March or April. <https://www.reuters.com/article/serbia-gas-idUKL5N2027BQ> (Letöltés ideje: 2023. 01. 31.)
- SHARPLES, Jack: Ukrainian Gas Transit: Still Vital for Russian Gas Supplies to Europe as Other Routes Reach Full Capacity. <https://www.oxfordenergy.org/wpcms/wp-content/uploads/2018/05/Ukrainian-gas-transit-Still-vital-for-Russian-gas-supplies-to-Europe-as-other-routes-reach-full-capacity-Comment.pdf> (Letöltés ideje: 2023. 01. 31.)
- Slovak-Hungarian Gas Interconnector, Slovakia. <https://www.hydrocarbons-technology.com/projects/slovak-hungarian-gas-interconnector-slovakia/> (Letöltés ideje:2022. 12. 11)
- SME: Gazprom and Eustream sign deal on gas transports. <https://spectator.sme.sk/c/20507556/gazprom-and-eustream-sign-deal-on-gas-transports.html> (Letöltés ideje: 2023. 01. 31.)
- Statisztikai adatok: <https://fgsz.hu/a-foldgazrol/a-foldgaz-szerepe/statisztikai-adatok> (Letöltés ideje: 2023. 01. 31.)

- STUHLÍK, Jan: Napojení na Nord Stream II vyjde na deset miliard eur. Vznikne 637 kilometrů plynovodů. <https://www.e15.cz/byznys/prumysl-a-energetika/napojeni-na-nord-stream-ii-vyjde-na-deset-miliard-eur-vznikne-637-kilometru-plynovodu-1339843> (Letöltés ideje: 2023. 01. 31.)
- The Nord Stream 2 divides the Europe. <https://www.unav.edu/web/global-affairs/detalle1/-/blogs/the-nord-stream-2-divides-the-eu> (Letöltés ideje: 2023. 01. 31.)
- The Visegrad Group. 2011. Declaration of V4 energy ministers. <https://www.visegradgroup.eu/2011/declaration-of-v4-energy> (Letöltés ideje: 2023. 01. 31.)
- TIMELINE: Gas crises between Russia and Ukraine. 2009. <https://www.reuters.com/article/us-russia-ukraine-gas-timeline-sb-idUSTRE50A1A720090111> (Letöltés ideje: 2023. 01. 31.)
- Török Áramlat hivatalos weboldal. <https://turkstream.info/> (Letöltés ideje: 2023. 01. 31.)
- Turkish Stream or Russian Stream? <https://euromaidanpress.com/2016/10/20/turkish-stream-or-russian-stream/> (Letöltés ideje: 2023. 01. 31.)
- Ukraine 'stealing Europe's gas'. BBC News, 2006. <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/4574630.stm> (Letöltés ideje: 2023. 01. 31.)
- Zaktualizowany projekt Polityki energetycznej Polski do 2040 r. <https://www.gov.pl/web/aktywa-panstwowe/zaktualizowany-projekt-polityki-energetycznej-polski-do-2040-r> (Letöltés ideje: 2023. 01. 31.)

DR. BOTZHEIM JÁNOS – DR. FÜRJES JÁNOS NORBERT – DR. KENEDLI TAMÁS – KOVÁCS SZILÁRD

**MULTIMODÁLIS SZENZORRENDSZEREK TERVEZÉSE
TERÜLETVÉDELMEZÉSRE**

Bevezetés

A szenzorrendszerek segíthetik az emberek munkáját, és egyes feladatokban kiválthatják őket. A számítási teljesítmény növekedésével lehetőség nyílt nagy mennyiségű szenzoradat valós és közel valós idejű feldolgozására. A területvédelmi feladatok nehezen automatizálhatók, hiszen sok esetben nagy területen szükséges az érzékelés, nyomon követés, döntés és beavatkozás.

A szenzorrendszereknek kritikus jelentőségük van a területek megfigyelése szempontjából, mint erőművek, katonai létesítmények és országhatárok megfigyelése és védelme. Az irodalom jellemzően kétdimenziós vizsgálatokat végez, ezek a modellek az emberekre, a földön található tárgyakra és a szárazföldi járművekre összpontosítanak. Repülő behatolók esetén elkerülhetetlen a háromdimenziós környezetvizsgálat. Viszonylag könnyű elérhetőségük miatt a repülő behatolók, például a drónok vagy a sárkányrepülők gyakori betolakodók. Mindkettő felhasználható árucsempészetre és bizalmas információk gyűjtésére.^{1,2,3}

A rendszer jelfeldolgozásának két fontos feltétele a megfelelő szenzorelhelyezés, és a szenzorok kalibráltsága. A megfelelő feltételek nélkül a szenzorfüziós folyamat nem lesz hatékony, akár működésképtelen is lehet. A publikációban összefoglalásra kerülnek a szenzorelhelyezés, kalibráció és jelfeldolgozás módszerei. A rendszerszemlélet szerint a három terület együttesen kerül vizsgálatra előkészítés és alkalmazás csoportosításban. Az előkészítés nem valós idejű folyamat, tervezés és rendszerfelállítás alkotja. Az alkalmazás szempontjából reagáló és folyamatosan működő elemek, mint a járőrözés és az öndiagnosztika kerülnek előtérbe a jelfeldolgozás mellett.

A szenzorrendszerek egy lehetséges definíciója: több érzékelőt tartalmazó egyetlen egységként kezelt rendszer vagy erőforrás.⁴ Egy szenzorrendszernek egyik

¹ JACKMAN, A.: Consumer drone evolutions: trends, spaces, temporalities, threats; Defense & Security Analysis, 2019, vol. 35, pp. 362–383, doi:10.1080/14751798.2019.1675934. doi:10.1080/14751798.2019.1675934.

² YAACOUB, J.P. – NOURA, H. – SALMAN, O. – CHEHAB, A.: Security analysis of drones systems: Attacks, limitations, and recommendations; Internet of Things, 2020, vol. 11, pp. 100218–100218, doi:10.1016/j.iot.2020.100218.

³ CHAMOLA, V. – KOTESH, P. – AGARWAL, A. – GUPTA, N. – GUIZANI, M.: A Comprehensive Review of Unmanned Aerial Vehicle Attacks and Neutralization Techniques; Ad Hoc Networks, 2021, vol. 111, pp. 102324, doi:10.1016/j.adhoc.2020.102324.

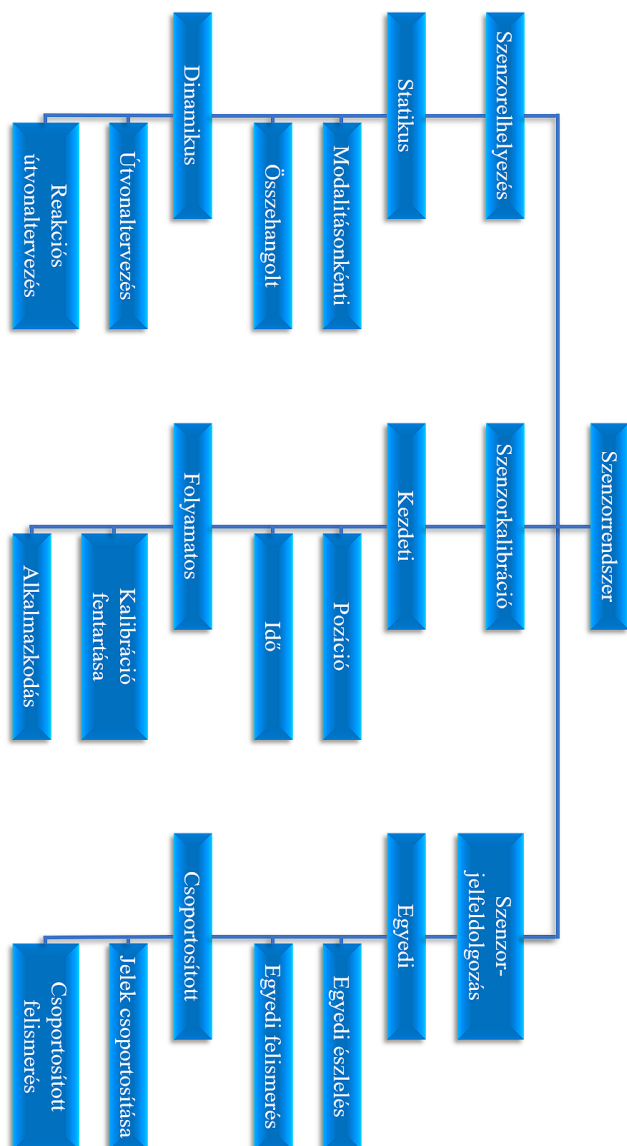
⁴ TAMAYO, A. – GRANELL, C. C. – DÍAZ, L. – GOULD M. – HUERTA J.: Client-Side Processing for Sensor Web; In Handbook of Research on Mobile Software Engineering: Design,

megjelenése a szenzorhálózat, amelynek csomópontjai egymáson keresztül, vagy közvetlen egy központi egységgel kommunikáló szenzorokat tartalmaznak. A szenzorrendszernek másik fontos összetevője a jelfeldolgozás. A szenzorjelek feldolgozhatók egyenként vagy csoportosítva.

Csoportosított feldolgozás csak olyan esetekben lehetséges, ahol az egyes szenzorok érzékelési tartománya átfedésben van. A szenzorok érzékelési tartománya az a tartomány, amelyen belül a szenzorok érzékelése egy előre definiált szintnél nagyobb megbízhatóságú. Az érzékelési tartomány mindig szenzor-, környezet- és feladatfüggő. Csoportosított feldolgozás esetén a szenzorrendszer eredő érzékelési tartománya általában nagyobb, mint az egyedi szenzorok alkalmazása esetén. A csoportosított feldolgozást jellemzően szenzorfüziónak nevezik, amelynek több megvalósítási módja létezik, bővebben a Jelfeldolgozás fejezetben kerül ismertetésre. Az érzékelés jellemzően észlelésre és felismerésre bontható fel, így észlelési és felismerési tartományok és megbízhatóságok definiálhatók. Az egyes megbízhatósági szintekhez tartozó tartományok összességét megbízhatósági eloszlással jellemezhetjük.

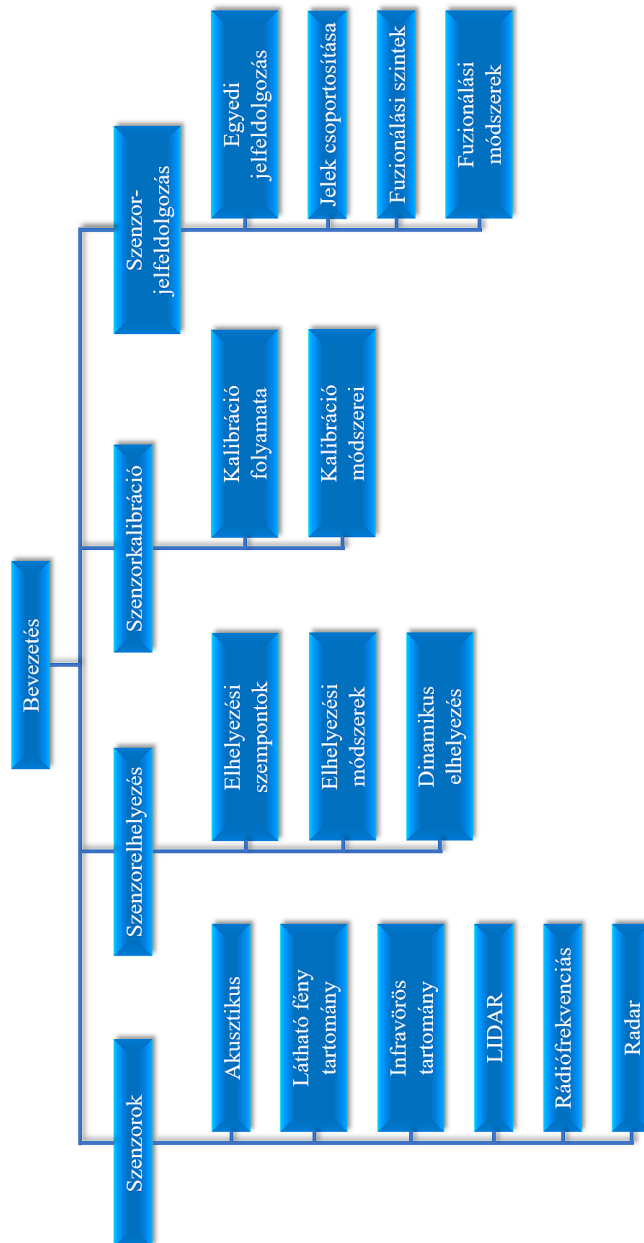
A szenzorrendszer elhelyezése lehet statikus és dinamikus, aszerint, hogy tartalmaz mozgó szenzort, vagy sem. A dinamikus szenzorelhelyezés esetén az észlelési és felismerési határok időben dinamikusan változnak a környezeti hatásoktól függetlenül is. Dinamikus szenzorelhelyezés szimulációs környezetben jól vizsgálható.

A területmegfigyelésre szánt szenzorrendszereknek jellemzően hatféle kimenete lehet: észlelés, észlelés megbízhatósága, felismerés, felismerés megbízhatósága, pozíció és a pozícióhoz tartozó megbízhatóság vagy eloszlás. A szenzorrendszerek főbb részei az 1. ábrán láthatók.

1. ábra: Szenzorrendszer felosztása és részei

A publikáció négy témakört foglal össze a szenzorrendszerek tekintetében: a szenzorok, az elhelyezésük, a kalibrációjuk és a jelfeldolgozásuk. A tanulmány felépítése a 2. ábrán látható.

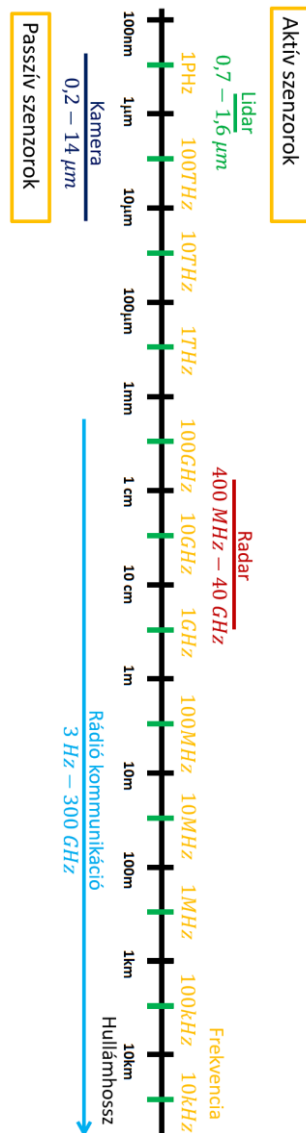

2. ábra: Tanulmány felépítése

1. Jellemző szenzorok

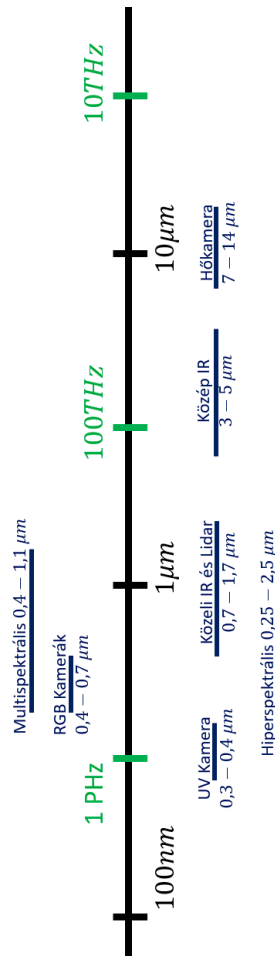
Az egyes szenzorok csoportosíthatók mechanikai (akusztikus szenzorok) és elektromágneses hullámtermészet szerint. A 3. ábra az elektromágneses hullámtermészet szerinti szenzorokat foglalja össze és a jellemző tartományait. Két alcsoportba sorolhatók ezek az érzékelők: a magas frekvenciatartományban működő

diódaalapú érzékelők, és az alacsony frekvenciatarományban működő antennaalapú érzékelők. Általánosságban elmondható, hogy nagyobb frekvencia használata esetén pontosabban leképezhető a környezet, de kisebb a hatótávolság.

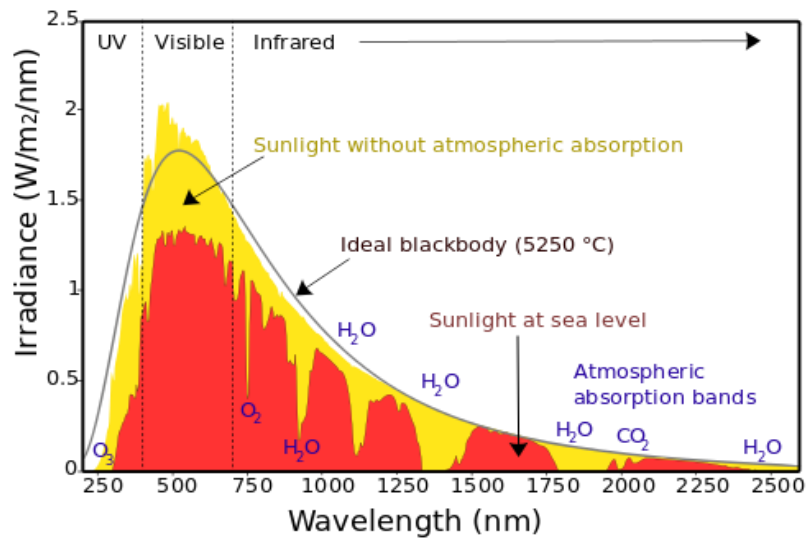
3. ábra: Szenzorok és a jellemző hullámhossz tartományaik

A magas frekvenciatarományban működő kamera és LIDAR-szenzorok további felbontását mutatja a 4. ábra. A kamerák tovább bonthatók UV, RGB, közeli-, közép- és távoli infravörös, valamint multi- és hiperspektrális tartományokra.

4. ábra: Kamerák és LIDAR hullámhossz szerinti felosztása

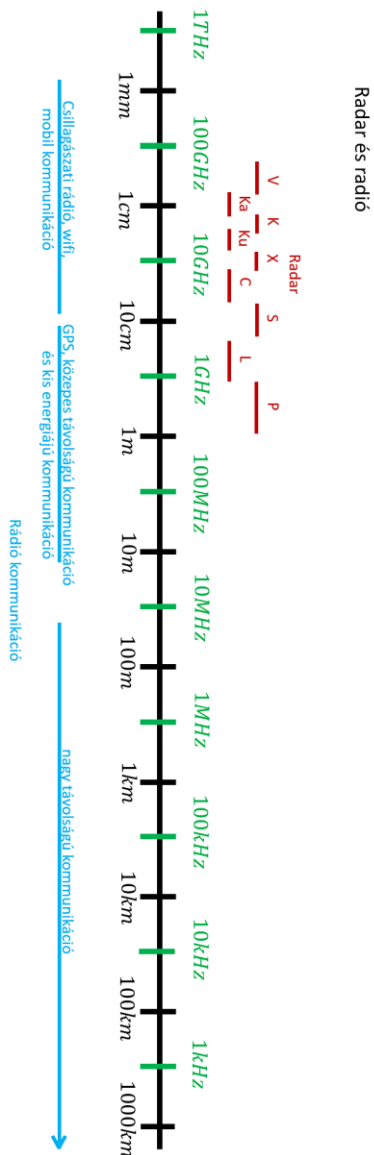
Működésüket befolyásolja a nap sugárzása és a légkör összetétele, főleg nedvességtartalma, ahogy az 5. ábra is mutatja.

5. ábra: Napsugárzás a földön⁵

⁵ CUTLER, J. C. – MORRIS, C.: Handbook of Energy, Elsevier, 2013, pp. 405–450, ISBN: 9780080464053, doi:10.1016/B978-0-08-046405-3.00010-3.

A rádiófrekvencia tartomány felbontása látható az alábbiakban.

6. ábra: Rádiófrekvencia tartomány felosztása

Ember- és járműészlelés, -felismerés és -lokalizáció területén a levegőközegben terjedő akusztikus, geofon-, látható, infravörös, multispektrális, hiperspektrális tartományban működő kamerák, LIDAR, rádiókommunikációs és radartartományban működő szenzorok terjedtek el. Ebben a fejezetben a felsorolt szenzorok kerülnek összefoglalásra és összehasonlításra.

1.1. Levegő közegben működő akusztikus szenzorok

A levegő közegben működő akusztikus észlelő szenzorok ritkák. Környezettel szemben kevésbé ellenállóak. Passzívan tudnak működni, jellemzően 0,5 Hz és 140 kHz határokon belül. Erőssége az észlelés, a visszaverődő hangok miatt pozíció- és iránybecslésre nehezen alkalmazható. Több érzékelő egy- vagy kétdimenziós elrendezéséből irány és távolság becsülhető. Az emberi hang szűrése lehetséges, de jellemzően propeller vagy belső égésű motor hangjának felismerése történik frekvenciavizsgálatokkal.

1.2. Geofon

A geofon speciális akusztikus érzékelő, erőssége az észlelési feladat. Nagyjából 10 méter hatótávolságon emberi lépések vagy járművek felismerésére képes lehet.^{6,7} A kis érzékelési tartomány miatt irány- és távolságbecslés nem jellemző, de egy- és kétdimenziós elrendezés kialakítható. Jel alak és jellemző frekvencia vizsgálatával felismerés is végezhető.

1.3. Látható fénytartományban működő kamerák

A látható fényben működő kamera jól alkalmazható felismerésre. Kis érzékelési tartománnyal rendelkezik, két jellemző kialakítása a 360°-os és a kis térszöget belátó kamera, a belátott térszöggel fordítottan arányosan csökken az érzékelési tartomány, így néhány 100 métertől néhány kilométerig terjedhet a felismerési tartományuk. Külső fényforrás kell a működésükhöz, így nappal vagy kivilágított helyen alkalmazható, a fényviszonyok változása rontja az érzékelési pontosságot. Jellemzően a mozgás és alak tulajdonságok kerülnek felhasználásra az észleléshez.^{8,9,10,11,12,13}

-
- ⁶ ARJUN, D. – INDUKALA, P.K. – MENON U. – PANCHENDRIYA, K.A.: A Multi-sensing framework through Wireless Sensor Networks for Advanced Border Surveillance and Human Intruder Detection. 2019 International Conference on Communication and Electronics Systems (ICCES), 2019. pp. 295–298., doi:10.1109/ICCES45898.2019.9002161.
- ⁷ ARJUN, D. – INDUKALA, P. – MENON, K.A.U.: Integrated Multi-sensor framework for Intruder Detection in Flat Border Area. 2nd International Conference on Power and Embedded Drive Control (ICPEDC), 2019. pp. 557–562, doi:10.1109/ICPEDC47771.2019.9036577.
- ⁸ NALAMATI, M. – KAPOOR, A. – SAQIB, M. – SHARMA, N. – BLUMENSTEIN, M.: Drone Detection in Long-Range Surveillance Videos. 2019 16th IEEE International Conference on Advanced Video and Signal Based Surveillance (AVSS), 2019, pp. 1–6, doi:10.1109/AVSS.2019.8909830.
- ⁹ LEE, D.H.: CNN-based single object detection and tracking in videos and its application to drone detection. Multimedia Tools and Applications, 2021, vol. 80, pp. 34237–34248, doi:10.1007/s11042-020-09924-0.
- ¹⁰ SEIDALIYEVA, U. – AKHMETOV, D. – ILIPBAYEVA, L. – MATSON, E. T.: Real-Time and Accurate Drone Detection in a Video with a Static Background; Sensors 2020, pp. 20, doi:10.3390/s20143856.
- ¹¹ SINGHA, S. – AYDIN, B.: Automated Drone Detection Using YOLOv4; Drones, 2021, vol. 5, no. 3, pp. 95, doi:10.3390/drones5030095.
- ¹² BEHERA, D.K. – BAZIL, R. A.: Drone Detection and Classification using Deep Learning; 2020 4th International Conference on Intelligent Computing and Control Systems (ICICCS), 2020, pp. 1012–1016, doi:10.1109/ICICCS48265.2020.9121150.
- ¹³ JIN, R. – JIANG, J. – QI, Y. – LIN, D. – SONG, T.: Drone Detection and Pose Estimation Using Relational Graph Networks; Sensors, 2019, vol. 19, no. 6, pp. 1479, doi:10.3390/s19061479.doi:10.3390/s19061479.

1.4. Infravörös tartományban működő kamerák

Az infrakamera jól alkalmazható felismerésre kis érzékelési tartományon. Három fő csoportja van: a közeli (0,7-1,7 mikrométer) a közép (3-5 mikrométer) és a távoli (7-14 mikrométer) hullámhossz tartomány. A távoli infravörös tartomány nagy hullámhossza miatt nem gyárthatók kis pixelek, így jóval kisebb az érzékelési tartomány, mint a látható fény tartományban működő kameráknak. A speciális hullámhossz-tartomány miatt az optikai rendszer kialakítása drágább. Optikával néhány száz métertől kilométerig terjedhet a felismerési tartományuk. Működésükhöz nincs szükség külső jelgenerálásra, de a környezeti hatásokra kevésbé érzékeny.

1.5. Multi- és hiperspektrális kamerák

A multi- és hiperspektrális kamera jellemzően a látható fénytartomány körül kerül kiterjesztésre 0,2-2,5 mikrométer hullámhossz tartományban. A látható fény és közeli infra hullámhossz tartományban működő multispektrális kamerák jellemzően 5-10 csatornával, míg a hiperspektrális kamerák 100-200 csatornával rendelkeznek. A részletesebb spektrális felbontás miatt jobban feldolgozható és szűrhető a jel, még akkor is, ha a más hullámhossz tartományban található kibocsátási csúcsa, mint emberi testhőmérséklet esetén nagyjából 9 mikrométer. A több csatorna miatt kis mintavételezési frekvenciára képes.

1.6. LIDAR

Erőssége a pozíciómeghatározás. Észlelésre és felismerésre is alkalmazható ismert környezetben, de jellemzően kamerával együtt kerül használatra az autonóm járművek területén. Két fő típusa van: a szkennelő (mechanikus), és a szilárd test. A mechanikus LIDAR-szenzorok jellemzően drágák, hatótávolságuk 100 méterig, közel teljes térszögben működik, kis mintavételezési frekvenciára képes és kis térbeli felbontással rendelkezik. Újabb megoldás a szilárdtest LIDAR-szenzorok, amelyek olcsón gyárthatók, megbízhatóbbak, jellemzően néhány száz méterig 120°-ban látnak, jó mintavételezési frekvenciára képesek, és kiváló felbontással rendelkeznek¹⁴. A 905 nanométeres és az 1550 nanométeres lézerek terjedtek el. LIDAR-szenzor jeleként adódó ponthalmazban előre ismert objektumok osztályozása megvalósítható kis pontossággal.

1.7. Rádiófrekvencia tartományban működő szenzorok

A rádiófrekvenciás szenzorok jellemzően egy- és kétdimenziós elrendezésben helyezkednek el, így pontos irány és távolság számítható. Erősségük az észlelési és pozíciómeghatározás, de felismerési feladatokra is alkalmazhatók.^{15,16,17} Érzékelési

¹⁴ RODNITZKY, A.: Sensors 201: Scanning and Solid State LiDAR. 2021. [https://www.tangramvision.com/blog/sensors-201-scanning-and-solid-state-lidar#:~:text=Solid%20state%20LiDAR%20typically%20uses,a%20typical%20scanning%20LiDAR%20sensor.](https://www.tangramvision.com/blog/sensors-201-scanning-and-solid-state-lidar#:~:text=Solid%20state%20LiDAR%20typically%20uses,a%20typical%20scanning%20LiDAR%20sensor.(Letöltés ideje: 2023. 02. 07.)) (Letöltés ideje: 2023. 02. 07.)

¹⁵ BASAK, S. – RAJENDRAN, S. – POLLIN, S. – SCHEERS, B.: Combined RF-based drone detection and classification; IEEE Transactions on Cognitive Communications and Networking, 2021/1. vol. 8, no. 1, pp. 111-120, doi:10.1109/TCCN.2021.3099114.

¹⁶ AL-SA'D, M.F. – AL-ALI, A. – MOHAMED, A. – KHATTAB, T. – ERBAD, A.: RF-based drone detection and identification using deep learning approaches: An initiative towards a large open source drone database; Future Generation Computer Systems, 2019. vol. 100, pp. 86–97., doi:10.1016/j.future.2019.05.007.

¹⁷ SCIANCALEPORE, S. – IBRAHIM, O.A. – OLIGERI, G. – DI PIETRO, R.: PiNcH: An effective, efficient, and robust solution to drone detection via network traffic analysis. Computer Networks, 2020, vol. 168, pp. 107044, doi:10.1016/j.comnet.2019.107044.

tartományuk kommunikációs frekvencia és jelerősség függvényében néhány száz métertől több kilométerig terjed, és a teljes térszöveget lefedi. A domborzat jelentősen befolyásolja az érzékelési tartományát a visszaverődések miatt. Nagy hátrányuk, hogy a céltárgy aktív kommunikációja szükséges az észleléshez.

1.8. Radar

A radar aktív érzékelő, így a környezeti hatások kevésbé befolyásolják. Érzékelési, felismerési és pozíciómeghatározási feladatokra is alkalmas lehet. A rádiós frekvenciás szenzorokhoz hasonlóan a domborzat jelentősen befolyásolhatja az érzékelési tartományát. Több fajtája létezik, jellemző működési elve a mozgás detektálása, így erőssége az észlelés, és kisebb pontosságú pozíciómeghatározásra is képes lehet.^{18,19} Érzékelés szempontjából egytől négy dimenzióban képes érzékelni a sebességet, a távolságot, a horizontális szöghelyzetet és a vertikális szöghelyzetet. A négydimenziós radarok elsődlegesen az autonóm járművek miatt terjedtek el széles körben, speciális több adó- és vevőelrendezést használnak (MIMO), valamint frekvencia- és fázismodulációt. Jellemzően magasabb frekvencián, a V tartományban (40-80GHz) működnek, így a hagyományos radaroknál kompaktabb kialakítás és jobb térbeli felbontás érhető el. Észlelés szempontjából a növényzet, mint zavaró hatás jelentkezik. A növényzettel szemben S (2-4GHz) tartományban, vagy annál kisebb frekvencia alkalmazható.

1.9. Szenzorok összehasonlítása

Az egyes szenzorok különböző módon csoportosíthatók. Egyik jellemző csoportosítás, hogy a külső energiaforrás külön van, vagy a szenzorhoz köthető. Szenzortól független energiaforrások esetén passzív, szenzorhoz kötődő jelforrás esetén aktív szenzorról beszélünk. További csoport lehet, hogy a jel forrása maga a céltárgy, külső változó vagy szabályozott. A jelforrás szerinti csoportosítás a passzív szenzorokat bontja fel további két részre. A csoportosítás lényege jel rendelkezésre állásán alapszik. Céltárgy forrás esetén jól felismerhető jellemzői vannak a jelnek, de szándékosan megszüntethető vagy tompítható. Külső változó forrás esetén a környezettől függ a jel rendelkezésre állása, például látható fényben működő kamera esetén a napszak. Szabályozott jelforrásokat a környezeti hatások kevésbé befolyásolják, így stabilabb a jel, cserébe detektálható és energiaigényes.

¹⁸ PARK, J. – PARK, S. – KIM, D.H. – PARK, S.O.: Leakage Mitigation in Heterodyne FMCW Radar for Small Drone Detection with Stationary Point Concentration Technique. IEEE Transactions on Microwave Theory and Techniques, 2019. vol. 67, pp. 1221–1232, doi:10.1109/TMTT.2018.2889045.

¹⁹ HYUN, E. – JIN, Y.-S. – PARK, J.-H. – YANG, J.-R.: Machine Learning-Based Human Recognition Scheme Using a Doppler Radar Sensor for In-Vehicle Applications. Sensors, 2020. vol. 20, pp. 6202, doi:10.3390/s20216202.

Jelforrás	céltárgy	külső változó	szabályozott
Szenzor típus	passzív	passzív	aktív
Észlelés	forrás	visszavert jel	visszavert jel
Külső befolyásoló tényezők	jelforrás, távolság négyzete	objektumot érő jel, távolság négyzete, reflexivitás, objektum mérete	távolság, reflexivitás, objektum mérete
Jellemző szenzorok	akusztikus, rádió, infrakamera	kamera	radar, ToF kamera, LIDAR
Jellemző felhasználása	észlelés, felismerés, irány-, távolságbecslés	észlelés, felismerés, irány-, távolságbecslés	észlelés, felismerés, távolság- és irányadat

1. táblázat: Szenzorok összehasonlítása

2. Szenzorelhelyezés

A szenzorrendszer jelfeldolgozásának előfeltétele a megfelelő szenzorelhelyezés és a szenzorok kalibráltsága, ugyanakkor szenzorok becslt érzékelése nélkül nem tervezhető, készíthető szenzorelhelyezés és a szenzorok kalibrációjá. Egyik megoldás, hogy a szenzorrendszer helyett az egyes szenzorok jelei külön-külön kerülnek becslésre. A teljes szenzorrendszer észlelésének jellemzése, és így egy elrendezés jóságának meghatározása, az egyedi észlelések maximumával történhet. Ez a megoldás várhatóan alulról közelíti a szenzorrendszer észlelését. A felismerés valószínűsége csökkenhet az esetleges ellentmondások miatt több szenzor alkalmazásával.

2.1. Szenzorelhelyezési szempontok

A szenzorelhelyezésnél szempontok lehetnek az energiaellátás,^{20,21} az energiahatékonyság,²² a vezérlőelhelyezés,²³ az érzékelő élettartama,²⁴ az észlelés

²⁰ XU, S.: Optimal Sensor Placement for Target Localization Using Hybrid RSS, AOA and TOA Measurements. IEEE Communications Letters, 2020. vol. 24, no. 9, pp. 1966-1970, doi:10.1109/LCOMM.2020.2996259.

²¹ XU, P. – WU, J. – SHANG, C. – CHANG, C.Y.: GSMS: A Barrier Coverage Algorithm for Joint Surveillance Quality and Network Lifetime in WSNs; IEEE Access, 2019, vol. 7, pp. 159608-159621, doi:10.1109/ACCESS.2019.2949579.

²² THOMAS, D. – SHANKARAN, R. – SHENG, Q. – ORGUN, M. – HITCHENS, M. – MASUD, M. – NI, W. – MUKHOPADHYAY, S. – PIRAN, M.: QoS-Aware Energy Management and Node Scheduling Schemes for Sensor Network-Based Surveillance Applications; IEEE Access, 2020, vol. 9, pp. 21, doi:10.1109/ACCESS.2020.3046619.

²³ TAHMASEBI, S. – SAFI, M. – ZOLFI, S. – MAGHSOUDI, M.R. – FARAGARDI, H.R. – FOTOUHI, H.: Cuckoo-PC: An Evolutionary Synchronization-Aware Placement of SDN Controllers for Optimizing the Network Performance in WSNs; Sensors 2020, vol. 20, no. 11, pp. 3231, doi:10.3390/s20113231.

²⁴ XU, S. – OU, Y. – WU, X.: Optimal Sensor Placement for 3-D Time-of-Arrival Target Localization; IEEE Transactions on Signal Processing, 2019, vol. 67, pp. 5018–5031, doi:10.1109/TSP.2019.2932872.

megbízhatósága,²⁵ a helymeghatározás,^{26,27} a felismerés megbízhatósága, a szenzorok száma, a bekerülési és fenntartási költség, a kommunikációs forma. Kis terület statikus szenzorokkal történő megfigyelése esetén jellemző a vezetékes kialakítású kommunikáció és energiaellátás. Szabadon mozgó és mozgatható szenzorok esetén jellemző a vezeték nélküli kommunikáció és különböző külső erőforrások felhasználása, mint például napelem vagy rezgés. Akkumulátoros ellátás esetén energiamegtakarítás céljából időzíthetők az egyes szenzorok, vagy aktív szenzorok esetén az érzékelési tartomány adaptívan szabályozható.

2.2. Szenzorelhelyezési módszerek

Az egyes szenzortípusok más jelekre érzékenyek, így csak típusonkénti elhelyezés is lehetséges. Jellemzően a kétdimenziós terület lefedés- és görbementi egydimenziós elhelyezések terjedtek el. Elterjedt érzékelési geometriák szenzorok esetén a gömb, gömbcikk geometriák, és ezek vetületei, a korong és a körcikk. Szenzorelhelyezési feladatok esetén jellemző az azonos típusú és a korong,^{28,29,30,31,32,33} vagy a körcikk^{34,35,36} érzékelési tartománnyal közelített szenzorok használata.

²⁵ LANZA-GUTIERREZ, J.M. – CABALLE, N. – GOMEZ-PULIDO, J.A. – CRAWFORD, B. – SOTO, R.: Toward a Robust Multi-Objective Metaheuristic for Solving the Relay Node Placement Problem in Wireless Sensor Networks; *Sensors* 2019, vol. 19, no. 3, pp. 677, doi:10.3390/s19030677.

²⁶ XU – OU – WU (2019) i. m. pp. 5018–5031, doi:10.1109/TSP.2019.2932872.

²⁷ XU, S (2020) i. m. pp. 1966-1970.

²⁸ DONG, Z. – CHANG, C.Y. – CHEN, G. – CHANG, I.H. – XU, P.: Maximizing Surveillance Quality of Boundary Curve in Solar-Powered Wireless Sensor Networks; *IEEE Access* 2019, vol. 7, pp. 77771–77785.

²⁹ XU – WU – SHANG – CHANG i. m. pp. 159608-159621.

³⁰ ZAIXIU, D. – SHANG, C. – CHANG, C.Y. – ROY, S. D.: Barrier Coverage Mechanism Using Adaptive Sensing Range for Renewable WSNs; *IEEE Access*, 2020, pp. 86065-86080, doi:10.1109/ACCESS.2020.2992867.

³¹ XU, X. – ZHAO, C. – YE, T. – GU, T.: Minimum Cost Deployment of Bistatic Radar Sensor for Perimeter Barrier Coverage; *Sensors*, 2019, vol. 19, no. 2, pp. 225, doi:10.3390/s19020225.

³² LIU, Y. – CHIN, K.W. – YANG, C. – HE, T.: Nodes Deployment for Coverage in Rechargeable Wireless Sensor Networks; *IEEE Transactions on Vehicular Technology*, 2019, vol. 68, pp. 6064–6073, doi:10.1109/TVT.2019.2912188.

³³ WANG, S. – YANG, X. – WANG, X. – QIAN, Z.: A Virtual Force Algorithm-Levy-Embedded Grey Wolf Optimization Algorithm for Wireless Sensor Network Coverage Optimization; *Sensors*, 2019, vol. 19, no. 12), pp. 2735, doi:10.3390/s19122735.

³⁴ AKBARZADEH, V. – GAGNÉ, C. – PARIZEAU, M.: Sensor control for temporal coverage optimization; *Congress on Evolutionary Computation (CEC)*. 2016. pp. 4468–4475, doi:10.1109/CEC.2016.7744358.

³⁵ ALTAHIR, A.A. – ASIRVADAM, V.S. – HAMID, N.H.B. – SEBASTIAN, P. – HASSAN, M.A. – SAAD, N.B. – IBRAHIM, R. – DASS, S.C.: Visual Sensor Placement Based on Risk Maps; *IEEE Transactions on Instrumentation and Measurement*, 2020, vol. 69, pp. 3109–3117, doi:10.1109/TIM.2019.2927650.

³⁶ ALTAHIR, A.A. – ASIRVADAM, V.S. – SEBASTIAN, P. – HAMID, N.H.: Solving Surveillance Coverage Demand Based on Dynamic Programming; *IEEE Sensors Applications Symposium (SAS)*, 2020, pp. 1–6, doi:10.1109/SAS48726.2020.9220039.

2.3. Dinamikus szenzorelhelyezési lehetőségek

A szenzorok csoportosíthatók mozgás szerint: statikus és forgó szenzorok, ezek mellett megjelentek az automata szabadon mozgó platformra felszerelt szenzorok a területmegfigyelési feladatokra.^{37,38} A mozgó platformok területén a kerekkel felszerelt, láncfalpas, lábakkal rendelkező és különböző repülő drónok terjedtek el. A mozgó platformok legnagyobb hátránya az észrevehetőség. Észrevehetőség csökkentésére szakaszosan mozgó platformokat, vagy nagy magasságokban közlekedő merev szárnyú drónokat célszerű alkalmazni. További lehetséges módszer a gyorsan mozgó szenzor alkalmazása. Kisebb drónok esetében a jellemző a néhány órás repülési idő,³⁹ és törekvések vannak ennek megnövelésére.⁴⁰ Nagy területek megfigyelése esetén érdemes nagyobb arányban alkalmazni mozgó szenzorokat. A statikus és a mozgó szenzorok aránya nehezen meghatározható, az egyik meghatározási módja a szimulációs módszerekkel végzett optimalizáció.

A statikus szenzorelhelyezés mellett a pásztázó és járőrözési útvonaltervezés is fontos feladat. Az útvonaltervezés történhet az általa lefedett terület alapján, és annak figyelembevételével, hogy mennyi ideig marad egy terület megfigyelés nélkül. Az útvonaltervezés kiegészíthető valószínűségi változókkal, így a járőrözési útvonalak előre kiszámíthatatlanná válhatnak.

Alkalmazás szempontjából a reagáló útvonaltervezés a jelentősebb. A mozgó szenzorok segítségével keresést és követést lehet biztosítani, és a felismerést lehet segíteni. A szenzorelrendezés az észlelés vagy felismerés segítése érdekében változhat. További előnye, hogy egy szenzor kiesése esetén a lefedés egyenletességének fenntartása érdekében a mozgó szenzorokat újra lehet rendezni.⁴¹ Fontos megközelítés az időleges lefedés,⁴² amely az objektum újralokalizálását, felismerését és követését segíti. Az időleges lefedés lényege, hogy az érzékelt objektum mozgása megbecslésre kerül, és a becsült új pozíciónak időlegesen megnő a lefedettsége.

3. Szenzorrendszer kalibrálása

A szenzorelhelyezés megtervezését követően a szenzortelepítés következik, a külső szenzorokkal segített szenzortelepítés mellett egyedi és rendszerszintű

³⁷ QIAO, Y. – YANG, J. – ZHANG, Q. – XI, J. – KONG, L.: Multi-UAV Cooperative Patrol Task Planning Novel Method Based on Improved PFIH Algorithm; IEEE Access, 2019, vol. 7, pp. 167621–167628, doi:10.1109/ACCESS.2019.2952877.

³⁸ SURENDONK, T. J. – CHIRCOP, P.A.: On the computational complexity of the patrol boat scheduling problem with complete coverage; Naval Research Logistics (NRL), 2020, vol. 67, pp. 289–299, doi:10.1002/nav.21900.

³⁹ ABUSHAHMA, R.I.H. – ALI, M.A.M. – RAHMAN, N.A.A. – AL-SANANJARY, O.I.: Comparative Features of Unmanned Aerial Vehicle (UAV) for Border Protection of Libya: A Review; IEEE 15th International Colloquium on Signal Processing Its Applications (CSPA), 2019, pp. 114–119, doi:10.1109/CSPA.2019.8695991.

⁴⁰ Border UAS – Border Unmanned Aerial System; <https://borderuas.eu/> (Letöltés ideje: 2022. 12. 15.)

⁴¹ ZHANG, Y. – LIU, M.: Regional Optimization Dynamic Algorithm for Node Placement in Wireless Sensor Networks; Sensors, 2020, vol. 20, no. 15, pp. 4216, doi:10.3390/s20154216.

⁴² AKBARZADEH – GAGNÉ – PARIZEAU (2016) i. m.

kalibráció szükséges egy szenzorrendszer jó működéséhez. Laborkörülmények között az egyes szenzorok automatikus kalibrálása jól megoldható. Terepi körülmények között nagy távolságok és specifikus elrendezések nehezítik a kalibrációt. A kalibrációs folyamatnak két fő összetevője van, az egyedi és a rendszerszintű. A rendszerszintű kalibráció a pozíció és időbeli hibák kompenzálására szolgál. A fejezet az egyéni szenzorok helyett a szenzorrendszerre jellemző kalibrációval foglalkozik. Terepi körülmények között nem megoldható a pontos pozicionálás. A pozíciókalibrálás nehézségét a távolságok, mozgó szenzorok és referenciák, különböző modalitású jelek, és a kis, vagy akár átfedés nélküli érzékelési tartományokkal rendelkező szenzorok adják. A pozicionálás pontosságát lehet javítani fizikai vagy különböző hullámterjedésen alapuló eszközökkel, mint a nagy pontosságú GPS és lézeres távolságmérő. Egyes eszközöknek, mint a kis látószögű kamerák, csak külső szenzorok alapján végzett kalibrációja nem nyújt kellő pontosságot. A megfelelő pontosság eléréséhez külső referenciapontok szükségesek. A kalibrációs folyamatot egy lépésben rögzített mérések alapján, vagy a mérések rögzítésével egy időben lehet iteratíván végrehajtani. A kalibrációs folyamatot érdemes lépésekre bontani: külső szenzorokkal segített pozicionálást, referenciák alapján történő statikus pozíció- és időbeli kalibrálást érdemes végezni.

3.1. Kalibrálási módszerek

Jellemzően kis és nagy átfedéssel rendelkező multiszenzoros rendszerek vannak. Mozgó szenzorokat tartalmazó rendszereken mindkét elrendezés előnyeit ki lehet használni. Nagy átfedéssel rendelkező rendszereknél, a legpontosabb pozíciómeghatározásra alkalmas szenzornál nagyobb pontosság is elérhető⁴³. Kis átfedéssel rendelkező rendszerekhez speciális kalibrációs eljárásokat fejlesztettek ki, jellemzően speciális kalibrációs tábla kerül alkalmazásra, amelynek az egyes részei külön-külön felismerhetők.^{44,45,46}

Az egyes szenzortípusok különböző modalitása miatt speciális kalibrációs eszközre van szükség. Speciális kalibrációs eszközként alkalmazható egy drón, mivel vizuális, infra, akusztikus, rádiókommunikációs, és radar számára is szolgáltathat jelet. Drónnal történő kalibráció esetében a geofonkalibráció nehezen megoldható. A drón helyett speciális referenciaeszköz is készíthető, amely minden szenzor számára szolgáltat jelet. Kalibráció során az egyes hibák értéke becsülhető, így érdemes online kalibrációt végezni, és a becsült hibák alapján folytatni a kalibrációs folyamatot. Mozdó, kis átfedéssel rendelkező szenzorok esetén több referenciát érdemes alkalmazni.

⁴³ SVOBODA, T: Quick guide to multi-camera self-calibration; Computer Vision Lab, Swiss Federal Institute of Technology, Zürich, 2003.

⁴⁴ ATCHESON, B. – HEIDE, F. – HEIDRICH, W.: CALTag: High Precision Fiducial Markers for Camera Calibration; The Eurographics Association, 2010.
doi:10.2312/PE/VMV/VMV10/041-048.

⁴⁵ LI, B. – HENG, L. – KOSER, K. – POLLEFEYS, M.: A multiple-camera system calibration toolbox using a feature descriptor-based calibration pattern; IEEE/RSJ International Conference on Intelligent Robots and Systems, 2013, pp. 1301-1307,
doi:10.1109/IROS.2013.6696517.

⁴⁶ XING, Z. – YU, J. – MA, Y.: A new calibration technique for multi-camera systems of limited overlapping field-of-views; IEEE/RSJ International Conference on Intelligent Robots and Systems (IROS), 2017, pp. 5892-5899, doi:10.1109/IROS.2017.8206482.

Az időbeli kalibrációt a pozíciókalibráció után javasolt végrehajtani, mivel nagy távolságok esetén nem garantálható az időbeli szinkronműködés. Az időbeli szinkronműködéshez mozgó referencia szükséges, ezért a drón továbbra is jól alkalmazható. Időbeli kalibráció esetén a mozgó pontok és referenciák szabad változóként viselkednek.

Hozzávetőlegesen ismert elrendezéseknél a lokális keresési módszerek elegendők lehetnek a kalibrációhoz. A lokális keresési módszerek mellett evolúcióalapú populációs módszerek is alkalmazhatók a folyamat felgyorsításához és a kevésbé ismert elrendezések megoldásához.

3.2. Kalibráltság fenntartása

Alkalmazás szempontjából a kalibráltság ellenőrzése és fenntartása nagyban növelheti a rendszer megbízhatóságát. A kalibráltságnak elsődlegesen a mozgó szenzorok esetén van szerepe, amelyek esetén nagyobb pontatlanságok léphetnek fel. A szenzorrendszer hatalmas előnye, hogy lehetőség van öndiagnosztikát végezni. Az öndiagnosztika egyik lehetséges megoldása a környező szenzorok alapján becsült és a tényleges jel összehasonlítása. Az alkalmazás során a környezeti változásokhoz is lehet a külső szenzorokat kalibrálni más szenzorok vagy mozgó szenzorok alapján. Állandó felhasználás során, vagy időközönként érdemes mozgó szenzorokkal, például drónokkal ellenőrizni a szenzorokat öndiagnosztikai céllal.

4. Szenzorrendszer jelfeldolgozása

Jelfeldolgozásra már a kezdetekkor szükség van az elrendezéshez, ebben esetben érdemes kalibrált rendszert feltételezni, és a Szenzorelhelyezés fejezetben említett egyszerű módszereket alkalmazni. A folyamat három fő részre bontható: az észlelés, a felismerés, és a lokalizáció. Az észleléshez egy szenzor is használható, felismeréshez és lokalizációhoz érdemes több szenzort felhasználni. A jelfeldolgozás időben statikusan vagy dinamikusan történhet. Módszerek tekintetében az egyedi és szenzorcsopontonkénti feldolgozás lehetséges szakértői, tanuló rendszerekkel és ezek kombinációival.

4.1. Jelfeldolgozás módszerei

A feldolgozási műveletek két fő részre bonthatók: szeparálási és leképzési. Szeparálási műveletek megvalósíthatnak éles, lágy, konvex és konkáv szeparálásokat. Jellemző szeparálási művelet például a klaszterezési és klasszifikációs műveletek. A leképzési műveletek lehetnek dimenzióredukáló, -megtartó vagy -bővítő műveletek. Jellemző leképzés például a kiemelés, forgatás, és konvolúciós műveletek.

4.1.1. Szakértői szemlélet

Szakértői modell (EM) esetén a bemeneti adatok és a kimenet között legalább részben ismert a kapcsolat, jellemzően mindkettő tér kisdimenziós. Szakértői lényegkiemelő modell (EPM) esetén ismert a lényegkiemelési eljárás és ismert az a tény, hogy a kiemelt jellemzők hatással vannak az elvárt kimenetre. Az EPM minden esetben egy köztes állapotot generál, amit más modellekkel kell kiegészíteni. A módszerre példa szélsőérték, átlag, jellemző frekvencia vagy amplitúdó, és más kisdimenziós leképzéseknek értéke, aránya, összege, tendenciája stb. Jellemzőjük, hogy a szeparálási és leképzési egységek elkülönülnek.

4.1.2. Kisdimenziós modellek

A kisdimenziós modellek jellemzően szeparálási modellek vagy regressziós modellek. A modelleszort döntései jó pontossággal és magyarázhatósággal rendelkeznek. Jellemző módszerek kis adatmennyiség esetén a szakértői modell (EM), multilineáris regresszió (MLR), segédvektor-gép (SVM), K-közép (K-mean), K-legközelebbi szomszéd (K- nn), Gauss-eloszláskeverék-modell (GMM), Döntési fa (DT), Random döntési erdő (RDF), Fuzzy következtető gép (FIM), Markov-modell (MM).

4.1.3. Közepes dimenziós modellek

A közepes dimenziós modelleket általános felépítés jellemzi, a szeparálási és leképzési egységek nehezen elkülöníthetők. Közepes mennyiségű adat esetén a szakértői lényegkiemelő modell (EPM), többretegű perceptron (MLP), visszacsatolt neurális hálózatok (RNN), hosszú- és rövidtávú memóriával rendelkező hálózatok (LSTMN), spiking neurális hálózat (SNN), konvolúciós spiking neurális hálózat (CSNN) is alkalmazható.

4.1.4. Nagydimenziós modellek

A nagydimenziós modelleket speciális felépítés jellemzi, a szeparálási és leképzési egységek nehezen elkülöníthetők. A leképzéseknél nagy szerepet töltenek be a dimenzióredukciós elemek. Nagy mennyiségű adatra ilyen lehet a szakértői lényegkiemelő modell (EPM), konvolúciós hálózatok (CN), kódoló-dekódoló hálózat (EDN), variációs automata kódoló-dekódoló hálózat (VAEN), generatív ellenséges hálózatok (GAN), transformer hálózatok (TN) alkalmazása.

4.2. Jelfeldolgozási módszerek összehasonlítása

A 2. táblázat a feldolgozási módszereket hasonlítja össze.

<i>Módszer</i>	<i>Bemeneti adat mennyiség</i>	<i>Térbeli adat összefüggés</i>	<i>Időbeli adat összefüggés</i>	<i>Döntés magyarázhatóság</i>	<i>Feldolgozási idő</i>	<i>Minta igénye</i>	<i>Feldolgozási teljesítmény</i>	<i>Kimeneti dimenzió</i>
EM	kevés	ismert	ismert	kiváló	*	*	*	kevés
EPM	*	ismert	ismert	jó	*	*	*	kevés
MLR, SVM	kevés	nincs	nincs	jó	*	kevés	*	kevés
DT, RDF	kevés	nincs	nincs	jó	közepes	nagy	*	kevés
FIM	kevés	lokális	nincs	kiváló	közepes	közepes	*	kevés
MM	kevés	nincs	rövidtávú	kiváló	*	közepes	*	kevés
GMM, K-nn, K-mean	kevés	lokális	nincs	jó	*	közepes	*	kevés
MLP	közepes	nincs	nincs	gyenge	közepes	nagy	nagy	közepes
RNN	közepes	nincs	rövidtávú	gyenge	közepes	nagy	nagy	közepes
LSTMN	közepes	nincs	*	gyenge	*	nagy	nagy	közepes
CN	*	*	rövidtávú	közepes	*	közepes	nagy	*
TN	*	*	*	gyenge	közepes	nagy	nagy	*

2. táblázat: Feldolgozási módszerek összehasonlítása; *tetszőleges

4.3. Adatfúziós jelfeldolgozás

Az összetartozó szenzorjelek feldolgozása szenzorfúzióknak nevezhető, ennek feltétele, hogy el lehessen különíteni az összetartozó és össze nem tartozó észleléseket. A szenzorfúzió jellemző területei az önvezető autók, viselhető okoseszközök, mobilrobotok, megfigyelő, vizsgáló rendszerek. Egyes esetekben garantált az adatok összerendeltsége az elrendezés és a szenzorok következtében. Olyan szenzorrendezések esetében, ahol minden szenzor érzékelési tartománya a feladat szempontjából megegyezik, nincs szükség lokális adatfúzióra. Nincs szükség lokális szenzorfúzióra például az okosóra esetén, hiszen a szenzorok kis helyre vannak integrálva, illetve más viselhető eszközök is azonos testet mérnek. Vonal- vagy mátrixelrendezésű szenzorok esetén a teljes tartományon, vagy lokálisan végezhetjük az adatok összerendezését. Zsúfolt környezetben vagy szegmentálási feladatra a teljes tartományon történő feldolgozás hatékonyabb, erre példa a városi önvezető autók. Kevésbé zsúfolt környezetben, mint területmegfigyelés, a lokális feldolgozás sokkal hatékonyabb.

Általános esetben az összetartozó észlelések meghatározásához szükség van pozíció-, irány- vagy térrész-adatokra. A közös térrészhez tartozó észlelések meghatározásához időbeli interpoláció használható a kis mérési frekvenciával működő szenzorok esetén. Iránymérő szenzorok esetén a pozíció meghatározására

egy elterjedt módszer a szenzorpár-képzés, így az irányok metszete már pozíciót vagy térrészt ad. Nagy térrészt vizsgáló szenzorok, mint egyes akusztikus szenzorok esetén minden beletartozó kisebb térrészen történt észlelés feldolgozásához csatolni lehet az adott jelet.

4.4. Adatfúzió szintjei

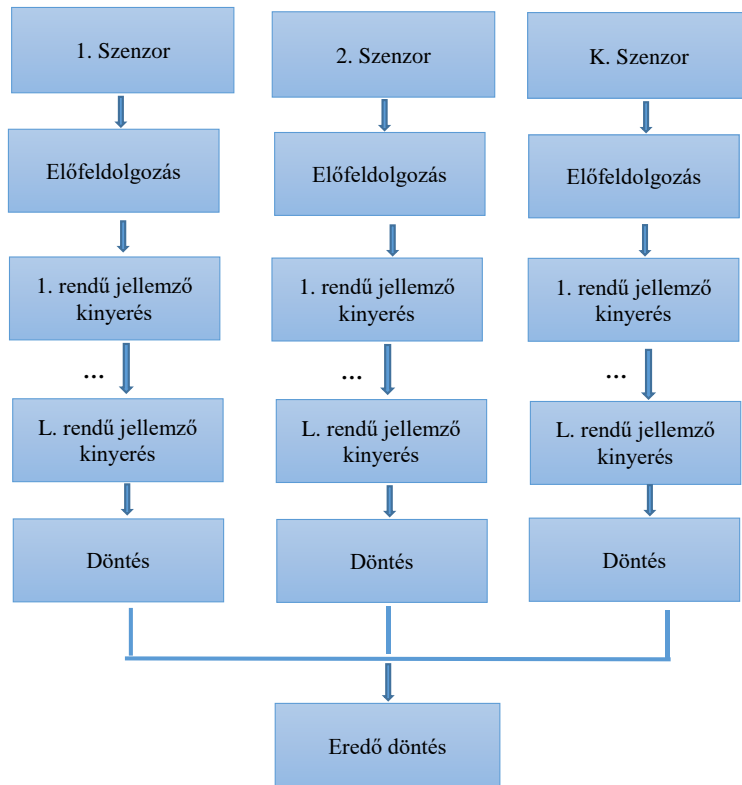
Adatfúzió végbemehet a nyers adatszinttől egészen a döntésszintig. Általánosságban elmondható, hogy minél korábban megy végbe az adatfúzió, annál pontosabb eredményt kapunk, de a számítási igény is jelentősen megnő. Adatfeldolgozás lehetséges technikái függenek az adatfúzió szintjétől. Az egyes szenzorok esetében az adatfúzió előtti feldolgozás lehet jelkondicionálás, kézi vagy öntanuló előfeldolgozás és döntés. A főbb adatfúziós esetek láthatók a 7. ábrától a 9. ábráig.

4.4.1. Döntésszintű fúzió

Döntésszintű fúzió esetén párhuzamos, szeparált feldolgozás végezhető, amely csökkenti a rendszer kommunikációs terhét, és a rendszerbiztonságát növeli, de fontos jellemzők elveszhetnek, amelyek segíthetik a döntést. Legjobban akkor használható, ha nagy méretű objektumok gyors észlelése, felismerése vagy osztályozása a feladat. A döntésszintű fúziós rendszer általános felépítése a 7. ábrán látható. Főbb döntésfúziós módszerek: a többségi szavazás, súlyozott döntés, és feltételes súlyozott döntés.

A többségi szavazás az egyik legegyszerűbb megoldás, több kategória esetén is használható, a döntés megbízhatóságára utalhat az egyéni döntések eloszlása.

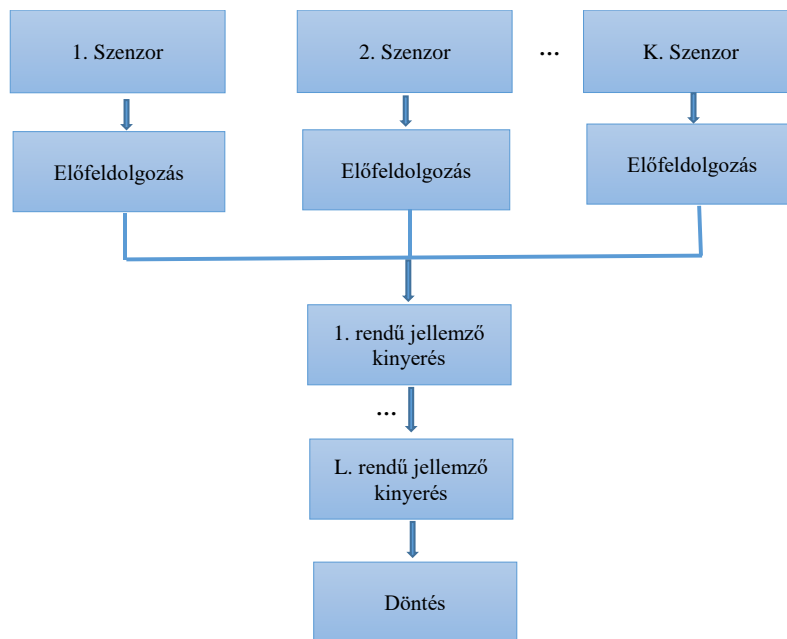
Súlyozott döntés jól alkalmazható, ha az egyes eszközök megbízhatósága eltér. Feltételes súlyozott döntést érdemes alkalmazni, ha nem egyenletesen változnak a szenzorok érzékenységei az egyes kategóriák és környezeti hatások szerint. A Feltételes súlyozás speciális esetei a mesterséges neurális hálózatok (ANN).

7. ábra: Döntésszintű fűzió

4.4.2. Adatszintű fűzió

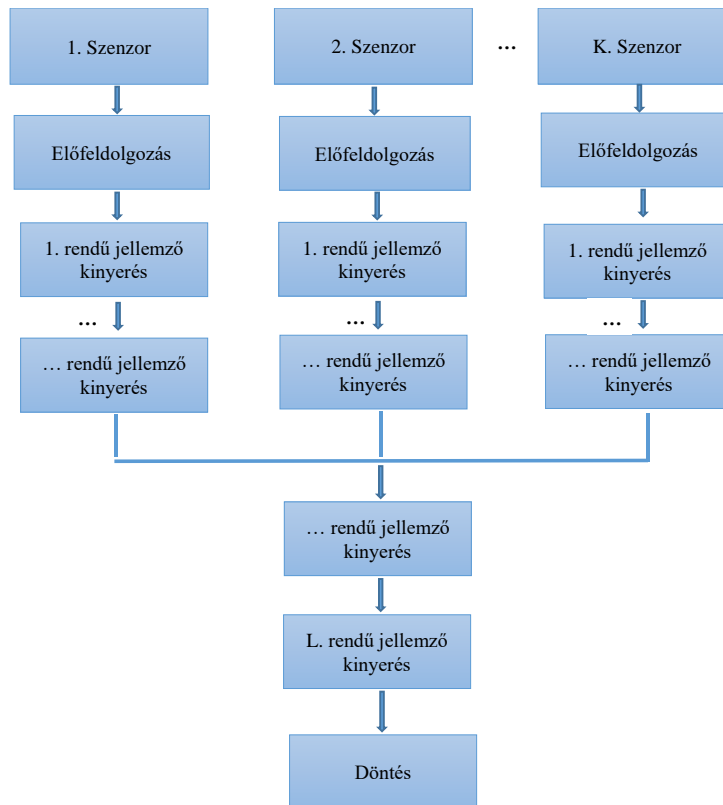
A másik szélsőséges eset az adatszintű fűzió. Legnagyobb jelentősége szegmentálási vagy kis objektumok észlelése esetén van. Legnagyobb nehézségét az adatképek összerendelése és feldolgozása adja, így nagy sávszélességű kommunikációra és nagy teljesítményű központi feldolgozásra van szükség, ami csökkenti a rendszer megbízhatóságot. Legjobb pontosság ezzel a módszerrel érhető el, de nagy távolságokba nem oldható meg a nagy mennyiségű adat továbbítása, vagy jelentősen csökken a feldolgozási sebesség. Kevés kis méretű objektum esetén megoldható az adatszintű feldolgozás lokális lényegkiemeléssel. Az általános felépítését a 8. ábra mutatja.

8. ábra: Adatszintű fúzió

4.4.3. Jellemző szintű fúzió

Minden köztes feldolgozási stratégiát jellemző szintű fúzióknak nevezhetünk. Az általános felépítését az 9. ábra mutatja. A módszer lényege, hogy egyensúlyt teremtsen a döntés és az adatszintű fúziós módszer között. Általános felhasználásra alkalmas, szenzoronként egyedi feldolgozással kiegészíthető. Az adatfuzionálási mélység nehezen meghatározható, pontosságra és megbízhatóságra közvetlen nem lehet méretezni. Jó módszer a feldolgozási és adatátviteli sebesség alapján a teljes feldolgozási időre méretezni.

9. ábra: Jellemző szintű fúzió

4.5. Fúziós szintek összehasonlítása

Minden feldolgozási szintnek megvannak a maga előnyei és hátrányai. A tulajdonságaik alapján különböző jellemző feladatkörrel rendelkeznek. A 3. táblázat a fúziós szintek összehasonlítását tartalmazza.

Fúziós szint	Döntés	Adat	Jellemző
Elvárt pontosság	közepes	legmagasabb	jó
Rendszer megbízhatóság	magas	gyenge	magas
Feldolgozási sebesség	gyors	lassú	közepes
Rendszer költség	alacsony	magas	közepes
Tanuló rendszer esetén a tanítás	könnyű	legnehezebb	közepes
Jellemző felhasználás	nagy méretű objektumok észlelése, felismerése, osztályozása	szegmentálási, kis objektumok észlelése	általános

3. táblázat: Adatfúziós szintek összehasonlítása

4.6. Adatfúzió alkalmazások bemutatása

Megfigyelő és felismerő rendszerek esetében alkalmazott modellek kerülnek bemutatásra a 4. és 5. táblázatban. Az adatfúzió pillanatában rendelkezésre álló adatmennyiség alapján más és más technikák válnak elérhetővé és hatékonyá. Adatszintű fúziónál nagyon sok mintára van szükség, és speciális öntanuló struktúrák terjedtek el, mint például a konvolúciós hálózatok. Döntésszinthez közel szakértői vagy minta alapján öntanuló súlyozás készíthető.

<i>Módszer</i>	<i>Feladat</i>	<i>Szenzorok</i>	<i>Időben</i>	<i>Térben</i>	<i>Fúziós szint</i>	<i>Referencia</i>
CN	önvezető autó, szegmentálás	LIDAR, RGB kamera	pillanat	teljes tartományon	adat, jellemző	^{47, 48}
CN	önvezető autó, szegmentálás	Radar, RGB kamera	pillanat	teljes tartományon	adat	⁴⁹

3. táblázat: Szenzorfüziós megoldások

⁴⁷ LIANG, M.– YANG, B.– CHEN, Y.– HU, R.– URTASUN, R.: Multi-Task Multi-Sensor Fusion for 3D Object Detection; Proceedings of the IEEE/CVF Conference on Computer Vision and Pattern Recognition (CVPR), 2019, pp. 7345-7353, doi:10.1109/CVPR.2019.00752.

⁴⁸ MEYER, G.P. – CHARLAND, J. – HEGDE, D. – LADDHA, A. – VALLESPI-GONZALEZ, C.: Sensor Fusion for Joint 3D Object Detection and Semantic Segmentation; Proceedings of the IEEE/CVF Conference on Computer Vision and Pattern Recognition (CVPR) Workshops, 2019, doi:10.1109/CVPRW.2019.00162.

⁴⁹ NOBIS, F. – GEISSLINGER, M. – WEBER, M. – BETZ, J. – LIENKAMP, M.: A Deep Learning-based Radar and Camera Sensor Fusion Architecture for Object Detection; Sensor Data Fusion: Trends, Solutions, Applications (SDF), 2019, pp. 1-7, doi:10.1109/SDF.2019.8916629.

<i>Módszer</i>	<i>Feladat</i>	<i>Szenzorok</i>	<i>Időben</i>	<i>Térben</i>	<i>Fúziós szint</i>	<i>Referencia</i>
CN	önvezető autó	GPS, RGB és mélységi kamera	memória	teljes tartományon	döntés	50
GMM, CN, LSTMN	Drón felismerés	RGB-, Infrakamera, akusztika	memória	teljes tartományon	döntés, súlyozás	51
CSN, EDN	Objektum követés	kamera	memória	teljes tartományon	jellemző	52
TN, CN	önvezető autó	LIDAR, Radar, RGB kamera	memória	teljes tartományon	jellemző	53
TN, CN	légi kép szegmentálás	LIDAR, Hiperspektrális kamera	pillanat	lokális	jellemző	54

4. táblázat Szenzorfúziós megoldások

A szenzorfúziós eljárásnál több szempont alapján határozható meg az ideális modell a feladatra. A fő szempontok: a feldolgozandó adat mennyisége, az adatok közti összefüggések és a rendelkezésre álló feldolgozási idő, feldolgozási teljesítmény és kimeneti dimenzió. A 2. és 3. táblázat szerint vizsgálhatók az adatfúziós modellek és feldolgozási módszerek.

4.7. Szenzorfúziós modell esettanulmány

Földi és légi objektumok megfigyelésére alkalmas szenzorok közül kamerák, rádiós iránymérő, radar és akusztikus szenzor kerül alkalmazásra. Egy ilyen rendszer összefoglaló illusztrációja látható a 10. ábrán. A gyorsan mozgó légi objektumok szükségessé teszik a gyors feldolgozást. A nagyobb rendszerbiztonság és megfelelő feldolgozási sebesség érdekében egy elosztott lokális feldolgozással rendelkező

⁵⁰ LIU, Y. – WANG, Z. – HAN, K. – SHO, Z. – TIWARI, P. – HANSEN, J. H. L.: Sensor Fusion of Camera and Cloud Digital Twin Information for Intelligent Vehicle; IEEE Intelligent Vehicles Symposium (IV), 2020, pp. 182-187, doi:10.1109/IV47402.2020.9304643.

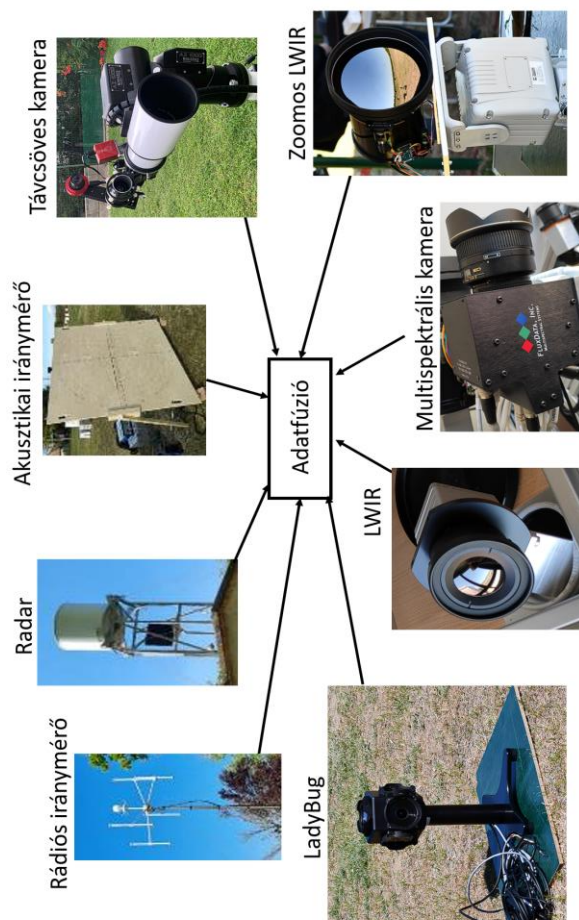
⁵¹ SVANSTROM, F. – ENGLUND, C. – ALONSO-FERNANDEZ, F.: Real-Time Drone Detection and Tracking With Visible, Thermal and Acoustic Sensors; 25th International Conference on Pattern Recognition (ICPR), 2021, pp. 7265–7272, doi:10.1109/ICPR48806.2021.9413241.

⁵² LEE, C. – KOSTA, A. K. – ROY, K.: Fusion-FlowNet: Energy-Efficient Optical Flow Estimation using Sensor Fusion and Deep Fused Spiking-Analog Network Architectures; International Conference on Robotics and Automation (ICRA), 2022, pp. 6504-6510, doi:10.1109/ICRA46639.2022.9811821.

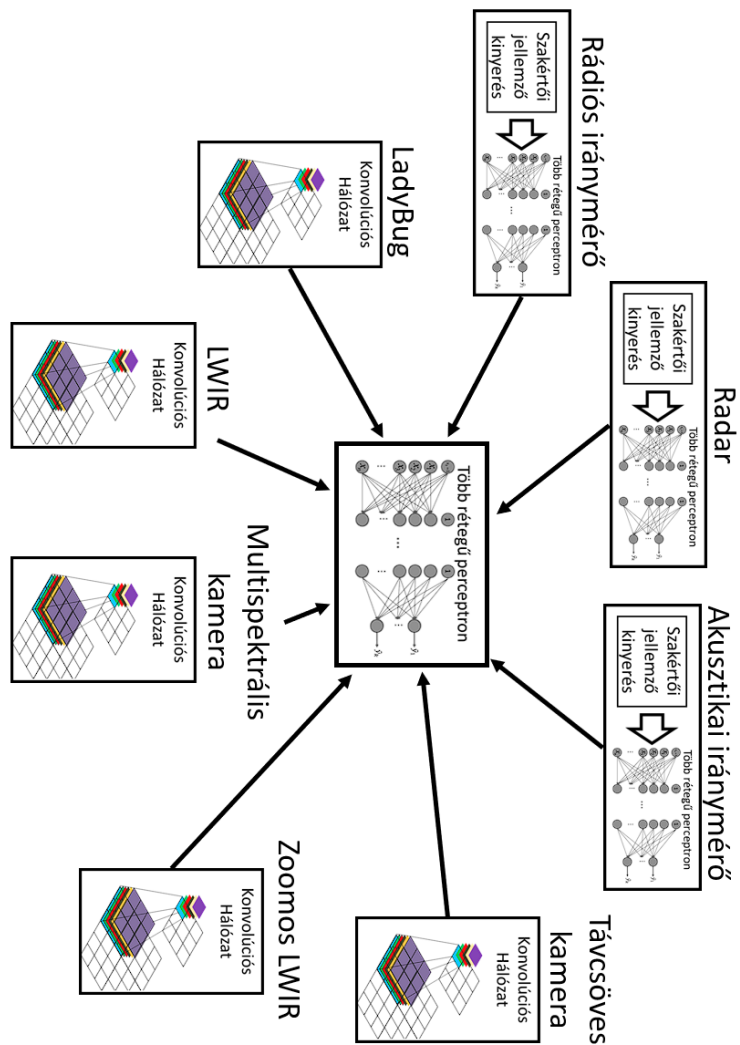
⁵³ SHAO, H. – WANG, L. – CHEN, R. – LI, H. – LIU, Y.: Safety-Enhanced Autonomous Driving Using Interpretable Sensor Fusion Transformer; 6th Annual Conference on Robot Learning, 2022, doi:10.48550/ARXIV.2207.14024

⁵⁴ ROY, S. K. – DERIA, A. – HONG, D. – RASTI, B. – PLAZA, A. – CHANUSSOT, J.: Multimodal Fusion Transformer for Remote Sensing Image Classification; ArXiv, 2022, doi:10.48550/ARXIV.2203.16952

döntéshozzájárulási szinthez közeli rendszer került kialakításra. Az egyes szenzorok más diszkriminációval/érzékenységgel rendelkeznek a különböző objektumok felismerésében/megkülönböztetésében, így feltételesen súlyozott döntés alakítható ki. A döntéshozzájárulási kialakítása során elkülönítésre kerül észlelési és felismerési szinten. Az egyes szenzorok különböző mértékben járulnak hozzá az egyes döntési szintekhez. A nagyobb észlelési tartománnyal rendelkező szenzorok elsődlegesen az észlelésben vesznek részt, mint a radar, rádiós iránymérő. A zoomos optikával felszerelt mozgatható kamerák nagy távolságban is jó felismerési tulajdonságaik miatt megerősítő és felismerő szerepet nyújtanak. Középs távolság esetén a radar, rádiós iránymérő is részt tud venni a felismerési folyamatban, az akusztikus iránymérő összetettebb terepen is képes észlelésre, és a kamerák már az észlelésbe és keresésbe is tudnak csatlakozni. Minden szenzornak megvan a jellemző adatfeldolgozási módszere, így a kamerák esetén a konvolúciós hálózatok, a radar, az akusztikai és rádiós iránymérő esetében a frekvenciatartományban történő jellemző kinyerés és osztályozás. Döntési szinthez közel kisdimenziós döntési modellek alkalmazhatók. A 10. ábrán bemutatott felépítéshez tartozó feldolgozási modellt szemlélteti a 11. ábra.

10. ábra: Szenzorrendszer áttekintés

11. ábra: Elosztott adatfeldolgozási modell

Az egyes szenzorok eltérő érzékenységei miatt egy feltételes döntéshozatali kerület kialakítása. Észlelés szempontjából a legerősebb súllyal a rádiós iránymérő rendelkezik, így az aktívan kommunikáló objektumok megtalálhatók. Felismerés szempontjából a kamerák rendelkeznek a legjobb megkülönböztető képességgel. Kommunikáció nélküli objektumok felderítésére a radar, az akusztikus- és a kameraszennzorok alkalmasak.

Összefoglalás

A tanulmány egy szenzorrendszer felépítését mutatja be főbb összetevői és módszerei alapján. Definiálásra kerültek a szenzorrendszerhez köthető főbb fogalmak. A szenzorrendszer négy fő összetevője a szenzorok, az elhelyezés, a kalibráció és a jelfeldolgozás szerint került felosztásra. Röviden bemutatásra kerültek a terület megfigyelésre alkalmazott szenzorok, tulajdonságaik alapján csoportosítva.

Szenzorelhelyezés tekintetében ismertettük az elterjedt szempontokat és módszereket. A statikus elhelyezés mellett bemutatásra kerültek a dinamikus elrendezési lehetőségek.

Szenzorrendszerek kalibrálása terepi körülmények között nehezen megoldható, hosszabb folyamat, de a rendszer megfelelő működése szempontjából szükséges. A folyamatot érdemes statikus pozíció és időbeni kalibrálási lépésekre felbontani. Alkalmazás szempontjából öndiagnosztika végezhető a kalibráltság fenntartása és az esetleges hibák feltárása érdekében.

A jelfeldolgozásnál az egyedi és csoportos feldolgozás lehetőségei kerültek tárgyalásra. A szakirodalomban megismert módszereket különböző szempontok alapján csoportosítottuk, kiemelve az egyes módszerek előnyeit és hátrányait. A szakirodalmi eredmények és módszerek összegyűjtése alapján módszerválasztáshoz segítséget nyújtó táblázatok készültek. A tanulmány elsődlegesen a területmegfigyelési feladatkörre koncentrált, de a modellválasztási segédlet használható más jellegű feladatok megoldásához is.

Felhasznált irodalom:

- ABUSHAHMA, R.I.H. – ALI, M.A.M. – RAHMAN, N.A.A. – AL-SANANJARY, O.I.: Comparative Features of Unmanned Aerial Vehicle (UAV) for Border Protection of Libya: A Review; IEEE 15th International Colloquium on Signal Processing Its Applications (CSPA), 2019, pp. 114–119, doi:10.1109/CSPA.2019.8695991.
- AKBARZADEH, V. – GAGNÉ, C. – PARIZEAU, M.: Sensor control for temporal coverage optimization; Congress on Evolutionary Computation (CEC). 2016. pp. 4468–4475, doi:10.1109/CEC.2016.7744358.
- AL-SA'D, M.F. – AL-ALI, A. – MOHAMED, A. – KHATTAB, T. – ERBAD, A.: RF-based drone detection and identification using deep learning approaches: An initiative towards a large open source drone database; Future Generation Computer Systems, 2019. vol. 100, pp. 86–97., doi:10.1016/j.future.2019.05.007.
- ALTAHIR, A.A. – ASIRVADAM, V.S. – HAMID, N.H.B. – SEBASTIAN, P. – HASSAN, M.A. – SAAD, N.B. – IBRAHIM, R. – DASS, S.C.: Visual Sensor Placement Based on Risk Maps; IEEE Transactions on Instrumentation and Measurement, 2020, vol. 69, pp. 3109–3117, doi:10.1109/TIM.2019.2927650.

- ALTAHIR, A.A. – ASIRVADAM, V.S. – SEBASTIAN, P. – HAMID, N.H.: Solving Surveillance Coverage Demand Based on Dynamic Programming; IEEE Sensors Applications Symposium (SAS), 2020, pp. 1–6, doi:10.1109/SAS48726.2020.9220039.
- ARJUN, D. – INDUKALA, P. – MENON, K.A.U.: Integrated Multi-sensor framework for Intruder Detection in Flat Border Area. 2nd International Conference on Power and Embedded Drive Control (ICPEDC), 2019. pp. 557–562, doi:10.1109/ICPEDC47771.2019.9036577.
- ARJUN, D. – INDUKALA, P.K. – MENON U. – PANCHENDRIYA, K.A.: A Multi-sensing framework through Wireless Sensor Networks for Advanced Border Surveillance and Human Intruder Detection. 2019 International Conference on Communication and Electronics Systems (ICCES), 2019. pp. 295–298., doi:10.1109/ICCES45898.2019.9002161.
- ATCHESON, B. – HEIDE, F. – HEIDRICH, W.: CALTag: High Precision Fiducial Markers for Camera Calibration; The Eurographics Association, 2010. doi:10.2312/PE/VMV/VMV10/041-048.
- BASAK, S. – RAJENDRAN, S. – POLLIN, S. – SCHEERS, B.: Combined RF-based drone detection and classification; IEEE Transactions on Cognitive Communications and Networking, 2021/1. vol. 8, no. 1, pp. 111–120, doi:10.1109/TCCN.2021.3099114.
- BEHERA, D.K. – BAZIL, R. A.: Drone Detection and Classification using Deep Learning; 2020 4th International Conference on Intelligent Computing and Control Systems (ICICCS), 2020, pp. 1012–1016, doi:10.1109/ICICCS48265.2020.9121150.
- Border UAS – Border Unmanned Aerial System; <https://borderuas.eu/> (Letöltés ideje: 2022. 12. 15.)
- CHAMOLA, V. – KOTESH, P. – AGARWAL, A. – GUPTA, N. – GUIZANI, M.: A Comprehensive Review of Unmanned Aerial Vehicle Attacks and Neutralization Techniques; Ad Hoc Networks, 2021, vol. 111, pp. 102324, doi:10.1016/j.adhoc.2020.102324.
- CUTLER, J. C. – MORRIS, C.: Handbook of Energy, Elsevier, 2013, pp. 405–450, ISBN: 9780080464053, doi:10.1016/B978-0-08-046405-3.00010-3.
- DONG, Z. – CHANG, C.Y. – CHEN, G. – CHANG, I.H. – XU, P.: Maximizing Surveillance Quality of Boundary Curve in Solar-Powered Wireless Sensor Networks; IEEE Access 2019, vol. 7, pp. 77771–77785.
- HYUN, E. – JIN, Y.-S. – PARK, J.-H. – YANG, J.-R.: Machine Learning-Based Human Recognition Scheme Using a Doppler Radar Sensor for In-Vehicle Applications. Sensors, 2020. vol. 20, pp. 6202, doi:10.3390/s20216202.
- JACKMAN, A.: Consumer drone evolutions: trends, spaces, temporalities, threats; Defense & Security Analysis, 2019, vol. 35, pp. 362–383, doi:10.1080/14751798.2019.1675934.
- JIN, R. – JIANG, J. – QI, Y. – LIN, D. – SONG, T.: Drone Detection and Pose Estimation Using Relational Graph Networks; Sensors, 2019, vol. 19, no. 6, pp. 1479, doi:10.3390/s19061479.doi:10.3390/s19061479.

- LANZA-GUTIERREZ, J.M. – CABALLE, N. – GOMEZ-PULIDO, J.A. – CRAWFORD, B. – SOTO, R.: Toward a Robust Multi-Objective Metaheuristic for Solving the Relay Node Placement Problem in Wireless Sensor Networks; *Sensors* 2019, vol. 19, no. 3, pp. 677, doi:10.3390/s19030677.
- LEE, C. – KOSTA, A. K. – ROY, K.: Fusion-FlowNet: Energy-Efficient Optical Flow Estimation using Sensor Fusion and Deep Fused Spiking-Analog Network Architectures; *International Conference on Robotics and Automation (ICRA)*, 2022, pp. 6504-6510, doi:10.1109/ICRA46639.2022.9811821.
- LEE, D.H.: CNN-based single object detection and tracking in videos and its application to drone detection. *Multimedia Tools and Applications*, 2021, vol. 80, pp. 34237–34248, doi:10.1007/s11042-020-09924-0.
- LI, B. – HENG, L. – KOSER, K. – POLLEFEYS, M.: A multiple-camera system calibration toolbox using a feature descriptor-based calibration pattern; *IEEE/RSJ International Conference on Intelligent Robots and Systems*, 2013, pp. 1301-1307, doi:10.1109/IROS.2013.6696517.
- LIANG, M.– YANG, B.– CHEN, Y.– HU, R.– URTASUN, R.: Multi-Task Multi-Sensor Fusion for 3D Object Detection; *Proceedings of the IEEE/CVF Conference on Computer Vision and Pattern Recognition (CVPR)*, 2019, pp. 7345-7353, doi:10.1109/CVPR.2019.00752.
- LIU, Y. – CHIN, K.W. – YANG, C. – HE, T.: Nodes Deployment for Coverage in Rechargeable Wireless Sensor Networks; *IEEE Transactions on Vehicular Technology*, 2019, vol. 68, pp. 6064–6073, doi:10.1109/TVT.2019.2912188.
- LIU, Y. – WANG, Z. – HAN, K. – SHO, Z. – TIWARI, P. – HANSEN, J. H. L.: Sensor Fusion of Camera and Cloud Digital Twin Information for Intelligent Vehicle; *IEEE Intelligent Vehicles Symposium (IV)*, 2020, pp. 182-187, doi:10.1109/IV47402.2020.9304643.
- MEYER, G.P. – CHARLAND, J. – HEGDE, D. – LADDHA, A. – VALLESPI-GONZALEZ, C.: Sensor Fusion for Joint 3D Object Detection and Semantic Segmentation; *Proceedings of the IEEE/CVF Conference on Computer Vision and Pattern Recognition (CVPR) Workshops*, 2019, doi:10.1109/CVPRW.2019.00162.
- NALAMATI, M. – KAPOOR, A. – SAQIB, M. – SHARMA, N. – BLUMENSTEIN, M.: Drone Detection in Long-Range Surveillance Videos. 2019 16th IEEE International Conference on Advanced Video and Signal Based Surveillance (AVSS), 2019, pp. 1–6, doi:10.1109/AVSS.2019.8909830.
- NOBIS, F. – GEISLINGER, M. – WEBER, M. – BETZ, J. – LIENKAMP, M.: A Deep Learning-based Radar and Camera Sensor Fusion Architecture for Object Detection; *Sensor Data Fusion: Trends, Solutions, Applications (SDF)*, 2019, pp. 1-7, doi:10.1109/SDF.2019.8916629.
- PARK, J. – PARK, S. – KIM, D.H. – PARK, S.O.: Leakage Mitigation in Heterodyne FMCW Radar for Small Drone Detection with Stationary Point Concentration Technique. *IEEE Transactions on Microwave Theory and Techniques*, 2019. vol. 67, pp. 1221–1232, doi:10.1109/TMTT.2018.2889045.

- PEDROLLO, G. – KONZEN, A.A. – DEMORAIS, W. O. – PIGNATON DE FREITAS, E.: Using Smart Virtual-Sensor Nodes to Improve the Robustness of Indoor Localization Systems; *Sensors* 2021, vol. 21, no. 11, pp. 3912, doi:10.3390/s21113912.
- RODNITZKY, A.: Sensors 201: Scanning and Solid State LiDAR. 2021. <https://www.tangramvision.com/blog/sensors-201-scanning-and-solid-state-lidar#:~:text=Solid%20state%20LiDAR%20typically%20uses,a%20typical%20scanning%20LiDAR%20sensor.> (Letöltés ideje: 2023. 02. 07.)
- QIAO, Y. – YANG, J. – ZHANG, Q. – XI, J. – KONG, L.: Multi-UAV Cooperative Patrol Task Planning Novel Method Based on Improved PFIH Algorithm; *IEEE Access*, 2019, vol. 7, pp. 167621–167628, doi:10.1109/ACCESS.2019.2952877.
- ROY, S. K. – DERIA, A. – HONG, D. – RASTI, B. – PLAZA, A. – CHANUSSOT, J.: Multimodal Fusion Transformer for Remote Sensing Image Classification; *ArXiv*, 2022, doi:10.48550/ARXIV.2203.16952
- SCIANCALEPORE, S. – IBRAHIM, O.A. – OLIGERI, G. – DI PIETRO, R.: PiNcH: An effective, efficient, and robust solution to drone detection via network traffic analysis. *Computer Networks*, 2020, vol. 168, pp. 107044, doi:10.1016/j.comnet.2019.107044.
- SEIDALIYEVA, U. – AKHMETOV, D. – ILIPBAYEVA, L. – MATSON, E. T.: Real-Time and Accurate Drone Detection in a Video with a Static Background; *Sensors* 2020, pp. 20, doi:10.3390/s20143856.
- SHAO, H. – WANG, L. – CHEN, R. – LI, H. – LIU, Y.: Safety-Enhanced Autonomous Driving Using Interpretable Sensor Fusion Transformer; 6th Annual Conference on Robot Learning, 2022, doi:10.48550/ARXIV.2207.14024
- SINGHA, S. – AYDIN, B.: Automated Drone Detection Using YOLOv4; *Drones*, 2021, vol. 5, no. 3, pp. 95, doi:10.3390/drones5030095.
- SURENDONK, T. J. – CHIRCOP, P.A.: On the computational complexity of the patrol boat scheduling problem with complete coverage; *Naval Research Logistics (NRL)*, 2020, vol. 67, pp. 289–299, doi:10.1002/nav.21900.
- SVANSTROM, F. – ENGLUND, C. – ALONSO-FERNANDEZ, F.: Real-Time Drone Detection and Tracking With Visible, Thermal and Acoustic Sensors; 25th International Conference on Pattern Recognition (ICPR), 2021, pp. 7265–7272, doi:10.1109/ICPR48806.2021.9413241.
- SVOBODA, T.: Quick guide to multi-camera self-calibration; *Computer Vision Lab, Swiss Federal Institute of Technology, Zürich*, 2003.
- TAHMASEBI, S. – SAFI, M. – ZOLFI, S. – MAGHSOUDI, M.R. – FARAGARDI, H.R. – FOTOUHI, H.: Cuckoo-PC: An Evolutionary Synchronization-Aware Placement of SDN Controllers for Optimizing the Network Performance in WSNs; *Sensors* 2020, vol. 20, no. 11, pp. 3231, doi:10.3390/s20113231.
- TAMAYO, A. – GRANELL, C. C. – DÍAZ, L. – GOULD M. – HUERTA J.: Client-Side Processing for Sensor Web; In *Handbook of Research on Mobile Software Engineering: Design, Implementation, and Emergent Applications*, 2012, pp. 789-808., doi:10.4018/978-1-61520-655-1.ch043.

- THOMAS, D. – SHANKARAN, R. – SHENG, Q. – ORGUN, M. – HITCHENS, M. – MASUD, M. – NI, W. – MUKHOPADHYAY, S. – PIRAN, M.: QoS-Aware Energy Management and Node Scheduling Schemes for Sensor Network-Based Surveillance Applications; *IEEE Access*, 2020, vol. 9, pp. 21, doi:10.1109/ACCESS.2020.3046619.
- WANG, S. – YANG, X. – WANG, X. – QIAN, Z.: A Virtual Force Algorithm-Levy-Embedded Grey Wolf Optimization Algorithm for Wireless Sensor Network Coverage Optimization; *Sensors*, 2019, vol. 19, no. 12), pp. 2735, doi:10.3390/s19122735.
- XING, Z. – YU, J. – MA, Y.: A new calibration technique for multi-camera systems of limited overlapping field-of-views; *IEEE/RSJ International Conference on Intelligent Robots and Systems (IROS)*, 2017, pp. 5892-5899, doi:10.1109/IROS.2017.8206482.
- XU, P. – WU, J. – SHANG, C. – CHANG, C.Y.: GSMS: A Barrier Coverage Algorithm for Joint Surveillance Quality and Network Lifetime in WSNs; *IEEE Access*, 2019, vol. 7, pp. 159608-159621, doi:10.1109/ACCESS.2019.2949579.
- XU, S. – OU, Y. – WU, X.: Optimal Sensor Placement for 3-D Time-of-Arrival Target Localization; *IEEE Transactions on Signal Processing*, 2019, vol. 67, pp. 5018–5031, doi:10.1109/TSP.2019.2932872.
- XU, S.: Optimal Sensor Placement for Target Localization Using Hybrid RSS, AOA and TOA Measurements. *IEEE Communications Letters*, 2020. vol. 24, no. 9, pp. 1966-1970, doi:10.1109/LCOMM.2020.2996259.
- XU, X. – ZHAO, C. – YE, T. – GU, T.: Minimum Cost Deployment of Bistatic Radar Sensor for Perimeter Barrier Coverage; *Sensors*, 2019, vol. 19, no. 2, pp. 225, doi:10.3390/s19020225.
- YAACOUB, J.P. – NOURA, H. – SALMAN, O. – CHEHAB, A.: Security analysis of drones systems: Attacks, limitations, and recommendations; *Internet of Things*, 2020, vol. 11, pp. 100218–100218, doi:10.1016/j.iot.2020.100218.
- ZAIXIU, D. – SHANG, C. – CHANG, C.Y. – ROY, S. D.: Barrier Coverage Mechanism Using Adaptive Sensing Range for Renewable WSNs; *IEEE Access*, 2020, pp. 86065-86080, doi:10.1109/ACCESS.2020.2992867.
- ZHANG, Y. – LIU, M.: Regional Optimization Dynamic Algorithm for Node Placement in Wireless Sensor Networks; *Sensors*, 2020, vol. 20, no. 15, pp. 4216, doi:10.3390/s20154216.

KISS NIKOLETTA

ELEMZŐ-ÉRTÉKELŐ MUNKA A TERRORRELHÁRÍTÁSBAN

1. Az elemző-értékelő tevékenység tudományban elfoglalt szerepe

A rendelkezésre álló információk elemzése és értékelése az emberiség életének mindig is része volt, a világ különböző társadalmainak fejlődésével ugyanakkor együtt járt az egyre fejlettebb kommunikációs rendszerek használata, és ezzel a fejlődéssel megjelentek az új információszerző – hírszerző – ágak is. Az új csatornák összetettségben jellemzően felülmúlták elődeiket, így megjelenésükkel felmerült az az igény is, hogy az elemző-értékelő rendszerek is képesek legyenek lekövetni ezeket a változásokat.

A 20. századra már nem volt olyan tudományág, amelynek ne lett volna szerves része az információk tudományos szinten történő elemzése és értékelése. Nem kivétel ez alól a hadtudományhoz tartozó nemzetbiztonság sem, amely bár rendszerszintű tudományos elméletté csak a második világháború után vált, de a terület elméletének mindig is kihagyhatatlan része volt az elemző-értékelő tevékenység.

Alapvetően a tudományágak saját információ elemzés-értékelési rendszerekkel rendelkeznek, mivel a felhasznált információk jellege és a kitűzött cél jellemzően eltér a különböző területek esetében. Míg a társadalomtudományokat inkább jellemzik a folyamatalapú és eseménycentrikus eljárások, addig a természettudományok főleg a statisztika különböző módszereit alkalmazzák. Fontos kiemelni ugyanakkor, hogy az alkalmazott módszerek között nincsenek éles határok a tekintetben, hogy vannak olyan módszerek, illetve eljárások, amelyeket több tudományág is felhasznál. Ebből következik, hogy nem beszélhetünk egységes meghatározásról vagy fogalmi rendszerről az elemzés-értékelés területén, hiszen minden tudományág saját fogalmi rendszert használ. Általánosságban elmondható az információ ilyen jellegű feldolgozásáról, hogy az elemzés-értékelés mindig hozzáadott értéket jelent a már rendelkezésre álló információkhoz képest.

Ezen rendszerek, modellek, módszerek átalakítva kerülnek felhasználásra nemzetbiztonsági területeken, ahol jelleg, funkció, származás és összetettség szerint kategorizálhatók.¹

Az elérhető, magyar nyelvű szakirodalmat áttekintve megállapítható, hogy bár a rendőrség és a nemzetbiztonsági szolgálatok munkája adta keretek között felmerülő elemző-értékelő tevékenységgel számos, hiánypótló mű foglalkozik, de e terület terrorrelhárítás kontextusában történő, tudományos jellegű értelmezésére még nem történt kísérlet. Jelen írás céljából ezért azt tűztem ki, hogy törekedjek a nyílt forrásokból elérhető szakmai tanulmányok, cikkek adta tudást úgy összefésülni, hogy azok segítségével jobban átláthatóvá váljon, mit is jelent a terrorrelhárítási területen az elemző-értékelő munka.

¹ DR. VIDA Csaba: Az elemző-értékelő munka alapja – „Miről szól az információk elemzése”. Szakmai Szemle, 2018/4. pp. 83-90.

1.1. Az elemző-értékelő munka alapjai

Az elemzés-értékelés tudományos gyökerekkel rendelkező, komplex problémamegoldó rendszer, ami nem csak a nemzetbiztonság, hanem a rendvédelem tevékenységének is az egyik központi eleme. Az adatokat olyan információkká alakítja át, amelyek a különböző vezetőknél, szervezeteknél felmerülő hírigényeket hivatottak kiszolgálni. Az elemző-értékelő tevékenység ebből fakadóan kettős funkciót tölt be: az egyik a felsővezetők döntéshozatali folyamatának támogatása a tájékoztatók formájában feldolgozott adatokkal, a másik pedig a hírszerzés, az elhárítás és a büntetőrendvédelem műveleteinek segítése. Mindkettő esetben megállapítható, hogy az eljárás során a már meglévő adatok minőségi változáson mennek át, hiszen az így létrejövő információk minden esetben hozzáadott értékkel bírnak. Az elemző-értékelő ugyanis megkísérli a hiányzó információkat pótolni, az elérhetőkből konklúziókat von le, illetve előrejelzéseket fogalmaz meg.

Az elemző-értékelő tevékenységnek három csoportját különböztetjük meg: (1) hírszerző, (2) elhárító és (3) büntetőrendvédelmi elemző-értékelés.

A vezetők tájékoztatását – a különböző adatszerző szervezetek munkájának támogatása mellett – a hírszerző elemző-értékelők végzik. Bár a tájékoztató munka az elhárító elemző-értékelőknél is megjelenik, az ő fő feladatuk ugyanakkor az elhárító műveletek információkkal való támogatása. A büntetőrendvédelmi tevékenységet segíti a büntetőrendvédelmi elemző-értékelő, akinek tevékenysége sok tekintetben hasonlít az elhárító elemző-értékelő munkára. Az alkalmazott eljárások számos esetben azonosak, mindamellett a vizsgálat tárgya jellemzően más, sőt többnyire az elhárítás következményeként kezdődhet meg maga a nyomozási tevékenység.²

1.2. A büntetőrendvédelmi elemzés fejlődésének áttekintése

A napjainkban ismert büntetőrendvédelmi tevékenység az 1990-es években, a rendszerváltást követő időszakban alakult ki, ekkor jelentek meg az erre a feladatra fókuszáló szakmai egységek. A büntetőrendvédelmi munka formálódására a hazai és külföldi tényezők egyformán hatottak. Utóbbiak közül azt a büntetőrendvédelmi elemző metodikát kell kiemelni, amelyet az Interpol munkacsoportja dolgozott ki, majd pedig a tagállamok az 1992-es hágai konferencián elfogadták, vállalva azt is, hogy saját országukban is bevezetik. A területet további fejlődésre sarkallta a szervezett bűnözés nemzetközivé válása is.

A rendszerváltáshoz kötődő politikai és gazdasági átállással, illetve a szervezett bűnözési körök működésével együtt járt a korrupció felerősödése is. A helyzet kezelésére nem csak a rendvédelemben, hanem a nemzetbiztonsági szerveknél is olyan speciális egységeket hoztak létre, amelyek képesek voltak információelemző támogatást nyújtani.

Az összképet eközben még komplexebbé tette az informatika egyre gyorsabb, világméretű hódítása is, amely rövid idő alatt felbukkant a bűnüldözésben is. Ez alapjaiban változtatta meg azt a rendszert, amely addig az adatok gyűjtését és feldolgozását jelentette. A korábbi gyakorlatot új eljárási módok váltották fel, a műveleti és elemző-értékelő szakemberek között pedig az interaktív viszonyra való

² DR. KENEDLI Tamás – DR. VIDA Csaba: Elemző-értékelő tevékenység. In: Dr. Dobák Imre (Szerk.): A nemzetbiztonság általános elmélete. NKE, Nemzetbiztonsági Intézet, 2014. p. 191.

törekvés lett az új cél. Ennek a periódusnak köszönhető a magyar rendőrség történelmének legnagyobb informatikai fejlesztése: a Robotzsaru-rendszer és a Titkos Információgyűjtés Adatkezelési Rendszerének bevezetése is.³

2. Terrorelhárítás és az elemzés–értékelés

2.1. A terrorizmus definiálása

Maga a terrorizmus rendkívül régi jelenség, de a fogalmi meghatározásában a mai napig nem született konszenzus. Rengeteg definíciót fogalmaztak már meg szakértők, kutatók és szakemberek, de mind különböző megközelítések alapján dolgoztak. A legáltalánosabbnak tekinthető megfogalmazás mentén a terrorizmus nem más, mint az *„erőszak alkalmazásának egy olyan fajtája, amelynek célja valamilyen politikai vallási vagy egyéb ideológiai alapon történő változtatás kiharcolása a félelem és zavarkeltés eszközével”*.⁴

A világ szinte összes országának biztonságpolitikai felfogásában fordulópontot jelentett 2001. szeptember 11-e. A klasszikusnak tekinthető nagyhatalmi szembenállást felváltotta egy nem-állami szintű veszélyek elleni fellépés kényszere. A hidegháború sajátosságain szocializálódott nemzetbiztonsági közeg számára ez egy gyökeres szemléletmód-változást jelentett, hiszen a megjelent aszimmetrikus fenyegetési formák, mint a terrorizmus, szervezett bűnözés vagy akár az illegális migráció, kikövetelték a rendszerszintű, szervezeti változásokat, reformokat.

Ezeknek a reformoknak a foganatosításában élen járt az Amerikai Egyesült Államok, hiszen 2001-ben a transznacionális terrorizmus első számú érintett országa volt, de a madridi és londoni merényletek után Európában is egyre sürgetőbbé vált a nemzetbiztonsági, rendvédelmi szolgálatok és szervek újjászervezése.

Magát a folyamatot kettő irányzat jellemezte. Az egyik a szervezetek munkájának szoros irányítását, illetve az információk egyfajta koordinációs központokon keresztül történő fuzionálását tűzte ki célul, míg a másik a megszerzett információk megosztására helyezte a hangsúlyt.⁵

A 2001. szeptember 11-ei terrortámadás szakértői vizsgálatai rámutattak, hogy bármely ország számára hatalmas biztonsági kockázatot jelent egy olyan rendszeti rendszer, melyben annak széttagoltsága miatt az információ áramlása akadályokba ütközik. A történéseket vizsgáló bizottság megállapította, hogy abban az időben az Egyesült Államokban legalább 12 olyan szerv létezett, amely valamilyen szinten terrorelhárítással foglalkozott. Ezen szervezetek külön-külön rendelkeztek a támadásra vonatkozó információelemekkel, ám azok nem kerültek együttes vizsgálatra, elmaradt az adatok feldolgozása, elemzése és kiértékelése is. Hibásnak bizonyult az az eljárás is, miszerint más egység feladata volt maga az információ

³ DR. ISTVANOVSKAI László ny. r. ezredes: Szakmai tanfolyami jegyzet a bűnügyi elemző alapképzés számára. Készült: 2019/2020 az ORFK Nemzetközi Oktatási központjának megbízásából, az Európai Unió BBA-5.3.3/6-2018-00002 azonosítószámú projekt támogatásával.

⁴ BÁCS Zoltán György – KASZNÁR Attila – ZALAI-GÖBÖLÖS Noémi: A terrorfenyegetettség forrásai. In: Kasznár Attila (Szerk.): Bevezetés a terrorelhárítás alapjaiba. Dialóg Campus, Budapest, 2017. p. 14.

⁵ KENEDLI Tamás r. őrnagy: Elemzőközpontú információfeldolgozás a szervezett bűnözés és a terrorizmus elleni harcban. Doktori (PhD) értekezés, DOI azonosító: 10.17625/NKE.2012.010

megszerzése, megint más foglalkozott azok feldolgozásával és elemzésével, míg egy harmadik szervezet szükségeltetett a beavatkozáshoz.

Ezen hiányosságok kiküszöböléseként született meg az a megoldás, amit mára a szakirodalom fúziós központokként emleget. Ezek jellemzője, hogy egy szervezeti egységen belül megtalálható a hírszerző, az információfeldolgozó és elemző, valamint a beavatkozó képesség.⁶

2.1. Terrorfelderítés – terrorelhárítás

A terrorizmus elleni küzdelem keretein belül tárgyalt felderítés célja nem más, mint az adott ország nemzetbiztonsági érdekeinek érvényesítése, avagy minden olyan törekvést megelőzni, amely a nemzet területén terrorcselekmény elkövetésére irányulna. A magyarországi szabályozás szerint az erre a célra létrehozott szerv jogosult a rendőrségi törvényben szabályozott titkos információgyűjtésre. Jogszabályban lefektetett kötelessége továbbá, hogy megszerezzen, elemezzen, értékeljen és továbbítson olyan külföldre vonatkozó, illetve külföldi eredetű információkat, amelyek szükségesek feladatai ellátásához. Ezen tevékenységét – azokkal az erővel, eszközökkel és módszerekkel is, amelyek az igazságügyért felelős miniszter engedélyéhez kötöttek – a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló törvény alapján végzi.

Ha az veszélyeztetné a feladatellátást, akkor nem köteles sem feljelentést tenni, sem pedig átadni az adatokat.

A területet egyfajta kettősség jellemzi, hiszen míg például a terrrorszervezetek vezetőinek kiléte, általános célkitűzésük vagy stratégiájuk áll a felderítő munka középpontjában, akkor inkább beszélhetünk klasszikus titkosszolgálati munkáról. A terrorcselekmények megelőzésére irányuló műveleti munkát ugyanakkor leginkább a szervezett bűnözés elleni felderítési folyamat elemei jellemzik. Ezt a kettősséget képezi le az a szabály is, amely szerint a terrorelhárításért felelős szerv részben a rendőrségi, részben pedig a nemzetbiztonsági törvény szabályai szerint dolgozik. Természetesen a két metodika között bőven van párhuzam, különbözőségük pedig leginkább abban ölt testet, hogy míg a szervezett bűnözés elleni küzdelemben a felderítés és a bizonyítás a cél, addig a terrorizmus elleni küzdelemben a felderítés és az elhárítás.⁷

Miután a terrorizmus és a szervezett bűnözés jellemzői sok esetben mutatnak lényegi hasonlóságot, illetve átfedést, a kapcsolódási pontok meghatározása megkönnyítheti a felderítői munkát, de fontos kihangsúlyozni a terrorizmus nem azonos a szervezett bűnözéssel, és nem határozható meg annak részterületeként. A szervezett bűnözés célja mindig az egyéni anyagi haszonszerzésére irányuló törekvések kielégítése, ezzel szemben a terrorizmus az ideológiája által indokoltnak tartott cselekmények finanszírozásához használja a szervezett bűnözés eszköztáráját.⁸

A két bűnözési forma technikai ellátottságában ugyanakkor szoros összefonódásokról lehet beszélni, mivel a terrorcselekmények eszközigényei nagyban lefedik a szervezett bűnözés által is használt apparátust, legyen szó robbanószerekről vagy akár

⁶ DR. ISTVANOVSKAI i. m.

⁷ JASENSZKY Nándor – KASZNÁR Attila – SOMOSKÖVI Áron: Az információ szerepe és elemzési lehetőségei a terrorfelderítés aspektusából. In: Kasznár Attila (Szerk.): Bevezetés a terrorelhárítás alapjaiba. Dialóg Campus, Budapest, 2017.

⁸ KESZTHELYI József r. ezredes: A szervezett bűnözés és a terrorizmus kapcsolati pontjai. NKE Nemzetbiztonsági Intézet Terrorelhárítási Tanszék, Terrorista hálózatok című tantárgy, 2021. november

fegyverekről. Ki kell ugyanakkor emelni, hogy a két bűnözői csoport illegális fegyver- és robbanószerpiacon történő együttműködése jellemzően nem tekinthető sem tartósnak, sem stratégiai jellegűnek.⁹

A két bűncselekménytípus elsődleges összekötő eleme a pénz, mivel mindkettő tevékenységéhez jelentős pénzmozgás köthető. A pénzszerzéshez a szervezett bűnözés és a terroriszervezetek is alkalmaznak erőszakos módszereket, miközben az illegális tevékenységüket – leggyakrabban a hamis okmányok beszerzésével – legálisnak próbálják feltüntetni.

A terroriszervezetek alaptevékenységükhöz csatolható cselekmények anyagi háttérének előteremtését jellemzően egyéb bűncselekményekből származó haszonnal oldják meg. Leggyakoribb módja ennek a kábítószer-, a fegyver- és az emberkereskedelemben való részvétel. Ezek az illegális bevételek a továbbiakban keresztülmennek a pénzmosás folyamatán, így a későbbiekben felhasználásra kerülnek a terrorista szervezetek céljai érdekében.

Természetesen az elmúlt években a terrorfinanszírozás módszerei is sokat fejlődtek, így egyre jelentősebb bevételek jelentek meg a terroriszervezeteknél, amelyek következményeként egyes terrorista közösségek anyagi képessége is javult.¹⁰ Bár 2001. szeptember 11. óta a nemzetközi közösségben az a szemlélet volt uralkodó, hogy a terrorizmus elleni küzdelem kulcsfontosságú területe a terrorfinanszírozás háttérének korlátozása és gyengítése, ami főleg akkor kivitelezhető, ha az olyan kontrollálható csatornákon zajlik, mint például a tőzsdéken, pénzügyi intézetekben vagy ellenőrizhető piacokon.

Tovább árnyalja a terrorizmus finanszírozásának kérdését az, hogy az új típusú terrorizmus képviselői által elkövetett merényletek megszervezése és végrehajtása viszonylag olcsó, illetve, hogy könnyűszerrel megkerülük a hivatalos és követhető csatornákat.

A terrorizmus és a szervezett bűnözés elleni küzdelem szinte összes résztvevője nemzetközi szinten is egyetért abban, hogy kiemelt problémaként kell kezelni a „működésképtelen államokat”. Ezek az országok ugyanis az elérhető legkedvezőbb logisztikai háttérrel nyújtják mind az új típusú terrorizmus, mind pedig a szervezett bűnözés számára, mivel a bűnszervezetek sokszor éppen úgy képesek társadalmi támogatottságra szert tenni a működésképtelen országokban, hogy egyébként államinak számító funkciókat kezdenek betölteni (egészségügyi ellátás, iskolahálózat, munkahelyteremtés, biztonság ígérete).¹¹

2.2. Az elemzés-értékelés szerepe a terror elleni küzdelemben

Fontos leszögezni, hogy az elemző-értékelő munka semmilyen módon nem konkurál a felderítési tevékenységgel, nem helyettesíti azt. Ugyanakkor kettős célt szolgál, a vezetők tervezési, döntéshozatali munkájának, illetve a műveleti tevékenységek magasabb minőségű elemzett információkkal történő támogatásával, amelyek a munka struktúráját is adják. Ez a differenciálás hosszú éveken keresztül meghatározta a nemzetközi szakirodalomban és a hazai gyakorlatban használatos

⁹ TÁLAS Péter: A nemzetközi terrorizmus és a szervezett bűnözés hatása a nemzetközi biztonságra és Magyarország biztonságára. Budapest, 2007. január, <https://kisebbssegkutato.tk.hu/uploads/files/archive/904.pdf> (Letöltés ideje: 2022. 03. 21.)

¹⁰ KESZTHELYI i. m.

¹¹ TÁLAS i. m.

terminológiát is, ami stratégiai és operatív/műveleti kategóriákra osztotta az elemző-értékelő munkát.¹²

A Terrorelhárítási Központ Felderítési Igazgatóságának elemzés-értékeléssel foglalkozó főosztályán is a fenti rendszer szerint válik ketté a munka, így külön munkacsoportok specializálódnak a különböző területekre. Kihangsúlyozandó, hogy bár a stratégiai elemzések és a műveletet támogató elemzői munkafolyamatok jellemzően más módszereket és célt szolgálnak, természetesen nem lehet éles választóvonalat húzni közöttük. A főosztályon belüli együttműködés elengedhetetlen biztosítéka a minőségi munkának.

2.3. Stratégiai elemzés

„A stratégiai elemzés a nagyobb jelentőségű, átfogó jellegű, összefoglaló, felsővezetői – gyakran kormányzati döntések előkészítésében szerepet játszó, feltáró, összegző és következtető/előrejelző munkát jelenti. A terrorelhárítás szakterületén belül ide tartoznak az egyes országok biztonsági helyzetét feltáró értékelések, a terrrorszervezetek sajátosságainak feltárását célzó szakanyagok, a terrorizmus tendenciáit feltáró elemzések, valamint a társ- és partnerszolgálati és kormányzati tájékoztatók.”¹³ Bár nem minden hírszerzési információ előrejelző jellegű, az előrejelzések a hírszerzés fontos részét képezik, és a döntéshozók számára a jövőbeli eseményekkel kapcsolatos bizonytalanság csökkentését szolgálják.¹⁴

Maga a feladat egy nagyon szerteágazó, több tudományt, szakterületet is érintő tudásanyag használatát igénylő munka, amely kivitelezését rengeteg elemző módszer használatával lehet hatékonyabbá tenni (például: SWOT-analízis, TOWS stratégiai alternatívák mátrix, PESTLE/PESTEL-modell, Bayes-analízis stb.).¹⁵

A hosszú távon érvényesülő trendek definiálásával, a várható hatás mértékének megállapításával, távolabbi célok megfogalmazásával foglalkozik a stratégiai elemzés. Ezek lehetnek akár a nemzetközi kihívásoknak, a bűnözés egészének, illetve egyes fenyegetések, jogsértések számszerűsített sajátosságainak vizsgálatai vagy lehetséges megoldások kidolgozása különböző felmerülő kihívásokra, esetleg felderítési javaslatok vagy prioritások meghatározása.

A stratégiai elemzés egyfajta szolgáltatásként segíti a vezetői döntések előkészítését. Célja nem más, mint hogy az olyan fenyegetéseknek, amelyek rendészeti vagy nemzetbiztonsági szempontból hangsúlyosnak tűnnek, strukturális felépítését, illetve terjedelmét megvizsgálja. Ezek segítségével, valamint a hírszerzés pozícióinak, erőforrásainak ismeretével képes arra, hogy prognózisokat készítsen, ezáltal irányt mutatva a szervezet és a környezet jövőjét illetően.

A stratégiai elemzés nemcsak a különböző trendek felismerésében, vagy nyomon követésében nyújt támogatást, hanem rámutathat új jelenségek felbukkanására, megelőzési ajánlásokat tehet, de például a rendelkezésre álló erőforrások optimális elosztásában is fontos szerepet kaphat.¹⁶

Az elemző-értékelők által készített prognózisoknak rendkívül sok fajtája van, az egyszerűbb előrejelzésektől egészen a sokrétű, bonyolult, szerteágazó rendszerekig terjedhet. A forgatókönyv, avagy szcenárió például a komplex előrejelzések közé

¹² : DR. ISTVANOVSZKI i. m.

¹³ JASENSZKY– KASZNÁR– SOMOSKÖVI i. m. p. 243.

¹⁴ David R. Mandela and Alan Barnes: Accuracy of forecasts in strategic intelligence

¹⁵ MANDELA, David R. – BARNES, Alan: Accuracy of forecasts in strategic intelligence. p. 7. <https://www.pnas.org/doi/epdf/10.1073/pnas.1406138111>, (Letöltés ideje: 2022. 03. 30.)

¹⁶ KENEDLI (2012) i. m.

tartozik, és a jövő egy valószínűsíthető változatának leírását tartalmazza. Készítésekor az elemző-értékelő szakemberek megvizsgálják, hogy az aktuális szituáció hogyan, és milyen módon, irányokba változhat, majd pedig hipotéziseket állítanak fel azok bekövetkezésére. Természetesen senki nem képes arra, hogy leírja a pontos jövőt, de a különböző forgatókönyvek megvalósulásának valószínűsége bizonyos fokú pontossággal meghatározható. A prognózisokról készített jelentéseknek kötelező része a bekövetkezési valószínűség deklarálása, hiszen egy esetleges döntéshozatalban ez mindig fontos részlet lehet. A stratégiai elemzésben négy különböző forgatókönyvtípust különböztetünk meg. A szemléltető forgatókönyv előbb kijelöl egy pontot a jövőben, majd pedig leírja az ahhoz vezető utat, míg a hajtóerő forgatókönyv a vizsgálat tárgyára ható erőket elemzi, és abból vezet le egy lehetséges jövőképet. Az elemzés tárgyai közötti korrelációk analizisét követő, lehetséges jövőalakulást vizsgálja, illetve írja le a rendszerváltó forgatókönyv, a jövő egy momentumát bemutató elemzés pedig az időszelvény forgatókönyv.¹⁷

2.4. Műveleti elemzés

A rendvédelmi és a nemzetbiztonsági műveletek elemző-értékelő támogatásának minősége és mértéke nagyban befolyásolja a műveletek sikerességét, hiszen több információ birtokában nemcsak a tervezési, a szervezési, hanem maga a végrehajtási folyamat is hatékonyabb. Maga az elemző-értékelő szervezet vagy szervezeti egység soha nem önállóan, hanem felkérés alapján végzi a művelettámogató munkát. Ez a tevékenység leginkább az információk kiértékelésében és a különböző adattárakban történő keresésben nyilvánul meg.

Ezek az adattárak lehetnek az elemző-értékelők által kialakított és naprakészen tartott rendszerek, lehetnek nyílt, vagy az elemző-értékelők számára legálisan hozzáférhető, külső adatbázisok, amelyeket más állami szervezetek, vagy kereskedelmi cégek működtetnek.

A célokat mindig a műveletet tervezők határozzák meg, és ők kérnek információt az elemző értékelő szervezettől. Ez az adatkérés nem csak eseti lehet, akár rendszeres adatszolgáltatást is kérhetnek. Adatszerző és nem adatszerző műveletek esetében a támogatás formája is különböző. Az elemző-értékelői művelettámogatás nem csupán az információ továbbításában nyilvánul meg, hanem segítséget nyújthatnak olyan elemzésekben is, mint például a profilozás a kockázatelemzés, hálózatelemzés stb.

Előfordulhat, hogy az elemző-értékelő szakembereket bevonják már a tervezési szakaszban is, de fontos kihangsúlyozni, hogy kizárólag támogató feladatot látnak el. Ez azt jelenti, hogy a műveletek eredményességéért soha nem az elemző-értékelő a felelős, hanem a műveletirányító, illetve a vezető.

Művelettámogatás keretében felhasználásra kerülő információkat megszerezheti az elemző-értékelő más, információszerzéssel foglalkozó szervezettől is. Ezeket mindig az elemző-értékelő kéri be, hiszen a műveletet végrehajtók jellemzően nem rendelkeznek azzal a tudással, hogy mely adatszerző szervezet milyen lehetőségekkel rendelkezik, valamint magát az információkérését az elemző-értékelő tudja beilleszteni a többi folyamat közé. Ilyenre lehet példa a helyszíni képi felderítés által keletkezett adatok, vagy az infokommunikációs eszközökön továbbított információk. A művelet során keletkezett információkat az elemző-értékelők feldolgozzák és értékelik, az értékelés során pedig visszacsatolást adnak a műveletirányítónak azok jellegéről és minőségéről.

¹⁷ DR. VIDA (2018) i. m.

Az elhárító területen nélkülözhetetlen elem az elemző-értékelői művelettámogatás. A tevékenység során látómezőbe kerülő személyekre, szervezetekre vonatkozó nyers, illetve feldolgozott információkat biztosítják, amelyek meghatározhatják a munka sikerét. Az adatszolgáltatás megnyilvánulhat tájékoztatók készítésében is. Ezek jellemzően kockázatelemzések, melyek az akció biztonsági helyzetét, a műveletet érintő veszélytényezőket tárgyalják.¹⁸

A bűnügyi elemzés elemei is szerepet kaphatnak a terrorfelderítés, terrorelhárítás területén végzett elemző-értékelő tevékenységben. Az ügyelemzés, az összehasonlító ügyelemzés, az elkövetői csoportelemzés, nyomozáselemzés, speciális profilalkotás, telekommunikációs elemzés, pénzügyi tranzakcióanalízis vagy a szociális hálózatok elemzése fontos részeit képezik a munkának.

Bár a kommunikációs kapcsolatok analizálása a számok szerint megelőzi ugyan, mégis az egyik leggyakrabban alkalmazott módszer az **ügyelemzés**. Egy olyan elemzési típusról beszélünk, amely a cselekmények elkövetési folyamatának rekonstruálásával, a résztvevők szerepének tudatosan megválasztott elemző módszerekkel és technikákkal végrehajtott vizsgálatával, és a releváns információs objektumok közötti kapcsolatok azonosításával támogatja a felderítési folyamatot. Központi kérdése a „Mi történt?” és a „Hogyan történt?”.

Ugyan látszatra az elemző-értékelő tevékenység ez esetben nem különbözik a felderítői, nyomozói munkától, amely az adatok megismeréséig helytálló állítás is, ám az elemzés módszertana, technikái, az elemzői tudás és képesség plusz információkkal szolgálhat.

Az **összehasonlító ügyelemzés** során a hasonlónak, esetleg azonosnak tűnő eljárásokat vizsgálják együtt. Ilyenkor arra keresi a választ az elemző-értékelő, hogy az adott bűncselekmények mögött azonos elkövető(k) áll(nak)-e. Kiemelendő, hogy ez a módszer túlmutat a kriminálmódszerek „azonos kezűség” kimutatásán, hiszen nem egyszer olyan más információs objektumok kötik össze az ügyeket, mint egy bankszámlaszám, vagy a megbízó, esetleg az orgazda személye.¹⁹

Az **elkövetői csoport elemzése** fogalma szerint „*Ismert, vagy részben ismert elkövetők*ből álló csoporttal kapcsolatos információk rendszerezése annak érdekében, hogy bepillantást nyerhessünk a csoport tevékenységébe, felépítésébe, és az egyes személyek/cégek stb. csoporton belüli szerepébe.”²⁰

A felderítő munka során látómezőbe került személyek, csoportok, szervezetek tevékenységének nyomon követése, fejlődésük és változásuk ellenőrzés alatt tartásával megszerzett információk segítségével az elemző-értékelők feltárhatják a célcsoport szervezeti felépítését, hierarchiáját.

A **hálózatelemzés** alapjául szolgáló tudományterületek az elmúlt években rendkívül látványos fejlődésen mentek keresztül. Mára már tudjuk, mindegy, hogy a természetben vagy a társadalomban megjelenő hálózatokról beszélünk, azok mindig nagymértékben hasonlítanak egymáshoz, illetve viselkedésük leírható néhány egyszerű törvénnyel. Szerkezeti felépítésük és kapcsolódási pontjaik vizsgálatával megismerhetővé vált a hálózatok fejlődésének dinamikája. A hálózati működés természetének megismerésével olyan kérdések megválaszolásához kerültünk

¹⁸ DR. VIDA Csaba alezredes: Művelettámogatás a nemzetbiztonsági elemző-értékelő munkában. Felderítő Szemle, 2015/4. <https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2015-4.pdf> (Letöltés ideje: 2022. 03. 30.)

¹⁹ DR. ISTVANOVSKI I. M.

²⁰ Uo. p. 131.

közelebb, mint a vírusok leküzdésének mikéntjei, vagy akár a szervezett bűnözés vagy a terrorizmus visszaszorítása. Ugyan az Internet egyre nagyobb fokú elterjedésével a közösségi média segítségével végzett ismeretségi hálózatok vizsgálata kiemelt szerepet kapott, de maga a módszer nem újkeletű, hiszen már a 20. század első felében is vizsgálták a rokoni, családi, szervezeti kapcsolatokat. „Az ismeretségi-, kapcsolati hálózatok, és ezek elemzésével foglalkozó komplex és interdiszciplináris tudományterület a szociálpszichológiából, szociológiából, statisztikából, illetve a gráfelméletekből fejlődött ki.”²¹

Az interneten létrejött közösségi hálózatok egy új időszámítást nyitottak a kapcsolattartásban, nemcsak a kereskedelem, hanem a hírszerzés tekintetében is. Három típusát különböztetjük meg az elkövetői csoport „social network”-alapú elemzésének. A bűnözői rendszerek rétegeinek különböző szempontok szerinti vizsgálatakor elemzik a személyi kapcsolatokat, a kommunikációs kapcsolatokat és a gazdasági-pénzügyi kapcsolatokat szintjét.²²

A **speciális profilelemzés** alapjait az Egyesült Államokban rakták le, amelyhez a kriminálpszichológiai és pszichiátriai tudományokat állították a modern bűnüldözés szolgálatába. A profilelemzés során az elkövető legfőbb személyiség- és viselkedésbeli jellemzőinek rekonstrukciója történik, amit a cselekményének pszichológiai szempontú elemzése alapján végeznek. A profil megalkotása a klinikai gyakorlatban alkalmazott diagnosztikus folyamat megfordítása: nem az ismert egyén jellemzőiből következtetnek a jövőben várható cselekvéseire, hanem az ismert cselekvésből az ismeretlen egyén jellemzőire.²³

A **kommunikációs kapcsolatok elemzéséről**, valamint a **pénzügyi tranzakcióanalízisről** egyaránt elmondható, hogy az ügyelemzésről váltak le, és hoztak létre saját elemzői módszertant. Alkalmazásuk történhet ügyelemzési eljárások keretein belül, vagy önálló felderítést támogató elemzési megoldásként is. Mindkettő módszerrel elmondható, hogy folyamatosan fejlődés alatt álló terület, amely matematikai és pénzügyi, illetve műszaki adatok tömkelegével dolgozik.

Még jóval a számítógépek elterjedését megelőző időszakban jelent meg az igény arra, hogy a távbeszélő forgalmazásokban rejlő információkat felderítési, illetve bizonyítási célra hasznosítsák. Informatikai eszközök hiányában ezeket az adatokat a házkutatások, motozások során lefoglalt telefonregiszterekből, valamint telefonszolgáltatók papíralapú megkeresésével szerezték be. Ekkoriban a hívásadatokat tartalmazó listák tanulmányozása jelentette a kommunikációs kapcsolatok vizsgálatát, kiemelve, hogy ekkor még elemzésről nem beszélhetünk.

Az első áttörés akkor érkezett, amikor végül a rendvédelmi szerveket is felszerelték különböző számítástechnikai eszközökkel, illetve programokkal. Ez teremtett lehetőséget arra, hogy a vonalas, távbeszélő forgalmazásokhoz kapcsolódó hívásadatokat feldolgozzák. Az eljárás kidolgozásának kezdetén a titkosított számok, valamint a nemzetközi hívások mögötti előfizetők beazonosítása még súlyos problémát jelentett.

A mobiltechnológia megjelenése és elterjedése hozta az igazi kihívást, mivel innentől már számolni kellett azzal, hogy a telefont használó nem feltétlenül azonos a szolgáltatóval szerződést kötő személlyel. További problémákat jelentett, hogy a készülék birtoklója képessé vált arra, hogy mozgásban forgalmazzon, így a

²¹ Uo. p. 135.

²² Uo.

²³ CSOMÓS István r. alezredes, klinikai szakpszichológus: Profilalkotás a terrorfelderítésben (NTNBM07) című tantárgy tananyaga, NKE Nemzetbiztonsági Intézet Terrorelhárítási Tanszék

bázisállomások, tornyok, és cellák jelentette műszaki adatok bűnügyi jelentőségre tettek szert. A következő próbatételt a tömegesen beérkező adatok feldolgozása, rendszerezése és elemzése jelentette, mert a tapasztalatok azt mutatták, hogy nem elegendő csupán a kérdéses cselekmény idejére lekérni a forgalmazásokat, hanem ki kell bővíteni a vizsgálatot akár egy évre visszamenőleg, illetve az események 30km-es körzetére.

Az elmúlt 20 évben a kommunikációs kapcsolatelemezési metodikák sokat változtak, fejlődtek. Az már az elejétől kezdve látható volt, hogy mindvégig igyekeztek a különböző módszerek fejlesztői a felderítők, illetve a nyomozók igényeire tekintettel lenni. Mégis, a megszületett megoldások mindamelltt, hogy rendkívül idő- és energiaigényesek voltak, magas számítástechnikai tudást és elemzői szemléletet is igényeltek. Ez azt eredményezte, hogy a program „elemző-értékelő program” maradt, a felderítők, illetve a nyomozók pedig ezáltal ki voltak szolgáltatva a feldolgozást végző szervezetek kapacitásának. Ezek az okok idézték elő végül a harmadik generációs elemző program megalkotását, amely már képes a híváslisták mellett a cellainformációkból származó adatok kezelésére is. Mindamelltt automatikusan felismeri a szolgáltatói adatokat, önállóan egységesíti azokat, és további feldolgozási lehetőségeket ajánl fel. A folyamat eredményét egy sablonba strukturált egységes jelentés formájában rögzíti.²⁴

„A pénzügyi tranzakcióanalízis a pénzintézetek közötti elektronikus elszámoló rendszerek (fizetési sémák) felhasználásával végrehajtott pénzforgalmi műveletek indítására és fogadására szolgáló számlák bűnügyi célú vizsgálata.”²⁵

A pénzügyi tranzakcióanalízis a terrorfelderítés és elhárítás területén végzett elemző-értékelő munka során a terrorfinanszírozás vizsgálatánál használatos.

A XXI. századtól beszélhetünk a terrorizmus finanszírozásáról bűncselekményként, mivel ekkoriban került be a legtöbb ország büntetőtörvénykönyvébe ez a tétel. Magyarországon 2013-ban lett önálló bűncselekmény.

Alapvetés, hogy egy terrorcselekmény végrehajtásához pénzügyi háttérre van szükség, és amennyiben ez nem áll rendelkezésre, az elkövetők törekedni fognak arra, hogyha kell, akkor külső forrásból teremtsék elő a hiányzó összeget. A terrorizmus finanszírozása azt a cselekedetet jelöli, amelynek során közvetve, vagy akár közvetlenül is terrortámadások kivitelezéséhez szükséges pénzügyi erőforrásokat bocsátanak rendelkezésre.

Három csoportját különböztetjük meg a felmerülő költségeknek. Ezek az adminisztratív és a műveleti költségek, valamint a merénylők hozzátartozóinak adott adomány. Kellemetlen paradoxon az, hogy a támadások kivitelezésének költségei mennyire meglepően alacsonyak, és ehhez képest milyen hatalmas kárt tudnak okozni. Ez alapján feltételezhetnénk, hogy a terrorfinanszírozás elleni küzdelemnek nincs értelme, ám ez valójában nem igaz, hiszen a terrorista szervezeteknek a fenntartási költsége valójában sokkal nagyobb, mint egy művelet végrehajtási költsége. Amelyik szervezet tehát nem jut pénzhez, idővel elsorvad.²⁶

A terrorizmus finanszírozásának, és ezáltal a pénzügyi tranzakcióanalízisnek a legnagyobb kihívása az, hogy megállapítsák: az adott tranzakció kifejezetten terrorizmust finanszírozott.²⁷

²⁴ DR. ISTVANOVSZKI i. m.

²⁵ Uo. p. 151.

²⁶ DR. GÁL István László: A terrorizmus finanszírozásának fogalma és technikái a XXI. században. Szakmai Szemle, 2016/2. pp. 81-98.

²⁷ DR. SOMOSKÖVI Áron: A terrorizmus finanszírozása elleni fellépés felderítő szempontjai. Szakmai Szemle, 2016/2. pp. 6-24.

2.5. Kitekintés és összegzés

Az öngyilkos merénylők, a járművel tömegbe hajtók jelentette „új terrorizmus” megjelenése mellett a hírszerzési tájképet tovább árnyaló Big Data fejlődése is igen fontos tényező. Az ötven évvel ezelőtti helyzethez képest – amikor a hírszerzés saját titkos technikákat fejlesztett ki a „nehezen megszerzhető” információk megszerzésére – átalakult az információgyűjtés, hiszen az manapság szinte mindenütt jelen van már, legyen szó akár köz-, akár magánszféráról.²⁸

A „Big Data” korszakában a legújabb technológiák megjelenése, a közösségi média, a mobiltechnológiák és a felhőmeghajtók használata különböző típusú, nagy mennyiségű adatok generálásához vezetett. A bűnözők mindezen platformokat felhasználják, a kormányok, a társadalmi igazságszolgáltatási szervezetek és a biztonsági ügynökségek számára komoly kihívást jelentve ezzel.²⁹

Bár nem új módszer, a „Big Data” elemzése mégis új megvilágításba helyezheti a szervezett bűnözésről, a maffiáról és a terrorizmusról alkotott kollektív képet.³⁰ A lényege nem más, mint hogy az adatokat egy olyan rangsorolt és kereszthivatkozásokat lehetővé tévő rendszerben kell tárolni, amely hozzájárul ahhoz, hogy a meglévő adatokból új információkhoz juthasson a felhasználó. A „Big Data” elemzésének jelentősége abban rejlik, hogy képessé válhatunk a valós, vagy megközelítőleg valós idejű feldolgozásra.

A módszer során alkalmazott algoritmusok használatának köszönhetően nem csak az időbeli és térbeli korlátozások szűnnek meg, hanem abban is támogatást nyújthatnak egy adott szervezetnek, hogy mely információ bizonyulhat fontosnak, és melyik azok, amelyek nem igényelnek további figyelmet. Ezek az analitikai módszerek rávilágíthatnak olyan, korábban esetleg kevésbé fajsúlyosnak ítélt információkra, amelyek további elemzése során, adatbányász módszerekkel, rejtett tartalom kinyerése válik lehetővé, így akár további csalások, bűncselekmények akadályozhatók meg segítségükkel.

Míg korábban a nemzetbiztonsági szolgálatok munkáját az jellemezte, hogy saját keletkeztetésű információkkal dolgoztak (legyen szó akár HUMINT-ról, SIGINT-ről, vagy bármi másról), így a rendelkezésre álló adatok mennyisége még kezelhető volt. Ma már ezt nem lehet elmondani, hiszen az emberek szinte összes tevékenysége, illetve a különböző „házon kívüli” adatbázisok (rendszer-felismerő rendszerek, közösségi média stb.) folyamatosan generálják az új adatokat. Tekintettel arra, hogy mind a terrorizmussal, mind pedig a bűnözés egyéb formáival szemben csak akkor lehet eredményesen fellépni, ha az adott időben megbízható információk állnak rendelkezésre, az elemzők feladatává válik, hogy az elérhető adatok minél nagyobb részét áttekintve tudjanak értékeléseket, előrejelzéseket készíteni.

Bár a Big Data módszerei közül kiemelkedik a prediktív analitika, alkalmazásuk esetén kikerülhetetlenné válik az adatkezelés kényes kérdése. Ugyan az előrejelző

²⁸ GILL, Peter: Explaining Intelligence Failure: Rethinking the Recent Terrorist Attacks in Europe. *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*, 2019. DOI: 10.1080/08850607.2019.1663702, <https://doi.org/10.1080/08850607.2019.1663702>

²⁹ ADHIKARI, Binod Kumar – ZUO, Wanli – MAHARJAN, Ramesh – HAN, Xuming – LIANG, Shining: Detection of Sensitive Data to Counter Global Terrorism. *Bio-Inspired Hybrid Artificial Intelligence Framework for Cyber Security*, 2019. december, <https://doi.org/10.3390/app10010182>

³⁰ KOSTAKOS, Panos: Public Perceptions on Organised Crime, Mafia, and Terrorism: A Big Data Analysis based on Twitter and Google Trends. *University of Oulu, International Journal of Cyber Criminology, Finland*, 2018/1. pp. 282–299. ISSN: 0973-5089

elemzés segítségére lehet a bűnmegelőzésnek, vagy akár a terrorelhárításnak is, de eközben olyan érzékeny adatokkal kellene dolgoznia, amelyek például egészségi állapotra, fajra, szexuális beállítottságra, vagy vallási hovatartozásra vonatkoznak. Ebből fakadóan természetesen az egyik legnagyobb kihívása a módszernek, hogy használata mellett miként maradnak meg a magánélethez és a személyes adatok védelméhez való jogok és garanciák úgy, hogy mindeközben a nemzetbiztonsági érdekek se csorbuljanak.

Egyre inkább nyilvánvaló, hogy a korunkat jellemző, exponenciálisan növekvő adatmennyiségből csak ezekkel az eljárásokkal lehet az információt kinyerni. Az adatbányász módszerek alkalmazása napról napra jobban teret nyer mind a rendvédelmi, mind a nemzetbiztonsági szférában. Ilyenek többek között a videók, fotók automatizált feldolgozása, illetve ezek eredményeképp személyek, létesítmények beazonosítása. Az ezredforduló környékét jellemző negatív tapasztalatok ellenére, amelyek az eljárások és a számítási kapacitások kezdetlegességéből fakadtak, mostanra már az USA kormányzata is eszközként és lehetőségként kezeli a Big Data kérdéskörét. Egy, az informatika kérdéseivel foglalkozó konferencián hangzott el a CIA egyik, előadást tartó vezetőjétől az a gondolat, miszerint csak azokat az információ-darabkákat tudják összekötni, amelyeket ismernek, tehát mind az információk gyűjtése-tárolása, mind pedig azok elemzése kiemelkedő jelentőséggel bír.³¹

Felhasznált irodalom:

- ADHIKARI, Binod Kumar – ZUO, Wanli – MAHARJAN, Ramesh – HAN, Xuming – LIANG, Shining: Detection of Sensitive Data to Counter Global Terrorism. Bio-Inspired Hybrid Artificial Intelligence Framework for Cyber Security, 2019. december, <https://doi.org/10.3390/app10010182>
- BÁCS Zoltán György – KASZNÁR Attila – ZALAI-GÖBÖLÖS Noémi: A terrorfenyegetettség forrásai. In: Kasznár Attila (Szerk.): Bevezetés a terrorelhárítás alapjaiba. Dialóg Campus, Budapest, 2017.
- CSOMÓS István r. alezredes, klinikai szakpszichológus: Profilalkotás a terrorfelderítésben (NTNBM07) című tantárgy tananyaga, NKE Nemzetbiztonsági Intézet Terrorelhárítási Tanszék
- DR. GÁL István László: A terrorizmus finanszírozásának fogalma és technikái a XXI. században. Szakmai Szemle, 2016/2. pp. 81-98.
- DR. KENEDLI Tamás – DR. VIDA Csaba: Elemző-értékelő tevékenység. In: Dr. Dobák Imre (Szerk.): A nemzetbiztonság általános elmélete. NKE, Nemzetbiztonsági Intézet, 2014.

³¹ TAKÁCS Gergely: Big Data (adatvezérelt) elemzési módszerek alkalmazása a nemzetbiztonsági szférában. Fegyver nélküli műveletek és háttértényezőik, Tanulmánykötet, Honvéd Tudományos Kutatóhely, Budapest 2019. <http://real.mtak.hu/105357/1/Fegyver%20n%C3%A9lk%C3%BCli%20m%C5%B1veletek%20%20%C3%A9s%20h%C3%A1tt%C3%A9rt%C3%A9nyez%C5%91ik.pdf> (Letöltés ideje: 2022. 04. 17.)

- DR. SOMOSKÖVI Áron: A terrorizmus finanszírozása elleni fellépés felderítő szempontjai. Szakmai Szemle, 2016/2. pp. 6-24.
- DR. VIDA Csaba alezredes: Művelettámogatás a nemzetbiztonsági elemző-értékelő munkában. Felderítő Szemle, 2015/4.
<https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2015-4.pdf> (Letöltés ideje: 2022. 03. 30.)
- DR. VIDA Csaba: Az elemző-értékelő munka alapja – „Miről szól az információk elemzése?”. Szakmai Szemle, 2018/4. pp. 83-90.
- GILL, Peter: Explaining Intelligence Failure: Rethinking the Recent Terrorist Attacks in Europe. International Journal of Intelligence and CounterIntelligence, 2019. DOI: 10.1080/08850607.2019.1663702, <https://doi.org/10.1080/08850607.2019.1663702>
- JASENSZKY Nándor – KASZNÁR Attila – SOMOSKÖVI Áron: Az információ szerepe és elemzési lehetőségei a terrorfelderítés aspektusából. In: Kasznár Attila (Szerk.): Bevezetés a terrorelhárítás alapjaiba. Dialóg Campus, Budapest, 2017.
- KENEDLI Tamás r. őrnagy: Elemzésközpontú információfeldolgozás a szervezett bűnözés és a terrorizmus elleni harcban. Doktori (PhD) értekezés, DOI azonosító: 10.17625/NKE.2012.010
- KESZTHELYI József r. ezredes: A szervezett bűnözés és a terrorizmus kapcsolati pontjai. NKE Nemzetbiztonsági Intézet Terrorelhárítási Tanszék, Terrorista hálózatok című tantárgy, 2021. november
- KOSTAKOS, Panos: Public Perceptions on Organised Crime, Mafia, and Terrorism: A Big Data Analysis based on Twitter and Google Trends. University of Oulu, International Journal of Cyber Criminology, Finland, 2018/1. pp. 282–299. ISSN: 0973-5089
- MANDELA, David R. – BARNES, Alan: Accuracy of forecasts in strategic intelligence. <https://www.pnas.org/doi/epdf/10.1073/pnas.1406138111>, (Letöltés ideje: 2022. 03. 30.)
- DR. ISTVANOVSZKI László ny. r. ezredes: Szakmai tanfolyami jegyzet a bűnügyi elemző alapképzés számára. Készült: 2019/2020 az ORFK Nemzetközi Oktatási központjának megbízásából, az Európai Unió BBA-5.3.3/6-2018-00002 azonosítószámú projekt támogatásával.
- TAKÁCS Gergely: Big Data (adatvezérelt) elemzési módszerek alkalmazása a nemzetbiztonsági szférában. Fegyver nélküli műveletek és háttértényezők, Tanulmánykötet, Honvéd Tudományos Kutatóhely, Budapest 2019. <http://real.mtak.hu/105357/1/Fegyver%20n%C3%A9lk%C3%BCli%20m%C5%B1veletek%20%20%C3%A9s%20h%C3%A1tt%C3%A9rt%C3%A9nyez%C5%91ik.pdf> (Letöltés ideje: 2022. 04. 17.)
- TÁLAS Péter: A nemzetközi terrorizmus és a szervezett bűnözés hatása a nemzetközi biztonságra és Magyarország biztonságára. Budapest, 2007. január, <https://kisebbségkutató.tk.hu/uploads/files/archive/904.pdf> (Letöltés ideje: 2022. 03. 21.)

DR. KOVÁCS TAMÁS

RECENZIO

IVAN SZEROV: A BŐRÖND TITKAI

A KGB ELSŐ ELNÖKÉNEK TITKOS NAPLÓI ÉS FELJEGYZÉSEI

***Időjel Kiadó,
2022., 741 oldal.***

Ivan Alekszandrovics Szerov, a KGB és a Felderítő Csoportfőnökség (GRU) egykori vezetőjének élete nyilvánvalóan önmagában is érdekes és tanulságos. Az egykori szovjet állambiztonság meghatározó alakja volt 1939-től egészen 1962-es bukásáig. Nem csak nagy titkok tudója volt Szerov, de a háttérből – állambiztonsági vezetőként – irányította is a folyamatokat, és talán néha még a politikai döntéseket is befolyásolta. Természetesen Szerov élettörténete még érdekesebb, ha azt saját magveti papírra. Ugyanakkor, sok esethez hasonlóan, önmagában az is érdekes, hogy miként keletkezett a memoár, ami esetünkben választ ad a címre is...

Szerov bukása után kezdett bele memoárjának írásába, illetve egyes fontosabb eseményekről papírra vetni emlékeit, jegyezzük meg: igencsak egyedi stílusban. A KGB valahonnan ugyan sejtette, hogy egykori főnökük papírra veti emlékeit, de akár mennyire is próbálták megtalálni a készülő írást, nem jártak sikerrel. Hiába, Szerov ismerte a „Cég” módszereit és trükkjeit. Szerov 1990-ben elhunyt, vele együtt sírba szálltak az emlékek, és a feltételezett visszaemlékezés is mintha eltűnt volna. Szerov unokája 2005-ben úgy döntött, hogy átépíti a nagypapától örökölt dácst, s eközben

találtak a munkások a garázs és a ház fala között egy bőröndöt, telis-tele mindenféle papírokkal. Természetesen csakhamar kiderült, hogy a bőröndben nem „mindenfélé” papír van, hanem a nagypapa feljegyzései. Ennél a pontnál érdemes tisztázni, hogy Szerov hagyatéka mintegy 100 szerzői ívnyi iromány volt (1500-1600 oldal), amelyet az olvasók immár szerkesztett, időrendbe rendezett formában vehetnek kézbe. A szerkesztők ezres nagyságrendű lábjegyzetben magyarázzák, illetve néhány helyen pontosítják Szerov sorait. Nemkülönben hasznos a kötet végén lévő, a memoárban szereplő egyes személyek rövid életrajzát tartalmazó „Életrajzi jegyzetek” is. A recenzens szerint talán hasznos lett volna egy helységnévmutatót is készíteni az Olvasók számára.

Amikor kézbe vesszük Ivan Szerov visszaemlékezéseit, nem szabad elfeledkeznünk két tényről. Egyik, hogy egy bukott, megfigyelt, minden hatalmától megfosztott ember írta. Egy olyan lefokozott állambiztonsági tiszt, aki ugyanakkor nagy titkok tudója (is) volt. A másik fontos tényező, hogy Szerovot a szovjet párt hierarchiában mindig is Hruscsov emberének tartották, így bukása erősen összefügg az ő eltávolításával. Vagyis Szerov feljegyzései jórészt annak a Brezsnjevnek az idején készültek, aki megszervezte és vezette a Hruscsov elleni puccsot 1964-ben.

Természetesen feltehetjük a kérdést, miért is írta meg Szerov a visszaemlékezéseit. Egyik magyarázat lehet(ne), hogy így kívánta segíteni a történelemtudományt. Talán ez egy kissé naív feltételezés, de talán nem elvetendő. A másik magyarázat, amely nem zárja az előbbit, hogy Szerov a maga szempontrendszer szerint kívánta el- vagy inkább megmagyarázni az 1939 és 1962 közötti működését és cselekedeteit. Utóbbi – vagyis, hogy egy-egy memoár gyakran öngazolás is egyben – mondhatni műfaji sajátosság, s Szerov vezető posztban szolgált majd másfél évtizedig Sztálin alatt, illetve szinte Hruscsov teljes uralma alatt.

Így, ha a memoár stílusát akarjuk röviden leírni, akkor az első jelző, amit eszünkbe jut(hat), az az öngazolás. Szerov igyekszik az eseményeket szenvtelenül, pozitívista módon leírni, de több alkalommal is érezhető, hogy Szerovot elragadják az érzelmei. Ilyenkor – szinte makacsul –, de mindenképp felett bizonyítani akarja igazát, és/vagy éppen szakmai felkészültségét. Ugyanakkor bizonyos adatokat, például, hogy adott esetben hány embert tartóztattak le, úgy ír le, mintha csak statisztikai adatsor lenne, s nem lennének a számok mögött emberi sorsok. Ugyanakkor érdemes itt megállni egy pillanatra. Joggal teheti fel a kérdést az Olvasó, vajon honnan vagy hogyan tudott Szerov szinte minden lényeges dologra pontosan emlékezni, adott esetben akár 15-20 év távlatából is.

Maga a kötet időrendi sorrendbe szerkesztette Szerov feljegyzéseit, amelyek így adnak ki egy kerek egészet. Mint utaltunk rá, Szerov 1939-ben kezdte pályafutását az NKVD-nél és 1962-ben, mint a GRU vezetőjeként fejezte be. Érdekes, hogy maga a szerző is hangsúlyozza, hogy eredendően ő maga katonatiszt, hiszen a Frunze Katonai Akadémián végzett. És ehhez képest szinte a véletlen műve, hogy akaratán kívül átkerült az NKVD-hez, nem sokkal tisztté avatása után. Szerov működését alapvetően meghatározta a II. világháború, amellyel, illetve amely korszakkal (1939-1945) a memoár első 11 fejezete foglalkozik. A pusztán felsorolása is több oldalnyi lenne, hogy milyen kisebb-nagyobb részletekről, eseményekről ír Szerov. Amit érdemes kiemelni, hogy Szerov hogyan emlékezett vissza 1941 tavaszára és kora nyarára, amikor a III.

Birodalom és a Szovjetunió között még élt a meg nem támadási szerződés. Szerov hosszasan sorolja a Szovjetunió elleni német provokációkat, valamint, hogy hány és hány különböző forrásból volt információja a szovjet vezetésnek a német támadásról – de Sztálin mégsem tett semmit. A másik – önkényesen kiemelt elem – a Hitler utáni hajsza 1945-ben. A szovjet propaganda ugyanis sokáig lebegtette, hogy valóban meghalt-e Hitler a bunkerben 1945. április 30-án, avagy elmenekült, el tudott menekülni. Sztálin, de a nyugati szövetségesek talán még inkább bíróság elé szeretnék volna állítani a náci vezetőt. Ugyanakkor a Hitler után való kutatás, nyomozás nagy erőket kötött le, gondoljunk csak az FBI ezirányú tevékenységére. Az amerikai szervek évekig kutattak Európában (főleg Spanyolországban) és Dél-Amerikában Adolf Hitler után, több száz jelentést generálva a nyomozáshoz kapcsolódóan. Érdemes megjegyezni, hogy ezen jelentések szerint többszáz(!) látták(?) Hitlert Spanyolországban, Argentínában, Chilében és/vagy éppen Brazíliában is... Másrészt – tekintettel arra, hogy a nyugati szövetségesek számos ex-nácinak megbocsátottak, mi több, tovább is foglalkoztatták őket – csak megerősítette a szovjet propaganda súlykolta képet a bűnös és fasiszta nyugatról.

Az időrendet betartva, ezek után Szerov részletesen foglalkozik a hidegháború első éveivel, de elsősorban a Szovjetunióban történt eseményekre összpontosított.

Külön fejezetet szentel – nevezetesen a tizenötödiket – Sztálin halálának, illetve a közvetlen azt követő eseményeknek, belpolitikai küzdelmeknek. Ezek végén Lavrentyij Beriját miniszterelnök-helyettest letartóztatták és kivégezték, illetve Nyikita Sz. Hruscsov lett a Szovjetunió Kommunista Pártjának (SZKP) első titkára. Szerov proforma külön fejezetet szentel a KGB létrejöttének, amelynek vezetője is volt, de ez mindösszesen 1 oldal... Ez alapján a KGB létrejötte sokkal inkább egyfajta praktikus adminisztratív kérdésnek tűnik, pedig – már csak létrejöttének dátumából is látszik – komoly politikai megfontolások és egyeztetések lehettek mögötte. Mondhatni, hogy szakmai pályafutásának csúcspontja volt ez az időszak, bár helyetteseivel nem volt feltétlenül sem megelégedve, sem pedig kibékülve – legalábbis erre utal „*A helyettesek intrikái*” alfejezet.

Szerov külön fejezet szán 1956-os esztendőnek. Talán nem is kell magyarázni, hogy miért volt olyan fontos év ez nem csak Szerov életében, hanem a Szovjetunió és Európa történelmében. Egyrészt, ekkor hangzott el az SZKP XX. Kongresszusán Hruscsov híres beszéde, amelyben leleplezte a sztálini önkényt és diktatúrát. Bár, ne feledjük, Szerovnak kulcsszerepe volt abban, hogy a Hruscsovra nézve terhelő dokumentumok jelentékeny része megsemmisüljön, különösen azok, amelyek Hruscsov ukrainai éveire vonatkoztak. Ugyanakkor olvashatunk Szerov londoni látogatásáról is, amely nem csak, mint esemény érdekes, hanem rávilágít a szerző lelkivilágára, és ismertségére is. Szerovnak tetszett, hogy a brit sajtó foglalkozott vele és londoni látogatásával, nemkülönben, hogy az angol lapok „*rettegett Ivánnak*” nevezték őt a cikkeikben. Bár azt a kérdést nem teszi fel a memoár szerzője – még saját magának sem – vajon hogyan vagy honnan ismerhették Szerovot ilyen jól a brit újságírók...

Szerov – mondhatnánk természetesen – nagy terjedelemben foglalkozik az 1956-os magyarországi eseményekkel, nevezetesen a forradalommal is. Szinte napról napra olvashatjuk, hogy a Budapesten tartózkodó Szerov miként látta az eseményeket, s hogy miként próbálta meg befolyásolni (vagy inkább irányítani?) a magyar belügyi

vezetést. Szerov nem fukarkodik a magyar vezetés – általa vélt – gyengeségének bemutatásakor, illetve a saját maga bátorságának ecsetelésekor. Szerov – s ezen nem lehet csodálkozni – teljesen másképp látja az 1956-os magyar forradalom okait, mint ahogyan napjainkban a magyar történészek. Mindenképpen érdemes megemlíteni, hogy a szovjetek már október közepén érezték, hogy valami készül Budapesten. Így amikor október 23-án elkezdődtek az események, a szovjetek vezetés nem is tétlenkedett: aznap utasították Szerovot, hogy záros határidőn belül utazzon a magyar fővárosba, ahol aztán Anasztasz H. Mikojan¹ és Mihail A. Szuszlov² is csatlakozott hozzá.

S bár – szovjet szempontból nézve – a magyarországi helyzet megoldódott, Szerov nem maradhatott a KGB élén, áthelyezték a GRU élére. Érezhető, hogy bár ez is komoly beosztás, valahogy mégsem tetszett ez a váltás Szerovnak. A memoár erre az időszakra vonatkozóan is számos ügyet tárgyal önálló alfejezetként, nem feltétlenül szoros időrendben. Így például „A Wallenberg – ügy” alfejezet az 1945-ben Budapesten eltűnt(?) svéd diplomata utáni svéd és nemzetközi kutatásokat, illetve az arra adott szovjet reakciókat elemzi. De olvashatunk az amerikai atombomba utáni kémkedésről éppúgy, mint hogy a Sputnik fellövésének milyen következményei lettek. Ugyanakkor Szerov ír természetesen a kubai rakétaválságról, és az első lebuktatott amerikai ügynökről is (mindössze fél oldalt szentelt a CIA szolgálatba állt Pjotr Popovnak, s csak annyi derül ki, hogy valahonnan tudták, hogy van egy „vakond” a szervezetben...), nem meglepő, s talán kissé fel is nagyítva saját szerepét ezen ügyben is.

Az utolsó, szám szerint 22. fejezet lényegében az ún. Penkovszkij-ügyről szól, amely végül is Szerov bukását okozta, s amely miatt távoznia kellett nemcsak a GRU éléről, hanem általában a tágon vett szovjet vezetésből is. Mi több: 1965-ben az SZKP-ból is kizárták az egykori nagyhatalmú tábornokot.

Penkovszkij sokáig úgy él(t) a köztudatban, mint egy hős, aki leleplezi a szovjetek gyengeségeit, és valós fenyegetésének nagyságát. Szerov azonban máshonnan közelíti meg a kérdést. Számos „furcsaságot” sorol fel akár Penkovszkij lebukásával, akár hírszerző munkájával kapcsolatban. Ezek, legalábbis Szerov interpretációjában mind-mind arra utalnak, hogy egy adott ponton a KGB azon érdekének megfelelően történtek az események. Vagyis, az ügyet fel lehessen használni Szerov ellen, s így könnyen le lehessen váltani őt. Tény, hogy Penkovszkij meglehetősen nyíltan ajánlotta fel szolgálatait az USA-nak, több ízben is. Egy alkalommal Moszkvában az

¹ Az örmény származású Mikojan un. „ösbolsevik”, aki 1915-ben lépett be a Kommunista Pártba. Hosszú politikai pályafutása alatt számos fontos pozíciót töltött be, így például: 1923-1976 között a Szovjetunió Kommunista Párja Központi Bizottságának tagja, 1955-67 között a Minisztertanács elnökének első helyettese. Ő volt a SZKP XX. Kongresszusának egyik fő szervezője is. Bár Mikojan Sztálin egyik közvetlen munkatársa volt, s így egyike annak a három szovjet vezetőnek, aki aláírta 1940-ben a lengyel tiszték kivégzését elrendelő határozatot. Mikojan öccse, Artyom, a MIG repülőgépek egyik vezető tervezője volt Mihail Ioszifovics Gureviccsel.

² Az orosz származású kommunista politikus 1921-ben lépett be a Kommunista Pártba. 1941-től tagja a Központi Bizottságnak. Nevéhez köthető a II. világháború alatt csecsenek deportálása, ő felügyelte 1944-46 között Litvánia ügyeit, nevéhez köthető a „Litvánia litvánok nélkül fog maradni”. 1948 után főleg ideológiai ügyekkel foglalkozott. 1956-ban ő vetette Rákosi szemére, hogy túl sok a zsidó a magyar pártvezetésben, s már csak emiatt is be kell emelni Kádár Jánost a vezetésbe.

utcán egyszerűen odament két fiatal amerikai diplomatahoz, a Bolsoj Moszkvoretzkij hídon(!), s adott át mindenféle információkat nekik a Vörös Hadseregről, és ajánlotta fel újból szolgálatait. A két tapasztalatlan diplomata meg is ijedt, provokációtól féltek. Végül az MI6 azonosította be Penkovszkijt, mint a GRU magas rangú tisztjét 1961-ben. Ehhez képest a KGB már 1961 decemberében gyanúsnak találta Penkovszkijt, s megfigyelés alá is vonta. A kubai rakétaválság idején (1962) már bukott kém volt, akit 1963 tavaszán már halálra is ítélték és kivégeztek.

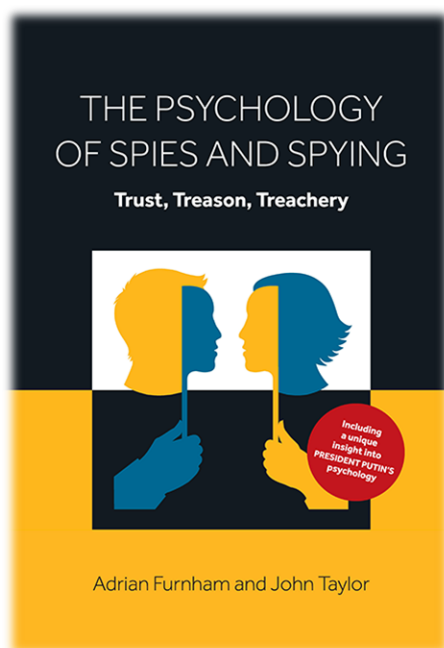
Így Szerov végig lebegteti azt a kérdést, hogy megbuktatása egy jól kitervelt akció része volt-e, avagy csak az események véletlen egybeeséséről beszélhetünk. Hogy a két eshetőség közül melyiknek nagyobb a valószínűsége, avagy melyik a realisabb, szerencsére nem a recenzens feladata eldönteni, ezt rábízta inkább a T. Olvasóra.

Amit mi rögzíteni tudunk, hogy Szerov emlékeit papírra vetette, azokat megtalálták s most szerkesztett és lábjegyzetelt formában kézbe vehetjük. Egy sokat látott, sokat tudó, de sértett és háttérbe szorított ember emlékeit olvashatjuk el bő két olyan évtized történéseiről, amelyek alapvetően megváltoztatták a világot. De hogy mi, az utókor, az Olvasó mit hiszünk el a leírtakból vagy más ismeretek birtokában hogyan értékeljük Szerov szavait – az már a mi felelősségünk.

RECENZIO
THE PSYCHOLOGY OF SPIES AND SPYING
TRUST, TREASON, TREACHERY

„A hírszerzés világában az árulás helyett a bizalom uralja az elmét”

(„In the world of intelligence, it is trust not betrayal which dominates the mindset”¹)

Bevezetés

A 2022-es év viszontagságai után felüdítő lehet egy olyan könyvre bukkanni, amely egyaránt érdekes, szórakoztató, de emellett szakmai szempontból is képes az embert ismeretlen tájakra kalauzolni. Mindazoknak, akiket vonz a titkosszolgálati élet, vagy akik a nemzetbiztonság bármelyik területén is tevékenykednek, újdonságként hathat egy mű, amely a hírszerzői és elhárítói tevékenységet multidiszciplináris lencsén át vizsgálja. A köztudatban csak kémekként, az általuk végzett ténykedést pedig kémkedésként ismert – önmagában is rengeteg tudományágat magába foglaló – szakmát a pszichológia szemszögéből mutatja be az olvasónak.

Erre vállalkozott Adrian Furnham és John Taylor a 2022 júniusában kiadott könyvükben, amelynek az eredeti, angol nyelvű címe: „The Psychology of Spies and Spying: Trust, Treason, Treachery” (magyar fordításban: „A kémek és a kémkedés pszichológiája: bizalom, árulás, hűtlenség.”).

A kiadás körülményeiről

A könyv eredetileg 2022 februárjában került volna nyomtatásra, azonban az időközben kitört orosz–ukrán konfliktus hatására a szerzők úgy döntöttek, hogy kiegészítik a már elkészültnek gondolt írást többek között a Putyin elnökről készült esettanulmánnyal.

¹ FURNHAM, Adrian – TAYLOR, John: The Psychology of Spies and Spying – Trust, Treason, Treachery. Leicestershire (UK), Matador, 2022, p. 6. ISBN: 978-1803139890

A könyv végül a Matador Kiadó gondozásában jelent meg 2022. június 28-án. A nyomtatott kiadvány tartalmi részének hossza összesen 232 oldal (ebből az előszó római számokkal jelölt 25 oldal), jelenleg kizárólag külföldi beszerzéssel, és csak angol nyelven érhető el, Magyarországon nem található kereskedelmi forgalomban. A digitális kiadása már nagyságrendileg 4000 forintos ártól elérhető, míg a nyomtatott formátumért az olvasónak egy körülbelül 7000 forintos költséggel kell számolnia (ez esetben tanácsos észben tartani az esetleges postaköltséget is). Az ISBN² azonosítója 9781803139890.

A fizikai és digitális kiadás mellett a könyv megjelenését számos online bejegyzéssel is kísérték: John Taylor saját Instagram és LinkedIn felületén számolt be a mű megjelenéséről, több podcast és egyéb internetes interjú is megjelent a szerzőkkel. Ezen felül saját YouTube csatornát is regisztráltak a könyv címével, noha a feltöltött videók – amelyeken a szerzők beszélnek a könyv egyes témaköreiről – túl nagy nézettségnek egyelőre nem örvendenek.

A szerzőkről

Adrian Furnham³ a dél-afrikai Port Shepstone-ban született 1953-ban. Édesapja újságnyomtatással és -kiadással foglalkozott, édesanyja nővérként segítette egy orosz nemzetiségű orvos munkáját. Már 16 éves korában egyetemi felvételt nyert, úgy gondolt a felsőoktatásra, mint egy nagyszerű lehetőségre, amelynek révén késleltetheti a felnőtté válást. Egy 1910-ben alapított helyi egyetemen kezdte meg a tanulmányait (University of Natal). A későbbi munkamániáját előre vetítve egyből három szakot kezdett meg kettő helyett: hittudomány, történelem és pszichológia. Noha a tanulmányai fő irányvonala a pszichológia volt, igen széleskörű bölcsészettudományi képzést is kapott. A pszichológia mesterdiplomát 1975-ben érdemelte ki, amit később további két mester fokozat követett 1976-ban, és 1977-ben. Utóbbiakat már neves angliai egyetemeken végezte, az első doktori címét (pszichológia) 1981-ben az Oxfordon szerezte, amelyet további kettő követett (1991 – London, 1997 – Natal). Saját bevallása szerint nehéz önmagáról megállapítania, hogy a pszichológia mely alkalmazott területein érzi otthon magát, a hivatalos álláspont szerint okleveles munka- és egészségpszichológus, de mindig is egyik kedvenc területe volt a személyiséglélektan.

A tudományos munkája során számos szakmai témájú írással büszkélkedhet: 95 könyv szerzője, amelyeket 40 nyelven jelentettek meg, nagyjából 500 szakmai cikk szerzője, amelyek olyan neves lapokban jelentek meg, mint a Financial Times, a Guardian vagy a Daily Telegraph. Emellett nemzetközi tudományos folyóiratokban is publikált nagyjából 1200 lektorált cikket.

² International Standard Book Number

³ FURNHAM, Adrian: Biography; <https://adrianfurnham.com/wp-content/themes/adrian-furnham/downloads/ENCYAF.pdf?1599573487> (Letöltés ideje: 2023. 01. 02.)

Néhány fontosabb, akár a titkosszolgálati munkafolyamatokba is beilleszthető műve:

- Adrian Furnham, John Taylor – *Bad Apples: Identify, Prevent and Manage Negative Behaviour at Work* (fordítás: Romlott almák – A munkahelyi negatív viselkedésformák azonosítása, megelőzése és kezelése): a szerzőpáros a munkahelyi környezetben felbukkanó viselkedésformákat (főként a negatívakat) vizsgálja. Segítséget próbálnak adni a vállalati környezet szereplőinek, hogy az ezekből adódó nehézségekkel sikerrel vegyék fel a versenyt.
- Adrian Furnham, Luke Treglown – *Disenchantment: Managing motivation and demotivation at work* (fordítás: Csalódottság: a munkahelyi motiváció és demotiváció kezelése): a könyv középpontjában a munkahelyi csalódottság áll: vajon mi okozza a kezdetben lelkes munkavállalók motivációjának csökkenését? Milyen személyiségtípusok válnak leginkább csalódottá, és tudnak a legtöbb kárt okozni? Mennyire motiválja a dolgozókat a pénz?
- Adrian Furnham, John Taylor, Janet Breeze – *Revealed: Using Remote Personality Profiling to Influence, Negotiate and Motivate*: egy könyv a személyes ismeretség nélküli profilalkotásról.

John Taylor⁴, a szerzőpáros másik tagja 1946-ban született. 1966-ban kezdte meg egyetemi tanulmányait a Keele Egyetemen (Keele University, Newcastle, Anglia) gazdaságtudományi és amerikanisztika szakon. A diplomaszerezést követően Anglia külügyminisztériumában (Foreign & Commonwealth Office) helyezkedett el. Pályafutása kezdetén a szakterülete a Szovjetunió volt, később a szakmai palettája a terrorizmussal, és humán erőforrás-tanulmányokkal bővült. Egészen 2001-ig a külügyminisztériumban dolgozott, a nyugdíjazását követően megalapította londoni székhelyű saját cégét (JT International Partnership Ltd.), amely titkosszolgálatok és rendvédelmi szervek oktatásával foglalkozik. Jelenleg a King's College vezető kutatója, ahol a hírszerzésről tart előadásokat a főiskola mesterkurzusain. Szakterületei közé tartoznak: a humán hírszerzés pszichológiája; az árusítás okai; elemzés-értékelés. Számos szakmai tanulmányt jelentetett meg a személyiségprofilok alkotásáról, illetve a munkahelyi környezetben előforduló negatív viselkedésformákról. Emellett társszerzője négy könyvnek szintén a már említett témakörökben.

A tartalomról

A kémkedés az átlagember számára egy titokzatos, rejtélyekkel teli világ, amelyet legtöbbször a filmekben és a regényekben látható archetípusok mentén próbálnak meg elképzelni. De vajon a titkosszolgálatoknak dolgozó ügynökök, akik különböző okok miatt akár a saját hazájuk elárulására is képesek, a valóságban is Aston Martint vezető James Bondok? A könyv írói több évtizedes szakmai tapasztalatukra támaszkodva a legrealisztikusabb képet próbálják meg lefesteni az olvasó számára.

Természetesen mindezt minősített források nélkülözésével, kizárólag nyílt anyagok felhasználására támaszkodva kellett megtenniük, ami olykor igen komoly nehézséget jelentett: hozzanak létre egy olyan írást, amely az olvasó számára újat mond, leleplező, érdekesítő, de mégsem sérti a minősített adat védelméről szóló

⁴ <https://www.kcl.ac.uk/people/john-taylor> (Letöltés ideje: 2023. 01. 03.).

törvényt (az Egyesült Királyságban alkalmazott megfelelője az OSA – Official Secrets Act). A gyűjtés során nagyban támaszkodtak életrajzi írásokra, önéletrajzokra, újságokban megjelent cikkekre, de még televíziós interjúkat is feldolgoztak. A nehézséget ebben az esetben gyakran nem is az jelentette, hogy megtalálják a megfelelő anyagot, hanem hogy megbizonyosodjanak arról, hogy az információ megbízható, illetve, hogy azt a megfelelő kontextusba helyezzék.

A két szerző – lévén tősgyökeres britek – narratívája brit szemszögből mutatja be a titkosszolgálatoknál tevékenykedő tartótisztek fő ismérveit, nélkülözhetetlen képességeiket és a rájuk váró nehézségeket. Ehhez gyakran brit titkosszolgálatok volt igazgatóitól idéznek, a brit titkosszolgálatok elveit veszik alapul, valamint több esettanulmány alapja is brit gyökerű. Amikor többes szám első személyű birtokos névmással utalnak a szolgálatokra (pld. „*What I hope distinguishes our intelligence activity from...*”⁵ – fordítás: „*Remélem, hogy ami megkülönbözteti a mi hírszerzői tevékenységünket...*”), akkor egyértelműen a brit titkosszolgálatokra, azon belül is a hírszerzésre (British Secret Intelligence Service – MI6) céloznak. Mivel az említett szolgálat – az MI6 – egy nemzetközi tekintéllyel rendelkező, történelmileg is elismert szervezet, valamint az is említést érdemel, hogy a Five Eyes⁶ tagja, így az olvasó már a könyv kezdeti szakaszában érezheti, hogy valóban fajsúlyos művel áll szemben.

A különböző szervezetek eltérő munkafolyamatokat tudnak magukénak, saját szabályzók szerint dolgoznak, az alapvető elvárások az emberi hírforrások alkalmazása során azonban ugyanazok maradnak: az információszerzés érdekében széles skálán mozgó, olykor rendellenes személyiségvonásokat kell kezelniük. A maximális hatékonyságot szem előtt tartva alapvető elvárás emellett, hogy felismerjék és megértsék a nekik dolgozó ügynökök motivációját, illetve hogy a tartótisztek megteremtsék a tisztelet és a bizalom légkörét a forrással való kapcsolattartás során. Ehhez el kell sajátítaniuk a különféle befolyásolási technikákat, amelyekkel rá kell venniük az ügynököket arra, hogy az útmutatásuk alapján tevékenykedjenek.

A hírforrás életeciklusa

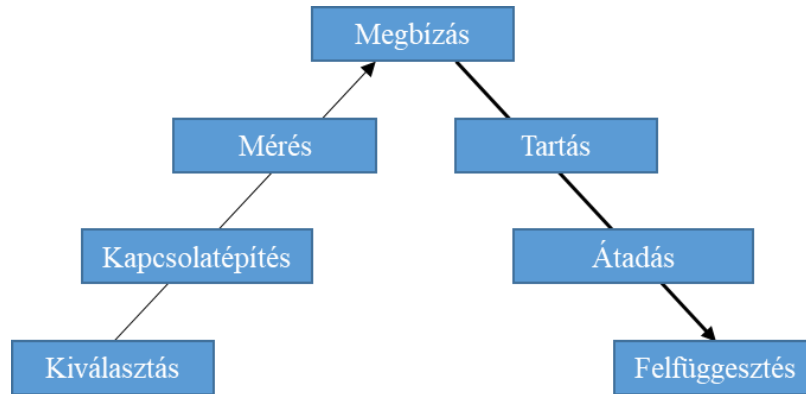
A titkosszolgálatokkal együttműködő hírforrások felé támasztott követelmények állandóan változnak a kor kihívásainak megfelelően. Manapság a klasszikus, diplomáciai fedésben szolgáló hírszerző képességeit például egyre hatékonyabban kiegészítheti egy széleskörű jogosultságokkal bíró IT-szakember, aki a munkaköre lévén képes hozzáférni a legtöbb információt biztosító információs csatornákhöz.

A hírforrással történő együttműködés ismérveit hét fejezeten keresztül taglalják a szerzők. Az első fejezet (Trust not Betrayal – Bizalom, nem pedig árulás) lefekteti a hírszerzői tevékenység alapjait: elmagyarázza a különböző szakkifejezések jelentését, nevesíti a legismertebb polgári és katonai szolgálatokat, bemutatja, hogy hogyan talál megfelelő hírforrást a tartótiszt, valamint hogy hogyan éri el, hogy bizalom alakuljon ki köztük. Mindehhez egy kitalált történetet is felhasználnak. A fiktív sztorikban (a valóságos alapokon nyugvó fiktív elbeszélések esetén feltüntetik

⁵ FURNHAM – TAYLOR i. m. p. 12.

⁶ Angolszász hírszerző szövetség, amelynek tagja Ausztrália, Kanada, Új-Zéland, az Egyesült Királyság és az Amerikai Egyesült Államok.

azok kitalált voltát) következetesen kerülnek egy-egy konkrét titkosszolgálat megnevezését. A legtöbb rövid esettanulmány végén a fejezetnek megfelelő feleletválasztós teszt segítségével mérheti az olvasó, hogy mennyire sikerült elsajátítania az elmondottakat. A hírforrás beszerzésének hét lépését a következőképpen határozzák meg:

1. ábra: a tartótiszt–ügynök-viszony szakaszai⁷

Az ábra magáért beszél: a potenciális hírforrás beszerzésének első lépése a kiválasztás, azaz rátalálni a megfelelő személyre. Az együttműködés létrehozásához a következő lépés során kapcsolatot kell kialakítani vele, majd alapvetően két szempontból tanácsos mérni: mit tud az illető, és milyen a személyisége. A mérés pozitív kimenetele után következhet a megbízás, amikor is szembesíthető azzal, hogy kívül is van dolga, valamint le kell fektetni a „játékszabályokat”. A tartás során a tartótiszt célja odáig fejleszteni a kettőjük kapcsolatát, hogy a forrás önszántából adjon át olyan érzékeny információt, amelyre szükség van és értékkel bír. Ez a folyamat természetesen nem napok alatt megy végbe, így előfordulhat, hogy a tartótisztet más szolgálati helyre vezénylik, új beosztást kap. Ebben az esetben a kapcsolatát át kell adnia egy kollégának. A kialakult bizalmas kapcsolat miatt ez olykor nehézségekbe ütközhet. Az új tartótisztnek gyakorlatilag előről kell kezdenie a bizalom kialakítását, ebben azonban nagy segítséget nyújthat az elődjével való aktív együttműködés. A forrás átadása után a volt tartó megszakítja a kapcsolatot a forrással.

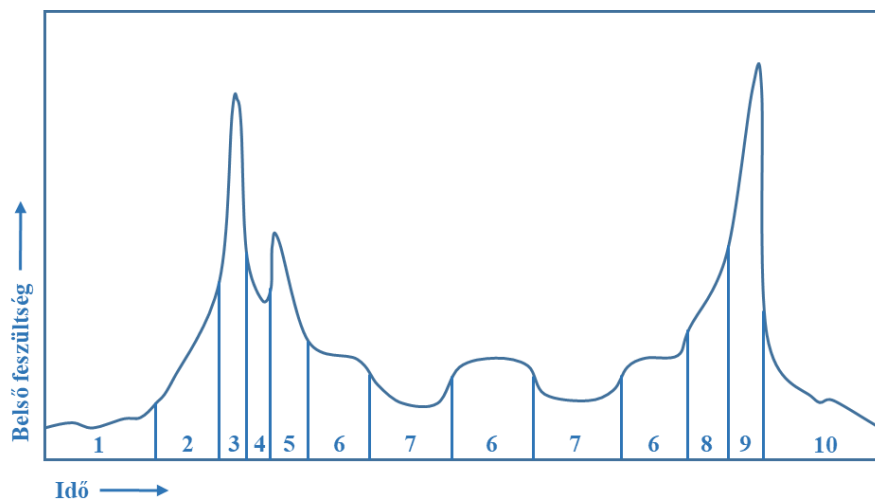
Érdeemes ezt az életciklust a másik szempontból is megvizsgálni. Dr. David L. Charney a titkosszolgálati hivatás egyik elismert egészségügyi szakembere, akinek a főbb szakterülete a hangulatzavarok, figyelemhiányos betegségek (felnőtteknél), valamint a pár- és családterápiák. A megszokott esetei mellett volt szerencséje részt venni néhány átlagostól eltérő páciens kezelésében a titkosszolgálati közösségen belül. Több esetben is dekonspirálódott kémek pszichológiai vizsgálata volt a feladata. Három legismertebb ügye során tagja volt Earl Pitts (FBI-ügynök, aki szovjet és orosz hírszerző szolgálatoknak adott át információt⁸), Robert Hanssen (FBI-tiszt,

⁷ FURNHAM – TAYLOR i. m. p. 11.

⁸ <http://www.fbi.gov/history/artifacts/earl-pitts-chair> (Letöltés ideje: 2023. 02. 07.).

anyagi motiváció okán érzékeny információt szolgáltatott az oroszoknak⁹) és Brian Regan (US Air Force hírszerző tisztje, a hatalmas adóssága miatt minősített információt akart eladni Kínának, Iraknak és Líbiának¹⁰) védelmére kirendelt csoportoknak. A pozíciójából adódóan eleve bizalmat gerjesztett az előbbieken felsorolt pácienseiben, így azok olyan bizalmas személyes információt is megosztottak vele, amelyet nem befolyásolt az illetők egyébként hivatalos személyekkel szemben tanúsított védekező magatartása.

Dr. Charney a kutatásai elősegítése és megszerzett tapasztalatai kamatoztatása érdekében megalapította a NOIR nevű nonprofit szervezetet. A NOIR (National Office for Intelligence Reconciliation, azaz Nemzeti Hírszerzési Békéltető Hivatal) egy olyan társaság, amely munkája preventív jellegű a (főként nemzetbiztonsági tevékenységet folytató) csoportokon belüli belső kémekkel szemben, leginkább oktatással és tréningekkel próbálják megakadályozni a szervezeteket bomlasztó negatív viselkedésformák kialakulását. A technológiai megoldások helyett – amelyeket a legtöbb hasonló cég képvisel – pszichológiai irányból közelítik meg a kérdést. Charney a kutatásai során megszerzett tapasztalatai alapján a szervezeteken belül dolgozó kémek (vagy, ahogy ő nevezi: a belső kémek) életciklusa tíz, jól elkülöníthető szakaszra osztható.

2. ábra: a belső kém életciklusának tíz szakasza¹¹

A képen ábrázolt életciklus első fázisát Dr. Charney az érzékenyítés időszakának (Sensitizing Stage¹²) nevezi. A szakaszt a főként gyermek-, valamint kamaszkorban megtapasztalt negatív tapasztalatok alakítják: egy kegyetlen apa, egy állandóan kritikus anya vagy éppen sikertelenség a tanulmányi és/vagy szerelmi életben. Ezek

⁹ <http://www.fbi.gov/history/famous-cases/robert-hanssen> (Letöltés ideje: 2023. 02. 07.).

¹⁰ <http://www.fbi.gov/history/famous-cases/brian-p-regan-espionage> (Letöltés ideje: 2023. 02. 07.).

¹¹ CHARNEY, David L.: NOIR – A white paper, 2014. p. 3.

¹² Uo.

az optimálistól negatív értékek felé konvergáló emlékek mind-mind megfelelő érzelmi alapot készítenek elő ahhoz, hogy valaki a kémkedésre adja a fejét.

A viszonylag hosszú első szakasz után a belső feszültség hirtelen növekedése jellemző, ahogy az egyén ráébred arra, hogy az élet természeténél fogva kegyetlen, a sikert rengeteg külső tényező befolyásolja. Az egyéni sikeresség tekintetében, ahogyan a társadalom egészében, úgy egy titkosszolgálati szervezeten belül is léteznek szélsőségek: vannak, akiknek minden megadatik, minden, amihez fognak, sikerre ítéltetett. A görbe másik végén pedig épp az ellenkezője. Képzeljük csak el, milyen belső feszültséghez vezethet egy anyagilag bizonytalan életvitel, megfűszerezve esetleges egészségügyi problémákkal vagy épp egy hűtlen házastárssal. A feszültség szintjének emelkedését követően egy nagyjából 6-12 hónapos időszak ez, amelynek a végén az egyén a belső vívódásait követően úgy dönt, hogy valamilyen cél érdekében elárulja a szervezetét. Ez az időintervallum természetesen változhat, egyénenként jelentős eltérést mutathat, extrém esetekben akár napokra is redukálódhat.

A harmadik szakasz a klimax, vagy a megoldás fázisa. Az egyén akkor lép át ebbe a ciklusba, ha a rá nehezedő nyomás egyszerűen már elviselhetetlenné válik. Hirtelen pánik uralkodik el rajta, a gondolkodás megváltozik, a tudat egy úgynevezett „pszichológiai buborékba”¹³ kerül. Az ebben az időszakban hozott döntések az egyén számára teljesen racionálisnak és megalapozottnak tűnnek, noha kívülről nézve teljesen más a kép. A legjobban ezt az állapotot a szerelemhez, vagy egy autó hirtelen megvásárlásához lehetne hasonlítani. A feszültség oldására az egyén a lehető legrövidebb időn belül megoldást próbál találni. Ez a folyamat sajnos olykor az alkoholizmusban vagy az öngyilkosságban testesül meg. Ez önmagában nem jelent táptalajt a kémkedés számára. Ha a megoldást az adott személy azonban nem befelé, hanem kifelé irányuló erővel akarja megtalálni, akkor jöhet szóba a kémtevékenység végrehajtása. Ebben az esetben a saját sikertelenségüket másokra, vagy az őket foglalkoztató szervezetre vetítik ki. Ennek tükrében elmondható, hogy a szervezeten belül tevékenykedő kémre a legtöbb esetben az jellemző, hogy nem az ellenérdekelt titkosszolgálatok hálózák be, sokkal valószínűbb, hogy ő maga ajánlja fel a szolgálatait.

A negyedik, a beszervezést követő pár hónapos szakasz az egyén számára megnyugvást, gyakran akár euforikus érzést is biztosíthat. Úgy érzi végre megoldást talált a problémáira: a tartótisztje szimpatikusnak tűnik neki, tisztelettel néz fel rá, és úgy érzi fontos a számára. A kiképzés során új, izgalmas dolgokat tanul, abban a hitben él, hogy az eddigi sikertelen és unalmas életét egyik percről a másikra felváltja a szuperképek sikerrel, pénzzel és izgalommal övezett pályája.

A megnyugvást követően a belső kém az ötödik ciklus során elkezd nyugodtabb fejjel átértékelni, hogy mi is történt vele az elmúlt időszakban. Ahogy a fentebb említett személyes „pszichológiai buborékot” a kegyetlen valóság kipukkasztja, elkezd azon gondolkodni, hogy vajon helyesen cselekedett-e. Megjelennek az első kételyei, kezdi úgy érezni, hogy amibe belecsöppent, abból nincs egyszerű kiút. Felméri az összes kiugrási lehetőséget, azonban egyik sem nyújt reális megoldást: a tartójához nem fordulhat visszakozyva, ha feladja magát, azzal az eddig is sikertelen

¹³ Uo. p. 4.

élete válik még kilátástalanabbá. Eddig a szakaszig a kémek egyéni pszichológiai és életjellemzőik eltérést mutathatnak, azonban innentől kezdve ezek a részletek már nem számítanak. A kémek közös jellemzője, hogy ekkor ébrednek rá: már nem uralik a saját életüknek.

A hatodik szakaszt a belső kém aktív tevékenysége jellemzi. Beletörődik, hogy az élete visszafordíthatatlan fordulatot vett, és ezzel a gondolattal próbál a helyzetéből a lehető legtöbbet kihozni: olykor izgalmakkal telve, a szakszerűség vágyától fűtve éli meg új „másodállásának” pillanatait. Az új vállalás azonban új kötelezettségekkel is teli: az eddigi élete mellett egy második harctéren is meg kell felelnie. Ez a kettősség pedig egy olyan új faktort is hoz a mindennapjaiba, amelytől a legtöbb ember tart: a bizonytalanságot. Unhatatlan is eszébe jut a lebukás lehetősége, a nyugalom a legkevésbé sem jellemzi a napjait.

Minden kém életciklusára jellemző egy olyan szakasz, amikor átmenetileg szüneteltetik a tevékenységüket, megbújnak és kívárnak. A hetedik szakasz – amely a kémek esetében akár többször is előfordulhat – a kiegészítő szakasz. A több éve tevékenykedő kém rájön, hogy az eredetileg fennálló élethelyzetének problémáira kitervelt megoldás csak még több problémát szült a számára. Még mindig azon töpreng, hogyan szabadulhatna meg attól a teherrel, amit a pillanatnyi érzelmi töltöttsége miatt magára vállalt. Úgy véli, ha kicsit elcsendesedik, alábbhagy a munkában, talán megfelelkeznek róla. Aztán vagy a tartója vagy egyéb stresszfaktor hatására jellemzően újra visszatér a munkához.

Az elfogást megelőző szakasz a görbe nyolcadik szelvénye. Ekkor a kém félreértelmezhetetlen jeleket vél felfedezni arra utalóan, hogy megfigyelik. Kimerülve, a hiábavalóságtól megfáradtan már nem törődik teljes mértékben azzal, hogy nyomtalanul elfedje a tevékenységét. Sejtve a történetének a végét, egyszerűen csak túl akar rajta lenni, hogy megszabaduljon a mindennapi, gyöttrő bizonytalanságtól.

A kilencedik ciklus a kém elfogását, valamint az azt követő időszakot foglalja magában. Ebben a szakaszban az egyén szembesül az újabb sikertelenségével is: a félreecsúsztott életpálya, majd a gyors megoldás reményében vállalt teher feszültsége után realizálódik előtte, hogy kémként is csődöt mondott. A feszültség másodszor és egyben utoljára ismét az egekbe emelkedik.

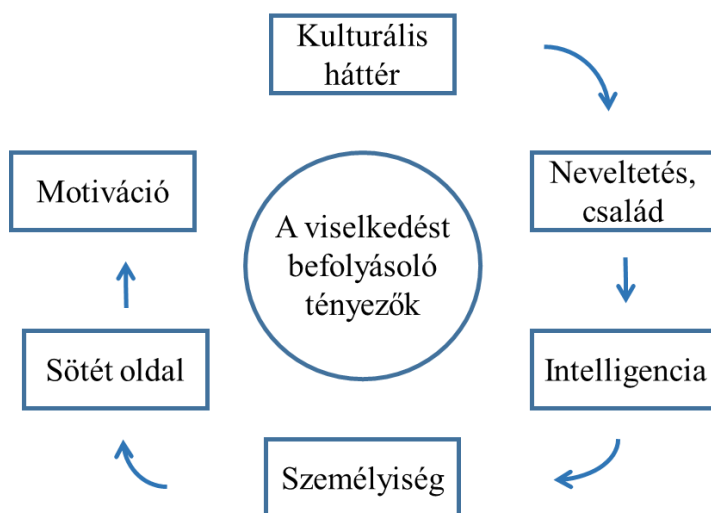
A végső állomás a börtönben töltött időszakot öleli fel. Az elfogott kém átértékeli az életét, megpróbálja megtalálni azokat a hibásan meghozott döntéseket, amelyek a jelenlegi helyzetéhez vezettek. Gyakran tanúsítanak megbánást, és az esetek többségében a tevékenységükkel nem a hazájuknak akartak kárt okozni: az egyszerűnek tűnő célpontjaik helyi figurák, intézmények voltak, amelyeken keresztül kívánták megvalósítani önös céljaikat.

Az ügynökök személyiségét befolyásoló tényezők

A fenti életciklus különféle ábrázolása természetesen egyénenként eltérő, amelyet számos egyéb összetevő is alakít. A *The Psychology of Spies and Spying*

című könyv külön fejezetet szentel az ügynökök megértésének, és annak, hogy bemutassák a személyiségeiket alakító hatásokat.

Ahhoz, hogy a tartótiszt a leghatékonyabban meg tudja ismerni, folyamatosan mérnie, monitoroznia kell a hírforrását. A megfelelő embernek számos elvárásnak kell eleget tennie. Fontos a kiemelkedő stressztűrő képesség (ahogy azt az életciklus-görbe esetében is láthattuk), a könnyű kapcsolatépítő képesség, de emellett a teljes kép kialakulásához a gyengeségekről és a potenciális veszélyekről is meg kell győződnie a titkosszolgálati munkatársnak. A könyv szerint az ügynök teljes megértése érdekében az alábbi ábrán látható hat befolyásoló tényezőt kell feltérképezni.

3. ábra: a viselkedésre gyakorolt hatások¹⁴

A személyiség elemzésekor elhanyagolhatatlan jellemző a kor és a hely vizsgálata. A kulturális háttér meghatározza az egyén világnézetét és ideológiáját. Gondoljunk csak bele, milyen tényezők alakíthatták egy, az 1930-as évek Németországában tevékenykedő ügynök világnézetét, és mennyire mások a körülmények ma!

A globális, egyén felett álló hatások után érdemes a figyelmet a közelebbi jellemzők felé fordítani. A második bemutatott attribútum a neveltetésből, nevelésből származtatható. Az egyén viselkedését nagyban befolyásolja a szülők az érintett irányába tanúsított magatartásformái. A szélsőséges nevelési stílusok szélsőséges jellemvonások kialakulását eredményezhetik. A szülők életkörülményei (pénzügyi háttér, társadalmi hovatartozás, családi értékek stb.) szintén a későbbi fejlődés mikrokörnyezeti befolyásoló tényezői.

Az egyéni intelligenciát az elvárt feladatok függvényében kell mérnie az ügynököt foglalkoztatni kívánó tisztnek. Meg kell bizonyosodnia arról, hogy a

¹⁴ FURNHAM – TAYLOR i. m. p. p. 20.
176

kiszemelt személy elegendően fejlett képességekkel rendelkezik az információszerzés, valamint -visszatartás területén.

A személyiség vizsgálatok szintén az elvégzendő feladatok kell, hogy a mérés-értékelés alapját adják. Meg kell arról bizonyosodni, hogy a vizsgált személy érzelmileg megfelelően stabil-e a rábízott feladatok elvégzéséhez, hogyan hatnak rá a különböző stresszfaktorok, milyen metodikát alkalmaznak a munka során keletkezett stressz leküzdésére, illetve mennyire képesek az érzelmeiket palástolni.

A viselkedést befolyásoló tényezők közül talán a legfontosabb a műveleti munkavégzés szempontjából a személyiség sötét oldalán megbúvó személyiségjegyek. Itt olyan személyiségzavarokról beszélünk, amelyek tüneteket ugyan még nem produkálnak, mégis nagyban befolyásolják az egyén személyiségét, ezért is lesz a detektálásuk kiemelten fontos az együttműködés vonatkozásában. A könyv főként a Paulhus és Williams által a pszichológia tudományterületére 2002-ben bevezetett Sötét Triád¹⁵ (The Dark Triad) által felvázolt három személyiségzavart mutatja be: a pszichopátiát, a nárcizmust és a machiavellizmust. Érdekes gondolat, hogy miként lehet ezt a három szubklinikai személyiségtorzulást a titkosszolgálati munkában kamatoztatni.

A személyiséget vizsgálva végezetül a legnehezebben megfogható, legösszetettebb területre kalauzolják el az írók az olvasót: mi is motiválja igazán a kémnek szegődött személyt. A lehetséges válaszokat az egyén, a tartótsz, valamint a szervezet szemszögéből vizsgálják meg. A könyv szerves részét képező fejezetek talán a leginkább összegzik a hírforrásokat foglalkoztató titkosszolgálati munkatársak feladatának összetettségét és bonyolultságát: megtalálni azt a tényezőt az egyén személyiségében, életében, ami miatt képes lenne akár a hazáját is elárulni.

Összegzés

Adrian Furnham és John Taylor könyve a pszichológia szemüvegén keresztül az ügynökökkel történő együttműködés sava-borsát tárja az olvasó elé. A megfelelő személy kiválasztásához szükséges képességek is mind a pszichológia táptalajából gyökereznek. Ennek a fura, izgalmas, és a kívülállók számára titokzatos világnak a képe rajzolódik ki előttünk a könyv elolvasása után. A technológiai vívmányok által átszőtt világunkban a mű középpontjában az ember áll, a psziché, valamint annak egészsége vagy éppen deformitása kerül a titkosszolgálati játék főszerepébe.

A jelen szerény ajánló csupán kedvcsináló jelleggel, a teljesség igénye nélkül szemlélte a könyv tartalmát. Titkosszolgálati múlttal, vagy anélkül, egyszerű olvasmány, amely nem szűkölködik a szakmaiságban, rengeteg valós és fiktív nemzetközi példán keresztül teszi igazán emészthetővé a tudományosan megalapozott művet. Ha valaki akár csak egy szemernyi érdeklődést is mutat a kémek rejtélyes világa iránt, annak igazi kötelező olvasmány.

¹⁵ PAULHUS, Delroy L. – WILLIAMS, Kevin M.: The Dark Triad of personality: Narcissism, Machiavellianism, and psychopathy. In: Journal of Research in Personality, 2002/6. pp. 539-664.

Felhasznált irodalom:

- CHARNEY, David L.: NOIR – A white paper, 2014.
- FURNHAM, Adrian, TAYLOR, John: The Psychology of Spies and Spying – Trust, Treason, Treachery. Leicestershire (UK), Matador, 2022. ISBN: 978-1803139890.
- PAULHUS, Delroy L. – WILLIAMS, Kevin M.: The Dark Triad of personality: Narcissism, Machiavellianism, and psychopathy. In: Journal of Research in Personality, 2002/6.
- ***Internetes oldalak jegyzéke:***
- FURNHAM, Adrian: Biography; <https://adrianfurnham.com/wp-content/themes/adrian-furnham/downloads/ENCYAF.pdf?1599573487> (Letöltés ideje: 2023. 01. 02.)
- <https://www.kcl.ac.uk/people/john-taylor> (Letöltés ideje: 2023.01.03.).
- <http://www.fbi.gov/history/artifacts/earl-pitts-chair> (Letöltés ideje: 2023.02.07.).
- <http://www.fbi.gov/history/famous-cases/robert-hanssen> (Letöltés ideje: 2023.02.07.).
- <http://www.fbi.gov/history/famous-cases/brian-p-regan-espionage> (Letöltés ideje: 2023.02.07.).

E SZÁMUNK TARTALMA

DR. PÁL ISTVÁN

AZ UTOLSÓ FELVONÁS

A WASHINGTONI REZIDENTÚRA OPERATÍV HELYZETE 1987-1990.

Miközben a hidegháború idején a Magyar Népköztársaság (MNK) és az Amerikai Egyesült Államok államközi kapcsolatai Grósz Károly 1988. júliusi hivatalos látogatásával érték el a csúcspontot, a rendszerváltás előtti három évben a washingtoni rezidentúra személyzetét az FBI majdnem ugyanolyan mértékben zaklatta, mint ahogy az 1956-os forradalom utáni szűk másfél évtizedben. A jelenségre két magyarázat adható. A rezidentúra új vezetője elődjéhez képest lényegesen nagyobb aktivitást mutatott – szigorúan a diplomáciai feladatok ellátása terén –, másrészt a magyar katonai hírszerzés legfontosabb forrásának, Clyde Lee Conrad őrmesternek a letartóztatása nem kívánt figyelmet irányított az MNK külképviseleti szerveire.

Kulcsszavak: rendszerváltás, magyar-amerikai viszony, hírszerzés, elhárítás, FBI

BANDI ISTVÁN

A SZOVJET DIKTATÚRÁTÓL A NEMZETI SZAKSZOLGÁLATOK KIALAKULÁSÁIG

FEJEZETEK A MOLDOVAI TITKOSSZOLGÁLATOK TÖRTÉNETÉBŐL 1944-1991.

Jelen tanulmány Moldova titkosszolgálatainak rövid történeti áttekintésére vállalkozik az 1944-es szovjet bevonulástól a nemzeti szakszolgálatok kialakulásáig terjedő időszakban. A második világháború végén újból szovjet csapatok özönlöttek el Besszarábia területét, és Moldova évtizedekre a birodalom részévé vált. A szovjet tagköztársaság titkosszolgálat-történeti megközelítése rendkívül szabályszerű pályagörbét írt le. Így az 1944-es szovjet front nyugatra tolódásával Besszarábiában a szovjet biztonsági struktúrák első ténykedése a régi/új terület szovjetizálása volt. A következő szervezettörténeti korszakban már egyértelműen az Állambiztonsági Népbiztosság (NKGB), később pedig az Állambiztonsági Bizottság (KGB) moszkvai minta alapján felállított moldovai, chişinăui szervezetéről beszélhetünk.

A besszarábiai történetírásban kevesen foglalkoznak a szervezet tevékenységével, ezért fontosnak tartjuk, hogy Moldova titkosszolgálatairól átfogó képet adjunk, hiszen e korszakhatáron belül az intézmény jelentősen hozzájárult a (tag)állam társadalmának történetéhez. A hitelesség kedvéért korabeli, kiadatlan állambiztonsági dokumentummal érzékeltetjük a KGB tagállami, szakági tevékenységét, ezáltal egy rövid időre bepillantást nyerhetünk abba az intézményi logikába, amely annyira jellemző volt erre szervezetre.

Kulcsszavak: Besszarábia, moldovai SZSZK, moldovai NKGB/KGB, Nemzetbiztonsági Minisztérium

CONTENTS

ISTVÁN PÁL DR.

THE PENULTIMATE ACT

THE OPERATIVE SITUATION OF THE WASHINGTON RESIDENCY 1987-1990

While the bilateral relations between the Hungarian People's Republic and the United States reached their apex in July of 1988 by the official visit of Mr. Károly Grósz, in the years just before the fall of the communist regime the FBI's harassment of the personnel of Washington residency reached the point that it had already achieved during the one and a half decade after the revolt of 1956. There are two explanations to be given to the phenomena. The new station chief displayed a much more active stance – strictly in diplomatic terms – than his predecessor, but at the same time, the arrest of the most important source of the Hungarian Military Intelligence, sergeant Clyde Lee Conrad, generated unwanted consideration to the Hungarian diplomatic missions in the US.

Keywords: Political transition, Hungarian–American Relations, intelligence, counterintelligence, FBI

ISTVÁN BANDI

FROM THE SOVIET DICTATORSHIP TO THE NATIONAL PROFESSIONAL SERVICES

CHAPTERS FROM THE HISTORY OF THE MOLDOVAN SECRET SERVICES FROM 1944 TO 1991

The present study undertakes a brief historical review of Moldova's secret services in the period from the Soviet entry in 1944 to the formation of the national specialized services. At the end of the Second World War, Soviet troops flooded the territory of Bessarabia again, and Moldova became part of the empire for decades. The historical approach to the secret service of the Soviet member republics described an extremely regular trajectory. Thus, with the shift of the Soviet front to the west in 1944, the first action of the Soviet security structures in Bessarabia was the Sovietization of the old/new territory. In the next era of organizational history, we can clearly speak of the Moldovan and Chişinău organizations set up on the basis of the Moscow model of the State Security People's Committee (NKGB), and later the State Security Committee (KGB).

In Bessarabian historiography, few people deal with the organization's activities, so we consider it important to give a comprehensive picture of Moldova's secret services, since the institution significantly contributed to the history of the (member) state's society within these era boundaries. For the sake of credibility, we use a contemporary, unpublished state security document to illustrate the KGB's activities in the Member States, and thus we can get a brief glimpse into the institutional logic that was so characteristic of this organization.

Keywords: Bessarabia, Moldovan SSR, Moldavian NKGB/KGB, Ministry of National Security

DR. HABIL. TÜRKE ANDRÁS ISTVÁN

A „MACRONCOS” ÚR

FRANCIA DIPLOMÁCIA EMMANUEL MACRON ELNÖK ELSŐ PERIÓDUSÁNAK IDEJÉN II. RÉSZ

VÉDELEMPOLITIKAI ASPEKTUSOK ÉS AZ EURÓPÁN KÍVÜLI VILÁG

A publikáció kísérletet tesz a macroni diplomácia legmarkánsabb elemeinek bemutatására az európai és az amerikai térségben, valamint az arab-izraeli konfliktus kapcsán, az afrikai hadszínterek bemutatására tehát nem tér ki. Az elemzés e második részében vizsgált területeken számottevő eredményt tudott felmutatni: Sikeresen vitte tovább a „Rafale-diplomáciát” és végül jelentős forrásokat csoportosított át Franciaország védelmének megerősítésére az ukrajnai háború tükrében. Nemzeti szintű klímapolitikai céljait sikeresen tudta, kezdte uniós szintre „felemelni”. Bár a FRONTEX-botrány jelentősen rontotta a macroni célkitűzések hitelét, hatása a jelek szerint nem bizonyult tartósnak.

Kulcsszavak: Emmanuel Macron, FRONTEX, Rafale, Fit for 55, Brazília, Jair Bolsonaro, AUKUS, Francia EU elnökség 2022

DR SOMKUTI BÁLINT

KOMPLEX ÉRDEKÉRVÉNYESÍTÉS A POST-TRUTH VILÁGBAN

A XXI. század első évtizedeire jelentősen megváltozott a nemzetközi kapcsolatok környezete, és a hidegháború kiszámíthatóságát felváltotta a globalizáció mindent átszövő hálózata, amelyben évszázados szabályok dőlnek meg folyamatosan. Az ipari háborúk rendkívüli költségei miatt az érdekérvényesítés ideológiai és társadalmi vonalai kerültek előtérbe, amelyek alkalmazóiknak sikereket, a megcélzott nemzetállamoknak szuverenitásukat ért fenyegetéseket jelentenek.

Kulcsszavak: érdekérvényesítés, NGO, nemzetállam

ANDRÁS ISTVÁN TÜRKE DR. HABIL.

**FRENCH DIPLOMACY DURING THE FIRST PRESIDENTIAL PERIOD OF
EMMANUEL MACRON II. PART
*DEFENSE POLICY ASPECTS AND THE WORLD OUTSIDE EUROPE***

The analysis attempts to present the most striking elements of Macron's diplomacy in the European and American area, as well as in connection with the Arab-Israeli conflict, so it does not cover the African battlefields. In the areas examined in this second part of the analysis, he was able to reach significant results: He successfully continued the "Rafale diplomacy" and finally regrouped significant resources to strengthen the defence since the war in Ukraine. He successfully began to "elevate" his national climate policy goals to the EU level. Although the FRONTEX scandal significantly damaged the credibility of Macron's goals, its effect does not appear to have been lasting.

Keywords: Emmanuel Macron, FRONTEX, Rafale, Fit for 55, Brazil, Jair Bolsonaro, AUKUS, French EU Presidency 2022

BÁLINT SOMKUTI DR

COMPLEX ADVANCEMENT OF INTERESTS IN A POST-TRUTH-WORLD

By the first decades of the 21st century international environment has become significantly different from the reliable stability of the Cold War. In this interconnected world centuries old habit and rules cease to exist at accelerating speed. Due to the stellar costs of industrial wars interest advancement has spilled into social and ideological areas as well, which offer easy successes for its users, and at the same time pose a deadly threat for targeted sovereign nation states.

Keywords: interest advancement, NGO, nation-state

PAPP KRISTÓF CSABA

ENERGIABIZTONSÁG I.

A VISEGRÁDI ORSZÁGOK FÖLDGÁZHÁLÓZATÁNAK VIZSGÁLATA KÜLÖNÖS TEKINTETTEL AZ OROSZ FÖLDGÁZ-INFRASTRUKTÚRA PROJEKTEKRE

Kutatásaim során kiemelt figyelmet fordítottam a Visegrádi Országok (továbbiakban V4) (Magyarország, Lengyelország, Cseh Köztársaság és Szlovákia) földgáz-infrastruktúrájára. Ezen témakörön belül is azokat az országoként elkülönülő egyéni álláspontokat elemeztem, amelyek Oroszország kezdeményezésére megvalósuló földgáz infrastruktúra projektekkel foglalkoznak. A V4-ek tekintetében megvizsgáltam minden egyes ország Oroszországhoz való külpolitikai hozzáállását, általános politikai kapcsolatát, amely során elemeztem az adott ország függőségét az orosz import földgáztól, valamint az orosz-ukrán konfliktusok következtében felmerülő ellátási nehézségeket is figyelembe vettem a kutatás során. Továbbá megvizsgáltam az adott V4-ország tranzitszerepét a fennálló infrastrukturális rendszerben, valamint figyelmet fordítottam a jelenleg zajló Északi Áramlat 2, valamint a Török Áramlat gázvezetékek kiépítésének hatásaira a régió államainak vonatkozásában.

Kulcsszavak: energiabiztonság, Visegrádi országok, V4, földgáz-infrastruktúra, gázszállítás, Oroszország, Északi Áramlat 2, Török Áramlat

DR. BOTZHEIM JÁNOS – DR. FÜRJES JÁNOS NORBERT –DR. KENEDLI
TAMÁS – KOVÁCS SZILÁRD

MULTIMODÁLIS SZENZORRENDSZEREK TERVEZÉSE TERÜLETVÉDELMEZÉSRE

Ebben a tanulmányban a szenzorrendszer felépítése kerül bemutatásra elsődlegesen területvédelmezési, észlelési és lokalizációs feladatkörben. A területvédelmi feladatok nehezen automatizálhatók, hiszen sok esetben nagy területen szükséges az érzékelés, nyomon követés, döntés és beavatkozás. A publikációban összefoglalásra kerülnek a szenzorelhelyezés, szenzorkalibráció és jelfeldolgozás módszerei. A rendszerszemlélet szerint a három alterület együttesen kerül vizsgálatra előkészítés és alkalmazás csoportosításban. Az alkalmazás szempontjából a járőrözés és az öndiagnosztika kerülnek előtérbe a jelfeldolgozás mellett. A tanulmány középpontjában az emberek és járművek észlelése és lokalizációja áll. Bemutatásra kerül a terület szakirodalma, és további jellegében hasonló módszerek, amelyek még nem kerültek alkalmazásra közvetlenül ezen a területen.

Kulcsszavak: szenzorrendszer, számítási intelligencia, szenzorfúzió

KRISTÓF CSABA PAPP

**ENERGY SECURITY I: ANALYSIS OF THE NATURAL GAS NETWORKS
IN THE VISEGRAD COUNTRIES WITH A SPECIAL FOCUS ON RUSSIAN
NATURAL GAS INFRASTRUCTURE PROJECTS**

In my research, I have focused on the natural gas infrastructure in the V4 countries (Hungary, Poland, Czech Republic and Slovakia). Within this topic, I have also analysed the individual country positions on natural gas infrastructure projects initiated by Russia. With regard to the V4, I examined each country's foreign policy stance towards Russia and its overall political relationship, analysing the country's dependence on Russian natural gas imports and the supply difficulties resulting from the Russian-Ukrainian conflict. Furthermore, I examined the transit role of the V4 country in the existing infrastructure system and the impact of the ongoing construction of the Nord Stream 2 and Turkish Stream pipelines on the countries of the region.

Keywords: energy security, Visegrad countries, V4, natural gas infrastructure, gas transmission, Russia, Nord Stream 2, Turkish Stream

JÁNOS BOTZHEIM DR. – JÁNOS NORBERT FÜRJES DR. – TAMÁS KENEDLI
DR. – SZILÁRD KOVÁCS

MULTI-MODAL SENSOR SYSTEM DESIGN FOR AREA PROTECTION

In this article, the structure of the sensor system is presented primarily in the scope of area protection, detection, and localization tasks. Area protection tasks are challenging to automate, as in many cases detection, monitoring, decision-making, and intervention are required in large areas. The article summarizes the methods of sensor placement, calibration, and signal processing. According to the systems approach, the three sub-areas are examined together in preparation and application approaches. As applications, patrolling and self-diagnosis come to the fore in addition to signal processing. The study focuses on the detection and localization of people and vehicles. The literature in the field and similar methods that have not yet been applied directly in this field will be summarised.

Keywords: sensor system, computational intelligence, sensor fusion

KISS NIKOLETTA

ELEMZŐ-ÉRTÉKELŐ MUNKA A TERRORELHÁRÍTÁSBAN

Az elérhető magyar nyelvű szakirodalmat áttekintve megállapítható, hogy bár a rendőrség és a nemzetbiztonsági szolgálatok munkája adta keretek között felmerülő elemző-értékelő tevékenységgel számos hiánypótló mű foglalkozik, de e terület terrorelhárítás kontextusában történő tudományos jellegű értelmezésére még nem történt kísérlet. Jelen tanulmány céljából ezért azt tűztem ki, hogy törekedjek a nyílt forrásokból elérhető szakmai tanulmányok, cikkek adatait úgy összefésülni, hogy azok segítségével jobban átláthatóvá váljon, mit jelent a terrorelhárítási területen az elemző-értékelő munka.

Kulcszavak: terrorelhárítás, elemzés-értékelés, stratégiai elemzés, műveleti elemzés

NIKOLETTA KISS

ANALYTICAL AND EVALUATION WORK IN COUNTER-TERRORISM

A review of the available literature in Hungarian language shows that, although there is a large body of literature on the analysis and evaluation of the work of the police and national security services, there has been no attempt to interpret this field in the context of counter-terrorism in a scientific way. Therefore, the aim of this article is to attempt to synthesise the knowledge provided by the professional studies and articles available from open sources in order to make it more transparent what analytical-evaluative tasks regarding counter-terrorism actually means.

Keywords: counter-terrorism, analysis-assessment, strategic analysis, operational analysis

SZERZŐINK

Bandi István	Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, tudományos kutató
Dr. Botzheim János	PhD, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Informatikai Kar, Mesterséges Intelligencia Tanszék, tanszékvezető, egyetemi docens
Dr. Fürjes János Norbert	alezredes, PhD, a KNBSZ munkatársa
Dr. Kenedli Tamás	ezredes, PhD, a KNBSZ munkatársa, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, oktató
Kiss Nikoletta	r. főhadnagy, Terrorelhárítási Központ FIG Elemző Főosztály, kiemelt főelőadó
Kovács Szilárd	Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, Gépészmérnöki Kar, Mechatronika, Optika és Gépészeti Informatika Tanszék
Dr. Kovács Tamás	PhD, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Rendészetelméleti és -történeti Tanszék, egyetemi docens
Papp Kristóf Csaba	főhadnagy, a KNBSZ munkatársa
Dr. Pál István	PhD, Eötvös Lóránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, oktató
Dr. Somkuti Bálint	PhD, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi doktori Iskola, oktató
Takács Tamás	főhadnagy, a KNBSZ munkatársa
Dr. habil. Türke András István	Óbudai Egyetem Afrika Kutatóintézet vezető kutatója, a svájci Europa Varietas Institute igazgatója

E SZÁMUNKAT LEKTORÁLTÁK

Dr. Kenedli Tamás	ezredes, PhD, a KNBSZ munkatársa Nemzeti Közzolgálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola, oktató
Dr. Kis-Benedek József	nyá. ezredes, DSc, Nemzeti Közzolgálati Egyetem, c. egyetemi tanár
Dr. Soós Eszter Petronella	PhD, Milton Friedman Egyetem Nemzetközi és Politikatudományi Tanszék, adjunktus
Dr. habil. Remek Éva	PhD, Nemzeti Közzolgálati Egyetem, Nemzetközi Biztonsági Tanulmányok Tanszék, egyetemi docens
Prof. Dr. Resperger István	ezredes, PhD, Nemzeti Közzolgálati Egyetem, Katonai Nemzetbiztonsági Tanszék, egyetemi tanár, a KNBSZ munkatársa
Dr. Páll-Orosz Piroska	alezredes, a KNBSZ munkatársa
Svigruha Gyula	ezredes, a KNBSZ munkatársa
Tóth Csaba Mihály	alezredes, a KNBSZ munkatársa

A SZAKMAI SZEMLÉBEN TÖRTÉNŐ PUBLIKÁLÁS FELTÉTELEI

AZ ÍRÁSMŰVEKKEL SZEMBEN TÁMASZTOTT KÖVETELMÉNYEK

Etikai követelmények:

- az írásmű másol, ebben a formájában még nem jelent meg;
- a szerző(k) kizárólagos szellemi tulajdona, amelyet a szerzői nyilatkozat aláírásával igazol(nak);
- korrekt, visszakereshető hivatkozásokkal ellátott;
- bibliográfiával ellátott (amely tartalmazza a hivatkozott irodalom jegyzékét, az internetes anyagok jegyzékét a letöltés idejével együtt);
- a szerző(k) saját véleményét is tükrözheti, amely értelemszerűen nem mindig egyezik meg a Szolgálat álláspontjával.

Tartalmi követelmények:

- a folyóiratokban – jellegével összhangban – a honvédelemmel, azon belül elsősorban a nemzetbiztonsággal, hírszerzéssel, felderítéssel, katonai biztonsággal és a biztonságpolitikával kapcsolatos tudományos igényű kérdéseket feldolgozó és elemző írásokat – tanulmányokat, cikkeket és más témákat, anyagokat – jelentetünk meg;
- az írásmű legyen logikus, áttekinthető, tartalmilag összefüggő és jól tagolt;
- a témával kapcsolatos saját koncepció megfogalmazása legyen érthető, a következtetések pedig megalapozottak, érvekkel, adatokkal alátámasztottak legyenek.

Formai követelmények (és a kapcsolódó információk):

- a szerzői kéziratok terjedelme lehetőleg ne haladja meg az egy szerzői ívet (40 ezer karakter, illetve 20–21 gépelt oldal);
- a kéziratot elektronikus formában, Times New Roman 12 pontos betűkkel, másfeles sortávolsággal írva, a képeket és ábrákat feldolgozható (.jpg vagy .tif) formátumban kérjük megküldeni a vida.csaba@knbsz.gov.hu e-mail címre. A kézirathoz kérjük mellékelni a szerző vagy szerzők nevét, rendfokozatát, beosztását vagy munkakörét, állandó lakcímét, telefonon és interneten történő elérhetőségét;
- a közlésre elfogadott írásokért – a szerzői nyilatkozattal létrejött megállapodás fgyeembevételeivel – szerzői honorárium fizethető;
- a kéziratokat a Szerkesztőbizottság minden esetben lektoráltatja.

A kiadványban megjelentetni kívánt írásokat a Szolgálat kompetens, tudományos fokozattal rendelkező munkatársai vagy más szakértők lektorálják;

- a Szerkesztőbizottság – a lektori vélemények figyelembevételével – fenntartja a jogot, hogy a megjelenésre alkalmatlannak ítélt kéziratokat – indoklás nélkül – nem közli. Az ilyen írásokat nem küldi vissza és nem őrzi meg;
- a kiadványban bárki publikálhat, akinek az írását a Szerkesztőbizottság az etikai, tartalmi és formai követelmények alapján, kiadványban történő megjelentetésre, valamint az interneten történő közzétételre alkalmasnak tartja. A közlésre nem került kéziratot csak az adott naptári év végéig őrizzük meg, de a szerző kérésére azt visszaadjuk;
- a közleményhez rövid tartalmi összefoglalót (Absztrakt/Rezümé) kell mellékelni, maximum 10–12 sorban, magyar és angol nyelven;
- a közleményhez három–öt kulcsszó megadása szükséges, magyar és angol nyelven;
- az írás angol nyelvű címét is kérjük megküldeni;
- a publikációkhoz tartozó, lényeges információkat tartalmazó ábrák, táblázatok, diagrammok, képek szerkesztése során szükséges azokat számozással ellátni, továbbá megjelölni az illusztráció forrását vagy a saját szerkesztés tényét. Az ajánlott felbontás legalább 300 dpi legyen.

A KÖZLEMÉNYEKSEL SZEMBEN TÁMASZTOTT FORMAI KÖVETELMÉNYEK

A folyóirat kizárólag az MSZ ISO 960 szabvány alapján készített hivatkozásokkal ellátott tanulmányt, cikket jelentet meg.

A közleményhez szükséges megadni:

A SZERZŐ, SZERZŐK NEVE (rendfokozata);

AZ ÍRÁS CÍME (magyarul, angolul);

REZÜMÉ (magyarul, angolul);

KULCSSZAVAK (magyarul, angolul);

SZERZŐI NYILATKOZAT.

BIBLIOGRÁFIAI HIVATKOZÁS

A társadalomtudományokban a megszokott számozott hivatkozást az idézések lábjegyzetben¹ módszerrel kérjük alkalmazni.

Abban az esetben, ha a szerző nem ezt a módszert alkalmazza, a kéziratot lektorálás nélkül visszaküldjük átdolgozásra!

Idézések jegyzetben:

A szövegen belüli idézést követően felső indexként megadott sorszámok jegyzetekre utalnak, amelyeket a szövegbeli megjelenésük sorrendjében kell közölni. Ezek a jegyzetek tartalmazhatják az idézéseket.

Első idézés:

Ha az idézések jegyzetben vannak megadva, egy dokumentumra vonatkozó első idézésnek tartalmaznia kell az idézés és a bibliográfiai hivatkozások külön jegyzékében lévő kapcsolódó tétel pontos megfeleltetéséhez szükséges adatokat. Az első idézésnek tartalmaznia kell: legalább a szerző(k) nevét és a teljes címet úgy, ahogy azok a bibliográfiai hivatkozásokban meg vannak adva, továbbá az idézett rész oldalszámát, ha az szükséges.

Példák:

- (1) ÁCS Tibor: A reformkor hadikultúrájáról. p. 34.
- (2) BEREK Lajos: A hadtudományi kutatómunka alapjai. p. 33.
- (3) KOVÁCS Jenő: Az új magyar hadtudomány gyökerei, fejlődésének szemléleti problémái. p. 6.
- (4) www.globalsecurity.org/army/iraq; (Letöltés ideje: 2012. 04. 19.)

Bibliográfiai hivatkozások jegyzéke:

A bibliográfiai hivatkozások jegyzékében a hivatkozásokat az első adatelem betűrendjében kérjük megadni.²

Példák:

- (1) ÁCS Tibor: A reformkor hadikultúrájáról. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2005. ISBN 963 9276 45 6
- (2) BEREK Lajos: A hadtudományi kutatómunka alapjai. In: SZILÁGYI Tivadár (szerk.): Szemelvények. Zrínyi Miklós Katonai Akadémia, Budapest, 1994. pp. 31–50.

¹ Bibliográfiai hivatkozások. Magyar Szabvány, MSZ ISO 690. pp. 19–20.

² Bibliográfiai hivatkozások. Magyar Szabvány, MSZ ISO 690. p. 18.

- (3) KOVÁCS Jenő: Az új magyar hadtudomány gyökerei, fejlődésének szemléleti problémái. In: Új Honvédségi Szemle, 1993. 47. évf. 6. sz. 1993/6. pp.1–7. ISSN 1216-7436
- (4) www.globalsecurity.org/army/iraq; (Letöltés ideje: 2012. 04. 19.)

Ábra, vázlat, térkép, diagram, egyéb melléklettel szembeni követelmények:

- az ábra, vázlat sorszáma (például 1. ábra);
- az ábra, vázlat címe;
- az ábra, vázlat forrása (vagy: saját szerkesztés);
- idegen nyelvű ábra, vázlat esetén lehetőség szerint magyar nyelvű jelmagyarázat.

Rövidítések, idegen kifejezésekkel kapcsolatos követelmények:

- az idegen kifejezéseket, rövidítéseket magyarul és eredeti idegen nyelven kell az írásműben az első alkalommal feloldani lábjegyzetben;

Példa:

- WFP – World Food Program – ENSZ Világélelmezési Programja.

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG